

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

МР ЕЛИЗАБЕТА М. КИТАНОВИЋ

ЗАСТУПАЊЕ ХРИШЋАНСКИХ
И СЕКУЛАРНИХ ИНТЕРЕСА У
ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2016.

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

МР ЕЛИЗАБЕТА М. КИТАНОВИЋ

ЗАСТУПАЊЕ ХРИШЋАНСКИХ
И СЕКУЛАРНИХ ИНТЕРЕСА У
ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2016.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
UNIVERSITY OF BELGRADE

MG. ELIZABETA M. KITANOVIC

ADVOCATING CHRISTIAN AND
SECULARIST INTERESTS IN THE
EUROPEAN UNION

DOCTORAL DISSERTATION

BELGRADE, 2016

МЕНТОР:

ПРОФ. ДР ТАЊА МИШЧЕВИЋ, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, ФАКУЛТЕТ
ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

ПРОФ. ДР СЛОБОДАН САМАРЦИЋ, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ,
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ВУЛЕТИЋ, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ,
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Датум одбране:

ЗАСТУПАЊЕ ХРИШЋАНСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ИНТЕРЕСА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

РЕЗИМЕ

Предмет предложене теме докторске дисертације „Заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији“ научно је још недовољно расветљен. Иако постоји неколико научних радова који се тичу имплементације члана 17. Лисабонског уговора, који је ступио на снагу 2010. године а који обавезује европске институције да воде отворени, транспарентни и регуларни дијалог са црквама, верским заједницама, филозофским и неконфесионалним организацијама, ово питање није до сада било предмет опсежнијих истраживања ни страних ни домаћих аутора.

Предмет истраживања овог рада јесте заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији, чија се правна основа налази у члану 17. Лисабонског уговора, који позива цркве, верске организације, филозофске и неконфесионалне организације на дијалог са европским институцијама. Супротности по питању доприноса развоју правно-политичког и институционалног оквира Европске уније од стране хришћанских и секуларних чинилаца јасно указују на различиту аргументацију коју користе хришћански и секуларни актери. Циљ овог истраживања је да се идентификују хришћански и секуларни чиниоци који су регистровани у Европској унији у Регистру о транспарентности, потом да се истражи начин заступања њихових интереса пред европским институцијама као што су Европска комисија, Европски парламент и Европски савет, посебно у односу на креирање секторских политика као што су људска права, запошљавање, заштита животне средине итд.

Генерална хипотеза је: *Креирање и интерпретација члана 17. Уговора из Лисабона заслуга је хришћанских и секуларних чинилаца, који су омогућили унапређење и продуктивније заступање својих интереса, посебно у креирању секторских политика Европске уније.*

Од метода смо у раду користили *дијалектичко-материјалистички* метод, који је коришћен у анализирању у поглављима 4 и 5, где су узрочно-последични односи посматрани кроз процес усвајања члана 17. Лисабонског уговора, који је утицао на повећање броја дијалога хришћанских и секуларних чинилаца са европским институцијама. *Хипотетичко-дедуктивна метода* коришћена је у делу који се односи на схватање хришћанских и секуларних чинилаца у погледу заштите и промоције људског достојанства. Од посебних метода коришћена је *анализа*, и то докумената хришћанских и секуларних чинилаца који воде дијалог са европским институцијама. Такође смо прикупљали податке путем *интервјуа* и користили их за доказивање утврђених претпоставки да се имплементација члана 17. Лисабонског уговора одвија на *отворен, транспарентан и регуларан* начин, као и за објашњење истраживане појаве. Рад смо поделили у шест поглавља како бисмо што боље расветлили ову проблематику. У раду смо потврдили следеће: хришћански чиниоци су започели дијалог са европским институцијама пре усвајања Уговора из Лисабона; хришћански чиниоци углавном усаглашавају своје ставове како би говорили једним гласом пред европским институцијама осим у питањима као што су озакоњење истополних бракова, питање абортуса и сл. Када су у питању секуларни чиниоци, показали смо у раду да тек од ступања на снагу Лисабонског уговора они добијају једнаку могућност да остваре свој дијалог са европским институцијама и да они вредно раде на концепту одвојености цркве од државе. Допринос и секуларних и хришћанских чинилаца је велики у развоју политика Европске уније, с тим што хришћански чиниоци стављају акценат на заштиту људског достојанства, а секуларни на одвојеност цркве од државе. У раду смо потврдили да је будућност дијалога секуларних и хришћанских чинилаца са европским институцијама могућа, осим када хришћански чиниоци користе своје догматско учење као аргументе у европској политици за оправдавање својих ставова.

Закључили смо да је Европска унија одрадила свој демократски посао ратификацијом Лисабонског уговора, чиме је на снагу ступио члан 17. и пружила је хришћанским и секуларним чиниоцима могућност да имају дијалог са европским институцијама. Такође смо закључили да је дијалог неопходан како би се заступали интереси ових чинилаца у демократској дебати о разним секторским политикама Европске уније. Постојећи дијалог може још више да се развије и може још више бити отворен, регуларан и транспарентан. У којој мери ће бити

отворен, регуларан и транспарентан остаје да се види у будућности. Он не зависи само од наведених чинилаца, већ и од европских институција.

Имајући у виду напред изнете претпоставке, може се закључити да је генерална хипотеза потврђена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: хришћански чиниоци, секуларни чиниоци, Лисабонски уговор, члан 17. Лисабонског уговора, људска права, слободни масони, секуларно друштво, заступање интереса, Европска унија.

Научна област: Политичке науке

Ужа научна област: Међународноправна област

УДК: 27:32(4-672EU)(043.3)

ADVOCATING CHRISTIAN AND SECULAR INTERESTS IN THE EUROPEAN UNION

SUMMARY

The subject of the proposed doctoral dissertation „*Advocating Christian and secular interests in the European Union*” hasn’t yet efficiently been addressed in scientific manner. So far, several scientific papers were published dealing with the implementation of the Article 17 of the Lisbon Treaty, which came into force in 2010, including a new commitment of the Union institutions – maintaining an open, transparent and regular dialogue with the churches, religious associations or communities, philosophical and non-confessional organisations. However, this issue hasn’t been subject of a more detailed research, neither by foreign nor domestic authors.

The scope and the subject of this dissertation is advocating the Christian and secular interests in the European Union, which have a foundation within the Article 17 of the Lisbon Treaty, that calls for the dialogue between the EU institutions on one side and the churches, religious associations or communities, philosophical and non-confessional organisations on the other. Differences regarding the contribution of the legal-political and institutional framework development of the European Union, by both Christian and secular factors, clearly show different argumentations used by their representatives. The aim of this research is to try and identify all Christian and secular parties that have an interest in this matter, who are registered in the Transparency register of the EU, and then to conduct a research on how their interests are being represented and advocated for in the EU institutions like the European Commission, the European Parliament and the Council of Europe, with special emphasis on how sectorial policies are being made in the fields of human rights, employment, environmental protection etc.

General hypothesis is: Drafting, adoption and interpretation of the Article 17 of the Lisbon Treaty was a result of work by both Christian and secular parties, that have ensured further improvement and more productive advocating of their interests, especially within the shaping of the sectorial policies of the EU.

While writing this dissertation, we have used the method of dialectical materialism, in the process of analysing Chapters 4 and 5, where the relations of cause and effect have been observed through the adoption process of the Article 17 of the Lisbon Treaty, which have led to the increase of the dialogue of Christian and secular parties with the EU institutions.

Hypothetico-deductive method was used in the part dealing with the viewpoints of the Christian and secular parties regarding the protection and promotion of human dignity.

Analysis was used when dealing with the documents of the Christian and secular parties produced during the dialogue with the EU institutions. Data were collected also during the *interviews* and also as a confirmation method of assumptions made during the research, that the implementation of the Lisbon Treaty Article 17 is being carried out in an open, transparent and regular manner, as well as for clarification of the research. The dissertation itself was divided into six chapters, in order to fully understand and present the findings. We have established several things in the dissertation: Christian factors have started the dialogue with the EU institutions even before the Lisbon Treaty adoption; Christian factors mostly adjust their views in order to send a unified message towards EU institutions, except in matters like same sex marriages, abortion etc. When it comes to secular factors, we have showed that in the dissertation, they managed only after the Lisbon Treaty enforcement to have an equal opportunity to make a dialogue with the EU institutions, and they have been working very hard on the concept of clear Church-State division. When it comes to policy development of the EU, the contribution of both Christian and secular factors is a substantial one, where Christian factors are more inclined towards the protection of human dignity issues, while the secular ones are caring about clear separation of Church from the State. In the dissertation we have confirmed that the future of the EU institutions dialogue with both Christian and secular factors is a clear one, and rather possible, except when the Christian factors are using their own dogmatic learning as an argument in EU politics for justifying their own viewpoints.

We have concluded that the European Union have done its part of democratic work by ratifying the Lisbon Treaty, enabling the Article 17 to come into force, giving the Christian and secular factors a possibility to develop a dialogue with the EU institutions. We have also concluded that the dialogue is a necessity in order to advocate the interests of these factors within the scope of a democratic debate regarding various

sectorial policies of the European Union. There is always room to further improve current dialogue and achieve even greater openness, regularity and transparency, but the future will show which level this dialogue will go to. It doesn't depend only from above mentioned factors, but also from the European institutions as well.

Having in mind all the assumptions mentioned so far, one might conclude that the general hypothesis has been confirmed.

KEYWORDS: Christian factors, secular factors, Lisbon Treaty, Article 17 of the Lisbon Treaty, human rights, free masons, secular society, advocating the interests, European Union.

Scientific area: Political science

Specific Scientific Area: Internaational law

UDC: 27:32(4-672EU)(043.3)

САДРЖАЈ

Увод	1
Предмет и циљ докторске дисертације	5
Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању	8
Методолошки приступ	10
Очекивани резултати и научни допринос	13
I. ЕВРОПСКА УНИЈА	14
1. Увод	14
2. Вредности Европске уније: демократија, владавина права и људска права у документима Европске уније и њихов развој	21
2.1. Римски уговор	21
2.2. Уговор из Мاستрихта	24
2.3. Уговор из Амстердама	26
2.4. Уговор из Нице	27
2.5. Уговор из Лисабона	28
3. Повеља о основним правима Европске уније	30
4. Регистар о заступању интереса при Европској комисији	31
5. Биро европских политичких саветника Европске комисије	32
6. Закључак	33
II. ХРИШЋАНСКИ ЧИНИОЦИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ	35
1. Увод и дефинисање појма хришћански чиниоци	35
2. Конференција европских цркава	36
2.1. Црквена комисија за мигранте у Европи	37
3. Заједница протестантских цркава у Европи	38
4. Еуродијаконија	39
5. APRODEV	41
6. Екуменски омладински савет у Европи	42

7. Представништво Васељенске патријаршије при Европској унији	43
7.1. Однос са Европском народом партијом	44
8. Представништво Руске православне цркве при Европској унији.....	45
9. Представништво Јеладске архиепископије при Европској унији.....	45
10. Представништво Румунске православне цркве при Европској унији...	46
11. Представништво Кипарске православне цркве при Европској унији ...	47
12. Представништво Немачке евангеличке цркве при Европској унији.....	48
13. Представништво Англиканске цркве при Европској унији	49
14. Комисија бискупских конференција у Европској унији (COMECE)	49
14.1. Положај Ватикана у Европској унији	51
14.2. OSIPE	54
15. Каритас	55
16. Закључак.....	55

III. СЕКУЛАРНИ ЧИНИОЦИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ..... 57

1. Увод и дефиниција појма секуларни чиниоци	57
2. Платформа за секуларизам у политици при Европском парламенту.....	57
3. Европска хуманистичка федерација	59
4. Национално секуларно друштво Велике Британије.....	60
5. Улога масонских друштава.....	61
6. Закључак.....	65

IV. ДОПРИНОС ХРИШЋАНСКИХ ЧИНИЛАЦА

ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ..... 67

1. Увод	67
2. Интереси хришћанских чинилаца у Европској унији	67
2.1. Заступање интереса у Европском парламенту	69
2.2. Заступање интереса у Европској комисији	80
2.3. Заступање интереса у Европском савету.....	94
3. Закључак.....	111

V. ДОПРИНОС СЕКУЛАРНИХ ЧИНИЛАЦА

ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ.....	114
1. Увод	114
2. Интереси секуларних чинилаца у Европској унији	115
2.1. Заступање интереса у Европском парламенту	116
2.2. Заступање интереса у Европској комисији	128
2.3. Заступање интереса у Европском савету.....	144
3. Закључак.....	165

VI. СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ ОДНОСА

ХРИШЋАНСКИХ И СЕКУЛАРНИХ

ЧИНИЛАЦА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ.....

167

1. Увод	167
2. Упоредивање доприноса хришћанских и секуларних чинилаца у креирању политике Европске уније и заступања сопствених интереса	169
3. Могући правци развоја односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији.....	195
4. Закључак.....	198

VII. ЗАКЉУЧАК.....

201

VIII. ДОДАЦИ (скраћенице, литература, интервјуи).....

204

Скраћенице.....

204

Списак селективне литературе.....

204

Интернет странице

208

Прилози

209

Прилог 1. Интервју са генералном секретарком

Еуродијаконије Хедер Рој.....

209

Прилог 2. Интервју са бившим замеником директора Канцеларије Немачке евангеличке цркве у Бриселу, пречасним др Патриком Роцером Шнабелом	211
Прилог 3. Интервју са директором Репрезентације Кипарске православне цркве у Бриселу Њ. п. господином Порфиријем (Папастилиану)	215
Прилог 4. Интервју са представницом Европске хуманистичке федерације у Бриселу Џули Перне	217
Прилог 5. Интервју са представником Англиканске цркве господином Давидом Филсеном, у Бриселу	222
Прилог 6. Интервју са представником Руске православне цркве о. Димитријем Сизоненком	224
Прилог 7. Интервју са генералним секретаром Заједнице бискупских конференција у европској заједници о. Патриком Дејлијем	224
Прилог 8. Интервју са Џенин Шамбо-Фонтен, Велика женска ложа Француске, Париз	227
Прилог 9. Интервју са директором канцеларије представништва Васељенске патријаршије архимандритом Емилијаносом Богијану, Брисел	229
Прилог 10. Интервју са представницом канцеларије Дијаконије у Немачкој, Катарином Вегнер	230
Прилог 11. Говор папе Франциса у Европском парламенту и Савету Европе 25.11.2014, Стразбур	232
Биографија кандидаткиње	242
Изјава о ауторству	244
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	245
Изјава о коришћењу	246

УВОД

Предмет предложене теме докторске дисертације „Заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији“ научно је још недовољно расветљен. Иако постоји неколико научних радова који се тичу имплементације члана 17. Лисабонског уговора, који је ступио на снагу 2010. године а који обавезује европске институције да воде отворени, транспарентни и регуларни дијалог са црквама, верским заједницама, филозофским и неконфесионалним организацијама, ово питање није до сада било предмет опсежнијих истраживања ни страних ни домаћих аутора. Такође, веома често у стручној и широј јавности могу се чути различита мишљења о важности доприноса хришћанских и секуларних чинилаца развоју политичко-правног и институционалног оквира Европске уније. Узимајући у обзир имплементацију члана 17. Лисабонског уговора – дијалог између цркава, верских заједница, филозофских и неконфесионалних организација са европским институцијама који није довољно објашњен, предмет овог рада је од великог значаја за изучавање међународних организација, политикологију религије, људска права, као и права Европске уније. Посебно јер се ради о хришћанским и секуларним чиниоцима који настоје да утичу на обликовање законодавства Европске уније са аспекта својих уверења и веровања.

Прво поглавље у овом раду бавиће се вредностима Европске уније као што су демократија, владавина права и људска права у њеним изворним документима, оснивачким уговорима, као и развојем њихових вредности кроз уговоре Европске уније. У овом делу биће представљени и важнији инструменти и механизми Европске уније на основу којих се развио дијалог са хришћанским и секуларним чиниоцима од почетка њеног постојања. У уводу овог поглавља ће се представити кратак преглед историјата развоја поменутих вредности од оснивања Европске уније кроз оснивачке уговоре из Рима, Мастрихта, Амстердама и Лисабона и посебно члан 17, као и Повељу о основним правима, Регистар о транспарентности итд.

У другом поглављу рад ће се бавити дефинисањем појма и идентификацијом хришћанских чинилаца који су регистровани у Регистру о транспарентности Европске уније¹ као и других актера који се до сада нису регистровали али имају интерес да

¹ Регистар о транспарентности Европске уније је регистар, јавна база података, у коме се могу регистровати сви они актери који желе да утичу на политике и законодавство Европске уније. Циљ

утичу на политике Европске уније. Хришћански чиниоци у овом истраживању се класификује на: екуменске организације, представништва помесних православних цркава, протестантска представништва и католичке организације. Овде ће такође бити приказани међусобни односи између хришћанских чинилаца. Установиће се да Римокатоличка црква финансира римокатоличке организације како би заступале интерес Римокатоличке цркве при европским институцијама (COMECE и Језуитско представништво за Европу). Екуменске организације већином финансирају европске протестантске и православне цркве (КЕК, СРСЕ) и кроз њих се углавном заступа заједнички интерес ове две стране у политикама Европске уније. Православна представништва су верна очувању православне хришћанске доктрине и као таква улазе у различите коалиције сходно њиховом учењу. Из њихових статута могуће је уочити како су дефинисани предмет и циљ њиховог рада према европским институцијама, потом који су разлози за отварање канцеларија хришћанских чинилаца у Бриселу, зашто су отворене канцеларије само неких помесних православних цркава у Бриселу уместо да раде кроз своје чланство у Конференцији европских цркава, потом који су разлози за отварање канцеларија Англиканске цркве и Немачке евангеличке цркве, које такође могу да раде кроз своје чланство у Конференцији европских цркава.

Треће поглавље ће садржати дефиницију појма секуларних чинилаца који су регистровани у Регистру о транспарентности и који са свог аспекта доприносе развоју политика Европске уније. Секуларне чиниоце делимо у овом раду на неконфесионалне и филозофске организације. Наиме, у овом раду видеће се да су неки секуларни представници у наведеним секуларним чиниоцима антиклерикални и користе сваку прилику како би спречили да хришћански чиниоци буду ангажовани по питању заступања интереса у Европској унији, наводећи да су европске институције секуларне, те да није прихватљиво заступање интереса на основу верске доктрине, јер је религија приватна ствар сваког појединца и стога спада у приватну сферу. Овде ћемо видети из њихових статута како су дефинисани предмет и циљ рада секуларних чинилаца према европским институцијама, који су њихови разлози за отварање канцеларија у Бриселу.

Четврто поглавље ће за свој задатак имати анализу доприноса хришћанских чинилаца развоју политика европских институција и заступању њихових интереса на

овог регистра је да се спречи нелегални и привилеговани приступ информацијама које су од политичког значаја за све грађане који живе на територији Европске уније.
<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/homePage.do?locale=en> 10.12.2015.

основу политика које произлазе из различитих хришћанских доктрина. Њихов допринос је значајан и транспарентан, почевши од унапређења секторских политика као што су: међукултурни дијалог, климатске промене, људска права, верске слободе, процес проширивања европских интеграција, сузбијање сиромаштва, имплементација члана 17. Лисабонског уговора, биоетика и биотехнологија и слично. При Европском парламенту хришћански чиниоци су углавном активни по питању тема као што су ислам у Европи, потом европски парламентарни избори, сиромаштво.

Што се тиче Европске комисије, уношење члана 17. у Лисабонски уговор био је један од главних циљева хришћанских чинилаца јер су се њиме формализовале њихове активности у Европској унији, које су и раније постојале, али за њих није постојала законска основа. На основу члана 17. Уговора о функционисању Европске уније² осигурана је сарадња између хришћанских чинилаца и Европске комисије у виду дијалог семинара. Дијалог семинари су покренути још 2006. године од стране хришћанских чинилаца и Европске комисије, пре ступања на снагу Лисабонског уговора, 2010. године. Од тема које су хришћански чиниоци обрађивали у својим дијалог семинарима посебно се издвајају: социјалне и здравствене услуге, флексибезбедност, образовање, климатске промене, сиромаштво, Роми, верске слободе, европско грађанство и др.

Према Европском савету хришћански чиниоци су се трудили да успоставе контакт са сваком од држава која је председавала Европској унији како би се о разним актуелним темама које су биле од заједничког интереса дискутовало са шефовима држава или њиховим представницима.

Пето поглавље говори о доприносу секуларних чинилаца у Европској унији и заступању њихових интереса које се у својој суштини односи на заштиту и промоцију људских права. Агенда секуларних чинилаца је другачија и много ужа од агенде хришћанских чинилаца, али са великим потенцијалом да се у будућности развије. Од тема којима се баве секуларисти дубље ће бити сагледане: однос државе и религије у

² Члан 17. Лисабонског уговора у делу о функционисању Европске уније гласи:

Став 1: Унија поштује и не прејудуцира статус установљен националним законом о црквама и верским асоцијацијама или заједницама чланица држава.

Став 2: Унија једнако поштује статус, установљен националним законодавством, филозофских и неконфесионалних организација.

Став 3: Препознајући њихов идентитет и њихов посебан допринос, Унија ће одржавати отворен, транспарентан и регуларан дијалог с овим црквама и организацијама.

Европи, секуларизам и шеријатски закон, религија, сексуалност и сексуално злостављање, члан 17. Лисабонског уговора итд.

У Европском парламенту су посебно покретане теме односа цркве и државе, бласфемije и полне оријентације. У Европској комисији теме које су обрађиване јесу: лаицитет и људска права, сиромаштво и социјална искљученост, међугенерацiјска солидарност, Европа и млади. Тек од 2008. године секуларни чиниоци, почињу да успостављају комуникацију са Европским саветом, успостављајући дијалог са шефовима држава и њиховим представницима. Од 2010. године, када је на снагу ступио Лисабонски уговор, до сада нису пропустили готово ниједно председавање како би успоставили дијалог.

Шесто поглавље даје перспективе односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији, као и упоређивање доприноса хришћанских и секуларних чинилаца у креирању политика Европске уније и заступању сопствених интереса. Такође, у овом поглављу биће дато и дефинисање могућих праваца развоја будућих односа хришћанских и секуларних чинилаца при Европској унији. До сада је испуњено очекивање Европске уније да се организује транспарентни, регуларни и отворени дијалог између цркава, верских заједница, неконфесионалних и филозофских организација на основу члана 17. Лисабонског уговора. Европска комисија, Европски парламент и Европски савет су чак и раније имали дијалоге са хришћанским и секуларним чиниоцима, али не на трајан начин. Могуће је уочити да се дијалог са европским институцијама од ступања на снагу Лисабонског уговора 2010. године интензивира и код хришћанских и код секуларних чинилаца.

Закључак дисертације представља сагледавање резултата до којих се дошло током овог истраживања као и поновно разматрање на почетку постављених хипотеза када је у питању имплементација члана 17. Лисабонског уговора, на основу кога хришћански и секуларни чиниоци заступају своје интересе.

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ

ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет дисертације мр Елизабете Китановић јесте заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији, чија се правна основа налази у члану 17. Лисабонског уговора који позива цркве, верске организације, филозофске и неконфесионалне организације на дијалог са европским институцијама. Супротности по питању доприноса развоју правно-политичког и институционалног оквира Европске уније од стране хришћанских и секуларних чинилаца јасно указују на различиту аргументацију коју користе хришћански и секуларни актери. Циљ овог истраживања је да се идентификују хришћански и секуларни чиниоци који су регистровани у Европској унији у Регистру о транспарентности, потом да се истражи начин заступања њихових интереса пред европским институцијама као што су Европска комисија, Европски парламент и Европски савет, посебно у односу на креирање секторских политика као што су људска права, запошљавање, заштита животне средине итд. Након ове идентификације неопходно је установити где су сличности, а где су разлике у доприносу развоју политика Европске уније и какав је будући могући развој односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији. Под хришћанским чиниоцима у овом раду подразумевамо: екуменске организације, представништва помесних православних цркава, протестантска представништва и католичке организације. Хришћански чиниоци заступају своје интересе на основу своје хришћанске етике која је заснована на различитим интерпретацијама хришћанског учења. Хришћанско заступање интереса се може темељити некада на конзервативном тумачењу хришћанске етике, а некада на либералном тумачењу хришћанске етике.

Разлог узимања у разматрање заступања интереса секуларних чинилаца лежи у томе што се секуларни чиниоци противе утицају хришћанских чинилаца на законодавство Европске уније, објашњавајући то њиховим догматским, конзервативним становиштем које је у супротности са промоцијом људских права (нпр. право на абортус, брак истополних парова итд.). Под секуларним чиниоцима у овом раду подразумевамо: неконфесионалне и филозофске организације. Често секуларни чиниоци не праве разлику са којим хришћанским чиниоцима могу да успоставе дијалог,

а са којима не могу. Секуларни чиниоци заступају своје интересе на основу концепта људских права који је углавном базиран на секуларној интерпретацији људских права. У раду ће бити истражено и питање да ли је могуће да ова два чиниоца у будућности воде заједнички дијалог са европским институцијама, јер неки секуларни чиниоци сматрају да за сада хришћански чиниоци имају привилеговани статус када је реч о дијалогу са европским институцијама. Посебно је наглашена потреба за новим научним сазнањима и чињеницама које би помогле у дефинисању најпре ко су најзначајнији хришћански и секуларни актери који воде дијалог са европским институцијама, потом у дефинисању односа између секуларних и хришћанских чинилаца и начину њиховог дијалога са институцијама Европске уније.

Предмет истраживања се може дефинисати кроз праћење развоја вредности као што су демократија, људска права и владавина права кроз уговоре Европске уније који нас доводи до члана 17. Лисабонског уговора, потом кроз класификацију хришћанских и секуларних чинилаца, њиховог доприноса развоју политика Европске уније кроз лобирање европских институција као што су Европска комисија, Европски парламент и Европски Савет у домену секторских политика као што су људска права, миграције, запошљавање, климатске промене итд., упоређивање њиховог међусобног доприноса и сагледавање будућег односа између хришћанских и секуларних чинилаца с обзиром на то да оба фактора у својим политикама теже да заштите људско достојанство и промовишу добробит људског достојанства.

Дакле, циљ овог научног истраживања јесте указивање на начин, интензитет заступања хришћанских и секуларних чинилаца при Европској унији, а научни циљ је дескрипција, објашњење и класификација хришћанских и секуларних чинилаца који утичу на правно-политички систем Европске уније. То, додатно, даје простора за предвиђање колики и какав утицај могу имати ове врсте чинилаца на развој неких од политика Европске уније. Што се тиче научне дескрипције као научног циља овог истраживања, задатак је да се прикаже ко су хришћански и секуларни чиниоци који комуницирају са Европском унијом у постојећем законодавном оквиру, потом каква је природа међусобних односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији који воде дијалог са европским институцијама. Такође, важно је показати и какав је могући будући развој њиховог односа у Европској унији, где су сличности, а где разлике у доприносу развоју политика Европске уније од стране хришћанских и

секуларних чинилаца. Поред научне дескрипције, као циљ научног истраживања дефинише се и научно објашњење у смислу покушаја разјашњавања заступања интереса хришћанских и секуларних фактора, посебно када је реч о политикама Европске уније. Значај за друштво у целини огледа се у анализи односа хришћанских и секуларних чинилаца и начину њихових доприноса при покушају да се утиче на политике Европске уније и развој њеног правног и институционалног система са аспекта уверења и једних и других, који полазе од дијаметрално различитих аспекта.

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

Генерална хипотеза: Креирање и интерпретација члана 17. Уговора из Лисабона је заслуга хришћанских и секуларних чинилаца који су омогућили унапређење и продуктивније заступање њихових интереса, посебно у креирању секторских политика Европске уније.

Посебне хипотезе:

Прва посебна хипотеза

Свој дијалог са европским институцијама хришћански чиниоци су започели много раније од усвајања Уговора из Лисабона, али је он био неуједначен, непотпун и у недовољној мери остварен.

Друга посебна хипотеза

Хришћански чиниоци, различити по својим интересима, настоје да ускладе своје ставове у расправи са европским институцијама о секторским политикама Европске уније. Међутим, то није могуће у веома тешким питањима као, на пример, озакоњења истополних бракова, питање абортуса и сл.

Трећа посебна хипотеза

Тек ступањем на снагу Уговора из Лисабона 2010. године и његовог члана 17, секуларни чиниоци су добили једнаку могућност да имају отворени, регуларни и транспарентни дијалог са европским институцијама.

Четврта посебна хипотеза

Секуларни чиниоци подижу свест код европских институција да оне треба да раде на очувању концепта секуларности и да не смеју да доносе одлуке на основу доктринарног учења појединих хришћанских чинилаца.

Пета посебна хипотеза

Допринос заступања интереса хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији је уочљиво велики, али супротстављен и у сталном конфликту од стране неких секуларних чинилаца.

Шеста посебна хипотеза

Теме којима се баве хришћански чиниоци у својој бити имају заштиту људског достојанства, док теме којима се баве секуларни чиниоци имају у својој бити заштиту концепта одвојености цркве од државе на европском нивоу.

Седма посебна хипотеза

Заступање хришћанских и секуларних интереса доприноси развоју креирања европских политика на свој начин као и случају када чиниоци тог заступања артикулишу сопствене појединачне интересе.

Осма посебна хипотеза

Будућност дијалога секуларних и хришћанских чинилаца са европским институцијама је могућа по разним питањима везаним за секторске политике, осим оних у којима у великој мери долази до изражаја догматско учење цркава.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Опште филозофски метод (основни општи метод сазнања): **биће коришћен дијалектичко-материјалистички метод.** Да би се обезбедила сазнајна и идејна кохерентност, у истраживању ће се користити овај метод, који ће омогућити и јасно схватање узрочно-последичних односа. Тај метод биће коришћен у анализирању у поглављима 4 и 5, где ће узрочно-последични односи бити посматрани кроз процес усвајања члана 17. Лисабонског уговора, који је утицао на повећање броја дијалога хришћанских и секуларних чинилаца са европским институцијама. Биће такође коришћени, као део општег и филозофског метода, методи истраживања у друштвеним и политичким наукама.

Општа научна метода: *Хипотетичко-дедуктивна метода* дефинисана је у приручнику *Основи методологије политичких наука* као: „искуствена метода чија је сазнајна и научно сазнајна основа укупно друштвено и научно искуство. Поменуто искуство ова метода не схвата једноставно, већ као сложену целину разноврсног, супротног и противречног, појединачног и групног, колективног и генералног друштвеног искуства.“³ Даље се у истом извору наводи да ова хипотеза то искуство не своди на чулно искуство, већ га разуме као целину у којој се прожимају све оно што је опажано, духовно као и да то искуство има одлике општег, и проверљивог искуства, које у исто време није једно оформљено сазнање, већ је оно променљиво и развојно.

Овај метод у раду ће бити коришћен у делу који се односи на схватање хришћанских и секуларних чинилаца у погледу заштите и промоције људског достојанства, с тим што сваки од чинилаца има различито схватање овог појма, тј. хришћански чиниоци схватају људско достојанство на основу свог хришћанског учења, док секуларни чиниоци схватају људско достојанство на основу концепта људских права. Коришћењем овог метода кроз цео рад биће показано да је људско достојанство покретачка идеја заштите и хришћанских и секуларних интереса у политикама Европске уније.

У овом раду од посебних метода користимо анализу, и то докумената хришћанских и секуларних чинилаца који воде дијалог са европским институцијама

³ Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2006, стр 248.

(Европском комисијом, Европским парламентом и Европским саветом) на основу члана 17. Лисабонског уговора као и докумената поменутих европских институција везаних за дијалог са хришћанским и секуларним чиниоцима. Овде ће бити споменута само најзначајнија документа хришћанских и секуларних чинилаца, као на пример документа која се односе на Водич о заштити и промоцији верских слобода Европске уније, документа која се односе на предлог имплементације члана 17. Лисабонског уговора од стране поменутих чинилаца итд. Анализа ће се користити како би се разлагањем појма заступања интереса хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији ближе одредио предмет истраживања како у контексту у којем се налазе тако и због њихових специфичности. Синтезом ћемо прикупљене податке и чиниоце истраживања повезати како би индикативне податке сложили у једну целину.

Стеченим сазнањима и прикупљеним подацима дедукцијом потврђујемо, тј. изводимо закључке о предмету истраживања. Циљ рада је да се коришћењем ове методе покаже да је заједнички дијалог хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији у будућности могућ као и договор око заједничких тема, којим би се снажније утицало на законодавство Европске уније. Такође ћемо у раду користити и компаративну анализу којом ћемо настојати да уочимо одређене разлике и сличности чинилаца предмета истраживања, сличности и разлике активности, функција, веза и односа између хришћанских и секуларних чинилаца према Европској унији који су предмет ове анализе. Ова метода ће посебно бити коришћена у поглављу шест, у делу који се односи на Упоредивање односа хришћанских и секуларних чинилаца у креирању политика Европске уније и заступања сопствених интереса. Такође, иста метода биће коришћена приликом упоређивања интервјуа као, на пример, да ли је могућ будући заједнички дијалог хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији. Будућност заједничког дијалога хришћанских и секуларних чинилаца базираће се на формираним ставовима и судовима, као и покушају да се потврде неке од изречених претпоставки у овом раду. Прикупљање података путем интервјуа користиће се за доказивање утврђених претпоставки да се имплементација члана 17. Лисабонског уговора одвија на *отворен, транспарентан и регуларан* начин, као и за објашњење истраживане појаве. У шестом поглављу Стање и перспективе односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији у делу 2. и 3. биће коришћен интервју, где ћемо покушати да покажемо да се имплементација члана 17. Лисабонског уговора одвија на

отворен, транспарентан и регуларан начин. У интервјуу ћемо користити следећа питања: које интересе заступају хришћански и секуларни чиниоци на основу члана 17. Лисабонског уговора, шта поменути фактори сматрају својим успехом а шта својим неуспехом када је реч о заступању интереса при европским институцијама, потом какав је њихов став о имплементацији члана 17. и да ли би могли да замисле заједничко заступање интереса хришћанских и секуларних чинилаца пред институцијама Европске уније у будућности итд.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Очекивани резултати овог истраживања могу допринети сагледавању доприноса развоју политика Европске уније од стране хришћанских и секуларних чинилаца који су регистровани у Регистру о транспарентности Европске комисије. Скица рада нам показује да ово истраживање има за циљ да разјасни, опише, протумачи односе између секуларних и хришћанских чинилаца у Европској унији, потом њихов дијалог и потребу да утичу на законодавство Европске уније и доношење њених политичких одлука. Стога се може закључити да је израда овог рада друштвено оправдана, а ова тематика потребна научној јавности, посебно црквама, верским заједницама, неконфесионалним и филозофским организацијама и свима онима који се баве лобирањем Европске уније.

I. ЕВРОПСКА УНИЈА

1. Увод

Заступање интереса одређених хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији слично је лобирању, али у овом раду ипак нећемо користити тај термин да означимо радње, активности и резултате поменутих хришћанских и секуларних чинилаца већ ћемо користити термин заступање.

Зар ове две речи *лобирање* и *заступање* немају исто значење, сврху и циљ? За цркве, верске заједнице, филозофска и неконфесионална друштва заступање интереса значи утицање на креирање политике Европске уније давањем аргументације која је у служби заштите људског достојанства а да се за то не прима нека новчана надокнада, док се израз лобирање више употребљава код оних организација које на измену и допуну законодавног оквира Европске уније утичу тако да те измене и допуне омогућавају прибављање одређене врсте профита, тј. имају лукративни карактер (нпр. индустрија за производњу цигарета, хемијска индустрија итд.).

У овом раду углавном ћемо користити термин заступање интереса⁴, који се, у смислу методологије рада и утицања на политику, не разликује много од израза лобирање⁵, али разлике ипак постоје, као што је већ речено.

Под хришћанским чиниоцима овде подразумевамо оне чиниоце који су регистровани у Регистру о транспарентности Европске комисије, тј. Европске уније и у њих убрајамо представништва помесних православних цркава, потом разне екуменске организације, од којих су неке регистроване на основу белгијског законодавства као међународне невладине организације које активно учествују у институционалном дијалогу на основу члана 17. Лисабонског уговора (Уговор о функционисању Европске

⁴ Заступање интереса од стране неког невладиног актера, у овом случају цркава, верских заједница или неконфесионалних или филозофских организација, подразумева непостојање лукративне надокнаде за покретање неког политичког питања, подизање опште свести о неком проблему важном за грађане Европске уније. Приликом заступања интереса не узима се профит за учињене услуге или обављене активности.

⁵ Лобирање је израз који се користи да се означи радње и активности којима се утиче на мењање одређеног законодавства, у овом случају законодавства Европске уније, такође од стране невладиног сектора. Углавном су то консултантске фирме које праве профит на основу својих услуга и обично је то индустрија која има интерес да направи што већи профит не водећи рачуна о заштити људског достојанства, што је примарни фокус за оне који се баве заступањем интереса.

уније), који позива хришћанске актере на отворени, транспарентни и регуларни дијалог са европским институцијама.

Хришћанске актере делимо на следеће групе:

- а) Екуменске организације (православне и протестантске цркве као чланице)
 - а.1. Конференција европских цркава
 - а.2. Црквена комисија за мигранте у Европи
 - а.3. Заједница протестантских цркава у Европи
 - а.4. Еуродијаконија
 - а.5. APRODEV
 - а.6. Екуменски омладински савет у Европи
- б) Представништва помесних православних цркава
 - б.1. Представништво Васељенске патријаршије при Европској унији
 - б.2. Представништво Јеладске архиепископије при Европској унији
 - б.3. Представништво Румунске православне цркве при Европској унији
 - б.4. Представништво Руске православне цркве при Европској унији
 - б.5. Представништво Кипарске православне цркве при Европској унији
- в) Протестантска посебна представништва
 - в.1. Представништво Немачке евангеличке цркве при Европској унији
 - в.2. Представништво Англиканске цркве при Европској унији
- г) Католичке организације (само католички чланови)
 - г.1. Комисија бискупских конференција у Европској унији
 - г.2. Ватикан у Европској унији
 - г.3. OSIPE
 - г.4. Каритас

Постоје разни облици дијалога који се воде између хришћанских актера и европских институција као што су: дијалог семинари у Европској комисији, дијалог за време сваког шестомесечног председавања Европској унији; са Европским саветом, заступање појединачних ставова цркава, црквених представништава и црквених организација кроз семинаре при Европском парламенту, годишњи састанак верских лидера итд. Хришћански чиниоци су позвани да се региструју у новом регистру о заступању интереса при Европској комисији како би се јасно знало ко су актери који

траже регуларне састанке са званичницима Европске уније. Они потом размењују информације, подижу свест о неком посебном политичком проблему који треба решавати и који је битан за све грађане Европске уније или се пак односи на проблем саме цркве а оне сматрају да треба да буде решен у дијалогу са институцијама. Овде је важно рећи да је регистрација хришћанских чинилаца у току и није обавезна, тј. Европска комисија не приморава хришћанске организације и цркве да се региструју већ оне то чине по својој слободној вољи. Регистровањем се добија извесни степен транспарентности – грађани Европске уније могу да надгледају ко су ти актери који желе да утичу на измену и допуну законских оквира Европске уније, на предлагање секторских политика Европске уније. Заступање интереса хришћанских чинилаца доприноси побољшању законодавства Европске уније, које за примарни циљ има заштиту људског достојанства, а не само економски напредак и стварање профита. То важи и за секуларне чиниоце.

Под секуларним чиниоцима у овом раду подразумевамо партнере Европске уније који активно учествују у институционалном дијалогу на основу члана 17. Лисабонског уговора, који позива неконфесионалне и филозофске организације на отворени, транспарентни и регуларни дијалог са европским институцијама. Под секуларним актерима подразумевамо оне најзначајније и најистакнутије актере, и то:

а) Неконфесионалне организације:

а.1. Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту

а.2. Европска хуманистичка федерација

а.3. Национално секуларно друштво Велике Британије

б) Филозофске организације (масонска друштва)

б.1. Догматске

б.2. Адогматске и либералне – Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији

Постоје разни облици дијалога који се воде између наведених секуларних чинилаца и европских институција као што су дијалог семинари са Европском комисијом, дијалози са Европским саветом, а највише заступање ставова преко Платформе за секуларизам у политици у Европском парламенту. Секуларни чиниоци, исто као и хришћански чиниоци, позвани су да се региструју у новом регистру о

заступању интереса при Европској комисији. Регистрација секуларних чинилаца је у току и није обавезна.

После Другог светског рата, за разлику од других континената, Европа је била разрушена, дезоријентисана, без значајне инфраструктуре за политичко и економско деловање. Велики проценат незапослености, много жртава рата, недостатак визије у коме правцу би континент требало да се развија, све су то били изазови који су одликовали тадашњу друштвену реалност.

Пошто је мир као вредност био важан циљ држава европског континента, започело се са неком врстом међународног организовања држава. Наиме, у то време рађа се неколико међународних организација: Уједињене нације, Савет Европе, Организација за европску безбедност и сарадњу, НАТО и потом Европска унија. Мир и разлози због којих би се државе трудиле да превазиђу своје спорове, посебно оне државе које су до јуче биле љути непријатељи као што су Немачка и Француска, налазе се у Шумановој декларацији.

Како су државе све више стварале јаке савезе, у овом случају фокусираћемо се на Европску унију кроз стварање Европске заједнице за угаљ и челик, Еуратома, јединственог европског тржишта, кроз потписивање уговора из Мастрихта, Амстердама, Нице и Лисабона. Прелазећи петодеценијски пут у свом развоју, државе су сведочиле потребу и жељу да живе у миру, где преовлађује економски и финансијски просперитет, где постоје солидарност међу државама, нацијама и народима и брига за опште добро. Овакав начин удруживања, на почетку у погледу сировина, и прелазак из једног несређеног стања у хармоничније стање ради реализовања општег добра, назива се интеграцијом, која је тада била у почетном стадијуму а која се и до данас постепено развија. Дакле, мир је био главни покретач економског развоја и процеса европских интеграција. После рата, за главне ратне индустријске сировине (као што су угаљ и челик) био је потребан посебан независан надзор у погледу њиховог експлоатисања, нарочито у областима Алзаса и Лорене.

Међутим, пошто се убрзо увидело да економска сарадња није довољна да би се европски континент интегрисао, било је потребно укључити и друге интегративне факторе као што су култура, религија, уметност, образовање итд. Оно што је било важно јесте то да на путу европских интеграција Европа као континент оствари ове вредности.

Од Рима до Мاستрихта нема неког посебног спомињања позива црквама и верским заједницама, неконфесионалним и филозофским организацијама сарадњу да би допринеле изградњи европског континента сасвог друштвеног, религијског или грађанског аспекта. Једна од кључних активности која потврђује потребу за продубљивањем процеса европских интеграција јесте и настанак Бироа политичких сарадника, који је за време Жан-Клода Јункера претворен у европски политичко-стратешки центар⁶.

Године 1989. председник Европске комисије Жак Делор започео је са иницијативом да се регуларно позивају цркве, верске заједнице и неконфесионалне организације на отворен и транспарентан дијалог са европским званичницима, а после њега то су наставили председници Романо Проди, Жозе Мануел Барозо и Жан-Клод Јункер. У оквиру овог бироа радило је неколико одбора као што су научни, економски, социјални. Један од саветника председника Европске комисије био је задужен за сарадњу са црквама, верским заједницама, неконфесионалним и филозофским организацијама, а у новој комисији за ово питање задужен је први потпредседник Европске комисије Ханс Тимерманс.

Та сарадња са поменутиим актерима произлази из правног оквира Лисабонског уговора и његовог члана 17, који позива цркве, верске заједнице, неконфесионалне и филозофске организације на отворени, транспарентни и регуларни дијалог са институцијама Европске уније.

Дуг је био пут до успостављања једног оваквог правног оквира у Лисабонском уговору, где би се ови актери позивали да допринесу раду држава чланица Европске уније у процесу европских интеграција, с обзиром на то да су институције секуларне и да је у већини држава Уније црква одвојена од државе, осим у случајевима Англиканске цркве, Грчке православне цркве и Данске лутеранске цркве. Будући да постоји члан 17. Лисабонског уговора, постоји и правна обавеза европских институција као што су Европска комисија, Европски парламент, Европски савет и Агенција за основна права Европске уније да имплементирају овај члан. Како и на који начин, о томе ће бити речи касније.

Када се говори о институционалним капацитетима Европске уније треба рећи да **Европска комисија**, када је у питању сарадња, има већ поменутог саветника који

⁶ За више информација, видети њихов нови вебсајт, Европски политичко-стратешки центар (2014–) <http://ec.europa.eu/epsc/> (4.1.2014).

прати имплементацију члана 17. Лисабонског уговора. Европска комисија два пута годишње позива актере из члана 17. да се изјасне на одређене теме а да се притом између себе договоре, да дају једну врсту мишљења, и да са заједничком поруком дођу за преговарачки сто Европске комисије када утичу на политике Европске уније.

Дакле, такву могућност имајуна располагању и верски и хуманистички актери. Обе групе имају два пута годишње дијалог са Европском комисијом са темом која је на дневном реду Комисије, а која се такође налази на дневном реду корисника члана 17. Европска комисија једном годишње организује састанак верских лидера, а пандан томе је и годишњи састанак секулариста и слободних масона.

Састанак верских лидера је врло формалан инема неког посебног политичког утицаја осим умрежавања и стварања нових контаката Комисије са верским лидерима и, уколико се деси да постоји неки конфликт у одређеној држави са којом Унија има неки регулисани однос, излази се и ван граница Уније и трага за верским лидерима који долазе из конфликтне државе.

Са друге стране, и хуманисти имају састанак са Европском комисијом попут дијалог семинара, где такође доприносе разматрању постојећег и будућег правног оквира из законодавства које предлаже Европска комисија.

Европски парламент је друга институција која има дијалог са актерима из члана 17. Један од 14 потпредседника Европског парламента задужен је за имплементацију члана 17. и организацију поменутог дијалога и тема које се налазе на дневном реду Парламента. У оквиру Парламента постоји Европска платформа за секуларизам у политици, коју су основали секуларисти и који у јавним дебатама стално подсећају да верски актери не треба да имају утицај, са свог догматског становишта, на обликовање политика Европске уније. У оквиру Европског парламента функционише и група која се бави верским слободама и у њеном раду често учествују верски актери као адвокати за изношење појединих случајева.

У Европском парламенту Европска парламентарна платформа за секуларизам у политици окупља хуманисте, атеисте, агностике и све оне који се противе било каквом утицају верских структура са њиховог догматског становишта на политичко-правни оквир Европске уније.

Европски савет два пута годишње сарађује са актерима из члана 17. Овде треба истаћи да су цркве најпре успоставиле дијалог са државом која председава Европском

унијом, преко надлежних органа који су задужени за спровођење програма земље која председава. Наиме, Комисија бискупских конференција у Европској заједници (COMECE) и Конференција европских цркава предводе дијалог са земљом која председава Европској унији, укључујући своје националне чланице. Теме за разматрање су оне које се тада налазе на дневном реду Европског савета, црквених организација и цркава чланица на националном нивоу. Овде су врло често разматране теме оружаних сукоба, које се налазе и на дневном реду Европског савета. У току писања овог рада питање Украјине је била једна од тема због јаког верског утицаја у тој земљи.

Хуманистичке организације такође имају своје састанке са земљом која председава Европској унији. Наиме, хуманисти су преузели исти концепт који су цркве креирале и, преко надлежних органа, такође организују састанке са земљом која председава Европској унији разматрају назначене теме које су од заједничког интереса за обе структуре.

Агенција за људска права Европске уније, која је настала 2007. године и била раније Европски надзорни центар за расизам и ксенофобију, садржи платформу која тренутно имакао своје чланове преко триста невладиних организација. У раду ове платформе учествују и хришћанске и секуларне организације. Неке хришћанске организације имају добру сарадњу са секуларним организацијама, а неке имају ставове потпуно опречне ставовима секуларних организација.

Иначе, треба рећи да са процесом европских интеграција и јачим повезивањем држава, пре више од пола века, цркве су такође почеле да се групишу у разне организације као што су КЕК, COMECE, CPCE итд., како их неке неочекиване политичке поделе не би поново раставиле, као што је то било у време хладног рата.

У исто време и хуманисти почињу да се организују.

Јачање међуцрквене сарадње и жеља и потреба цркава да рата више не буде произвели су институционални однос између институција Европске уније и хришћанских организација, док ће се овом тематиком у развијенијем институционалном облику бавити и секуларни чиниоци, тј. хуманистичке организације, којима је било потребно мало више времена да организују своје унутрашње структуре. Са позиције држава, овај процес је такође значио осигурање економске сарадње, безбедносне и спољнополитичке сарадње ради очувања заједничких интереса.

2. Вредности Европске уније: демократија, владавина права и људска права у документима Европске уније и њихов развој

Европска унија, која је најпре замишљена као економска творевина која је имала задатак да помири тадашње непријатеље као што су Немачка и Француска, допунила је свој уговорни оквир вредностима као што су демократија, владавина права и људска права. Наиме, од Рима до Амстердама у уговорима не налазимо поменуте вредности, али један од темеља на коме ће онекасније почивати свакако је Шуманова декларација, у којој су врло јасно споменуте вредности као што су мир, солидарност, брига за суседе, економски просперитет Европе итд. Овде треба напоменути да је овакав вредносни концепт – демократија, владавина права и људска права – у уговорима Европске уније преузет од Савета Европе, који је искључиво имао мандат 47 европских држава да развија овакав вредносни концепт како се страхоте Другог светског рата на европском континенту не би поново догодиле.

2.1. Римски уговор

У Римском уговору не налазимо речи као што су демократија, људска права и владавина права. Међутим, само годину дана раније, 9. маја 1950, настала је декларација француске владе, тзв. Шуманова декларација, која се тиче сарадње немачке и француске индустрије. У том документу се спомињу вредности као што су мир, солидарност међу европским државама, сузбијање мржње међу суседима и стварање добросуседских односа. Ту се види предлог француске владе да се овом индустријском уговору придруже и друге државе чланице из њеног суседства.

Римски уговори настају тако што је најпре закључен уговор у Паризу 1951, којим је основана Европска заједница за угаљ и челик (ЕЗУЧ), јер су то биле стратешке индустријске војне сировине над којима су и Француска и Немачка желеле да имају

монопол. Циљеви и задаци ове заједнице односили су се на шест држава, и то на Белгију, Француску, Луксембург, Холандију, Италију и Немачку.

Тај уговор је имао рок трајања педесет година од тренутка када је ступио на снагу (1952–2002). И док су угаљ и челик билистратешке сировине у погледу којих је било много јасније како њима треба управљати, принцип слободе и договора међу државама много више је био присутан при имплементацији Римских уговора. „Римским уговором из 1957. године основани су Еуратом (Европска заједница за атомску енергију) и Европска економска заједница, која је била замишљена тако да обавља све заједничке послове осим оних које су вршили ЕЗУЧ и Еуратом.“⁷

Римски уговори представљају зачетак смиривања непријатељских страсти између западних држава, јер су и саме државе увиделе да мир доприноси напретку и да већу корист имају од међусобне сарадње него од међусобне суседске нетрпељивости и свађа. „Све док је такво схватање преовладавало међу релевантним европским земљама оне су живеле у миру, свеједно да ли су међу њима постојали и неки облици повезивања или интеграција. Интеграције типа данашње Европске уније само су једна од могућности сарадње међу тржишним демократијама, а одсуство интеграција не значи увод у веће сукобе и рат. Интеграције настају и нестају, а њихов евентуални нестанак може, а не мора, да буде увод у дубљи сукоб.“⁸

Ово мишљење је продубљено и у Шумановој декларацији,⁹ у којој се каже: „На свету ће бити сачуван мир само ако стваралачке снаге буду сразмерне опасностима које му прете.“¹⁰ Страх од нових оружаних сукоба натерао је непријатеље да се договоре и саставе уговоре о овим важним питањима којасе тичу зачетка међусуседске сарадње. Овај став је потврдио и Винстон Черчил у свом говору 1946. године на Циришском факултету: „Из руина и мржње мора бити наново успостављена ’европска породица’ којој треба утврдити одговарајућу структуру погодну за остваривање мира, безбедности, слободе, живота и напретка.“¹¹ Иако се данашње вредности као што су демократија, људска права и владавина права не спомињу у уговорима, у дубокој бити

⁷ Мирослав Прокопијевић, *Европска унија*, Увод, Друго допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 18.

⁸ *Ibid.*, стр. 21.

⁹ Ову декларацију је представио 9. маја 1950. министар спољних послова Француске Роберт Шуман, који је овим документом позвао Немачку и Француску на сарадњу у вези са војним индустријским сировинама као што су угаљ и челик.

¹⁰ Европски покрет у Србији, Шуманова декларација, стр. 1 (преузето 13.5.2014).
<http://www.emins.org/sr/dokumenti/downloads/2004/040930-suman.pdf>

¹¹ Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 32.

ових докумената оне се заиста налазе, јер без њих функционисање ових првих уговора, који сведоче о почетку интегрисања европског континента, и даљи развој међудржавне сарадње не би били могући.

Ти уговори су настали да би најпре ојачали поверење у прекограничну сарадњу и створили потребне услове за њено неометано спровођење. Остваривање заједничког тржишта и отварање граница значили су повезивање робе, услуга и капитала, и могућност да се развије Европска унија која има заједничке вредности као што су „неповредивост људског достојанства, права на живот и забрану смртне казне, права на интегритет и забрану смртног мучења, слободу мисли, савести и вероисповести и много више; права која многи људи Западне Европе уживају као део свакодневног живота а која нису уживале раније генерације.

Након болних искустава са националсоцијализмом или комунистичком владавином у Централној и Источној Европи, поштовање основних права требало је да буде успостављено као стандард.¹² Концепт институционалног мира, који је зачет Римским уговорима, касније је продубљен кроз нове институционалне инструменте и механизме за заштиту ових вредности, који су у бити развијени системи који омогућавају учвршћивање поверења између европских држава како би мир био одржив. Мир је био потребан европским грађанима како би разорено друштво могло да напредује. Када се повећају запосленост и осећај сигурности, доћи ће и до европског економског напретка.

С обзиром на то да је после Другог светског рата Европа у приличној мери изгубила свој идентитет, Римским уговорима је он некако постепено увезиван кроз интеграцију, која је приморала државе чланице да се другачије позиционирају и према осталим континентима, јер појединачно, онако разорене, нису могле да се стратешки боље позиционирају у међународним економским односима осим као група држава у којој влада одређени степен поверења.

Да би Европа ојачала, потребно је било и креирати заједничко тржиште и проток робе, капитала и услуга. За остварење тог циља требало је достићи одређени степен поверења у односима како би се грађани осећали безбедним у пословним круговима, како би градили заједничку Европу. Јединственим европским актом из 1986. године успостављено је заједничко тржиште, које је било засновано на „Четири велике

¹² Председавање Немачке Европској унији 2007
http://eu2007.de/en/The_Council_Presidency/treaties_of_rome/index.html#begin (преузето 13.5.2014).

економске слободе: слобода кретања робе, услуга, лица и капитала. Истовремено, јединствено (унутрашње) тржиште претпостављало је проширење надлежности Заједнице у области истраживања и развоја, животне средине и социјалне политике, регионалне политике, а посебно економске и монетарне политике.¹³

Овде треба споменути да су општа начела у вези са правима ипак била исказана у преамбули Јединственог европског акта. Међутим, један од твораца Европске уније Жан Моне схватио је да економске и финансијске интеграције нису довољне да континент учине интегративном и јединственом целином, па је рекао: „Када бих то још једном радио, отпочео бих с културом (а не са секторском економском интеграцијом).“¹⁴

2.2. Уговор из Мастрихта

На основу Уговора из Мастрихта (1992) дефинишу се три стуба: заједничка економска политика, безбедносна и спољна политика и, најзад, област правде и унутрашњих послова. Наравно, ова структура биће у бити и каснија два уговора, и то Амстердамског и Уговора из Нице. Тек ће Лисабонски уговор успоставити нову поделу институционалних власти унутар Европске уније.

Настанком јединственог европског тржишта 1986. године, постигнут је већи степен интеграције. Велики корак напред у току процеса европских интеграција везаних за Уговор из Мастрихта свакако је увођење евра 1992. године. Ова интеграција није могла да буде настављена а да притом није било одрицања и преношења једног дела заједничких одлука на заједнички основане институције.

У овом периоду, у вредносном смислу, ако би се могло некако оценити понашање држава, концепт солидарности и брига за суседе појачани су оснивањем кохезивног фонда¹⁵ 1993. године. Овај фонд је требало да помогне мање развијеним земљама, у законском оквиру повезивања европских држава, како јаз између

¹³ Будимир П. Кошутин, *op. cit.*, стр. 42.

¹⁴ *Ibid.*, стр. 84.

¹⁵ За више информација, погледати: Мирослав Прокопијевић, *Европска унија*, Увод, Друго допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 27.

развијенијих делова и оних мање развијених и мање продуктивних не би био тако велики.

Још један од вредносних индикатора развоја Европске уније у унију вредности види се из њеног настојања да се економском деловању придодаје и све снажније заједничко политичко деловање као што је јачање демократије, људских права и владавине права према трећим земљама, од којих су неке биле колоније појединих држава чланица Европске уније. Европске вредности као што су демократија, људска права и владавина права биће израженије кроз овај уговор него у ранијим уговорима. Новина коју доноси овај уговор јесте „солидарност међу државама, приближавање грађанима, поштовање националних идентитета и људских права, као и одлука да се очува *acquis communautaire* основа комунитарног права“.¹⁶

У књизи Paul Craig, Grainne de Burca, *EU Law, Texts, Cases and Materials*, каже се да је овај уговор свакако имао за циљ да појача социјалну компоненту која је ишла уз економски раст држава: „са горепоменутом идејом приближавања према грађанима (погледати чл. 17–21.ЕС¹⁷) требало је да се развије и учврсти сарадња међу државама по питању правде и унутрашњих послова. Секторске политике као што су „култура, јавно здравље, заштита потрошача, прекоевропско умрежавање“¹⁸ само су неке од политика које су учвршћене овим уговором. Правосуђе и унутрашњи послови, као трећи стуб, дотакли су се умногоме и питања правних одлука у вези са миграцијом и азилом људи из трећих земаља, тј. њихових фундаменталних права, која ће касније све више бити развијена кроз Повељу о основним правима.

Политика три стуба из Мастрихта напуштена је у Лисабонском уговору. Овим уговором је такође ојачан принцип супсидијарности и транспарентности рада Европске комисије. Треба напоменути да је 1989. године председник Европске комисије Жак Делор основао мали конзорцијум високих европских званичника, који су директно саветовали председника Европске комисије и где су први пут званично позване цркве, верске заједнице и хуманистичке организације да дају свој допринос развоју Европске уније како Европа не би „изгубила душу“. После пада Берлинског зида сматрало се да је Европа на добром путу да постане уједињени континент, до тада у највећој мери раздвојен комунизмом. Сматрало се да су цркве и верске заједнице те које надилазе

¹⁶ Paul Craig, Grainne de Burca, *EU Law, Texts, Cases and Materials*, Fifth Edition, Oxford, 2011, стр. 14 (превод Е. Китановић).

¹⁷ *Ibid.*, стр. 15.

¹⁸ *Ibid.*

политичке поделе и да могу више да допринесу интеграцији Европе, која није само економска већ је и духовна, културна творевина.

Председник Европске комисије Делор је 1992. године рекао: „Уколико у наредних десет година изгубимо прилику да дамо душу Европи, да јој дамо духовност и значење, игра ће бити завршена.“¹⁹ Он је, свакако на основу постојећег искуства, увидео да економска снага и просперитет нису довољни интегративни фактори када је људско биће у питању.

2.3. Уговор из Амстердама

У Амстердамском уговору, потписаном 1997. године, није било неких великих новина осим што су неке теме пренесене из трећег стуба у први стуб. „У том уговору је извршена пренумерација свих чланова Уговора о оснивању Европске заједнице, како би се олакшала његова примена.“²⁰ Но, „принцип отворености“ додат је у члану 1. ЕУ, тако да одлуке треба да се усвајају „што је могуће отвореније“ и што је могуће ближе грађанима.

Нови циљеви су додати у члану 2. ТЕУ, укључујући промоцију високог степена запошљавања и освајања области „слободе, безбедности и правде“. „Члан 6. ЕУ замењен је текстом у коме се каже да је Унија заснована на поштовању људских права, демократије и владавине права, а поштовање ових принципа било је услов за придруживање ЕУ под чланом 49. Члан 6. (2) ЕУ, који се односи на поштовање основних права заштићених Европском конвенцијом о људским правима и националним уставима, била је изречена и у члану 46. ЕУ.“²¹ Међутим, Прокопијевић сматра: „Изостале су дубље промене, поједностављивање Уговора и приближавање тела Уније грађанима.“²² Новина у овом уговору је и члан 13. ЕС, који је дао заједници

¹⁹ Председник Европске комисије Жак Делор, Говор упућен црквама, 4. фебруар 1992. (преузето 16.5.2014)
http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/archives/activities/dialogue_religions_humanisms/sfe_en.htm
(превод Е. Китановић), о овој иницијативи биће речи касније у посебном одељку.

²⁰ Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 46.

²¹ Paul Craig, *op. cit.*, стр. 17.

²² Мирослав Прокопијевић, *op. cit.*, стр. 29.

и могућност да „сузбија дискриминацију на основу пола, расног и етничког порекла, вере и убеђења, хендикеп, старости, или истополне оријентације“.²³

Тим уговором је учвршћена сарадња између држава по питањима миграната, азиланата итд. Такође је учвршћена међусудска сарадња међу државама у погледу кривичног права. Овим новинама је ојачан трећи стуб, који је координирао заједничке политике у кривичним областима, у областима превенције и сузбијања расизма и ксенофобије.²⁴

Питање поштовања вредности као што су демократија, људска права и владавина права од стране држава чланица било је важно јер је на основу њега отворена „могућност одузимања права гласа и других уговорних права одређеној држави чланици ако ова држава чланица тешко и дуго крши одређена основна начела (слободу, демократију, људска права, начело владавине права – члан 7. УЕУ, члан 309. УЕЗ)“.²⁵ Овим уговором нису решена нека важна институционална питања као што су број чланова Европске комисије и подела гласова у Савету министара.²⁶

2.4. Уговор из Нице

„Ница и Амстердам су били пропуштена шанса за демократију Европске уније.“²⁷ Ово се потврђује и самом чињеницом да Повеља о људским правима није била саставни део Уговора из Нице иако су је политички одобриле државе чланице Европског савета 7. децембра 2000. године у Ници, док је сам Уговор потписан фебруара 2001. године. Новине које су унесене у овај уговор тичале су се институционалних промена, расподеле места у Европском парламенту, састава Комисије, гласања у Савету. Значајна је била одлука Савета, који се састао у Келну 1999. године, да националне парламентарце, европске парламентарце и владине представнике укључи у рад на Нацрту повеље о основним правима Европске уније.²⁸

²³ Paul Craig, *op.cit.*, стр. 17.

²⁴ *Ibid.*, стр. 18.

²⁵ Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 47.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Мирослав Прокопијевић, *op. cit.*, стр. 29.

²⁸ Paul Craig, *op. cit.*, стр. 20.

Тело које је основано за рад на овом пројекту звало се Конвенција²⁹. Усвајањем овог документа учињен је корак напред у заштити и унапређивању људских права и слобода. Ова повеља постаће правно обавезујућа за чланице Европске уније ступањем на снагу Лисабонског уговора 2010. године, десет година након њеног усвајања. То је био најзначајнији корак у доношењу једног новог инструмента који се тичао држава Европске уније и са којим ће касније бити важно усагласити и остале њене политике. Све ово не би било могуће да није постојала одлука да се сачини Конвенција о будућности Европе.

2.5. Уговор из Лисабона

Уговор из Мастрихта представљао је главну покретачку снагу за процес проширења, док ће касније, са осталим уговорима, доћи полако до институционалног замора овог процеса, о коме се све више и данас говори.

Једна од идеја за јаче политичко учвршћивање била је иницијатива Нацрта устава Европске уније, који је представљен 2004. године, али као такав није прошао на референдумима иако је идеја водила у овом пројекту било укидање три стуба и трећег стављаног под комунитарни режим. „Нацрт Устава за Европу је већином усаглашен на Конференцији из јула 2003. и достављен Европском савету у јулу. Уставни уговор био је подељен у четири дела: први део је разматрао основне циљеве и вредности Европске уније, основна права, компетенције, облике доношења правних одлука, институционалну поделу моћи и др.; други део је садржао Повељу о правима, која је првим делом учињена обавезујућом; трећи део се тичао политика и функција Европске уније; четврти део је садржао завршне одредбе.“³⁰

Уговор о Уставу није прошао на референдуму у Холандији и Француској. Нова снага држава чланица усмерена је на обликовање Лисабонског уговора, који је преузео у великој мери нове институционалне промене из Уговора о Уставу. То је био процес реформе који је тада био предвођен немачким председавањем Саветом, јер је ипак било незамисливо да се рад држава чланица на овом пројекту потпуно занемари. У процесу

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Paul Craig, *op. cit.*, стр. 23.

настајања Лисабонског уговора реч устав требало је да буде замењена речима реформски уговор. „Лисабонски уговор је унео измене Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице.“³¹

Иста правна тежина лежала је иза оба ова уговора. Што се тиче европских вредности као што су демократија, људска права и владавина права, оне су препознате у другом делу Уговора о функционисању Европске уније, који је посвећен темама као што су дискриминација и заштита грађана. Пол Криг и Де Бурка добро примећују: „Реформски уговор био је на дневном реду скоро једну деценију, од закључења Уговора из Нице, Декларације 23 која је била катализатор за следећи ниво ревизије Уговора, који је водио Лакену, Конвенцији о будућности Европе, Уставном уговору и Лисабонском уговору.“³²

Унија је коначно добила статус правног лица и у члану 2. каже се: „Унија је заснована на поштовању људског достојанства, слободе, демократије, једнакости, правне државе као и на поштовању права човека укључујући и права лица која припадају националним мањинама. Ове вредности су заједничке свим државама чланицама у друштву које карактерише плурализам, недискриминација, толеранција, правда, солидарност и једнакост између жена и мушкараца.“³³

Вредности као што су демократија, људска права и владавина права сада су биле највише наглашене зато што је Повеља о основним правима Европске уније била обавезујућа када је у питању испуњавање стандарда у погледу основних права унутар граница Европске уније.

Треба такође напоменути да су све чланице Европске уније и потписнице Европске конвенције о људским правима и основним слободама Савета Европе као и да је вредносни концепт демократија, људска права и владавина права преузет од Савета Европе, који има петодеценијску политичку и судску праксу у јачању ових европских вредности.

Један од доказа постојања демократског утицаја верског и невладиног сектора може се видети и у члану 17. Лисабонског уговора, који позива цркве, верске заједнице, неконфесионалне и филозофске организације на отворени, транспарентни и регуларни дијалог. Члан 17. Лисабонског уговора у делу о функционисању Европске уније каже:

³¹ *Ibid.*, стр. 26.

³² *Ibid.*, стр. 28.

³³ Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 76.

Став 1: Унија поштује и не прејудицира статус установљен националним законом о црквама и верским асоцијацијама или заједницама чланица држава.

Став 2: Унија једнако поштује статус, установљен националним законодавством, филозофских и неконфесионалних организација.

Став 3: Препознајући њихов идентитет и њихов посебан допринос, Унија ће одржавати отворен, транспарентан и регуларан дијалог с овим црквама и организацијама³⁴.

Овај члан ће умногоме бити важан за даљи развој ове тезе, јер се на основу њега и води једна од главних полемика између хришћанских и секуларних чинилаца када је у питању заштита људског достојанства и интегритета.

3. Повеља о основним правима Европске уније

Повеља о основним правима Европске уније се гарантује, као што је већ речено, чланом 6. Лисабонског уговора. Ова права могу да се примењују само на „акте институција Европске уније, на акте држава чланица када примењују право Уније и на акте држава чланица у областима обухваћеним правом Уније.“³⁵

Ова повеља за Европску унију представља примарни извор права и кодекс који је Унија обавезна да испуни, јер је Повеља настала на правним тековинама европског законодавства из области људских права као што су Европска конвенција о људским правима, Социјална повеља, потом пракса Европског суда из Луксембурга и Европског суда за људска права из Стразбура, а обухвата и инструменте и механизме који произлазе из деловања Уједињених нација.

Овај правни акт ставља у средиште заштиту индивидуалних права – с једне стране грађанских и политичких права, а са друге стране економских, социјалних и културних права, док у исто време иде напред у заштити права на заштиту живота у здравој животној средини итд. Повеља се састоји од преамбуле и поглавља као што су

³⁴ Елизабета Китановић, *Улога црква у процесу европских интеграција*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 49–50.

³⁵ Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 286.

Достојанство, Слободе, Једнакост, Солидарност, Право грађанства, Правда, Опште одредбе о тумачењу Повеље³⁶.

Права која произлазе из ове повеље биће и тема за расправу између хришћанских и секуларних чинилаца, јер оба ова актера теже да заштите људско достојанство, свако са свог аспекта, и хришћанског и секуларног. У оквиру Поглавља II, које се односи на слободе, у члану 10. каже се: „Свако има право на слободу мишљења, савести и религије. То право укључује слободу промене религије или уверења, и слободу да појединачно или у заједници са другима, на јавном месту или приватно, манифестује своју религију или уверење кроз образовање, проповедање, вршење службе и посматрање. Признаје се право на приговор савести у складу са националним законима којима се уређује остваривање тог права.“³⁷

4. Регистар о заступању интереса при Европској комисији

На основу Регистра о заступању интереса при Европској унији могуће је видети ко су актери који утичу на политике Уније, колико новца за то дају, који су циљеви њихових политика, од када су регистровани и колико дуго постоје као интересне групе које делују на процес европских интеграција. Из тог регистра се види и који су то хришћански и секуларни актери регистровани, јер регистрација није обавезна за кориснике члана 17. Лисабонског уговора, али је пожељна јер врло често секуларни актери оптужују неке хришћанске актере да не раде довољно транспарентно. За кориснике овог регистра постоји и кодекс понашања, који су појединци и организације обавезни да поштују.³⁸

Пошто је раније постојао регистар и у Европском парламенту и у Европској комисији, донесена је одлука да се ова два регистра обједине, тако да данас постоји само један регистар, где су уписане интересне групе као што су лобисти, заступници

³⁶ Повеља о темељним правима (преузето 4.1.2015)

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html

³⁷ Повеља о основним правима Европске уније, члан 10 (преузето 18.5.2014)

<http://www.minoritycentre.org/library/povelja-o-osnovnim-pravima-u-evropskoj-uniji>

³⁸ За више о кодексу понашања, погледати на страници самог регистра (преузето 18.5.2014)

<http://ec.europa.eu/transparencyregister/info/about-register/codeOfConduct.do?locale=hr>

разних интереса итд³⁹. У извештају о Регистру за 2013. годину види се да је регистровано њих 5.952, од којих је 2.972 регистровано као лобисти и трговинска удружења, а 1.536 као невладине организације.⁴⁰ У овом извештају се каже да је број регистрација порастао за 10% у односу на 2012. годину.

У складу са правилима Регистра, организације морају бити регистроване како би добиле пропусницу са којом се може приступити зградама европских институција, на пример Европском парламенту у Бриселу и Стразбуру. И хришћанским и секуларним интересним групама такође је потребна пропусница како би успостављале контакте са посланицима Европског парламента и разним секретаријатима унутар ове европске институције. Било је доста полемике о томе да ли хришћанске организације треба да се региструју као невладине организације или као цркве.

Ову расправу је живо водила Комисија бискупских конференција (COMECE), која се у Регистар уписала као црква, а не као невладина организација. Конференција европских цркава, тј. њена Комисија за цркву и друштво без проблема се уписала као међународна невладина организација, јер ионако не постоји канонско јединство између православних и протестантских цркава.

Но, пошто је у Регистру отворена могућност да се хришћански и секуларни актери могу регистровати на основу члана 17, ова опција је била прихватљивија посебно за православне цркве, које имају потешкоће да себе сврставају у групе за лобирање и невладине организације због свог догматског гледишта да је црква као институција надвременска творевина.

5. Биро европских политичких саветника Европске комисије

Историја овог бироа почиње 1989. године, када је председник Европске комисије Жак Делор основао мали тинк-тенк који је био састављен од искусних европских

³⁹ За више информација, погледати документ Међуинституционални споразуми, Official journal of the European Union 22.7.2011 (преузето 18.5.2014) <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:191:0029:0038:EN:PDF>

⁴⁰ За више информација, погледати документ Годишње извјешће о раду Регистра транспарентности за 2013 (преузето 18.5.2014) <http://ec.europa.eu/transparencyregister/info/about-register/reportsAndPublications.do?locale=hr>

званичника, академика и дипломата, који су пратили процес и перспективе европских интеграција и Делору директно подносили извештаје.

Године 2000. председник Европске комисије Романо Проди претворио је овај тинк-тенк у Групу политичких саветника (ГОРА), а Жозе Мануел Барозо, од 2004. године, у Биро европских политичких саветника (БЕРА), како је било и за време његовог другог председничког мандата⁴¹. Овај биро делује у три области – политика, економија и друштво – но ипак је заснован на два стуба, и то: Досезање (*Outreach*) и Анализа (*Analysis*). Досезање има две иницијативе, које су наведене на сајту, и то:

1. Европски дијалог и
2. Глобални дијалог.⁴²

Глобални дијалог подразумева дијалог са научницима и академицима као и дијалог са црквама, верским заједницама и филозофским и неконфесионалним организацијама како би се сагледала глобална димензија процеса европских интеграција унутар Европске уније и изван њених граница. У тиму за глобални дијалог, за дијалог са црквама задужена је била Катарина фон Шнурбајн.

6. Закључак

Европске вредности као што су демократија, људска права и владавина права јесу вредности које су се развијале кроз европске уговоре од Рима до Лисабона. Видели смо како су се уговори постепено мењали у правном и институционалном смислу, како није било лако доћи до онога што се данас зове Повеља о основним правима Европске уније.

Једна од најзначајнијих чињеница у овом одељку за овај рад јесте члан 17. Уговора о функционисању Европске уније, који је омогућио дијалог са европским

⁴¹ За више, погледати вебсајт Бироа европских политичких саветника <http://ec.europa.eu/archives/bepa/> (преузето 4.1.2015), који је престао као такав да постоји избором Жан-Клода Јункера на место председника Европске комисије 2014. Овај биро је замењен од 21.11.2014. Европским политичко-стартешким центром <http://ec.europa.eu/epsc/>

⁴² За више, електронска страница Биро европских политичких саветника (преузето 14.5.2014) http://ec.europa.eu/bepa/activities/outreach-team/index_en.htm

институцијама свим заинтересованим актерима, почевши од лобиста са лукративним карактером до цркава, верских заједница и хуманистичких организација.

Овде треба споменути да је и чланом 11. грађанско друштво, кроз учешће невладиних организација, такође позвано на отворени, транспарентни и регуларни дијалог као и цркве. Овим чланом отворен је још један пут за заинтересоване интересне групе, било да су хришћанског или секуларног карактера, да утичу на обликовање спољне и унутрашње политике Европске уније за добробит њених грађана.

II. ХРИШЋАНСКИ ЧИНИОЦИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

1. Увод и дефинисање појма хришћански чиниоци

Под хришћанским чиниоцима у овом раду подразумевамо као партнере Европске уније црквене асоцијације (неке су по облику међународне невладине организације) и црквена представништва, који активно учествују у институционалном дијалогу на основу члана 17. Лисабонског уговора (Уговор о функционисању Европске уније) кроз: дијалог семинаре у Европској комисији, дијалоге за време сваког шестомесечног председавања Европској унији; са Европским саветом, заступање ставова кроз семинаре при Европском парламенту, годишњи састанак верских лидера итд. Хришћански чиниоци су позвани да се региструју у новом регистру о заступању интереса при Европској комисији. Регистрација хришћанских чинилаца је у току и није обавезна. Постоје и организације које желе да раде на нетранспарентан начин, на пример, Сајентолошка црква, која није регистрована у Регистру о транспарентности.

Хришћанске чиниоце можемо дефинисати на следећи начин, и то: екуменске организације, које за чланове имају православне и протестантске цркве чланице – у њих убрајамо Конференцију европских цркава, Црквену комисију за мигранте у Европи, Заједницу протестантских цркава у Европи, Еуродијаконију, АPRODEV, Екуменски омладински савет. У представништва помесних православних цркава убрајамо Представништво Васељенске патријаршије при Европској унији, Представништво Јеладске архиепископије, Представништво Румунске православне цркве при Европској унији, Представништво Руске православне цркве при Европској унији, Представништво Кипарске православне цркве при Европској унији. Посебна протестантска представништва јесу Представништво Немачке евангеличке цркве при Европској унији и Представништво Англиканске цркве при Европској унији. У католичке организације спадају Комисија бискупских конференција у Европској унији, OSIPE, Каритас и Ватикан као дипломатско представништво при Европској унији.

2. Конференција европских цркава

Један од најважнијих заступника хришћанских интереса пред Европском унијом свакако је Конференција европских цркава, и то зато што има чланове из око 40 држава Европе и представља паневропску организацију, тако да као таква даје могућност и црквама које долазе из трећих држава да утичу на креирање унутрашње и спољне политике Европске уније. Конференција европских цркава настала је 1959. године, у доба хладног рата, када је било незамисливо да се политичке поделе одражавају и на политичко дељење цркава.

Са процесом европских интеграција настаје и процес интеграције цркава, и то највише као одговор на спољне друштвенополитичке утицаје. Цркве чланице Конференције европских цркава јесу православне, англиканска и протестантске цркве. Организација има 125 чланица и 43 организације у партнерству по новом Уставу из 2013. године, којим је измењена унутрашња структура организације.

Наиме, Комисија за цркве у дијалогу и Комисија за цркву и друштво интегрисале су се у Конференцију европских цркава. Седиште организације пресељено је из Женева у Брисел, тако да ова организација има сада две канцеларије, и то једну као седиште у Бриселу и другу у Стразбуру.

Члан 2. (1) Устава ове организације каже да су циљеви њеног рада (визија, мисија и вредности) следећи: „У својој одговорности према Европи у целини, визија Конференције је да промовише заједницу цркава делећи њен духовни живот, тражећи помирење, јачајући њено заједничко наслеђе и службу и јачање јединства цркве, на начин што ће дати аутентично, веродостојно и друштвено одговорно хришћанско сведочење, радећи на грађењу људске, друштвене и одрживе Европе са миром у њој и према њеним суседима, где људска права и солидарност преовладавају.“⁴³ У ставу 2. члана 2. њеног устава истичу се приоритетне области у којима Конференција европских цркава треба да настави да ради, и то: „еклисиологија, теологија, дијаспора и

⁴³ Нови Устав Конференције европских цркава усвојен 13. јула 2013. У Будимпешти на 14. Заседању скупштине, стр. 2. http://assembly2013.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/2013_Assembly-Documents/2013_Assembly_Documents/CEC_Constitution_as_adopied_7_July_2013_by_General_Assembly_-_proofread_version_-_finalised.pdf (преузето 14.5.2014).

мигрантске цркве и мисија, азил и миграције, омладина и међугенерациски дијалог, друштвена одговорност и људска права“.⁴⁴

На челу Конференције европских цркава је генерални секретар, који је надлежан за рад секретаријата и програмске активности. Он извештаје о свом раду подноси главном одбору, који има 20 представника и још толико заменика. Српска православна црква има свог представника. Главни одбор се састаје два пута годишње. На челу главног одбора налази се председништво, које чине један председник и два потпредседника. Конференција је регистрована у Регистру о транспарентности Европске комисије, па су експерти Конференције тако акредитовани и имају приступ институцијама. Иначе, према белгијском закону, Конференција је регистрована као међународна невладина организација.

2.1. Црквена комисија за мигранте у Европи

Црквена комисија за мигранте у Европи⁴⁵ основана је 1964. године. Ова организација врло блиско сарађује са Конференцијом европских цркава и у њено име се бави и питањима миграната, азиланата, избеглица итд. Она заступа интересе миграната и азиланата пред европским институцијама у области спољне и безбедносне политике, али се такође бави питањима Рома који мигрирају унутар Европске уније, где цркве улажу велике напоре да помогну овој групи људи. Кад су у питању Роми, посебно су ангажоване цркве на северу Европе, где има велики број миграната из Румуније и Бугарске.

Већ десетак година се говори да ће ова комисија бити стављена под кров Конференције европских цркава како би се цркве у потпуности интегрисале у једну организацију. Међутим, због различитих организацијских и политичких интереса, то за сада није могуће. Четрнаеста скупштина, одржана у Будимпешти, затражила је да се процес преговора поново отвори. За сада, сачињена је радна група која ради на усаглашавању политичких циљева ове две организације како би се окончао процес

⁴⁴ Устав Конференције европских цркава усвојен 13. јула 2013. у Будимпешти на 14. заседању скупштине, стр. 2. http://assembly2013.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/2013_Assembly-Documents/2013_Assembly_Documents/CEC_Constitution_as_adopted_7_July_2013_by_General_Assembly_-_proofread_version_-_finalised.pdf (преузето 14.5.2014).

⁴⁵ Интернет страница Црквене комисије за мигранте у Европи (преузето 14.5.2014) <http://www.ccme.be/>

интеграција црквених организација у којима се свакодневно одвија мултилатерални процес преговора. Ова организација такође је акредитована у Регистру о транспарентности Европске комисије.

Црквена комисија за мигранте у Европи има своју скупштину, која се састаје сваких 4–5 година, извршни одбор и модератора, који је одговоран за политичке смернице између два заседања скупштине. Генерални секретар ове организације одговоран је за њен рад и програмске активности. Године 2014. навршило се педесет година од почетка рада ове организације.

3. Заједница протестантских цркава у Европи

Заједница протестантских цркава у Европи⁴⁶ настала је 1973. године Лојенбершким уговором. Она представља око 50 милиона протестантских хришћана, који долазе из различитих протестантских доминација као што су лутерани, реформати, методисти, потом уједињене цркве (које могу садржати више доминација које су узроковане разним политичким, историјским или теолошким схватањима).

Ова заједница тренутно има 94 цркава чланица⁴⁷ углавном из Европе, али неке од њих долазе и са других континената, на пример из Јужне Америке. На почетку писања овог рада ова заједница је имала 105 цркава чланица. То показује да број чланова варира из разних разлога као што је удруживање цркава у једну већу цркву, или је пак у питању неки други теолошки разлог. Иначе, Заједница протестантских цркава у Европи блиско сарађује са Конференцијом европских цркава.

Заједница нема своје представништво у Бриселу, као остале помесне православне цркве, већ има свог представника у оквиру Конференције европских цркава у Бриселу и финансијски подржава њен рад. Њен представник је регистрован у Регистру о транспарентности и има приступ европским институцијама, тако да неометано прати њихове политике у интересу ове организације.

⁴⁶ За више, видети на сајту Заједница протестантских цркава у Европи (преузето 19.5.2014) <http://www.leuenberg.net/node/873>

⁴⁷ Подаци о овој организацији долазе са званичне презентације Заједница протестантских цркава у Европи (преузето 19.5.2014) <http://www.leuenberg.net/node/873>

У портфолију ове организације налази се социјална политика, коју прати не само у вези са својим радом већ и са радом целе Конференције европских цркава. Треба истаћи да ову заједницу интересују и друге политичке одлуке које могу бити важне за рад протестантских цркава, посебно оних мањинских које се још увек у неким државама Европске уније боре за своје признавање и које су врло често приморане да се боре и за своју правну и материјалну егзистенцију па, да би опстале, примају средства из иностранства.

У домену верских слобода, чест је пример да су мале протестантске цркве приморане да се групишу у једну заједницу како би стекле својство правног лица које би могло званично да обавља своју улогу у друштву.

Иако ова организација није регистрована у Регистру о транспарентности, она има великог удела у свакодневном раду Конференције европских цркава. До сада је Немачка евангеличка црква финансирала рад представника Заједнице протестантских цркава у оквиру Конференције европских цркава и на тај начин додатно подржавала рад цркава на нивоу Европске уније.

Теме које су у фокусу ове заједнице, а наглашене на сајту ове организације јесу: људска права, међукултурни дијалог, социјална политика, верске слободе, етика и политика итд. Ова организација „има два експертска тела која омогућавају организацији да говори на важне еклисиолошке теме и политичке развоје и позиционирају цркве у политичке воде грађанског друштва.“⁴⁸ Из информација са званичног портала, од политичких пројеката, поред теолошких на којима ова организација ради, налазимо, између осталог, теме као што су људска права, а у оквиру ове теме миграције и еутаназија, потом образовање и посебан политички пројекат Црква и Израел, наведено је на сајту ове организације. Као посебан краткорочни пројекат налазимо памфлете којима протестантске цркве охрабрују своје вернике да изађу на изборе и гласају за европске парламентарце.

Генерална скупштина се одржава сваких шест година⁴⁹. Између два заседања ради тринаесточлани Савет, који је надлежан за спровођење одлука. Радом овог савета руководи председништво, које има три члана. Њено седиште се налази у Бечу, јер је врло често ово место виђено као тачка спајања истока и запада, спајања мањинских

⁴⁸ За више, видети на сајту Заједница протестантских цркава у Европи (преузето 19.5.2014)
<http://www.leuenberg.net/node/873>

⁴⁹ *Ibid.*

протестантских заједница са истока и оних у западним и северним земљама где представљају већину.

4. Еуродијаконија

У статуту Еуродијаконије, у преамбули, каже се: „Еуродијаконија је наследник интереса Европске дијаконијске федерације – Еуродијаконија, која је основана по француском закону 1996. године.“⁵⁰

Политичко деловање Еуродијаконије дефинисано је у члану 4. њеног устава, и то: „Сврха удружења је искључивање свих профитабилних активности, да промовише дијаконијски глас и дијаконијску самосвест кроз Европу и према Европској унији и да јача оријентацију рада цркве према потребама дијаконије.“⁵¹ Ова организација је регистрована као непрофитабилна невладина организација и своја средства такође црпи из фондова Европске уније, и то из програма за запошљавање и друштвену солидарност Европске заједнице (2007–2013).

Циљ ове организације изражен је у члану 4 (2): „а) рад на теолошкој, етичкој и социјалној бази дијаконије; б) представљање дијаконијских тема пред Црквом и друштвом; в) представљање дијаконијских тема пред Европском унијом и другим европским организацијама; г) јачање веза између цркава и дијаконијских организација и промовисање екуменског учења дијаконијских активности; д) подсећање влада на њихову друштвену одговорност преко независне међусобне сарадње у социјалним пословима; ђ) борба за људска права и г) преузимање било којих других активности које су у циљу асоцијације.“⁵²

Ова организација блиско сарађује са Конференцијом европских цркава када су у питању социјалне агенде европских институција, али и остала политичка питања која се тичу јачања гласа цркава и црквених организација пред европским институцијама, као што су, на пример, европски избори.

⁵⁰ Устав Еуродијаконије – усвојен 2007. на годишњој скупштини у Палерму
http://www.eurodiaconia.org/files/About%20Us%20PDFs/REVISED_Statutes_in_English_and_French_July_2009.pdf (преузето 19.5.2014).

⁵¹ *Ibid.*, члан 4.

⁵² *Ibid.*, члан 4 (2).

У својој структури, ова организација има генералног секретара, који је надлежан за рад организације. Потом има извршни одбор, који је надлежан за спровођење одлука састанака генералне скупштине.

5. APRODEV

APRODEV⁵³ је међународна невладина организација – Асоцијација Светског савета цркава, која ради на развојним политикама у Европи. Основана је 1990. године, а њени чланови су 16 организација које долазе из разних држава. Ова организација је такође позната по свом раду у трећим земљама и има веома велики буџет – 720 милиона евра⁵⁴.

Ово је један од показатеља да црквене организације улажу своја финансијска средства за помоћ најугроженијим групама овог света. Врло су честе дебате између европских организација које тврде да није правилна прерасподела црквених глобалних финансија, јер је финансијска и економска криза довела до заостатка развоја и у Европи.

У погледу праћења рада институција, ова организација, у економском смислу, пре свега прати економске и трговинске уговоре Европске уније са трећим земљама, а у политичком смислу прати и надзире политичке инструменте Уније кроз Европску службу за спољне послове (EEAS).

На својој политичкој агенди, на основу њиховог званичног портала, она има теме као што су људска права, сузбијање сиромаштва, родна равноправност као политика која прожима све остале политике земаља у развоју итд. Ова организација је повезана са Светским саветом цркава и Конференцијом европских цркава, које обе раде на питањима глобализације.

⁵³ Association of World Council of Churches related Development Organisations in Europe
http://www.aprodev.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=2&lang=en
(преузето 20.5.2014).

⁵⁴ *Ibid.*

Политичке области у којима APRODEV ради јесу: климатске промене, развој, родна равноправност, трговина, безбедност хране, и то у регијама као што су Африка, Централна Америка, Централна Азија, Југоисточна Европа и Кавказ и Блиски исток⁵⁵.

Као и многе хришћанске организације, ова организација у својој структури има генералног секретара. Генерална скупштина је тело које се састаје једном годишње, а за спровођење договорених политика по годишњем плану задужен је управни одбор, који има четири члана и једног посматрача који долази из Светског савета цркава.

Ова организација је уписана у Регистар о транспарентности у Европској комисији.

6. Екуменски омладински савет у Европи

Екуменски омладински савет у Европи основан је 1968. године. Седиште ове организације налази се у Бриселу. Она блиско сарађује са Конференцијом европских цркава и доноси глас омладине из Европе када је обликовање политичко-правног оквира Европске уније у питању. Политичке теме које интересују ову организацију јесу: „социјалноекономска правда, међурелигијски дијалог, екуменски тренинг и образовање, тренинг о људским правима, еколошка правда, превазилажење насиља, ХИВ/сида, помирење и конфликт менаџмент.“⁵⁶

Што се тиче структуре, Екуменски омладински савет у Европи има генералног секретара, који је стално и једино запослено лице, што указује на скроман буџет организације. Још један индикатор скромног буџета је то да се седиште организације често селило: из Берлина у Будимпешту, па у Хелсинки и, најзад, у Брисел. Извршни одбор се састоји од седам чланова. Њихов мандат траје четири године. Овај одбор је надлежан за спровођење одлука између два генерална састанка, који се одржавају сваке две године.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Електронска страница Екуменски омладински савет у Европи – страница О нама, <http://www.eyce.org/who-we-are/about-eyce/> (преузето 19.5.2014).

7. Представништво Васељенске патријаршије при Европској унији

Представништво Васељенске патријаршије при Европској унији отворено је још у време Жака Делора, који је позвао васељенског патријарха да отвори представништво јер су увелико постојала и друга црквена представништва, али ниједно од њих није било православно. Иако је Васељенска патријаршија прва међу једнакима и у догматском и хијерархијском смислу увек начелствује, тј. има првенство, у овом случају било је важно за православно свет отворити једно овакво представништво. Међутим, ова канцеларија није могла да представља остале помесне православне цркве јер за то нема ни политичке ни канонске ингеренције.

Нажалост, православне цркве немају свеправославни савет, као што то има Римокатоличка црква⁵⁷ или Заједница протестантских цркава,⁵⁸ већ свака има своју канцеларију и своје особље. За рад ове канцеларије донедавно је био задужен митрополит, чије је седиште у Паризу, у Француској, а од почетка 2015. године та функција припада архимандриту Емилијаносу Богијану.

Ова канцеларија нема бројно особље већ функционише више на нивоу представништва. Наиме, седиште Васељенске патријаршије се налази у Турској, у Истамбулу, и ово представништво свакако међу својим политичким приоритетима има за задатак придруживање Турске Европској унији, а у домену људских права верске слободе и повраћај имовине Грцима који су се на тој територији задржали још од Византијског царства свакако су дневна тема.

Ова канцеларија такође прати рад европских институција, али као таква није регистрована у Регистру о транспарентности. Њен представник учествује сваке године на састанку верских лидера који организује председник Европске комисије, док се остали православни представници мењају. С обзиром на то да васељенског патријарха зову и „зелени патријарх“, тема екологије и климатских промена такође је на агенди ове канцеларије, као и савремена питања биоетике.

⁵⁷ За више, видети: Комисија бискупских конференција у Европској унији (преузето 4.1.2015)
<http://www.comece.org/site/en/whoweare?SWS=0f459b61f20b9172cd1c6c59cd7c431c>

⁵⁸ За више, видети: Заједница протестантских цркава у Европи (преузето 4.1.2015)
<http://www.leuenberg.eu/>

Иначе, ова канцеларија активно учествује у раду Конференције европских цркава и блиско сарађује са другим црквама. Наиме, у периоду од 2009. до 2013. године председник је био француски митрополит Емануел (Адамакис), који од 2013. године обавља функцију потпредседника, и то до наредне скупштине 2018. године. Пошто не постоји свеправославни савет цркава, оне ипак сарађују у оквиру својих регионалних епархијских савета. Године 2010. православне канцеларије у Бриселу креирале су Одбор представника православних цркава при Европској унији (CROCEU)⁵⁹.

7.1. Однос са Европском народном партијом

Европска народна партија је демохришћанска странка, која је до избора 2014. године била најбројнија странка у Европском парламенту. Ова странка је одлучила 1996. године да успостави посебан дијалог са православним црквама. До сада је одржано дванаест дијалога на разне теме као што су однос цркве и државе, разматрана су и питања о људском достојанству, које је увек у фокусу. Иначе, треба напоменути да је један од главних разлога за овај дијалог био конфликт на Балкану и помирење у Југоисточној Европи.

Европски парламентарцац који је модератор групе ЕПП-ЕД Јозеф Дал је, поводом десетогодишњице овог дијалога, рекао: „У протеклих десет година, наш дијалог је био фокусиран на људска права, као и на рад са локалним црквама које помажу у поновној изградњи друштва у посткомунистичкој средини. Уколико очекујемо да имамо људско достојанство, грађанска друштва такође требају верске заједнице. Право на уверење је лично људско право које мора бити поштовано.“⁶⁰ Иако су ратови на Балкану завршени, овај дијалог и даље постоји.

⁵⁹ The Committee of Representatives of Orthodox Churches to the EU
http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/chrast_speech_17oct2012.pdf (преузето 20.5.2014).

⁶⁰ Dialogue between the Orthodox Church and the EPP-ED group in the European Parliament, Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats in the European Parliament, стр. 11. <http://stream.eppgroup.eu/Activities/docs/year2008/dialogues-en.pdf> (20.5.2014).

8. Представништво Руске православне цркве при Европској унији

Представништво Руске православне цркве при Европској унији основано је 2002. године у Бриселу. У смислу надлежности, ова канцеларија је везана за Одељење за спољне послове Руске православне цркве. Митрополит волоколамски Иларион је задужен за њен рад, иако је представник архимандрит Димитри Сизоненко који ради на пословима везанима за однос Русије и Европске уније. Пошто су људска права у фокусу разговора између Европске уније и Русије, и црква се бави овим питањем. Овде треба напоменути да Руска православна црква има и своју канцеларију у Стразбуру која је задужена за сарадњу са Саветом Европе.

Ова канцеларија је активна у раду Одбора представника православних цркава при Европској унији у Бриселу. Бави се питањима кршења људских права, посебно тамо где православне земље имају проблем са кршењем права као што су северни део Кипра, Косово и Метохија, Северна Африка, Блиски исток итд. У политичком смислу, ово је једина православна црква која је усвојила документ из области људских права и где је стала на пут концепту универзалности. На основу документа, уследиле су бројне дебате између цркава, посебно по питању права ЛГБТ популације, антидискриминације, права на абортус, верских слобода, еутаназије итд. Треба рећи да је Руска православна црква највећа православна црква.

9. Представништво Јеладске архиепископије при Европској унији

Представништво Јеладске архиепископије при Европској унији почело је са радом 2003. године. Директор канцеларије је митрополит ахајски Атанасиос (Хазопулос), који је представник Јеладске архиепископије пред Европском унијом. Ово представништво је регистровано у Регистру о транспарентности.

Задатак овог тела је да доприноси развоју законодавства Европске уније са свог догматског и културолошког аспекта. Ова канцеларија одржава блиске везе са

европским грчким званичницима, а једног од њених експерата поставило је Министарство за вере и образовање, па је пола радног времена проводио у мисији при Европској унији, а другу половину у Представништву Цркве при Европској унији.

Главни приоритет ове канцеларије јесте верско образовање, које је у Грчкој конфесионалног типа. Верска настава је обавезан предмет у грчком образовном систему, тако да није баш пожељно да ово представништво задире у политику Европске уније у погледу односа цркве и државе. Ово представништво често има задатак да у јавним дебатама образложи аргументе зашто верско образовање Грчке православне цркве треба да остане део обавезног програма образовног система у Грчкој.

Други политички проблем јесте проблем мањина. Тиче се турске мањине у Западној Тракији, који Грчка прилично игнорише. Ово представништво учествује у раду Одбора представника православних цркава при Европској унији (CROCEU). Ова црква има свог представника и у главном одбору Конференције европских цркава, тако да користи неколико канала за изношење својих ставова.

10. Представништво Румунске православне цркве при Европској унији

Представништво Румунске православне цркве при Европској унији је под руководством архиепископа и митрополита Трговишта г. Нифона Михаита, а директор канцеларије је свештеник проф. др Сорин Селару. Задатак ове канцеларије је да одржава везе са представницима румунских званичника запослених у Европској унији.

Ова канцеларија се бави радом на разним пројектима. Представништво Румунске православне цркве је најактивније међу православним представништвима када је у питању аплицирање за пројекте, које финансијски подржавају званични фондови Европске уније, који се тичу очувања културне баштине Румунске православне цркве, као и за разна стручна истраживања из области науке, уметности итд. Ово представништво је регистровано у Регистру о транспарентности. Оно такође учествује у раду Одбора представника православних цркава при Европској унији (CROCEU).

Румунска православна црква има свог представника и у главном одбору Конференције европских цркава, тако да користи неколико канала за изношење својих ставова по питању проблема мађарске мањине у Румунији, румунске мањине у Србији итд. Питање румунске мањине у Србији и питање њихове вероисповести представља једно од изазова Србије на путу европских интеграција.

11. Представништво Кипарске православне цркве при Европској унији

Представништво Кипарске православне цркве при Европској унији отворено је 2008. године. Директор канцеларије је епископ неапољски г. Порфириос (Папастилиану). Он подноси извештаје о раду канцеларије директно архиепископу Хризостому. Главни задатак ове канцеларије јесте борба за верске слободе и људска права, јер је северни део Кипра окупирала Турска 1974. године.

Многе цркве су опљачкане, претворене у штале, иконе и фреске уништене, приступ свештенству је изузетно отежан јер врло често турске власти за то не издају дозволу. Кипар се противи уласку Турске у Европску унију све док се не испуне услови из *acquis*-а који су већ поменути, јер су многи грчки Кипрани били приморани да напусте своје куће због турске окупације и да се одселе у други део земље, па чак и даље.

Ово представништво је веома активно у раду са европским парламентарцима – организује честе посете европских парламентарца северном делу, аплицира за средства Европске уније за реновирање цркава, прати аукције на којима се продају нестале иконе и путири из кипарских манастира и откупљује их. Борба за верске слободе је свакодневни посао овог представништва и у тај део политичке агенде највише улажу своје ресурсе.

Представништво Кипарске православне цркве такође учествује у раду Одбора представника православних цркава при Европској унији (CROCEU). Ова црква има и свог представника у главном одбору Конференције европских цркава. Ово представништво је регистровано у Регистру о транспарентности.

12. Представништво Немачке евангеличке цркве при Европској унији

Представништво Немачке евангеличке цркве при Европској унији отворено је 1990. године у Бриселу и оно није независно у односу на своје дипломатско представништво у Берлину које се зове Савет и које има задатак да успоставља везе са немачким парламентом и политичким естаблишментом у тој земљи.

Задатак ове канцеларије, како је наглашено на њиховом порталу, јесте да прати развој законодавства Европске уније и како то законодавство утиче на однос Немачке евангеличке цркве и државе у Немачкој, будући да црквени порез, уместо цркава, убира држава и тим новцем финансира велики институционални апарат који Протестантска црква у Немачкој има, у који спадају болнице, школе, вртићи итд.

Међу приоритетним областима на којима ова канцеларија ради свакако је члан 17. Лисабонског уговора, као и „европска политика азила и миграција, смер европске политике о истраживањима, првенство грађанског аспекта у конфликтним ситуацијама, спољна, безбедносна и развојна политика, и унапређење верских слобода и основних права унутар Европске уније и њеним спољним везама, укључујући и проширење Уније.“⁶¹

На челу канцеларије налази се директор, који по струци обавезно мора бити акредитовани немачки протестантски адвокат. Директор Немачке евангеличке цркве при Европској унији је у исто време и придружени члан колегијума запослених Конференције европских цркава. Ова особа је задужена за рад радне групе која прати законодавство Европске уније. Радна група се бави проучавањем и упоређивањем законодавства Европске уније у области односа цркве и државе. Иначе, када је у питању бриселска политика, ова канцеларија служи као канал за комуникацију између црквених представника и немачких европских званичника који раде у институцијама Европске уније.

Са својим саветом у Берлину, политички утицај ове канцеларије свакако је вредно пратити посебно када је у питању спољна политика Немачке према Израелу, а

⁶¹ Електронска страница Немачке евангеличке цркве – Канцеларија у Бриселу
http://www.ekd.de/english/eu_office_brussels.html (преузето 20.5.2014).

са друге стране унутрашњи изазов са којим се суочава Немачка – питање турске мањине и њене интеграције у немачки друштвени систем. Иначе, Немачка евангеличка црква је један од највећих финансијских донатора Конференције европских цркава и, с обзиром на расположиве ресурсе, богато додатно подржава рад њених канцеларија у Бриселу и Стразбуру.

13. Представништво Англиканске цркве при Европској унији

Представништво Англиканске цркве при Европској унији отворено је 2008. године. Ово представништво је 2014. године уздигнуто на виши црквени ниво, а епископ др Роберт Инес надлежан је за послове Европске уније и уједно представник архиепископа кентерберијског. Претходни представник пастор др Гари Вилтон успоставио је тесне везе са Вилтон парком (Wilton Park), извршном агенцијом Министарства за спољне послове британске владе, и почео је да ради као помоћни директор како би Министарству спољних послова приближио тему религије и политике, са фокусом на верске слободе и људска права.

14. Комисија бискупских конференција у Европској унији (COMECE)

Комисија бискупских конференција у Европској унији представља 27 бискупских конференција Европске уније. Савет Европских бискупских конференција (ССЕЕ) јесте савет бискупских конференција у Европи.

На почетку европских интеграција Римокатоличка црква је врло активно радила на помирењу. Сматрала је да ће њена перспектива уједињења континента кроз хришћанске вредности омогућити бржу интеграцију и помирење између завађених страна, тих истих хришћана који су се до јуче борили једни против других. Комисија бискупских конференција у Европској унији отворила је своју канцеларију у Бриселу

1980. године, са одобрењем Ватикана и тадашњег папе Јована Павла Другог⁶². Што се тиче политике саме организације, у члану 21. њеног статута каже се: „Комисија тражи дијалог и разговор са нехришћанским верским конфесијама о питањима која се тичу процеса европског јединства, у смислу бољег очувања верских слобода у Европи и промовисања европског грађанства заснованих на правима људске личности, на реципрочној прихватљивости и на правној и мирној коегзистенцији.“⁶³

У члану 20. поменутог статута каже се да Комисија треба да сарађује са црквеним организацијама које раде на решавању европских проблема, како би заједно наступале, са заједничком позицијом, у представљању политика према институцијама Европске уније.⁶⁴ У смислу имплементације овог члана, видећемо да Комисија бискупских конференција у Европској унији тесно сарађује са Конференцијом европских цркава када је у питању имплементација члана 17. Лисабонског уговора.

Међутим, овде треба такође напоменути да постоје велике разлике у адресирању питања из области људских права, где ове организације имају дијаметрално супротне ставове, и то по питању еутаназије, абортуса, права сексуалних мањина, па и верских слобода. Комисија, у смислу имплементације члана 17, заједнички организује дијалог семинаре у Европској комисији два пута годишње и састанке са земљом која председава Европској унији.

У државама Европске уније у којима већина верника припада Римокатоличкој цркви, ова комисија преузима иницијативу за организовање састанка са земљом која у то време председава Унијом. Ово је видљиво на примерима Републике Ирске, Италије итд. Пројекти на којима Комисија ради јесу: институционални и правни послови, економска и социјална политика, миграција и азил, истраживање и биоетика, међукултурни и међуверски дијалог, основна права, образовање, култура и медији, одрживи развој и спољна и безбедносна политика.⁶⁵

У статуту Комисије бискупских конференција у Европској унији, у њеном члану 3, каже се да Комисија за чланове има бискупе који долазе из држава чланица Европске

⁶² За више, видети на сајту Комисије бискупских конференција у Европској унији (преузето 4.1.2015) <http://www.comece.org/site/en/howeare?SWS=0f459b61f20b9172cd1c6c59cd7c431c>

⁶³ Погледати Поглавље 8 – Односи на међурелигијском нивоу, члан 21. Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁶⁴ Погледати Поглавље 7 – Односи на екуменском нивоу, члан 20. Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁶⁵ За више, видети <http://www.comece.org/site/en/publications/otherpublications> (преузето 19.5.2014).

уније⁶⁶. Тела кроз која делује ова комисија јесу: скупштина, председник, стални одбор и генерални секретар.⁶⁷ Скупштина се, на основу статута, састаје два пута годишње и њом председава председник Комисије, кога је изабрала скупштина, а стални одбор се састоји од председника Комисије и још четири бискупа, и они се такође састају два пута годишње.

14.1. Положај Ватикана у Европској унији

Света столица је, у институционалном смислу, најпре била заинтересована за политике Савета Европе, па је пре Брисела своје изасланике послала у Стразбур. Ово није ништа чудно јер сам Ватикан, који је *sui generis* држава, није потписница Европске конвенције о људским правима и верским слободама из 1950. године, иако је она баш тамо потписана. Правно дејство овакве политичке одлуке значи да одлуке Европског суда за људска права нису обавезне за Свету столицу, као ни низ препорука и резолуција које се односе на друге државе.

„Године 1963. Католичка канцеларија за информације о Европи отворила је канцеларију у Бриселу која је била лоцирана близу европских институција. Године 1970. Света столица је именовала апостолског нунција у Бриселу и 1976. године први резултат колективног бискупског покрета завршио се стварањем Католичке пасторалне информативне службе (SIPECA).“⁶⁸ Ово је био зачетак стварања Комисије бискупских конференција у Европској унији. Пошто Апостолска нунцијатура, нажалост, нема свој сајт, из Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији може се видети да је однос између две институције веома деликатан.

У статуту Комисије бискупских конференција у Европској унији, у поглављу 1, у члану 2, каже се: „(1) У вршењу својих пастирских одговорности у вези са европским питањима, Комисија сарађује са апостолским нунцијем кога је акредитовала Европска заједница, поштујући и подржавајући посебну улогу која је својствена Светој столици,

⁶⁶ Погледати Статут Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁶⁷ Погледати Поглавље Комисија 1. – члан 4. Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁶⁸ Електронска страница Историја Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/historyofcomece/article/3681.html> (преузето 19.5.2014).

а која гарантује и унапређује односе који су важни за међународно право. (2) Апостолски нунциј акредитован при Европској заједници увек је позван да учествује на састанцима скупштине и сталног одбора Комисије.⁶⁹

Такође у статуту, у поглављу о задацима генералног секретара, у члану 16, између осталог, каже се да је његов задатак: „(ц) да промовише односе са апостолским нунцијем акредитованим у Европској унији, са Епископским конференцијама, са Конзилијумом Епископских конференција (ССЕЕ) и другим телима која су важна за Комисију бискупских конференција у Европској (СОМЕСЕ) унији, и одржава везу са сталним посматрачем Свете столице при Савету Европе.“⁷⁰

С обзиром на то да нема јавних информација о активностима Апостолске нунцијатуре у Бриселу, тим поводом обављен је разговор са апостолским нунцијем пред Европском унијом монсињором Аланом Полом Леплопином.⁷¹ Он је рекао да је Нунцијатура пред Европском унијом отворена 1996. године, а пре тога, од 1970. године, радила је у оквиру Апостолске нунцијатуре у Белгији, која је задужена за билатералне разговоре са Краљевином Белгијом.

Она је задужена да прати односе највише са Европском службом за спољно деловање Европске уније и њен задатак је да осигура и олакша одређене процесе између Свете столице у Риму и европских институција. Зато СОМЕСЕ прати односе унутар Европске уније, као и њене спољне односе, али је у том смислу нунциј виђен као представник Министарства спољних послова Ватикана. Ова нунцијатура је била политички активна у оквиру признавања статуса црква везаног за Амстердамски уговор, којим је наглашено да однос цркве и државе остаје компетенција на националној основи, и да се Европска унија тиме неће бавити у оквиру својих секторских политика.

У разговору је појашњено да Апостолска нунцијатура није основана да би успоставила „отворени, транспарентни и регуларни дијалог“ са европским институцијама, већ да би, као и друге државе Европске уније, имала своју сталну

⁶⁹ Погледати Поглавље Комисија 1. – члан 4. Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁷⁰ Погледати Поглавље Генерални секретар 5. – члан 16 (ц) Статута Комисије бискупских конференција у Европској унији <http://www.comece.org/site/en/howeare/statutes> (преузето 19.5.2014).

⁷¹ Разговор је обављен 17.1.2015. године у Апостолској нунцијатури пред Европском унијом, монсињором Аланом Полом Леплопином у Бриселу. Он је рекао да не даје интервјуе, већ је циљ разговора био појашњење односа између Апостолске нунцијатуре и СОМЕСЕ. Већина информација у овом поглављу долази из разговора са Његовом еминенцијом и објављују се у договору са њим.

мисију при Европској унији. Апостолски нунциј не лобира у Европском парламенту или европским институцијама, већ прати рад европских институција. За то је задужена COMECE у свом свакодневном раду. Политички приоритети који се налазе на агенди Нунцијатуре јесу: придруживање балканских држава Европској унији, ситуација у Африци и на Блиском истоку, прогонство мањина у Сирији и Ираку, економска ситуација у Грчкој, на Кипру. У разговору је речено да када ситуација треба да се измени у самој земљи где преовладава конзументска политика, цркве могу да дају велики допринос и да мањинске цркве свакако немају исти утицај као већинске цркве, али и са њима треба успоставити дијалог.

Оно што се у међународним односима можда може сматрати неком врстом успеха јесте то да је Нунцијатури понуђена посредничка улога у односима између Кубе и Америке, и да у Африци Апостолска нунцијатура има најразвијеније односе. У свакој афричкој земљи постоји Апостолска нунцијатура, док друге државе чланице имају једно дипломатско представништво за по неколико држава. У афричким земљама посебно је значајан програм у области микрокредита, који подржава Апостолска нунцијатура, а којим се јача улога жене у афричком друштву, па се њима најчешће и дају кредити јер су способније за менаџмент у овој врсти пословања. Апостолска нунцијатура кроз парохије може да игра велику улогу јер одржава односе са људима на локалу.

У разговору је речено да се ствари морају поправљати и да треба тежити што бољем успеху, али да се ствари морају узимати онакве какве јесу, а не да се постављају неки високи услови који не могу да се реализују.

Апостолски нунциј је објаснио да је дијалог између COMECE и КЕК веома важан и да цркве треба да раде заједно, а да са хуманистима такође треба градити везе и односе. Наравно, треба се сложити у вези са тим да у погледу одређених тема постоје различита мишљења, али и да се неки принципи морају поштовати.

На основу наведених чланова статута Комисије бискупских конференција у Европској унији, може се видети да Света столица има утицај на усмеравање политика Комисије бискупских конференција у Европској унији при европским институцијама, а у исто време је формално инволвирана и у избор генералног секретара Комисије бискупских конференција у Европској унији.

Апостолска нунцијатура при Европској унији нема свој сајт.

14.2. OSIPE

Трећа структура која учвршћује рад Римокатоличке цркве у Бриселу јесте OSIPE, Језуитско представништво за Европу. У току писања овог рада, 2012. године, име ове организације промењено је у Језуитски европски социјални центар. Канцеларије овог центра налазе се у Бриселу и Стразбуру, а OSIPE је још имао и канцеларије у Будимпешти и Бечу. Ова канцеларија блиско сарађује са Комисијом бискупских конференција у Европској унији, Конференцијом европских цркава и Заједницом протестантских цркава у Европи по питању социјалне агенде Европске уније.

Језуитски европски социјални центар „остаје подржавалац Европе, где су људска права, слобода и солидарност основа интеграција. Европа, посебно Европска унија, тренутно пролази кроз најтежу политичку и економску кризу од њеног постојања. Док још одбија алармизам, Језуитски европски социјални центар наставља, у правцу историје Језуитског представништва за Европу, да тражи критички, али конструктивни ангажман са Европском унијом.“⁷²

На њиховој агенди се налази европска политика генерално, а у центру је свакако социјална политика. Основан у Бриселу, овај социјални центар посебно се бави још и људским правима и експлоатисањем ресурса у Демократској Републици Конго, с обзиром на чињеницу да велики број миграната из ове државе живи у Белгији⁷³. Сходно томе, политика Европске уније из области миграција свакако је тема овог центра.

⁷² Електронска страница Језуитског европског социјалног центра, страница – О нама <http://jesc.eu/about/> (преузето 19.5.2014).

⁷³ *Ibid.*

15. Каритас

Каритас⁷⁴ је међународна невладина организација које је основана 1948. године у Бриселу и која је својом филантропском политиком покушала да помогне жртвама Другог светског рата. На порталу ове организације каже се да су циљна група ове организације људи који су животну угрожени услед елементарних непогода, ратова, они који су приморани да илегално мигрирају због тешких животних услова итд.

„У целом свету Међународни Каритас спасава животе људи и даје наду жртвама конфликта и непогода, поклањајући посебну пажњу најугроженијима, посебно женама, деци и најсиромашнијима. Међународни Каритас иде даље него традиционалне хитне операције. После испоручивања хитне хуманитарне помоћи, он пружа помоћ кроз рехабилитацију и развој пројекта. Циљ је да се људима пружи шанса да изграде свој живот и достојанство и да не зависе од хуманитарне помоћи.“⁷⁵

У том смислу се и одвија заступање интереса људи, што ћемо видети и касније у раду, посебно у погледу заштите социјалних, економских и културних права. Ова организација блиско сарађује са Европском унијом, а најпродуктивнија је у својим кампањама које сетичу сузбијања сиромаштва у Европи.

Она има 165 чланица, тј. католичких организација из 200 држава. Организација има свој секретаријат, у коме раде експерти задужени за праћење секторских политика, и генералног секретара.

16. Закључак

Из приложених података може се видети како су римокатоличке структуре међусобно увезане и сарађују на различитим нивоима, и то: Комисија бискупских конференција у Европској унији, Апостолска нунцијатура при Европској унији, OSIPE и Каритас. Православни блок је окупљен око Одбора представника православних цркава при Европској унији (CROCEU). У његовом раду учествују Васељенска

⁷⁴ Електронска страница Каритаса <http://www.caritas-int.be/en/page/history-our-main-activities> (преузето 20.5.2014).

⁷⁵ Електронска страница Каритаса – Глобализам <http://www.caritas-int.be/en/regio/global> (преузето 20.5.2014).

патријаршија, Руска православна црква, Грчка православна црква, Румунска православна црква и Кипарска православна црква.

Протестантски блок је повезан кроз Заједницу протестантских цркава у Европи, APRODEV и Еуродијаконију. Кроз екуменски блок најповезанији су Конференција европских цркава, Немачка евангеличка црква, Англиканска црква и Екуменски омладински савет у Европи.

Ови хришћански актери, свако на свој начин и сходно својим интересима, имају дијалог са свим европским институцијама, а касније ћемо видети како, на који начин и како је тема. Они врло често наступају и некоординисано јер су интереси различити, а свака од организација и представништава има за циљ да буде што боље повезана са европским званичницима.

Међу њима свакако постоји такмичарски дух, али ипак, када је реч о општем интересу цркава, све ове интересне групе раде заједно. Свака од њих има своју мрежу у Европској комисији, Европском савету, Европском парламенту итд. Из њиховог рада се види да оне прате политику и унутар Европске уније и изван ње, и да врло често, јавно или тајно, заступају своје интересе користећи за то сваку политичку прилику.

III. СЕКУЛАРНИ ЧИНИОЦИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

1. Увод и дефиниција појма секуларни чиниоци

Под секуларним чиниоцима у овом раду подразумевамо партнере Европске уније који активно учествују у институционалном дијалогу на основу члана 17. Лисабонског уговора (Уговор о функционисању Европске уније) организовањем састанака са Европском комисијом, кроз дијалоге са Европским саветом, а највише заступањем ставова преко Платформе за секуларизам у политици у Европском парламенту. Секуларни чиниоци су позвани да се региструју у новом регистру о заступању интереса при Европској комисији. Регистрација секуларних чинилаца је у току и није обавезна.

2. Платформа за секуларизам у политици при Европском парламенту

Платформа за секуларизам у политици при Европском парламенту (EPPSP–ПСПЕП) основана је 2009. године у Европском парламенту. Њени чланови су европски парламентарци и секуларне невладине организације. Ова платформа има за циљ да промовише секуларизам и секуларни рад европских институција. Њен задатак је да не дозволи било којој религији да износи аргументе са свог догматског аспекта, било хришћанског, исламског, јеврејског итд. Задатак јој је и да осигура да људско право слободе вероисповести и уверења буде у потпуности заступљено и поштовано на једнак начин.

Колико институције треба да поштују слободу религије, исто толико треба да буде поштована и слобода уверења. Врло често ове две слободе могу да се нађу у конфликту, што доводи до честих спорења са два аспекта: секуларног и хришћанског. Историја организовања секулариста унутар Европског парламента почиње не тако

давно. Теме којима се бави ова платформа јесу право на абортус, равноправност, питање женских права, права ЛГБТ заједница, финансирање верских заједница.⁷⁶

Раније смо споменули члан 17. Лисабонског уговора и колико је значајно да цркве, верске заједнице и филозофске и неконфесионалне заједнице могу да допринесе процесу европских интеграција. Ова платформа се противи постојању члана 17, односно томе да цркве имају посебан дијалог са институцијама, а врло често у дебатама се тражи и анулирање поменутог члана 17. из Уговора о функционисању Европске уније.

Уколико би се члан 17. избрисао, у суштини би то значило да и хуманистичке организације, у које спадају филозофске и неконфесионалне заједнице, губе могућност дијалога са европским институцијама. Шеф и оснивач, заједно са другим европским посланицима, јесте посланица Европског парламента Софи инт Велт из Холандије. Да би ојачала своје напоре у борби за секуларизам у политици и самој Европи, ова платформа има још једно тело, које се зове Алијанса за секуларну Европу. Чланови ове алијансе могу бити групе и појединци и сви они који желе да европске институције буду и остану секуларне, што није проблем ни за многе хришћане, а посебно за оне који не желе да виде верске представнике и експерте на ходницима европских институција, који такође желе да користе своје демократско право и учествују у раду европских политичких институција као и било који други грађани. Мисија и циљ ове алијансе дефинисани су на следећи начин:

- „наметање законом обрасца друштвеног понашања које има порекло и самооправдање у верској доктрини;
- промовисање законске нерегулативе по питању приговора савести као и одступање од имплементирања једнакости и антидискриминацијског законодавства;
- одбрана и тражење да се прошире финансијске субвенције пореских обвезника;
- експлоатација посебног права да се приступи влади као што је случај са дијалогом који се одвија на основу члана 17. Лисабонског уговора Европске уније.“⁷⁷

⁷⁶ Електронска страница Платформе за секуларизам у политици при Европском парламенту <http://politicsreligion.eu/about/join-the-alliance-for-a-secular-europe/> (преузето 14.2.2013).

⁷⁷ *Ibid.*

Ова платформа нема свој статут као ни јасно дефинисану административну структуру. Она је, за сада, још у повоју и има неку врсту планиране и координиране активности. Њени састанци се одржавају *ad hoc* и прате их већ поменути хришћански чиниоци. Приступ састанцима у Парламенту отворен је за јавност.

3. Европска хуманистичка федерација

Године 1991. основана је Европска хуманистичка федерација. Она у својој структури садржи 52 европске чланице. Њихова мрежа, за сада, долази из 23 државе, а свакако постоји могућност ширења њихових иницијатива у многе друге државе чланице Европске уније и саме Европе. Њено седиште је у Бриселу.

Треба рећи да је она регистрована у Регистру о транспарентности у Европској комисији. Председник Европске хуманистичке федерације је Пјер Галан. Највише њених чланова долази из Велике Британије.⁷⁸ У политичком смислу, највећа снага ове организације лежи у секуларном друштву које се налази у Великој Британији. Њихови циљеви дефинисани су на њиховој електронској страници, где се каже:

- „Промовишемо принципе хуманизма и секуларне државе, подржавајући људска права, супротстављајући се дискриминацији неверујућих и борећи се за равноправан третман.
- Радимо у Европској унији (где смо званично признати као партнер у дијалогу), а сарађујемо и са члановима Европског парламента који су наши истомишљеници.
- У Савету Европе учествујемо у активностима које воде НВО, посебно у 'Међукултуралном дијалогу' на министарском нивоу и лобирамо у Парламентарној скупштини.
- Посебно смо активни у области људских права у ОЕБС-у (Организација за европску безбедност и сарадњу у Европи), доприносећи конференцијама и

⁷⁸ Ово је списак чланица у току писања овог рада: British Humanist Association, Central London Humanist Group, Gay and Lesbian Humanist Association, Humanist Society of Scotland, National Secular Society, North East Humanists Rationalist Association, South Place Ethical Society.

изради случаја против верске привилегије, у корист демократије и владавине права.

- Окупљамо се и размењујемо информације, развијамо политику, одржавамо сајт, објављујемо брошуре и организујемо састанке и конференције.
- Радимо са нашим организацијама чланицама, и помажемо им информацијама у њиховим кампањама.
- Сарађујемо са другим групама – укључујући и верске организације – са којима делимо циљеве и интересе.⁷⁹

Као и остале невладине организације, она има генералну скупштину, као врховно тело које успоставља циљеве и смернице организације, потом извршни одбор који надзире спровођење тих смерница и генерални секретаријат који имплементира политику и ставља у праксу заштите интереса европске парламентарце за своје циљеве. Генерална скупштина се састаје једном годишње, док извршни одбор има мандат од три године. За свакодневни рад и комуникацију са организацијама чланицама и европским званичницима задужен је секретаријат.

4. Национално секуларно друштво Велике Британије

Национално секуларно друштво Велике Британије основао је давне 1866. године Чарлс Брадло. Ова национална невладина организација није регистрована у Регистру о транспарентности при Европској комисији, али је врло активна у претходно поменутих секуларним организацијама, и то у Европској хуманистичкој федерацији, као и Платформи за секуларизам у европској политици у Европском парламенту, о којима је већ било речи. На основу њене повеље, принципи на којима почива јесу:

- „Не постоји државна религија.
- Постоји један закон за све и његова примена не омета и не може се заменити верским кодовима или процесима.

⁷⁹ Електронска страница Европске хуманистичке организације
<http://humanistfederation.eu/about-ehf/organisation/> (преузето 17.2.2013).

- Појединци нису ни угрожени нити дискриминисани због своје вере или уверења, односно њеног недостатка.
- Слобода изражавања није ограничена верским разлозима.
- Ни држава, ни државна еманација не могу да изражавају верска убеђења или преференце.
- Религија не игра никакву улогу у финансирању државног образовања, било кроз верску припадност, организовано богослужење, верску наставу, селекцију ученика или дискриминацију по питању радног места.
- Држава не учествује у финансирању или промоцији верских активности или њене праксе.
- Јавне финансије и јавно финансијско пружање услуга не врше дискриминацију на основу вере или уверења.
- Не постоји привилегован положај у друштву или предности у закону за било ког појединца или групу на основу њихове вере или уверења, односно његовог недостатка. Држава се не меша у поставку верске доктрине или рад верских организација.⁸⁰

Ово друштво има генералну скупштину. Сваки члан има право гласа. У смислу својих чланова, има индивидуалце који морају да прихвате поменуту повељу и који су сагласни са њеним принципима. Кампања за придобијање нових чланова траје свакодневно. Ова организација има председника, који се зове Тери Сандерсон. У својој структури има експерте који подржавају рад друштва, мрежу чији су чланови писци, политичари, секуларни активисти и сви они који јавно желе да допринесу јачању секуларизма у Великој Британији и Европи.

5. Улога масонских друштава

У оквиру дијалога са Европском унијом учествују и масонска друштва, која су по својој подели веома комплексна и спадају најпре у домен тајних друштава која имају

⁸⁰ Електронска страница Националног секуларног друштва Велике Британије <http://www.secularism.org.uk/secularcharter.html> (преузето 17.2.2013).

своје тајне обреде. На основу анализе учешћа званичника Европске уније, може се приметити да су председници Комисије и Савета углавном присутни на овим семинарима у оквиру члана 17, што није случај са црквеним великодостојницима када је имплементација овог члана у питању. Масонска друштва сврстана су заједно са хуманистима, који сем што заступају напредак друштва немају баш много заједничког са масонским друштвима. У овој врсти дијалог семинара међу учесницима преовладавају велики мајстори ложа који долазе из најзначајнијих престоница Европе.⁸¹

Раније смо споменули да ћемо се у овом раду фокусирати на масонске и секуларне активности када су у питању Велика Британија, Француска и Белгија, јер имају најдужу историјску праксу у овој теми. Масонска друштва се деле на догматска (Енглеска) и адогматска (Француска).

„Традиционална институција слободног зидарства, прогресивна и филантропска, заснована на принципу да су сви људи браћа, има за циљ трагање за истином, изучавање и извршавање морала и солидарности, треба да ради на моралном напретку, као и на интелектуалном и социјалном усавршавању човечанства. Она има за принцип међусобну толеранцију, поштовање других и себе саме, слободу савести. Има задатак да прошири на све припаднике човечанства братске везе које уједињују слободне зидаре на целој површини Земљине кугле.“⁸²

У Речнику слободног зидарства појам ложа (*Laubja* – на старом немачком, колиба дрвосеча) објашњен је као уређена просторија у којој се окупљају слободни зидари који припадају једној радионици,⁸³ за чије је конституисање потребно окупљање

⁸¹ LE TRAVAIL, L'EMPLOI ET LA SOLIDARITÉ POUR UNE INDISPENSABLE COHÉSION SOCIALE <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/comalace2012paper.pdf> (преузето 3.2.2013).
Danièle AUBANEL (GLFF – France), Michel BARRIERE (GODF – France), Jean DeBRUEKER (DH Belgique), Roger BRUNI (DH France), Marc-Henri CHARONTON (GOS Suisse), Maria Da Graça (DH Portugal), Jean-Louis DOMERGUE (GODF/DH France), Christian FLEURENTDIDIER (GLMF France), Marcel GRAINE (GLDF France), Jean MASSAD (GLD Cèdres – Liban), Yves-Marie MERLING (DH France), Anca NICOLESCU (GLFR – Roumanie), Ghislaine PARIS (GLFMM France), Ina PIPERAKI (OMI Delphi–Grèce), Joan-Francesc PONT CLEMENTE (GLSE – Espagne), Ernest PORRAS (GODF France), Mireille RAUNET (DH France), Jean-Michel REYNAUD (GODF France), Lina, ROTONDI (GLDI – Italie), Simone RUDELLE (GLFMM France), Ingrid TAHON (GLFF France), Marthe TOURNOU (GLMU France), Corinne VERSINI (GLFMM France).

⁸² Уредник Весна Јањић, *Речник слободног зидарства (Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie, Presses Universitaires de France, 1987), Paideia, 2001, стр. 735.*

⁸³ *Ibid.*, стр. 659.

седморице браће који имају мајсторски степен.⁸⁴ Да би се припадало овом реду, чланови треба да верују у „Великог градитеља свемира и његову вољу“.⁸⁵

Неке мушке ложе не признају женске ложе, а неке их признају.

Белгија је претежно секуларна држава, која је стекла своју независност 1830. године и у њеном уставу од признатих верских група први пут су званично признати и хуманисти, чиме је потпуно имплементиран међународни стандард слободe вероисповести и уверења. Овде треба напоменути да се Белгија разликује од Француске и Уједињеног Краљевства јер самом изменом устава „5. јуна 1993. године додала је и групе неверујућих хуманиста на терет финансијске одговорности државе“.⁸⁶ Треба приметити и да „Исламски свештеници још увек нису плаћени од стране државе.“⁸⁷

Белгија има финансијске обавезе према верским групама, али и према хуманистима. Велики Оријент Белгије имао је 94 ложе, од којих је 68 франкофоних и 25 холандских.⁸⁸ По питању политичког ангажмана, када је Католичка црква јавно кренула са својом кампањом против њих, неке мање верске заједнице стале су уз масонске кругове јер су и саме имале отпор према Римокатоличкој цркви и њеном мешању у послове државе.

Међутим, о томе колико је ова земља секуларна Рик Торфс каже следеће: „Белгијски закон о абортусу, потврђен је 1993. године, није био подржан од хришћанодемократа, али иако су били у влади, препустили су ово питање слободном гласању у скупштини. Хришћанодемократе су биле у опозицији када је 2002. године прошао веома либералан закон о еутаназији, али је њихов отпор био усредсређен само на техничка питања и био је далеко од жестоког. Коначно, 2003. године допуштени су хомосексуални бракови, и то без хришћанско-демократске опозиције, на нивоу начела.“⁸⁹

Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске састоји се од неколико унутрашњих држава: Енглеска и Велс, Шкотска и Северна Ирска. Правни оквир у коме делују цркве, верске заједнице, неконфесионалне и филозофске

⁸⁴ *Ibid.*, стр. 660.

⁸⁵ *Ibid.*, стр. 284–285.

⁸⁶ Герхард Робертс, *Држава и црква у Европској унији*, чланак „Држава и црква у Белгији“ Рик Торфс, Православни богословски факултет, Београд, 2012, стр. 37.

⁸⁷ *Ibid.*, стр. 38.

⁸⁸ Уредник Весна Јањић, *Речник слободног зидарства (Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie, Presses Universitaires de France, 1987), Paideia, 2001, стр. 113.*

⁸⁹ Герхард Робертс, *op. cit.*, стр. 41.

организације развијан је различито од земље до земље. Англиканска црква има статус државне цркве на чијем челу је краљица као њен шеф, док по уставу Шкотске цркве (која је презвитеријанског карактера) Господ Исус Христос има ту „функцију“.

Интересантно је то да Англиканска црква има пасторе и бискупе жене, што је уследило после многих јавних дебата у британском друштву, које је под јаким секуларним надзором. Британска масонерија има хуманитарни карактер. Из њених фондова се финансирају:

- Краљевска масонска институција за девојке (1778)
- Краљевска масонска институција за мушкарце (1798)
- Краљевска хуманитарна масонска институција (1842) која обезбеђује пензије својим поданицима, удовицама, а у овој земљи имају и болницу за своје следбенике.⁹⁰

У речнику о слободном зидарству издатом 2001. године каже се да је Велика ложа Енглеске (себе назива Мајком ложом света) имала 8.000 ложа и 750.000 чланова, од којих је 300.000 у радионицама Лондона.⁹¹ Пошто је енглеска масонерија настала у англиканској и презвитеријанској црквеној традицији (Црква Шкотске), те се стога она и назива догматском, и овде треба водити рачуна о томе каква је веза између Англиканске цркве и слободне масонерије. У погледу религије је „англиканска“, док политички највећи број припадника је „конзервативан, с неколико познатих чланова Лабуристичке партије“.⁹²

У **Француској** после Буржоаске револуције 1789. године црква је изгубила подршку државе и од тада до данас црква се не финансира, сем у деловима Француске Алзасу и Лорени, где су пастори и пасторине, католички и православни свештеници такође плаћени као и остали део државне администрације.

Стога је сасвим природно да су и у овој земљи активности масонских група врло видљиве. Зна се да је Велики Оријент Француске организован 1773. године. У доба Француске буржоаске револуције у овој земљи је било „неких петсто ложа и тридесет хиљада масона. Међутим, када је оснивана Велика ложа Француске, њене присталице су се залагале за раскид са хришћанском доктрином, исповедањем вере и

⁹⁰ Уредник Весна Јањић, *op. cit.*, стр. 284.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*, стр. 285.

супротстављале су се отворено Католичкој цркви, што је значило да је при њиховим обредима избацивана реченица 'У славу Великог градитеља универзума'.⁹³

Пошто слободни масони немају једну организацију где већина њих припада некој одређеној структури, на међународном нивоу најближе њиховом европском организовању је организација која се зове Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији (Obédiences Maçonniques Libérales et Adogmatiques à la Construction Européenne⁹⁴). Ова организација је најзначајнија и најотворенија за јавност. Њени подаци и позиви су доступни јавности. Она, за сада, нема јасно изражену структуру већ се њихове активности одвијају на добровољној бази тако што се окупљају и заједно раде на питањима која су везана за Европску унију.

6. Закључак

Можемо закључити да се секуларни чиниоци деле на филозофске и неконфесионалне организације, које су позване да учествују у дијалогу са европским институцијама. У неконфесионалне организације спадају: Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту, Европска хуманистичка федерација, Национално секуларно друштво Велике Британије, док масонска друштва спадају у филозофске организације, које се деле на догмате (слободни масони у Шкотској и Енглеској) и адогмате и либерале организоване у Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији. Прошло је много времена, од 1989. године, док су филозофске и неконфесионалне организације успоставиле регуларни дијалог са званичницима европских институција. Велики успех секуларних чинилаца јесте да су се организовали у Европском парламенту кроз платформу за секуларизам у политици, у којој је најактивније Британско секуларно друштво. Они су успели да у Европском парламенту постану једна јасна референца када је у питању критиковање дијалога између европских институција и хришћанских чинилаца. Својим организовањем секуларни чиниоци су добили простор да у јавној дебати критикују однос цркве и државе у

⁹³ *Ibid.*, стр. 329.

⁹⁴ Електронска страница Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији – (Obédiences Maçonniques Libérales et Adogmatiques à la Construction Européenne) <http://la-parfaite-union.over-blog.com/article-connaissiez-vous-le-comalace-111107416.html> (2.3.2013).

државама чланицама Европске уније. Секуларни чиниоци су такође успели да једним гласом, колико је и када год је то могуће, наступају заједно, тј. да се уједине филозофске и неконфесионалне организације по питању дијалога са европским институцијама.

IV. ДОПРИНОС ХРИШЋАНСКИХ ЧИНИЛАЦА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

1. Увод

Хришћански чиниоци у Европској унији доприносе својим радом на различите начине развоју политика Европске уније кроз деловање у разним институцијама. Њихов допринос је значајан и транспарентан по многим питањима унапређивања секторских политика, почевши од међукултурног дијалога, климатских промена, људских права, верских слобода, образовања, биоетике и биотехнологије, процеса проширења европских интеграција, сузбијања сиромаштва, имплементације члана 17. Уговора о функционисању Европске уније итд. У овом поглављу видећемо како хришћански чиниоци кроз рад са европским институцијама покушавају да спроводе разне иницијативе које за циљ имају очување, промоцију и заштиту људског достојанства.

2. Интереси хришћанских чинилаца у Европској унији

Интереси хришћанских чинилаца у Европској унији могу се дефинисати најпре преко иницијатива да се очува дијалог између цркава и верских заједница са европским званичницима како би се у Европи очувала хришћанска култура будући да на Западу многе цркве постају празне, неке су претворене у хотеле, библиотеке, кафиће итд. С друге стране, појава све веће исламофобије и растући антисемитизам јесу друштвене појаве које дају сигнал црквама да треба да јачају верско, историјско, међукултурно образовање у школи, али да се у исто време поштује концепт јединства у различитости.

Очување финансирања цркава и њихових иницијатива које су везане за мисију цркве такође су лични институционални интереси које цркве теже да очувају у процесу секуларизације Европе, где се поставља питање шта је онда то што црква још може да понуди својим верницима, а и осталим гађанима Европе, којима је све потребније научно утемељено објашњење света, засновано на реалном приступу истини.

Ово се посебно односи на оне цркве као што је Немачка евангеличка црква, која порез који држава прикупља за њене активности користи за школе, вртиће, болнице, разне хуманитарне активности, која има своје мисије не само у Европи већ и у целом свету. Још један од интереса свакако је очување хришћанског идентитета Европе. Овде се сетимо случаја Лаутси *vs.* Италије, где је постављено питање да ли крст са распетим Исусом и даље треба да стоји на зиду у католичкој школи у коју иду и деца чији су родитељи атеисти и који желе да децу васпитавају у атеистичком духу и налазе да било која врста верских обележја смета подизању деце у духу родитељских схватања.

Наравно, по том питању цркве имају различите ставове. Овај случај је био веома важан и за православне цркве, јер у посткомунистичким земљама у многим школама се, уместо крстова, налазе иконе, и то у Грчкој, Румунији, а ван Европске уније у Србији.

Интерес цркава је и јачање моралних вредности, али ту се оне много разликују. У погледу очувања моралних вредности најгласнија је Римокатоличка црква: јавно се противи праву на абортус и његовом финансирању од стране државе, праву на склапање бракова између истополних особа и називању те врсте заједнице браком уместо партнерством, док неке протестантске цркве, посебно на северу Европе као што је то Шведска протестантска црква, склапају истополне бракове јер је то био и један од услова да такве бракове призна држава.

Овакво схватање је потпуно супротно схватањима Римокатоличке цркве, која, као и Православна црква, брак схвата у традиционалном смислу, а обе теже очувању развоја законодавства Европске уније у том смислу.

Што се тиче истраживања на матичним ћелијама и коришћења оплођених ћелија за разна истраживања, за Римокатоличку цркву то је потпуно неприхватљиво јер се сматра убиством нерођеног детета. Цркве желе да дају свој допринос и искорењивању сиромаштва, па стално и солидарно покрећу иницијативе подсећајући и парламентарце и европске званичнике да конзументски начин живота треба да се сведе на разумну меру и да људи треба да живе у сладу са хришћанским вредностима како би заштитили себе од себе и своје људско достојанство од агресивних конзументских политика. У смислу јачања осећаја припадности Европској унији, политика одговорног грађанина је свакако на дневном реду хришћанских актера.

Ово јединство посебно се огледа у стимулисању хришћанских верника да изађу на европске изборе, али и на националне изборе, како би јачали демократску свест у

европским државама, преузели део одговорности и били проактивни у постављању питања политичким лидерима који ће одлучивати у њихово име. Брига за климатске промене је готово увек на агенди хришћанских актера јер се ради о Божјој творевини, о нечему где људи нису учествовали а то су добили на коришћење и одговорно управљање.

Брига за старе и младе генерације такође је једна од тема коју ови актери прате да би се осигурао достојанствен живот за свако људско биће, а посебно за младе, који нису само будућност већ и садашњост и којима су врло често потребне велика подршка и помоћ, посебно у време финансијске и економске кризе.

2.1. Заступање интереса у Европском парламенту

У Европском парламенту су активни готово сви хришћански чиниоци које смо споменули, појединачно или кроз заједничке акције. Овде ћемо поменути оне најзначајније, када су углавном представљали заједнички глас или пак изразили јасне разлике у ставовима по питању различитих политика Европске уније или политика Европског суда за људска права, који је свакако утицао на политике Европске уније у законодавном смислу.

а) Један од значајних пројеката где су цркве наступиле заједно јесте иницијатива која је била спроведена 2008. године а тицала се Европске године посвећене међукултурном дијалогу. Цркве су, у серији дијалога коју су назвале *Ислам, хришћанство и Европа –верска димензија међукултурног дијалога* показале своју добру вољу да раде на дијалогу између ислама и хришћанства у Европској унији.

Овај дијалог је организован са Фондацијом „Конрад Аденауер“, коју је финансијски подржала Европска народна партија, и Комисијом за цркву и друштво Конференције европских цркава те Комисијом бискупских конференција земаља Европске уније. Преговарање о поменутој теми између самих цркава и Фондације није било једноставно.

У јавности постоје оптужбе да у Европској унији постоји дискриминација на основу вероисповести када је у питању исламска вера, па се поставља питање да ли су цркве заиста солидарне са верским заједницама, у овом случају са исламским

верницима, да гласно подрже ношење вела у јавној сфери, подизање минарета, које је у Швајцарској у једном од кантона забрањено, или пак прегласан звук са џамија који је, у другом делу истог округа, директно уперен у цркве, а то је случај и на Кипру, у подељеној Никозији. Теме које су обрађиване на овим семинарима биле су:

- „На које проблеме одговара међукултурни дијалог из хришћанске и исламске перспективе
- Присутност религије у европској јавној сфери
- Хришћанска Европа и ислам у Европи
- Спољни односи Европске уније са исламским земљама и међународна одговорност за верске заједнице.“⁹⁵

Ови семинари имали су за циљ да искристалишу шта је то заједничко а шта различито у дијалогу између хришћанства и ислама када су верске слободе у питању, потом да одговоре на питање да ли је после 11. септембра, трагедије која је задесила Сједињене Америчке Државе, ислам и даље претња као и било која друга религија.

б) *Европски парламентарни избори* су једна од тема коју сви хришћански актери веома будно прате и доприносе јој. У последњих неколико година хришћански актери су врло ангажовани у мотивисању европских хришћана да буду политички одговорни и да изађу и гласају, било на европским било на националним, регионалним, федералним или било којим другим изборима. Од оних најзначајнијих кампања посебно се истиче рад екуменских организација и њихов заједнички наступ поводом европских парламентарних избора који су се у државама Европске уније одржали од 22. до 25. јуна 2014. године. Наиме, цркве су за ту прилику направиле и посебан вебсајт⁹⁶. У документу издатом поводом избора, који је назван Реч је о Европи, реч је о теби, хришћанске организације позивају хришћанске вернике у Европској унији да гласају. Конференције европских цркава, APRODEV, Еуродијаконија и Комисија за мигранте у Европи у свом заједничком документу заложиле су се за:

- „Европску унију засновану на социјалној тржишној економији и високом нивоу друштвених стандарда и заштите;

⁹⁵ Елизабета Китановић, *Улога црква у процесу европских интеграција*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 65–66.

⁹⁶ Европски парламентарни избори <http://ecumenicalvoices2014.eu/wordpress/wp-content/uploads/2014/02/ed-vote-en.pdf> (преузето 22.5.2014).

- Европску унију која има вредности које садрже различитост, бригу за њене најрањивије групе;
- Европску унију која дочекује мигранте и избеглице;
- Европску унију која увек штити људска права;
- Европску унију која брине за Божју творевину, која ефикасно адресира климатске промене и имплементира делотворне политике заштите животне средине;
- Европску унију која ради на искорењивању сиромаштва у глобализованом свету.⁹⁷

На страници Конференције европских цркава отворена је посебна страница у којој се налазе разна документа цркава чланица КЕК које позивају и мотивишу своје вернике да изађу на гласање и подрже оне политичке циљеве који су у складу са хришћанским вредностима. Уколико мало боље погледамо овај документ, видећемо да је он прилично секуларан и да иза ових принципа може стајати било која невладина организација, али је битно то да су у центру принципа ове политичке идеје људско биће и брига за њега, било којој вери, раси или сексуалној оријентацији да оно припада. У својој изјави COMECE позива католичке вернике да користе део изјаве коју су усвојили бискупи ове конференције.

Поводом европских избора 2014. године, COMECE у својој изјави позива државе чланице да се још више уједине и да не жртвују принцип супсидијарности, који бискупи виде као један од основних стубова Уније. Бискупи, у тачки 2. своје изјаве, подсећају да је важан стуб Уније и солидарност, која се такође налази у основи католичког социјалног учења⁹⁸.

У тачки 4. исте изјаве бискупи кажу да државе чланице Европске уније морају пропорционално да деле број миграната и азиланата с обзиром на то да имају заједничку спољну границу и у овом случају породица мора да буде заштићена на највишем нивоу.⁹⁹

⁹⁷ Европски парламентарни избори, стр. 2
<http://ecumenicalvoices2014.eu/wordpress/wp-content/uploads/2014/02/ed-vote-en.pdf> (преузето 22.5.2014).

⁹⁸ COMECE Statement on the European Elections 2014 (преузето 4.1.2015)
<http://www.comece.org/site/en/activities/events/article/6431.html>

⁹⁹ *Ibid.*

Бискупи се у овој изјави залажу за смањење емисије штетних гасова и за то да одрживи развој буде главни елемент раста.

У тачки 6. ове изјаве они кажу: „Слобода вероисповести је основна карактеристика толеранције, отвореног друштва. Ова слобода укључује право на манифестовање веровања у јавности. Ми поздрављамо Водич Европске уније за промоцију и заштиту слободе вероисповести и уверења, и надамо се да ће нови Европски парламент интензивирати свој рад на овом важном питању.“¹⁰⁰

У већ поменутој изјави се каже да се подржава недеља као дан одмора, да тако треба и да остане, а млади људи се позивају да гласају на предстојећим изборима.

У тачки 8. поменуте изјаве каже се: „Током наредних пет година, демографске промене ће дубље утицати на живот Европске уније. Ми се изјашњавамо у име наших старијих грађана за ниво и квалитет неге на коју имају право, али се такође залажемо за политику која ствара нове могућности за младе. Европска унија је на прекретници. Економска криза изазвана банкарским колапсом 2008. довела је до тога да је терет јавног дуга затегнуо односе међу државама чланицама, оспорен је основни принцип солидарности држава Уније, повећано је сиромаштво великог броја грађана и деградирана перспектива многих наших младих људи.

Ситуација је драматична, а за многе и трагична. Ми, католички бискупи, сматрамо да европски пројекат не треба да буде ни доведен у питање ни напуштен због ових тешкоћа. Основно је да сви ми – политичари, кандидати за званичнике и сви остали актери – конструктивно допринесемо обликовању будућности Европе. Много ћемо да изгубимо уколико европски пројекат испадне из шина.“¹⁰¹

Треба рећи и то да су обе изјаве, и изјава Католичке цркве и изјава екуменских организација, преведене на неколико европских језика и да се на основу њих одвијала дебата по разним деловима Европске уније, у академским установама, црквама, хришћанским организацијама у сарадњи са црквеним и секуларним медијима, невладиним организацијама, како би се ојачао пројекат европских интеграција уздрман због економске и финансијске кризе, али и зато што је дошло до замора од проширења Европске уније.

¹⁰⁰ COMECE Statement on the European Elections 2014, тачка 6.

<http://www.comece.org/site/en/activities/events/article/6431.html> (преузето 22.5.2014).

¹⁰¹ *Ibid.*, тачка 8.

Још једна акција Конференције европских цркава поводом европских парламентарних избора јесте и посебан проглас који од људи тражи да се сами залажу и бране „правду, мир, достојанствени живот, слободу од сиромаштва и одрживу будућност“.¹⁰² У свом прогласу који је намењен гласачима на локалном нивоу, наравно онима који знају енглески језик, Конференција европских цркава истиче да су: „избори садашња шанса да се допринесе превазилажењу екстремизма, да се обнови солидарност, поштују различитости и дели одговорност“.¹⁰³

Одбор представника православних цркава при Европској унији (CROCEU) поводом парламентарних избора 2014. године први пут је издао саопштење којим се мотивишу православни хришћани да изађу на изборе и гласају за оне ставове који су у складу са православним вредностима.

У својој изјави¹⁰⁴ Одбор се осврће на теме као што су људска права, образовање, дочекивање миграната, али посебан акценат ставља на породицу, коју у својој изјави дефинише на традиционалан начин и каже да Европска унија треба да има „политике које омогућавају члановима породице да проводе довољно времена заједно и да упражњавају родитељска права и обавезе и да осигурају подизање, образовање и усмеравање деце. Породица, заснована слободно креираној заједници између мушкарца и жене, са пуним поштовањем принципа једнакости међу њима, остаје конструктивни принцип од велике важности за друштво.“¹⁰⁵

С обзиром на то да православне цркве често истичу како се не баве политиком, ово је био један од првих искорак удружених православних бриселских представника у политичком смислу. Ова разлика је у великој мери навела Одбор представника православних цркава при Европској унији (CROCEU), чије су све цркве чланице Конференције европских цркава, да иступе посебно поводом овог политичког питања.

Пошто је Руска православна црква чланица овог одбора, и она је била укључена у реализацију овог пројекта који се тиче грађана Европске уније. Будући да Англиканска црква има посебан статус у Дому лордова, њој је тешко да заузме неки

¹⁰² Електронска страница Конференције европских цркава <http://csc.ceceurope.org/european-elections/> (преузето 22.5.2014).

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Заједничка изјава Одбора представника православних цркава при Европској унији, недеља православља (CROCEU) 2014 http://churchofcypruseu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=307%3A-----croceu---9--2014&catid=36%3A2011-06-11-01-51-01&Itemid=96&lang=en (преузето 22.5.2014).

¹⁰⁵ *Ibid.*

јавни став по питању европских избора. Но, таква ситуација ипак није омела Генерални синод да 2007. године изда документ,¹⁰⁶ покушавајући да допринесе решењу тешког проблема у Великој Британији и Северној Ирској као што је расизам, који служи као водич за њене запослене који говоре у име Англиканске цркве. Тај текст служи као водич да се гласа за оне кандидате који не распирују расизам и ксенофобију, не подржавају политику забране уласка миграната и азиланата на тло те земље, било да су у питању радници, студенти итд.¹⁰⁷

У том документу се каже: „У мају 2006. године, Бискупски пасторални одбор препоручио је као добру праксу извештај *Утврђивање да ли кандидати имају расистички приступ*. Извештај је препоручио и то да послове око расизма и различитости треба да разматра ДДОс као део проицљивог процеса и да за ДДОс треба да буде израђен јасан водич. Ове препоруке су сада биле имплементиране; постоји водич за ДДОс за одабир кандидата који немају расистички приступ; и ДДОс сада указује у кандидатским спонзорисаним документима да су послови као што су расизам и различитост разматрани са кандидатом и да он/она разуме да постоји и сензитивна друштвена, културна и расистичка разлика.“¹⁰⁸

Као што се види из наведеног цитата, Англиканска црква је у својим институцијама таквим приступом покушала да спречи последицу као што је постојање расизма. Зато је овај документ изнова препоручен као подсетник њеним запосленима и верницима да обрете пажњу и изграде друштвену самосвест да политички не подржавају структуре које у себи садрже расизам.

Овај документ се односи на заштиту и промоцију људских права јер у центар самог процеса ставља људско биће, чије достојанство треба да буде заштићено. Иначе, Англиканска црква није направила посебан флајер већ користи пропагандни материјал који је већ направила Конференција европских цркава, који је веома општи документ и неставља се ни на једну политичку страну.

¹⁰⁶ SPECIAL AGENDA III PRIVATE MEMBERS' MOTIONS MEMBERSHIP OF ORGANISATIONS WHICH CONTRADICT THE DUTY TOPROMOTE RACE EQUALITY, Background note from the Secretary General <http://www.churchofengland.org/media/38965/gsmisc903b.pdf> (преузето 23.5.2014).

¹⁰⁷ Електронска страница Англиканске цркве, SPECIAL AGENDA III PRIVATE MEMBERS' MOTIONS MEMBERSHIP OF ORGANISATIONS WHICH CONTRADICT THE DUTY TO PROMOTE RACE EQUALITY, Background note from the Secretary General (2) <http://www.churchofengland.org/media/38965/gsmisc903b.pdf> (преузето 23.5.2014).

¹⁰⁸ *Ibid.*

Ово је важно за Англиканску цркву као једног од хришћанских актера јер су верници подељени у погледу изласка Велике Британије из Европске уније, о чему сведочи и чињеница да је референдум по овом питању заказан за 2017. годину.

Документ Конференције европских цркава је такав зато што ова организација сарађује са свим политичким групама у Европском парламенту, свим званичницима, без обзира из које политичке групације они долазили. Заједница протестантских цркава у Европи¹⁰⁹ објавила је декларацију која је усмерена на њену циљну групу, а то су протестантске цркве у Европи. Поводом европских парламентарних избора ова организација је припремила и молитве које су посвећење уједињењу европског континента како се рат не би више никада поновио.

У тој декларацији,¹¹⁰ коју су потписали председник и потпредседници ове протестантске организације, најпре су људи позвани да гласају, а потом је речено: „Ови избори одвијају се у тешким временима. Финансијска и економска криза праћена је озбиљним друштвеним последицама. Високи ниво незапослености младих је веома забрињавајући.

Ниво сиромаштва је порастао у Европи, а неједнакост унутар држава Европе и између њих све је већа. Досадашњи покушаји, као одговор на кризу, често су погоршавали ситуацију. Европска унија је тренутно виђена више као део проблема него као извор помоћи и просперитета.

Ипак, садашњи просперитет и социјална сигурност целе Европе једно је од основних обећања које се налази иза процеса интеграција. Председништво СРСЕ је забринуто да ће се под оваквим околностима људи и друштва, разочарани и окренути себи, удаљити од Европе. Доказ за ово јесте раст политичког, националног и регионалног популизма у многим земљама.¹¹¹

Многе протестантске организације преузеле су ово саопштење јер сам концепт декларације – јачање јединства у различитости – умногоме је повезан са признавањем статуса мањинских протестантских цркава у Европској унији и Европи.

¹⁰⁹ Иначе, Методистичка црква из Србије је њена чланица.

¹¹⁰ Електронска страница Европски избори 2014, Заједнице протестантских цркава у Европи <http://www.leuenberg.net/fr/node/3161> (преузето 23.5.2014).

¹¹¹ Декларација Председништва Заједнице протестантских цркава у Европи, Јачање јединства у различитости (преузето 24.5.2014) <http://www.leuenberg.net/sites/default/files/European%20elections.pdf>

У овој декларацији протестантски глас је подигнут и поводом климатских промена. Председници су, у тексту, изразили забринутост поводом мањка заједничке одговорности у погледу заштите животне средине, потом губљења живота многих миграната и азиланата у Медитеранском мору¹¹² итд. Том приликом председници су се осврнули и на проблем недостатка законског оквира када је у питању прислушкивање. „Скандал у вези са надзором НАСе показао је да национални закони који штите право на приватност и слободу појединца нису добри.“¹¹³

У мотивисању грађана Европске уније да изађу на изборе, једну од најзначајнијих кампања водиле су друге протестантске мањинске цркве у Великој Британији. Заједнички тим за јавне послове Баптиста заједно, Уједињене реформатске цркве и Методистичке цркве је, у свом документу Европски избори, 22. мај 2014 – Ресурс за цркве, навео разлоге због којих хришћани треба да изађу на изборе и гласају:

- „Комбинација непропорционалног представљања и малобројног појављивања на изборима повећава могућност да буду изабрани кандидати екстремистичке и расистичке политичке партије.
- Садашња структура Европске уније одражава бригу оснивача да учврсте одрживи мир међу државама које су умало уништиле једна другу у Другом светском рату. Због тога, вредности које су важне хришћанима као што су међународна сарадња, људска права и мировне резолуције поводом конфликта биле су централне у оригиналном концепту ЕУ.
- Поједине савремене теме које брину хришћане могу само да буду ефикасно адресиране у прекограничној сарадњи као, на пример, околина и климатске промене, међународни криминал, дрога и трговина људима; неки послови око мировних иницијатива. Европска унија је такође круцијални играч у обезбеђивању помоћи у храни када је у питању ублажавање последица суше и глади.“¹¹⁴

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Електронска страница Заједничког тима за јавне послове, Баптисти заједно, Уједињена реформатска црква и Методистичка црква, Документ Европски избори, 22. мај 2014 – Ресурс за цркве, Поглавље зашто бисмо требали да бринемо о европским изборима, стр. 2. <http://www.jointpublicissues.org.uk/wp-content/uploads/European-Election-2014.pdf> (преузето 24.5.2014).

Прво питање разматрано у горепоменутом документу јесте питање људских права у Европској унији, које са собом носи и питања: да ли би судови у Великој Британији требало да узимају у обзир пресуде Европског суда за људска права из Стразбура када је упитању гласање затвореника у Великој Британији, о чему се водила велика дебата у Великој Британији, потом отпремање миграната и азиланата и криминалаца из других држава и да ли Велика Британија треба и даље да остане потписница Европске конвенције о људским правима или да усвоји своју, Британску повељу о људским правима.¹¹⁵

Поводом сваке теме у овом документу, Британске протестантске цркве су поставиле питања за европске посланичке кандидате. На пример, када је у питању политика останка или напуштање чланства Велике Британије у Европској унији, цркве кандидатима постављају следеће питање, на које траже одговор: „Шта је Велика Британија добила кроз чланство у Европској унији? Који су губици? Где ви видите да лежи баланс?“¹¹⁶ По питању миграција, цркве су поставиле следеће питање: „Шта мислите, шта је миграција допринела Великој Британији? Да ли има позитивни или негативни утицај?“¹¹⁷ У вези са климатским променама, питања за кандидате постављена у овом документу јесу: „Шта ћете урадити у Европском парламенту да осигурате да Европа остане на својој висини и предузме потребне кораке у погледу климатских промена?“¹¹⁸

У погледу плаћања пореза, питање за кандидате гласи: „Да ли ћете се обавезати да подржите велику транспарентност у погледу пословања и власништва мултинационалних компанија да бисте свим владама омогућили да опорезују те компаније?“¹¹⁹

Још једна од цркава која је водила активну кампању поводом европских парламентарних избора јесте Евангеличка-лутеранска црква у Финској. Тим поводом, она је изнела своје принципе за које је сматрала да су од виталног значаја за опстанак Европске уније и саме Финске. Евангеличка-лутеранска црква у Финској¹²⁰ заложила се за своје кључне приоритете, а то су:

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Евангеличка-лутеранска црква у Финској финансијски много доприноси екуменском покрету.

- „Европа заједничких вредности (јачање вредносне димензије унутар свих политичких области)
- Европа људи (за сузбијање сиромаштва и друштвене искључености, за економски раст и конкуритивност, који су само средства за промовисање заједничког добра)
- Добродошла Европа (хумана и солидарна миграција и азилантска политика, која поштује људско достојанство и људска права за све људе)
- Европа која брине за Божју творевину и одрживи развој (ЕУ треба да буде вођа у сузбијању климатских промена и усвајању амбициозних политика за заштиту животне средине, треба да промовише умерени животни стил уместо непрестане све веће конзумације)
- Слобода вероисповести (промовисање позитивне слободе вероисповести – слобода вероисповести није слобода од религије! Цркве и друге верске заједнице морају да имају право да делују и буду видљиве у јавној сфери, и на европском и на националном нивоу. Верско прогонство је алармантан проблем. Европској унији треба верско образовање)
- Цркве и религије доприносе формирању духовне, друштвене и етичке основе Европе. (Циљ треба да буде друштвено, економски и еколошки одржива Европа, која делује у складу са својим заједничким вредностима.)¹²¹

Из поменутих извора Конференције европских цркава, Заједнице протестантских цркава у Европи, Одбора представника православних цркава при Европској унији, Комисије бискупских конференција у Европској унији и других хришћанских организација може се видети да су цркве најзаинтересованије за секторске политике из области људских права, миграција и азилантских политика, климатских промена, пореза и др. Да ли ће и уколикој мери оне утицати на излазак људи на изборе, зависи од мотивисања европских грађана и заинтересованости за заједничку европску будућност. Парламентарни избори на националном нивоу, као и на европском нивоу, веома су важни за једно друштво, тј. државу у целини и излазност грађана је важан показатељ демократичности у тој земљи. Цркве су свесне важности

¹²¹ Електронска страница Конференције европских цркава <http://csc.ceceurope.org/european-elections/> (преузето 24.5.2014).

изласка грађана на изборе јер је сваки глас важан без обзира на боју коже, етичност, пол, старост, сексуалну оријентацију итд. Овде се може поставити питање да ли се цркве сувише мешају у политику и да ли, заправо, раде посао политичара. Таквом активношћу цркве не обављају посао политичара нити се баве политиком, јер немају никакву материјалну корист од тог процеса. Међутим, овде постоји заступање одређених интереса, а они су углавном усмерени на заштиту достојанства сваког човека, ма које вере, националности он или она били. Оваквим деловањем цркве желе да охрабре и само грађанско друштво да политичарима постави права питања о бризи за Божју творевину, за коју се сваке недеље верници моле у цркви, без обзира да ли је процес парламентарних избора у току или није, на литургијама се спомињу и они који су у затворима и тамницама, и они који путују или неправедно страдају да нађу свој пут у добру. Цркве сматрају да је њихов задатак формулисање ставова који се тичу предизборне кампање, тј. формулисање правих питања политичарима у предизборним кампањама, када се дају многа предизборна обећања, и да треба да охрабре вернике и грађане да пред политичаре изађу са правим питањима јер се ради о њиховој будућности, а самим тим и о будућности цркве која коегзистира у друштву.

в) Европска унија је покренула кампању Година 2010 – Европска година сузбијања сиромаштва и социјалне искључености. „Не поричи правду твојим јадним људима (Књ. Изласка 23,6)“, документ је у коме су хришћанске организације (Каритас, Еуродијаконија, КЕК и СОМЕСЕ) предложиле Европској унији, организујући кампању у Европском парламенту, шта треба урадити да би се сузбила криза и смањио број сиромашних за 20 милиона европских грађана до 2020. године. „Пре финансијске кризе је процењено да 80 милиона људи у ЕУ (16%) живи на рубу сиромаштва.“¹²²

Црквене организације су у овом документу изнеле предлоге за смањење сиромаштва. На пример, минимална плата треба да омогући људима не да преживљавају већ да живе живот достојан човека; треба имплементирати Повељу о људским правима, која је обавезни део Лисабонског уговора, у свим политикама Европске уније; у тешким временима треба ценити добровољни рад и радити на размени вештина међу људима (често се наводи пример Финске, где је створена „временска банка“ и где људи могу да размењују вештине, нпр. сат времена чувања

¹²² Do not deny justice to your poor people (Exodus 23,6), Proposals for Combating Poverty and Social Exclusion in the EU, by Caritas Europa, the Church and Society Commission of the Conference of European Churches (CSC of CEC), the Secretariat of the Commission of the Bishop s Conference of the European Community (COMECE), Eurodiaconia, 2010, стр. 5.

деце за сат времена подучавања из страног језика итд.)¹²³. Цркве у овом документу наглашавају да је важно да се питање бескућника реши и да свако има право на кревет, оброк и купатило, потом наглашавају да треба помоћи породицама које су на рубу сиромаштва, као и да треба заштитити недељу као дан који треба посветити одмору. Такође се каже да у време финансијске и економске кризе цркве се више ангажују и упозоравају да деца из угрожених породица врло често заврше на улици и да је задатак државе да сачува младе од порока и понуди им бољу будућност. Овакав апел хришћанских актера упућен јавности користан је за свакога, био он верник или не био, јер у време кризе и велике незапослености свако може лако да допадне мизерног начина живота.

Хришћанске организације, у којима су скоро сви хришћански чиниоци о којима је у овом раду било речи, заузеле су став да Европска унија мора поштовати Повељу о основним правима, у којој постоје одредбе у вези са поштовањем социјалних, економских и културних права којима се осигурава стандард живљења пензионера, па и младих људи, које старије генерације свакако помажу на путу ка њиховом осамостаљењу.

У средишту препорука свакако су се нашли предлози који се тичу очувања стандарда живљења, и старих и младих, али је посебно стављен акценат на очување породице.

2.2. Заступање интереса у Европској комисији

Мисија цркава за уједињење европског континента одвија се од самог почетка процеса европских интеграција. Она се може видети и у Преамбули Лисабонског уговора, у којој се каже:

„Надахнути европским културним, вјерским и хуманистичким наслеђем из којег су се развијале опће вриједности неповредивих и неотуђивих права људског бића, слободе, демократије, једнакости и владавине права,

¹²³ http://www.eurodiaconia.org/files/2010%20European%20Poverty%20Year/Poverty_Report_-_Final_220910.pdf (24.4.2015).

Подсећајући на повјесну важност окончања подељености еуропског континента и потребе за стварањем чврстих темеља за изградњу будуће Еуропе,

Потврђујући своју приврженост начелима слободе, демократије и поштивања људских права и темељних слобода те владавине права,¹²⁴

Међутим, у току дебате о овој преамбули било је речи да се у њој нађе и то да Европа има хришћанске корене, али то је изостало због усклађивања Уговора са савременим и будућим демографским променама услед све већег пораста миграција људи са других континента који често нису припадници хришћанске вере, а можда чак ниједне друге. Допринос хришћанских актера, што је признато чланом 17. Лисабонског уговора, не сме се узети као гарантовано право, јер у јавној дебати неке снаге траже избацивање овог члана из Лисабонског уговора.

Све европске институције задужене су за имплементирање овог члана. Међутим, он је сврстан под Европском комисијом зато што Комисија има дугогодишњи дијалог са корисницима овог члана који са хришћанског аспекта раде и доприносе да Европа не изгуби душу већ да задржи духовност и културу на којој почива. Већ је било речи о историји настанка овог члана. У овом делу видећемо како су хришћански актери заступали сопствени интерес. Видећемо како дијалог са Европском комисијом изгледа у пракси.

При заступању сопствених интереса, цркве су у документу¹²⁵ писаним путем тражиле од званичника европских институција да буду укључене у већи број иницијатива, и то у разним фазама, посебно када се тек развија нека идеја за конкретно деловање Европске уније, потом да буду позване у разне експертске групе и да понуде своје искуство са локалног нивоа, да буду регуларно консултоване, посебно као цркве како би се стално користио члан 17. Лисабонског уговора. У истом документу CSC и COMECE такође сматрају да добра пракса шестомесечних састанака са државом чланицом која председава Европској унији треба да буде настављена, као и дијалог семинари, који се одржавају бар два пута годишње у Европској комисији. У овом

¹²⁴ Даворин Рудолф, *Лисабонски уговор Европске уније 2007*, Адриас, Завод за знанствени и уметнички рад Хрватске академије знаности и уметности у Сплиту, Сплит, 2009, стр. 34
(http://www.google.be/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&ved=0CEsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.sabor.hr%2Ffsg.axd%3Fid%3D22852&ei=SuaAU_kD-ug7AamtICIDA&usg=AFQjCNGZBwV1a5MiEdQBVjxdlm0cePM0IQ&sig2=d0RCNEXdPiEf2YG0sHACHw)

¹²⁵ Елизабета Китановић, *op. cit.*, стр. 17–18.

документу¹²⁶ цркве још захтевају од европских институција да се наставе са праксом годишњег састанка верских лидера, који би разматрали најважнију актуелну тему и заједно са званичницима Европске комисије тражили одговоре на тешка питања данашњице у којима се препознаје верски карактер као што је, на пример, питање Украјине, Израела – Палестине итд. Цркве су у документу тражиле и да се отвори посебна канцеларија у Генералном секретаријату која би се бавила имплементацијом члана 17. Пошто су цркве успоставиле добре односе са запосленима у европским институцијама који раде на питањима европске политике у која су укључена мишљења цркава, оне желе да исто особље остане да ради на тим питањима јер су са њима већ оствариле добру комуникацију. Овим документом цркве штите и интересе које су већ оствариле и комуникацију коју су развијале дуги низ година, па и деценија са европским институцијама, а посебно са Европском комисијом. Са друге стране, цркве желе да заштите свој интерес и очувају дијалог. Иначе, европски званичници који раде на дијалогу са црквама и верским заједницама свакодневно се сусрећу и са осталим конкурентским захтевима за одржавање семинара од старне других верских заједница као што су Европска евангеличка алијанса, Мормонска црква, сајентолози, који се распитују како функционише систем Европске уније по овом питању, хуманисти, који сматрају да цркве имају привилегован однос и да и цркве и они треба да имају дијалог са европским институцијама у исто време, а не да цркве имају посебно време за дијалог.

Устаљена пракса дијалога између цркава и Европске комисије почиње 2006. године. Овај дијалог је по форми дијалог семинар, на коме цркве размењују своја искуства у разговору са званичницима Европске комисије, а понекад су позвани и представници других институција као што су Европски савет и Европски парламент. Међутим, у институционалном смислу, Европска комисија жели да задржи овај дијалог за себе. Она, иначе, и финансијски подржава овај дијалог спонзоришући чланове цркава, тј. њихове експерте који раде на томе.

Године 2006. у Европској комисији је одржан *Дијалог семинар о социјалним и здравственим услугама – Допринос цркава и црквених организација европском друштвеном моделу.*¹²⁷

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Електронска страница COMECE, саопштење Dialogue Seminar on Social and Healthcare Services Shaping a framework for future Social and Healthcare Services: A Contribution of the Churches and Church

У саопштењу Обликовање закона за будуће социјалне и здравствене службе: допринос цркава и црквених организација¹²⁸, цркве су поручиле европским институцијама да су организације као што је Еуродијаконија и Каритас спремне да колико год могу допринесу јачању законског оквира када је реч о стварању услова за пружање ових услуга. У саопштењу се каже да се: „Семинар фокусирао на тренутну расправу у вези са Директивом о пружању услуга у Европском парламенту (друго читање) као и на недавну комуникацију о социјалним службама и тренутну консултацију у вези са услугама здравствене заштите Европске комисије.“¹²⁹ Цркве су у овом дијалог семинару покушале да објасне, тј. да заштите општи, односно јавни интерес када је реч о социјалним здравственим службама које пружају цркве и остале организације, и затражиле од Европске комисије да у поменутој директиви Европске уније здравствене и социјалне услуге буду изузете од обавеза које проистичу из те директиве. Наиме, на јединственом европском тржишту дозвољена је конкуренција. Запослени у другој држави Европске уније могу да понуде услуге по ценама и под условима у својој држави, што ствара такмичење, али може да утиче и на смањење квалитета услуга.

На пример, фризер из Пољске може да понуди своје услуге у Немачкој по ценовнику и са плаћањем пореза у Пољској. То значи да се повећава конкуренција на јединственом европском тржишту. Када су у питању социјалне и здравствене услуге, проблем представља то што за негу старе особе могу да буду понуђене услуге из неке друге земље Европске уније по нижим ценама, али то може да значи и мањи квалитет здравствених и социјалних услуга, а оне треба да буду доступне свима и да буду најбољег могућег квалитета. Може се десити пак и да нови провајдери одлуче, када остваре извешан приход, да затворе социјалне институције и тако створе нестабилност на тржишту социјалних услуга, што би крајњим корисницима нанело знатну штету. Цркве и синдикати су се овим поводом удружили и заједничким снагама успели да начине изузеће из Директиве о пружању услуга како не би дошло до такмичарског колапса у овој области.

Organisations18 October 2006

<http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/3564.html> (преузето 26.5.2014).

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ *Ibid.*

Пружање социјалних и здравствених услуга људима од стране цркава сматра се за једну од важнијих активности које су везане за мисију цркава и црквених организација. Оне су овом приликом изјавиле: „Стога цркве дају своју подршку за изузеће здравствених услуга из делокруга Директиве о услугама. Оне сматрају да социјалне услуге које пружају цркве и црквене организације потпадају под изузеће у параграфу о социјалним услугама Директиве о пружању услуга.“¹³⁰ Цркве су у овом саопштењу такође нагласиле да здравствене и социјалне услуге треба да буду заједно разматране, а не одвојено, како је предвиђено у Директиви, и да је за државе Европске уније боље да се држе етичког приступа, јер сви људи имају једнако право на социјалне и здравствене услуге. Резултат овог дугогодишњег заступања интереса био је да су цркве добиле изузеће које су тражиле, за опште добро свих. Но, овим активностима су цркве заштитиле и болнице и лечилишта које поседују цркве од такмичења на јединственом европском тржишту.

Године 2008. цркве и црквене организације одржале су дијалог семинар на тему *Флексибилна безбедност из перспективе вредности*¹³¹. Црквени експерти су том приликом подвукли да је важно да се овој теми приступи са етичке стране и да на тржишту рада треба остати флексибилан, али и безбедан.

У току процеса европских интеграција, људи који мигрирају ради проналажења послова треба да буду флексибилни на тржишту рада уколико из било ког разлога морају поново да се селе да би пронашли неки други посао у некој другој држави Европске уније.

Међутим, у случају да људи из било ког разлога буду приморани да промене посао, шта ће се десити са њиховим здравственим, социјалним и пензионим осигурањем? Шта ће се десити са њиховим породицама, а посебно са децом која похађају школу у једном наставном систему а буду приморана да наставе школовање у неком другом наставном систему или на другом језику? Шта уопште значи концепт *флексибилне безбедности* на тржишту рада?

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Електронска страница COMECE, Саопштење са Dialogue Seminar on Flexsecurity Churches encourage the European Union to a much broader approach in employment policies, Dialogue Seminar on „Flexicurity from a Values Perspective“ with EU Commissioners Ján Figel’ and Vladimír Špidla (преузето 26.5.2014).

У саопштењу се наводи да је Владимир Шпидла, европски комесар за запошљавање, социјалне послове и једнаке могућности, „објаснио да флексибилна безбедност омогућава да се заштите радници на тржишту рада, да се промовишу једнаке радне могућности за мушкарце и жене, јачање породичног живота и борба против сиромаштва. Шпидла је нагласио да главни циљ *флексибилне безбедности* није да се заштите радници од тешких ситуација, већ да се заштити људско достојанство. *Флексибилна безбедност* је фокусирана више на друштво него на тржиште рада.“¹³²

У овом дијалогу европски комесар за образовање и културу Јан Фигел „нагласио је да образовање може да допринесе да иницијатива за *флексибилну безбедност* буде успешна у свим државама и регионима Европске уније.“¹³³

Црквени представници су том приликом нагласили да је важно имати поверења у имплементацију овог концепта и да се људско достојанство и породица морају заштитити. У саопштењу се наводи да су на дијалог били позвани и представници синдиката и представници пословног сектора како би се овај нови концепт тржишта рада посматрао са више страна.

За хришћанске вернике свакако је важно да цркве и црквене организације будно прате процесе и законодавне новине европских институција, како би, са једне стране, људима приближиле Европу а, са друге стране, подигле глас против одлука европских институција уколико оне нису у складу са заштитом људског достојанства.

Године 2008. одржан је семинар на тему *Квалитет образовања у међукултурној средини*.¹³⁴ Семинар је одржан по већ устаљеној пракси између КЕК и COMECE и разматрао је тему како живети у међукултурном друштву у коме је потребно радити на сузбијању свих форми екстремизма почевши од верског, социолошког итд.

Од европских комесара семинару је присуствовао Јан Фигел, тадашњи комесар за образовање, које законски није компетенција Европске уније. Учешће комесара за образовање дало је овом семинару већи политички значај и показало да се и он сам интересује за мишљење цркава, које су велики провајдери образовања у Европској

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Електронска страница COMECE, Саопштење Dialogue Seminar on Migration and Education Churches and the European Commission discuss challenges facing the educational systems in an intercultural context <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/3558.html> (преузето 26.5.2014).

унији, па и шире.¹³⁵ Ипак, година 2008. била је Европска година међукултурног дијалога, па је Европска унија повела јаку кампању како поступати са различитостима и како јачати концепт јединства у различитости.

Повод за ову тему било је суочавање Европске уније са изазовима процеса миграција, када је потребно свакодневно сузбијати социјалну нетрпељивост на свим друштвеним нивоима. И црквени и европски званичници видели су образовање као кључ за јачање интеграције и успостављање добрих међуљудских и међугенерациских односа.

У саопштењу се наводи да је: „Образовање један од кључних фактора у процесу европских интеграција. Многе школе у Европи су ових дана суочене са феноменом ’Белог прелета’.

’Бели прелет’ је појава да родитељи деце из домаће популације испишу своју децу из школа у које долазе деца из породица миграната. Образовне установе морају да сузбијају овај феномен и постану безбедан простор и за боравак и за учење.

Семинар је истраживао и начине на које црквена и нецрквена тела играју активну улогу у промовисању оваквог приступа. Разматрани су следећи примери: иновативна архитектура, важност учешћа породице и заједнице чланова у школском животу, интерактивна настава и подучавање у библиотеци. У исто време, семинар је нагласио главну улогу родитеља у образовању своје деце.¹³⁶

Ова тема је била врло важна за цркве и црквене институције јер су оне и саме провајдери школских и високошколских установа.

Осамнаестог јуна 2009. одржан је семинар на тему *Климатске промене: изазов за животни стил, солидарност и глобалну правду*¹³⁷. У раду црква бригаа за Божју творевину јесте стална тема која заузима високо место на њиховој агенди. Шест месеци пре конференције о климатским променама, коју су Уједињене нације требале да одрже у Данској, у Копенхагену, цркве су покушале да свој одговор дају у координацији са

¹³⁵ На дијалог семинарима не учествује сваки пут комесар надлежан за портфолио из чије се области разматра назначена тема. Стога се сматра великим успехом када се на дијалог семинару у Европској комисији појави сам комесар.

¹³⁶ Електронска страница COMECE, Саопштење Dialogue Seminar on Migration and Education Churches and the European Commission discuss challenges facing the educational systems in an intercultural context <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/3558.html> (преузето 28.5.2014).

¹³⁷ Електронска страница COMECE, Саопштење Dialogue Seminar on Climate change Climate change: Challenge for lifestyles, solidarity and global justice <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/3552.html> (преузето 26.5.2014).

европским званичницима, тражећи од Европске уније да врши притисак на државе чланице да смање проценат загађења насталих због рада тешке индустријске, непримереног конзумирања итд.

Проф. Жан Паскал ван Иперсел том приликом је представио податке на основу којих је „циљ смањење емисије у Европској унији максимално 30% до 2020“.¹³⁸

Међутим, проф. Хелга Кром Колп се није сложила са тим захтевом сматрајући да је он сувише мали и да ће европски континент бити у великој опасности уколико се захтев за смањење емисије опасних материја не повећа. Тадашњи генерални директор Генералног директората за заштиту животне околине у Европској комисији рекао је: „Ми, Европска унија, не треба да претпоставимо нашу одговорност, већ и да предводимо остали део света. Резултат Копенхагена биће позитиван само ако успемо да убедимо друге велике емитере као што су Кина, Индија или Русија да се придруже нашој иницијативи да се значајно смањи емисија гасова са ефектом стаклене баште.“¹³⁹

Том приликом, европски званичници су потврдили да цркве могу да утичу на образовање свих генерација у вези са очувањем животне средине.

Циљ овог дијалог семинара био је да се Европска унија убеди да својим регулативама изврши притисак на индустрију да у будућности смањи проценат загађења како би се очувала природа и избегла миграција услед климатских промена, а о мигрантима би, касније, државе Уније, али и државе као што су Кина и Индија морале да воде рачуна. Свакако, да би индустрија направила већи профит, она мора да запосли већи број људи, али ће повећати емисију CO₂.

Задатак овог семинара био је и то да се додатно припреми терен за Копенхагенски самит 2009. године, који су организовале Уједињене нације 7–18. децембра како би се смањило загађење држава чланица Европске уније, Сједињених Америчких Држава, Кине, Индије, Бразила и осталих великих емитера загађења. Самит у Копенхагену је прихватио споразум који није био у складу са захтевима грађанског друштва и цркава, и као такав само је испровоцирао јачање грађанског друштва и цркава и њихову бољу припрему за наредни састанак у Паризу 2015. године. Текст документа који је објављен на крају конференције у Копенхагену није правно обавезивао државе чланице да смање загађење и емисију CO₂.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

Године 2010. одржан је семинар на тему *Сузбијање сиромаштва и социјалне искључености у оквиру Стратегије ЕУ 2020.*¹⁴⁰ На овом дијалог семинару од европских званичника присуствовао је комесар Уније за запошљавање, социјална питања и инклузију Ласло Андор, који је представио циљ Европског савета да се до 2020. године искорени сиромаштво 20 милиона људи.

С обзиром на то да је у догматској бити цркава помоћ угроженима и добродошлица странцима, за челнике европских институција цркве и црквене организације свакако су биле важне као партнери који брину о угроженим и маргинализованим групама, које непрестано траже помоћ од цркве и црквених организација. „Као цркве, ми смо спремни да делимо нашу експертизу и практично искуство у сузбијању сиромаштва и социјалне искључености“,¹⁴¹ рекао је на дијалог семинару архиепископ Евангеличке-лутеранске цркве Финске.

Цркве су том приликом истакле да ће учествовати у стварању *Европске платформе против сиромаштва и социјалне искључености.*¹⁴² Било је потребно промовисати солидарност као концепт на глобалном нивоу, па је представник Каритаса изнео ту идеју, јер је и циљ те организације, како је већ речено, помоћ људима које су задесиле природне катастрофе или било које друге тешке околности.

Важно је напоменути да иако су европске институције виделе цркве као добре partnere за сузбијање сиромаштва, те институције треба да раде и испуњавају своје обавезе у смислу спровођења ових политика, а не да цркве и црквене организације преузимају ту улогу. Резултат овог семинара било је и укључивање цркава у Европску платформу против сиромаштва и социјалне искључености, што траје до данас, где су цркве и грађанско друштво заједно укључени у рад са европским званичницима на сузбијању сиромаштва. Добробит овог укључивања у Платформу јесте и јачање сарадње са грађанским друштвом, што понекад није лако јер неке цркве сматрају да треба да сарађују искључиво са црквама, а не и са партнерима као што је грађанско друштво, јер и међу њима има оних који се противе црквеним активностима.

¹⁴⁰ Електронска страница COMECE, Саопштење Dialogue Seminar of the EU and the Churches in Europe on „Combating Poverty and Social Exclusion in the Framework of the EU 2020 Strategy“ <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/3534.html> (преузето 28.5.2014).

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Електронска страница Европске комисије, [European platform against poverty and social exclusion](http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961) <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961> (преузето 28.5.2014).

Дана 27. јуна 2011. одржан је дијалог семинар на тему *Укључивање Рома: потреба, изазов и дужност*¹⁴³. Било је више повода за разматрање ове теме, а један од њих је и усвајање Европског оквира за националне стратегије за интеграцију Рома до 2020, због тога што у Европи живи 12 милиона Рома. Цркве у Финској биле су веома заинтересоване за ову тему зато што су, са јачањем процеса европских интеграција и проширивањем Европске уније са 10 нових држава међу којима су биле Румунија и Бугарска, године 2004. на улицама Хелсинкија и других финских градова Роми почели интензивно да просе, што у тој мери до тада није био случај. Иначе, на државама чланицама Уније је да ову стратегију имплементирају на националном нивоу.

Цркве у Финској су разговарале о томе како је могуће помоћи тим људима да не седе на улицама и просе. „Црквени представници су заступали амбициозније циљеве у приступу правди, укључујући и давање званичних докумената.“¹⁴⁴ У оквиру дијалога, хришћански актери су заступали интересе Рома, посебно у погледу образовања и завршавања најмање средње школе како би се лакше укључили у друштвени живот на достојанствен начини почели да играју активнију улогу у друштву.¹⁴⁵ Том приликом представљени су програми и иницијативе које спроводе цркве у Мађарској, где је било и честих расистичких инцидената када су Роми у питању.

Архиепископ Шведске протестантске цркве том приликом је рекао: „Цркве морају да се рефлектују о улози где су оне искључивале Роме. Цркве имају верне чланове када је у питању поштовање мањинских права. Стога црква може бити веома важна и у јавној дебати и у формирању мишљења локалног становништва.“¹⁴⁶ Европски комесар за запошљавање, социјалне послове и инклузију Ласло Андор рекао је: „Цркве су главни социјални фактор на пољу интеграције Рома: морамо да радимо заједно и рачунамо на вашу подршку.“¹⁴⁷

Дана 30. марта 2012. године тема семинара била је *Слобода вероисповести: ЕУ треба да обезбеди стандард за ово централно право*.¹⁴⁸ Недавно, пред дијалог семинар

¹⁴³ Електронска страница COMECE, Саопштење Dialogue Seminar – Roma Inclusion: a Need, a Challenge and a Duty <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/4140.html> (преузето 28.5.2014).

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Електронска страница COMECE, Саопштење – Freedom of Religion: The EU should set the standard on this central Human Right

у Пакистану, извршен је атентат на министра који је у свом портфолију имао верске слободе. Његов рођени брат Пол Бати вратио се из Италије јер му је било понуђено место у тадашњој влади, а за њега је било важно да настави борбу за верске слободе у Пакистану.

Иначе, цркве су на овом дијалог семинару захтевале да Европска унија изради Нацрт водича за верске слободе који би био важан за државе изван Европске уније и затражиле да се више обрати пажња на параграф о верским слободама када се воде посебни дијалози о људским правима између држава изван Европске уније, као што су, рецимо, Русија, Азербејџан итд., и саме Уније.

Будући да је већ тада Лисабонски уговор ступио на снагу, а самим тим и Повеља о људским правима, црквени експерти су подсетили колико је важан равноправан третман верских мањина унутар Европске уније. Том приликом цркве су упутиле захтев представнику Агенције за људска права Европске уније да изради извештај о кршењу верских слобода унутар Европске уније.

То питање је од самог настанка Агенције 2007. године било веома деликатно јер државе чланице Европске уније имају генерални проблем да признају да унутар њихових граница постоји кршење људских права, па и самих верских слобода, а међународном невладином сектору и државама чланицама лакше је да се баве питањима кршења људских права у државама ван граница Европске уније као што су Русија, Кина, Пакистан итд.

Цркве су тада упутиле и захтев државама чланицама Европске уније да се започне са прикупљањем података у вези са кршењем људских права. Када се чита извештај Европске уније о томе, стиче се утисак да у појединим државама не постоји кршење људских права. Међутим, такве државе врло често и не поседују податке о кршењу људских права или извесног корпуса који није пријављен код надлежних власти, па се чини да кршење људских права у њима уопште не постоји, што је досадашња статистика демантовала.

Улога религије у јавној сфери такође је била тема дијалога. И званичници Европске уније су потврдили да „улога религије у јавној сфери мора да буде заштићена

<http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/4654.html> (преузето 28.5.2014).

од напада који представљају кршење слободе вероисповести. Важно је, у овом случају, да се види позитивна улога коју религија игра у јавном животу и у друштву.¹⁴⁹

Резултат овог семинара је то да је 2013. године усвојен Водич Европске уније за промоцију и заштиту верских слобода и уверења.¹⁵⁰ Међутим, цркве нису биле једини актери који су заступали ову врсту интереса. То је још била и Мрежа за људска права и демократију¹⁵¹, потом Европска платформа¹⁵² за сузбијање верске нетолеранције и дискриминације, затим мање католичке невладине организације итд. Тешко је рећи да је овај водич настао највећим залагањем цркава, јер је пре свега Италија, заједно са Аустријом, преузела улогу земље која се највише залагала да се овај пројекат реализује, да би се на неки начин зауставило прогонство хришћана које је од почетка сиријске и ирачке кризе однело многе животе хришћана, али и других људи који су се супротставили деловању Исламске државе, односно ДАЕШ-у.

Године 2012, 14. децембра, одржан је *Дијалог семинар о социјалној тржишној економији*.¹⁵³ У Лисабонском уговору се говори о економији која је социјално тржишно оријентисана и где треба водити рачуна да људи у Европској унији имају социјалну сигурност, као и да такав приступ економији треба да заживи у државама чланицама Европске уније.

Током овог дијалога хришћански актери су изнели бројне примере иницијатива и акција како они помажу становништву не водећи рачуна о томе да ли у Лисабонском уговору постоји параграф који регулише социјалну сферу или не постоји. Баварски епископ проф. др Хенрих Бедфор Штром тада је рекао: „Успех социјалне тржишне економије је посебно важан због чињенице да је социјална одговорност један од интегративних елемената економског процеса и не долази једноставно као следећи корак после економског просперитета. Изазов социјалне тржишне економије данас је критичко именоване изазивача климатских промена, које се одражавају на сиромашне земље на југу.“¹⁵⁴ Будући да је финансијска и економска криза и тада била присутна, разматрано је и питање како бити солидаран у тренуцима најгоре кризе. Том приликом

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/137585.pdf 25.04.2015

¹⁵¹ Мрежа за људска права и демократију <http://www.hrdn.eu/> 25,04,2015

¹⁵² Европска платформа¹⁵² за сузбијање верске нетолеранције и дискриминације
<http://www.eprid.eu/website/> 25,04,2015

¹⁵³ Електронска страница COMECE, Саопштење – How to build a European Model of the Social Market Economy? <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/5385.html> (преузето 28.5.2014).

¹⁵⁴ *Ibid.*

је уследио и захтев европским институцијама да повећају социјална давања за црквене програме. Један од хришћанских интереса, подсетио је проф. др Хеики Хиламо Европску комисију, јесте да треба „да отвори Европски програмски фонд више за црквене актере.“¹⁵⁵ Иако су цркве тражиле више фондова, оне то нису добиле. Међутим, важно је указати на то да у време финансијске и економске кризе цркве позивају на солидарности саме чине одређене акције као што је отварање већег броја кухиња за оне који не могу да прехране себе и своје породице.

Године 2013, 20. јуна, одржан је дијалог семинар *Европско грађанство: потребан је смисао припадања заједници.*¹⁵⁶ Европски званичници су приликом тог дијалог семинара представили активности и програме европских институција у вези са јачањем активног учешћа европских грађана, који су везани за јачање свести о европском идентитету, који свакако укључује излазак на изборе, поштовање људских прва, јачање демократије и владавине права итд.

Католички бискуп Енглеске и Велса В. Кени: „У свом говору, он је нагласио губитак на неколико политичких нивоа да се испуне три кључна принципа хришћанске социјалне филозофије. Солидарност: национални политичари, без објашњења, смањују социјална давања. Супсидијарност: када донесене одлуке људи доживљавају као неправедне, они губе поверење у доносиоце одлука. Најзад, људско достојанство: ми смо заборавили да свака особа има исто достојанство, било да је сиромашан грађанин или мигрант, и он је наш брат или сестра.“¹⁵⁷

Још једно од питања које је разматрано јесте концепт европског грађанства и шта то у пракси значи за европске грађане. Акценат је стављен на припадање Европи, што никако не замењује националну припадност државама чланицама Европске уније. У Европској унији треба да се нађе места и за сиромашне, странце, хендикепиране, како би се сви осећали као чланови европске породице. Цркве су заступале став да се мора имати довољно фондова за образовање и истакле да је важно на образовању градити будућност европског континента. Ова тема је била изабрана јер је Европска унија годину 2013. прогласила Европском годином, Годином грађанства, и зато што су институције сматрале да грађани Европске уније не носе у себи довољну количину

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Електронска страница COMECE, Саопштење – European Citizenship: we need a sense of belonging to a community <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/5828.html> (преузето 29.5.2014).

¹⁵⁷ *Ibid.*

европског идентитета као и да је сувише велики јаз између институција и обичног грађанина, коме врло често није јасно шта се то дешава у Бриселу и које су то одлуке које се доносе у његову корист или на његову штету. Конференција европских цркава је објавила књигу *Образовање за европско грађанство у контексту Европе*¹⁵⁸ како би црквама приближила обавезу да се посвете теми грађанског образовања да се не би заборавили разлози започињања процеса европских интеграција. Цркве, али и европске институције сматрају да је данас, у контексту рата у Украјини, посебно важно радити на помирењу завађених страна и сузбијању ратних сукоба, који могу имати тешке последице за цео европски континент уколико би се државе чланице ставиле на једну или другу страну у сукобу. Европски идентитет треба да превазиђе поделе у Европи јер је стваран током протеклих пет деценија, но наћи тај идентитет није баш лак задатак ни за једног европског грађанина који је оптерећен свакодневним проблемима због финансијске и економске кризе.

Дијалог семинар на тему *Цркве и климатске промене: ствар солидарности и глобалне правде*¹⁵⁹ одржан је 13. октобара 2013. године. На семинару је представница APRODEV Јана Шонфелд рекла на тему загађења животне средине: „Европска унија је други највећи емитер CO₂ после САД. У исто време, Европа је један од најбогатијих континената на свету. Европска унија једноставно има моралну одговорност да делује.“¹⁶⁰

За ову прилику COMECE је ангажовао викарног бискупа Дакарске епархије (Бангладеш), који је у свом видео обраћању рекао: „Сиромашни су ти који пате због климатских неправди и климатских промена. Ми морамо да им олакшамо патње, а не да их увећавамо.“¹⁶¹ Мартин Шел из Генералног секретаријата за пољопривреду и рурални развој Европске комисије је „нагласио важност повећања ресурса ефикасности

¹⁵⁸ „Education for Democratic Citizenship“ in the Context of Europe Material and Resources for Churches and Educators, Edited by Peter Schreiner
http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Education/EDC_CI_OpenAccess_100713.pdf
(преузето 25.4.2015).

¹⁵⁹ Електронска страница COMEC-а, Саопштење – Churches Environmental protection and climate change as a challenge for policies – the role of ethics, lifestyles, solidarity and global justice <http://www.comece.org/site/en/euchurchdialogue/dialogueseminars/article/6062.html> (преузето 29.5.2014).

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

и адресирања не само ланца производње већ и конзументско понашање (свест потрошача и питање избора)¹⁶².

Важност љубави за Божју творевину остаје. Подизање нивоа свести људи у вези са загађењем животне средине остаје једно од важних питања на агенди оних који заступају хришћанске интересе и сведоче хришћански морал и оних који се залажу за европске вредности попут људских права, од којих је једно и право на живот у здравој животној околини. У Повељи, у члану 37, каже се: „Високи ниво заштите животне средине и унапређење њеног квалитета морају бити интегрисани у политике Уније и осигурани у складу са принципом дугорочног развоја.“¹⁶³ Задатак је за оба актера да наставе да се баве питањима у вези са климатским променама. Понекад, као што је било и у овом случају, цркве подижу свест европских званичника и грађанског друштва у погледу климатских промена. Заправо, цркве теже да заштите интересе и опстанак Божје творевине ради свих становника на земљи.

2.3. Заступање интереса у Европском савету

Повеља о основним правима један је од најзначајнијих докумената садашњице у погледу заштите људских права, у коме се налазе прва и друга генерација људских права, и то: политичка и грађанска, социјална, економска и културна права. Донета је у Келну, на заседању Европског савета, у јуну 1999. године. За хришћанске актере које смо до сада спомињали заштита људског достојанства свакако је најзначајнија тема зато што члан 10. Повеље штити право на вероисповест и уверење, а то значи да су тај члан и његова имплементација директно везани за одржавање мисије црква и хришћанских организација.

У свом првом документу, врло исцрпном, који се зове Допринос Заједнице бискупских конференција Европске заједнице (COMECE) Нацрту повеље о основним правима Европске уније, од 8. фебруара 2000. године, ова организација је покушала да утиче на обликовање одређених чланова Повеље на основу свог догматског учења, и то чланова који се односе на право на живот, породична права, слободу мисли, савести и

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ Милутин Јањевић, *Реформски уговор ЕУ из Лисабона*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 231.

религије, право на образовање, право на политички азил, право на фер и правичан приступ здравственој заштити, право на заштиту против било које форме дискриминације на пољу здравствене и генетичке карактеристике, право хендикепираних, право на одмор и слободно време, право на социјалну заштиту и основне материјалне потребе, заштита старих, право детета на тржишту рада.¹⁶⁴

Незадовољна претходним нацртом, COMECE је у свом документу Примедбе COMECE на Нацрт повеље о основним правима Европске уније, објављеном¹⁶⁵ 18. октобра 2000. године, још једном указала на важне чланове које треба ускладити са моралним вредностима Католичке цркве. Између осталог, COMECE у том документу поздравља напоре Европске уније да први пут у једном тексту обједини грађанска и политичка права, социјална, економска и културна права као и транспарентност процеса Европске уније у ком је грађанско друштво могло да учествује.

Будући да је овај документ још један у низу докумената који се односе на вредносни систем на коме Европска унија инсистира, поред економске и трговинске интегације, за ове актере утицање на обликовање тог документа било је од посебне важности. „Последњи нацрт Повеље има за циљ да дефинише заједничке вредности Европске уније. У овом светлу, секретаријат¹⁶⁶ COMECE би желео да изнесе нека запажања која су била дата у њеним коментарима у току припремања Повеље:

- Жалосно је да шефови држава и влада, који су били директно укључени у рад Конвенције, нису могли да препознају историјску чињеницу културног, хуманистичког и верског наслеђа Европе.
- Отвореност је исказана према клонирању у терапеутске сврхе, предлажући да Конвенција дâ приоритет интересима у истраживању биомедицине, а не основним етичким вредностима. С обзиром на напредак научног истраживања, било би значајније да се укључи општи параграф који гарантује апсолутно поштовање људског живота и људског достојанства.

¹⁶⁴ Електронска страница COMECE, документ Допринос Заједнице бискупских конференција Европске заједнице (COMECE) Нацрту повеље о основним правима Европске уније од 8. фебруара 2000, стр. 1–5 <http://www.comece.org/site/en/publications/otherpublications/article/3432.html> (преузето 24.5.2014).

¹⁶⁵ Електронска страница COMECE, документ Опсервације COMECE на Нацрт повеље о основним правима Европске уније издат 18. октобра 2000. У Бриселу <http://www.comece.org/site/en/publications/otherpublications/article/3432.html> (преузето 24.5.2014).

¹⁶⁶ Колико је питање деликатно за решавање види се по томе да сами бискупи нису потписани као аутори документа, већ секретаријат, у коме су запослени католички правни експерти.

- Иако смо потпуно свесни различитих култура држава чланица Европске уније, жалосно је да индивидуалистички приступ Повеље не позиционира вредност улоге породице као јединствене ћелије друштва.
- Слобода мисли, савести и религије не би била потпуна уколико не би узела у обзир колективну димензију, као и слободу цркава и верских заједница да имају статуте који су директни изрази ове слободе. И поред тога, ова институционална димензија је део уставних традиција многих држава. Корисно је да се у овом контексту позовемо на Декларацију бр. 11, Анекс Амстердамског уговора.¹⁶⁷

Међутим, европски званичници су пронашли друго решење за прву опсервацију СОМЕСЕ, где се у Преамбули Европске повеље каже да: „Свесна своје духовне и моралне баштине, Унија се заснива на недељивим и универзалним вредностима људског достојанства, слободе, једнакости и солидарности; она почива на принципима демократије и правне државе.“¹⁶⁸

Што се тиче разлога за истраживања, Повеља у свом члану 13. каже: „Уметност и научна истраживања слободне су. Академске слободе се поштују.“¹⁶⁹ Породична политика је у Европској повељи¹⁷⁰ заштићена чланом 9. који се односи на брак и породицу, чланом 23. који се доноси на једнакост мушкарца и жене и чланом 24. који се односи на права детета.

Међутим, за Римокатоличку цркву, иако постоји неколико чланова у Повељи који говоре о породици, то ипак није довољно да би се породица као основна ћелија друштва заштитила правом Европске уније јер, са друге стране, Европска унија нема компетенције у области породичне политике будући да се у члану 9. каже: „Право на ступање у брак и право на оснивање породице гарантује се у складу с националним законодавством којим се регулише ова материја.“¹⁷¹

¹⁶⁷ Електронска страница СОМЕСЕ, документ Опсервације СОМЕСЕ на Нацрт повеље о основним правима Европске уније, стр. 1–2, издатом 18. октобра 2000. У Бриселу <http://www.comece.org/site/en/publications/otherpublications/article/3432.html> (преузето 24.5.2014).

¹⁶⁸ Милутин Јањевић, *op. cit.*, стр. 223.

¹⁶⁹ *Ibid.*, стр. 226.

¹⁷⁰ Европска повеља о темељним правима (преузето 4.1.2015) http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html

¹⁷¹ Милутин Јањевић, *op. cit.*, стр. 225.

Тај члан не дефинише брак као заједницу између мушкарца и жене већ је свакој држави чланици остављено да дефинише каква се врста заједнице подразумева под браком. „Даље, овај развој не треба да кажњава традиционалну породицу, која још увек заслужује заштиту државе и друштва. Дакле, било који систем пореза усвојен унутар Уније не треба да обесхрабри супругу да остане у породичној кући и подиже децу. У истом духу, чак и кроз нове форме партнерског живљења које постоје, основне карактеристике брака треба да буду резервисане само за ову традиционалну институцију.“¹⁷²

Заједница протестантских цркава у Европи издала је саопштење у Белфасту 18. јуна 2000. године, заједно са Конференцијом европских цркава и Евангеличко-лутеранском црквом Немачке, где је свакако поздравила акт којим се штити и чува достојанство људи. Између осталог, она се осврнула на члан 10. Повеље, нагласивши:

„Ми сматрамо да слобода вероисповести треба да буде гарантована не само на индивидуалном већ и на корпоративном нивоу.“¹⁷³ Ови партнери су предложили и нацрт члана 10, који каже: „Свако има право на слободу мисли, савести и религије. Слобода вероисповести, за све конфесије, укључује слободу испољавања верских осећања, јавно или приватно, индивидуално или колективно, као и право цркава и верских заједница да успоставе свој ред и администрирају своје послове унутар правног законског оквира држава чланица.“¹⁷⁴

Питање верских слобода било је веома важно за мањинске цркве у Европској унији како би имале једнаке могућности као и већинске цркве, јер је и ова област односа цркве и државе остављена националном нивоу компетенције.

И Конференција европских цркава о Повељи о основним правима Уније издала је 2000. године саопштење у коме је акценат ставила такође на промовисање верских слобода са акцентом на мањинске цркве.

У време председавања Жозе Мануела Бароза започиње интензивније и регуларније састајање хришћанских актера са представницима и државницима задуженим за председавање Европској унији.

¹⁷² Електронска страница COMECE, документ Опсервације COMECE на нацрт Повеље о основним правима Европске уније, стр. 7, издат 18. октобра 2000. у Бриселу.

¹⁷³ Statement of the Executive Committee of the Leuenberg Church Fellows hipon the Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union <http://www.leuenberg.net/sites/default/files/doc-2155-1.pdf> (преузето 24.5.2014).

¹⁷⁴ *Ibid.*

Европско председавање за које је била надлежна **Холандија**¹⁷⁵ цркве су посетиле и водиле разговоре 11. октобра 2004. године, а акценат су том приликом ставиле на Лисабонски уговор, његове измене и консолидацију која је била у току, али и на приступање Унији 10 нових држава, које се сматра окончањем хладног рата. Делегацију је примио Грит Залм, заменик председника холандске владе.

Том приликом су монсињор Ноел Треанор, генерални секретар COMECE, и пречасни Ридигер Нол, директор Комисије за цркву и друштво, поставили питање: „Како се вредности као што су људско достојанство, правда и недискриминација рефлектују у Лисабонској стратегији ЕУ, која има за циљ да економију Уније, засновану на знању, направи најкомпетитивнијом економијом у свету? Како вредности утичу на законски буџет 2006–2012?“¹⁷⁶ Заменик председника холандске владе је том приликом позвао цркве да се укључе у консултацију о европском грађанству.¹⁷⁷ Представници поменутих организација имали су разне састанке за шест месеци председавања.

Када је било речи о придруживању Турске Европској унији, у саопштењу се наводи: „Дискусија поводом проширења Европске уније фокусира се углавном на придруживање Турске Европској унији. По мишљењу црквених представника, статус Турске као преодминантне муслиманске нације није сам по себи препрека за преговоре о придруживању. Ипак, ту су питања да ли Турска испуњава Копенхагенске критеријуме у смислу имплементације људских права, а посебно верских слобода и мањинских права.“¹⁷⁸ За цркве, питање људских права у Турској директно је везано за верске слободе, које хришћански верници уживају лимитирано, тако да се прави дискриминација на основама вероисповести и уверења.

Међутим, овде се мора рећи да је за Конференцију европских цркава важно и питање геноцида над Јерменима 1915. године, а 2015. године навршава се сто година од страдања око милион и по Јермена. Турска сматра да је то био грађански рат у коме је било жртава на обе стране и нису само Јермени страдали. Крајем априла 2015. усвојена

¹⁷⁵ Електронска страница COMECE, Саопштење – „COMMON VALUES MUST BE THE BASIS OF THE EUROPEAN PROJECT“ Churches visit the EU Presidency The Hague 11 October 2004 <http://www.comece.org/site/en/press/pressreleases/2004/article/4756.html> (преузето 29.5.2014).

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Ibid.*

је још једна резолуција¹⁷⁹ Европског парламента којом се позива Турска да призна геноцид учињен 1915. године. Мора се рећи да постоје оптужбе за геноцид и од стране понтијских Грка и пола милиона Сиријаца који су страдали за време геноцида. У резолуцији о којој је реч ове две мањине нису споменуте. Са становишта људских права, када је у питању придруживање Турске Европској унији спомињу се и права курдске мањине као и окупација северног дела Кипра, у коме преко 575 споменика културе и верских богомоља пропада јер се о њима нико не стара.

Иначе, чланице црве КЕК у Холандији су активне иако је то једна од најсекуларнијих држава у Европској унији. Када је у питању Турска, може се рећи да КЕК ту и те како заступа интересе својих цркава чланица као што су Јерменска црква, Кипарска црква и Васељенска патријаршија. Васељенска патријаршија има специфичан положај и веома подржава придруживање Турске Европској унији зато што би и положај Патријаршије међу осталим црквама био јачи јер би долазила из државе која припада европској породици.

Цркве су 2005. године посетиле **Луксембург**¹⁸⁰ за време његовог председавања Европској унији. Делегација црквених представника – монсињор Ноел Треанор, генерални секретар СОМЕСЕ, и пречасни Ридигер Нол, директор Комисије за цркву и друштво, сусрели су се са Жан-Клодом Јункером¹⁸¹, премијером Луксембурга.

У току овог разговора црквена делегација је изнела своје мишљење: „По питању члана 52. Уговора о уставу, представници европских цркава поздравили су могућност за регуларни дијалог са институцијама Европске уније о заједничким питањима.“¹⁸²

На том састанку за цркве је било веома важно и питање породичне политике. „Стварајући нову динамику за европско друштво у целини, које треба да укључи више подршке за породицу на свим нивоима, Европски савет је посебно нагласио важност балансирања између професионалног и породичног живота, што је био охрабрујући сигнал.“¹⁸³ Разматрана су и питања миграција, заштите животне средине као и турског придруживања.

¹⁷⁹ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20150413IPR41671/html/Armenian-genocide-centenary-MEPs-urge-Turkey-and-Armenia-to-normalize-relations> (26.4.2015).

¹⁸⁰ Електронска страница СОМЕСЕ, Саопштење – Churches meet with the Luxembourg Presidency of the European Union <http://www.comece.org/site/en/press/pressreleases/2005/article/4778.html> (преузето 29.5.2014).

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*

И овог пута цркве нису пропустиле шансу да посебно истакну питање придруживања Турске Унији. „По питању проширења, делегација цркава поменула је питање придруживања Турске. Они су опазили недавне позитивне кораке турске владе који ће раскрчити пут Турској да у потпуности призна све државе чланице Европске уније, укључујући и Кипар. Поновили су своју забринутост у вези са стањем људских права у Турској и поштовање верских слобода, и позвали Турску да предузме даље неопходне реформе.“¹⁸⁴

Представници Римокатоличке цркве су овога пута апеловали да се Хрватска придружи Европској унији и додали да би придруживање држава Западног Балкана требало да се заврши до 2014. године.¹⁸⁵

Ово председавање обележила су три главна питања, и то:

- а) Породична политика
- б) Питање Турске
- в) Питање придруживања Хрватске¹⁸⁶.

С обзиром на то да је Европска унија економска заједница, цркве, у смислу заштите интереса, у центар своје политике стављају питање очувања породице као главне матичне ћелије једног друштва. Будући да Европска унија најчешће говори о привредном расту и повећању броја радних места, посебно у време финансијске и економске кризе, цркве сматрају да економски раст не треба да иде на штрб разарања породица.

Као и код холандског председавања, на дневном реду било је питање Турске. Позиције цркава у погледу ове теме остале су исте. За време овог председавања питање придруживања Турске Унији било је једна од главних тема и европских институција.

Будући да се том приликом говорило и о придруживању Хрватске 2005, видело се да су цркве на време почеле да заговарају њено придруживање: Хрватска је већински римокатоличка земља и СОМЕСЕ би добила још једног свог члана римокатоличког епископата као државу чланицу Европске уније. Хрватска се придружила Европској унији 1. јуна 2013. године као 28. држава чланица.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ *Ibid.*

Аустријско председавање уследило је у пролеће 2006. године. Хришћанске партнере је том приликом примила Урсула Пласник, тадашња министарка спољних послова аустријске владе. Разматрани су Лисабонски уговор и заштита мањинских цркава у већински католичкој земљи. Из тих разговора се види да су главне теме биле Лисабонски уговор и права мањина. С обзиром на то да је Лисабонски уговор ступио на снагу 2010. године, цркве су се трудиле да осигурају члан 17. како би и оне имале своје демократско право да ступају у дијалог са европским институцијама. Ово јасно показује да цркве настоје да штите свој интерес и да имају визију и развијену дугогодишњу стратегију. Што се тиче права мањина у већински римокатоличкој земљи, то је питање које је проистекло из Конференције европских цркава, јер Евангеличка црква аугзбуршке вероисповести у Аустрији, потом Старокатоличка црква Аустрије, Реформаторска црква Аустрије и Уједињена методистичка црква у Аустрији, као чланице¹⁸⁷ Конференције европских цркава и мањинске цркве у Аустрији, немају пред државом тако лагодан положај као Римокатоличка црква.

Финско председавање¹⁸⁸ је започето у јесен 2006. године. Црквене представнике тада је примио Ерки Туомиоје, фински министар спољних послова. За време овог председавања цркве су први пут примениле принцип *тројке*, који постоји у Европској унији, како би узеле у обзир *прошло, садашње и будуће* председавање. Будући да смо већ поменули колико је за Финску било битно питање Рома, за време овог састанка питање миграција било је једна од кључних тачака дневног реда.

Финску црквену делегацију предводили су тадашњи архиепископ Евангеличке-лутеранске цркве у Финској из Туркуа Јука Парма и православни митрополит Амвросиос, представник Финске православне цркве, а у име католика ту је био викарни епископ Стокхолма Вилијам Кени, док су пречасни Ридигер Нол и монсињор Ноел Треанор представљали Комисију за цркву и друштво КЕК и СОМЕСЕ. На дневном реду је и тада било проширење: „Министар спољних послова је нагласио да ће преговори са свим земљама кандидатима (балканске земље и Турска) бити вођени на основу копенхагенских критеријума. Поводом преговора са Турском, цркве су

¹⁸⁷ Годишњи извештај 2012. Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава, Листа цркава чланица Конференције европских цркава, стр. 22–23.

¹⁸⁸ Електронска страница СОМЕСЕ, Саопштење – Churches meet with Finnish Presidency <http://www.comece.org/site/en/press/pressreleases/2006/article/4845.html> (преузето 29.5.2014).

подвукле важност испуњења политичких критеријума Турске, посебно у вези са људским правима и верским слободама.¹⁸⁹

За време финског председавања питање Рома било је једно од кључних тема, јер је отварањем граница и приступањем држава Шенгенском споразуму дошло до наглог пораста броја миграната, посебно ромских мањина. Цркве су се тада запитале шта могу да учине за људе који седе по улицама Хелсинкија, јер њих пре отварања граница није било у толиком броју. Већ смо видели и да је један од дијалог семинара у Европској комисији био посвећен Ромима. Цркве су изнеле став да питање Рома у Европској унији мора да се реши на адекватан начин, јер је то и један велики економски потенцијал од осам до десет милиона људи који свакодневно мигрирају по државама чланицама Уније.

За разлику од луксембуршког председавања, када се разматрало придруживање Хрватске, за време финског председавања проширење је разматрано у ширем контексту, и то овога пута у контексту Западног Балкана. Црквама је било важно да се у државама Западног Балкана укину визе како људи не би били изоловани од осталих Европљана. После питања придруживања балканских држава уследило је и питање придруживања Турске, које је већ дуго низ година на дневном реду цркава а и званичника Европске уније. Из ових акција видимо да цркве сматрају Европу за шири појам од Европске уније. Наравно, то и те како иде у прилог Конференцији европских цркава јер њене државе чланице долазе из 40 држава Европе, а не Европске уније. Зато она и потенцира управо ово објашњење када је реч о Европској унији, коју многи, нажалост, сматрају Европом и тиме изостављају велики број држава. Подсетимо се да су само 28 европских држава чланице Европске уније.

Немачко председавање¹⁹⁰ и састанак са министром спољних послова Франком Валтером Штајнмајером одржан је 15. јануара 2007. године. Овај састанак су предводили делегација представника немачких цркава, као и представници Комисије за цркву и друштво и Европских бискупских конференција у Европској заједници. На састанку црква са немачким министром спољних послова Франком Валтером Штајнмајером цркве су опет нагласиле: „Европској унији су потребне заједничке

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Електронска страница *Конференције европских цркава*, Саопштење –Churches meet German EU presidency Conversation with Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier http://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2007_Press_Release_Archive/cq0703e_01.lbi (преузето 29.5.2014).

вредности“.¹⁹¹ У саопштењу се наводи: „Берлинска декларација и будућност Уговора о уставу биле су главне теме састанка између немачког председавања Европској унији и цркава. У припремама за Уговор о уставу цркве су нагласиле вредности као што су: људско достојанство, правда и солидарност.“¹⁹²

За време немачког председавања Комисија за цркву и друштво КЕК и Комисија Европске бискупске конференције у Европској заједници покренуле су низ иницијатива јер је ревизија Лисабонског уговора тада била главна тема држава чланица Европске уније. Састанак са верским лидерима такође је одржан за време немачког председавања. Тада је немачка „канцеларка Ангела Меркел нагласила да политике зависе од предуслова који не може сам себе генерисати. Из овог разлога, дијалог са верским заједницама као важним играчем у грађанском друштву веома је важан јер доприноси вредносним основама европских друштава. Она очекује да ће се ’отворен, транспарентан и регуларан дијалог’ између верских заједница и европских институција наставити.“¹⁹³

За време немачког председавања цркве су одиграле кључну улогу, јер када је било актуелно питање будућности Уговора о уставу, на састанку европских црквених лидера је закључено да они подржавају развојни пут Европске уније и Лисабонски уговор. Иако је за Конференцију европских цркава било исцрпљујуће да сазива састанак црквених лидера у Лондону, до њега је ипак дошло и, са аспекта развоја догађаја у 2015. години, може се закључити да су цркве имале визију европског пута до које није било лако доћи ни у смислу цркава, ни у смислу држава.

Словеначко председавање¹⁹⁴ одржано је 19. фебруара 2008. године у Љубљани (Словенија). Представници цркава су тада разматрали теме као што је *Флексибилна безбедност из перспективе вредности*,¹⁹⁵ која је разматрана и са представницима Комисије, као што је већ речено. Тема социјалне правде у Европској унији једна је од тема која је, поред придруживања, скоро увек на дневном реду цркава.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Електронска страница *Конференције европских цркава*, Саопштење – CHURCH LEADERSMEET WITH PRESIDENTS OF EUROPEAN INSTITUTION
[Shttp://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2007_Press_Release_Archive/cq0703e_01.lbi](http://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2007_Press_Release_Archive/cq0703e_01.lbi) (преузето 29.5.2014).

¹⁹⁴ Саопштење Комисије за цркву и друштво; Европске цркве сусрећу словеначко председавање ЕУ (преузето 7.1.2015)

¹⁹⁵ http://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2008_Press_Release_Archive/cq0807e.lbi

Готово пред сам састанак тзв. Република Косово прогласила је своју независност. Монсињор Пјотр Мазуркијевич и пречасни Ридигер Нол позвали су тадашње власти да заштите људска права, а посебно верске слободе на Косову и Метохији, с обзиром на то да је 17. марта 2004. године био последњи егзодус Срба са ове територије. Ово заступање интереса од стране Комисије за цркву и друштво било је значајно за њену чланицу Српску православну цркву, која има своје вернике на Косову и Метохији као и своје непокретности које треба да буду сачуване као део српске и светске културне баштине и осталих мањинских група. За време словеначког председавања видљиво је да су цркве, а посебно Конференција европских цркава, штитиле интерес Српске православне цркве на Косову и Метохији када је у питању њена имовина и опстанак у овом контексту као мањинске верске заједнице, а која је већинска верска заједница у Републици Србији.

Француско председавање.¹⁹⁶ Састанак је одржан 18. јуна 2008. године. Делегацију протестантских, католичких и православних цркава Француске заједно са представницима Комисије за цркву и друштво и Европских бискупских конференција европских заједница примио је саветник тадашњег председника Николе Саркозија Бруно Зупер, задужен за питања миграције, а посебно за афричке послове. Ово председавање било је појачано од стране црквених представника присуством Црквене комисије за мигранте у Европи.

Састанку је присуствовала и Дорис Пешке, генерална секретарка ове комисије која је у интегративном статусу при Конференцији европских цркава већ преко двадесет година. Црквени представници су истакли да мигранти обогаћују друштво и да државе чланице Европске уније не треба да их сматрају претњом локалном становништву када је у питању запошљавање и такмичење на тржишту. Године 2005. у Француској је ескалирало насиље у приградским насељима Париза у којима живи доста миграната из некадашњих француских колонија. Они су, са једне стране, део групе у којој влада другачија култура, која није класична култура Француске већ је то култура друге и треће генерације миграната а, са друге стране, они имају француско држављанство али се не осећају грађанима Француске и у ширем смислу грађанима Европе. У таквим местима људи обично немају посао, већина је напустила школу па

¹⁹⁶ Сопштење Комисије за цркву и друштво; Црквени представници сусрећу француско председавање ЕУ (преузето 7.1.2015)
http://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2008_Press_Release_Archive/cq0862e.lbi

лако упадају у окриље мафије по квартовима у којима живе. Цркве су у овом дијалогу стале на страну миграната и говориле да је важно заштитити њихово људско достојанство и помоћи младим људима да се уклопе у француски систем и да буду интегрисани, а не остављени по страни и препуштени сами себи. Апеловале су на француске власти да мигранти доносе разноврсност у друштву и да нису део проблема већ и те како могу да буду део решења и да доприносе изградњи и јачању француског економског система.

Чешко председавање.¹⁹⁷ Састанак је одржан у Бриселу 2008. године. Председавање је обележено темом *За компетентну и отворену Европу*. Чешке цркве су искористиле ову прилику да посете европске институције и разматрају тему *Европа без препрека*. На агенди цркава и институција нашле су се теме као што су климатске промене и социјална политика.

Шведско председавање¹⁹⁸ одржано је 1. октобра 2009. године и делегацију је примила министарка за послове европских интеграција Сесилија Малстром. С обзиром на то да се радило о земљи која се налази на северу, најбитније питање дневног реда које су цркве предложиле биле су климатске промене. Цркве су сматрале да Шведска, у име Европске уније, треба да игра главну улогу на конференцији у Данској поводом климатских промена коју је требало да организују Уједињене нације. После придруживања 10 чланица Европској унији 2004. године, питање миграције било је на дневном реду и цркава и европских институција. Цркве у Шведској такође су имале низ акција поводом питања регулисања статуса Рома. Тадашњу тенденцију да се миграције споје са спољном безбедношћу у портфолију европског комесара цркве су виделе као проблем. Том приликом цркве су заступале став да се емитери загађености, као што је Европска унија, обавезу да смање емисију штетних гасова, и то на предстојећем самиту у Копенхагену, о коме је већ било речи, а за који су се цркве већ припремиле кроз дијалог семинар о климатским променама. Може се закључити да је и у Шведској као и у Финској питање миграција било везано за Роме, јер се и Црква Шведске као и Евангеличка-лутеранска црква Финске сусрела са истим проблемом као земље на

¹⁹⁷ Саопштење Комисије за цркву и друштво, Комисија за цркву и друштво се сусреће у Чешкој (преузето 7.1.2015) http://www.ceceurope.org/fileadmin/filer/cec/CEC_Documents/Press_Release_Attachments/Press_Release_Archive_files/2008_Press_Release_Archive/cq0816e.lbi

¹⁹⁸ Саопштење Комисије за цркву и друштво, Црквени представници сусрећу шведско председавање ЕУ (преузето 7.1.2015) http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/CSC_News/cq0980e.lbi

северу Европе, тј. Европске уније. Постојала је блага тензија између старих и нових држава чланица Европске уније у вези са миграцијама, јер су се одједном у већем броју појавили Роми који просе на улицама. Цркве су желеле да учине нешто добро за те сиромашне људе и подсетиле Европску унију да треба да третира људе поштујући њихово људско достојанство, у складу са законодавством Уније. Оне су се противиле насилном избацавању Рома из насеља и кућа које су их примале, јер су Роми били приморани да мигрирају због тешког материјалног стања, углавном из земаља Југоисточне Европе.

Белгијско председавање.¹⁹⁹ Цркве су 14. октобра 2010. године имале састанак са тадашњим премијером Ивом Латерном, који је био задужен за белгијско председавање Европској унији. „Заштита људског достојанства, социјалне кохезије и одрживи развој морају бити у срцу политике ЕУ“,²⁰⁰ била је порука коју су на овом састанку Европској унији упутили црквени представници. То је био први састанак који се одвијао на правној основи Лисабонског уговора и члана 17, за који су цркве, заступајући свој интерес, успеле да озаконе дијалог који је успоставо Жак Делор. Пошто је 2010. година била посвећена сузбијању сиромаштва и социјалне искључености, разматрана је тема јачања социјалне политике, сада у оквиру Лисабонског уговора, посебно имплементација овог уговора и чланови који се односе на социјалну политику Европске уније. „У вези са Спољном службом ЕУ, делегација је поставила следећа питања: важност да верске слободе буду заштићене у спољним односима ЕУ и важност равнотеже између комерцијалних и политичких интереса у ЕУ односима са другим земљама. У вези са верским слободама, наглашени су посебна ситуација у Турској и важност имплементације верских слобода за све заједнице у земљи као део процеса придруживања.“²⁰¹ У смислу заштите интереса ових хришћанских фактора и преласка DGRELEX у Европску службу за спољно деловање (European External Action Service), цркве су желеле да осигурају да ће се верске слободе, у оквиру људских права, наћи на дневном реду како високог представника

¹⁹⁹ Саопштење Комисије за цркву и друштво, Црквени представници сусрећу белгијско председавање ЕУ (преузето 7.1.2015) <http://csc.ceceurope.org/news/press-releases-2010/>

²⁰⁰ Електронска страница Конференције европских цркава, Саопштење – Church representatives meet the Belgian EU-Presidency, The protection of human dignity, social cohesion and sustainable development must be at the heart of EU policies http://cid.ceceurope.org/de/news-andmedia/aktuelles/?tx_ttnews%5BpS%5D=1217597057&tx_ttnews%5Bpointer%5D=10&tx_ttnews%5Btt_news%5D=224&tx_ttnews%5BbackPid%5D=485&cHash=ce167e7b67b3e82782e9a6f2600a1399 (преузето 30.5.2014).

²⁰¹ *Ibid.*

баронесе Кетрин Ештон, тако и дипломатског особља које ради у преко 130 представништава Европске уније широм света. На дневном реду нашле су се и климатске промене, које су разматране као резултат организовања Самита УН из Копенхагена, на коме су цркве изразиле своју забринутост јер није дошло до конкретних резултата нити је крајњи текст био обавезујући у вези са смањењем загађења које праве велики емитери као што су Европска унија, Сједињене Америчке Државе, Кина, Индија, Бразил и др. После овог председавања уследило је мађарско председавање, које је углавном било обележено разматрањем политике према Ромима.

Пољско председавање²⁰² Европској унији одржано је 3. јула 2011. године под насловом *Вера у свој идентитет, поштовање других и солидарност*. Ово председавање је обележено на другачији начин него остала која су била организована у виду класичних посета званичника. Почело је екуменском службом у Варшави, којом су цркве богословски означиле почетак пољског председавања. Јавна дебата под насловом „Вера у свој идентитет, поштовање других и солидарност“ имала је за поруку да Европска унија треба да даје већи допринос предстојећем самиту Европског источног партнерства, где су цркве такође радиле на процесу помирења у Југоисточној Европи.

Помирење између Мађарске, Пољске и Немачке и даље је на дневном реду цркава. У тој јавној дебати од пољских званичника учествовао је државни секретар Томаш Сиомониак, мађарски државни секретар Гергли Прол и бивши министар спољних послова Источне Немачке Маркус Мекел. Иако се интензивно говори о процесу европских интеграција, цркве се и даље труде да, после Другог светског рата, помире Мађарску, Пољску и Немачку. Цркве нису заборавиле страхоте тог рата, тако да је процес помирења ове три земље и данас, у 2015, актуелан.

На дневном реду је била и кампања Заштита недеље²⁰³, међурелигијски дијалог у Пољској итд. Што се тиче тзв. Недељне алијансе, она је настала од стране синдиката и цркава, које су тражиле да се недеља у Европској унији поштује као дан одмора и да се успостави радно-животна равнотежа како би људи имали квалитетан животни стандард. Ова кампања је заснована на Повељи о основним правима, на члану 31. који

²⁰² Електронска страница Конференције европских цркава, Саопштење – Faithfulness to ones' own identity, respect for others and solidarity *Churches mark the beginning of the Polish EU Presidency*[http://www.ceceurope.org/news-and-media/news/?tx_ttnews\[tt_news\]=265&tx_ttnews\[backPid\]=22&cHash=a88ccced905](http://www.ceceurope.org/news-and-media/news/?tx_ttnews[tt_news]=265&tx_ttnews[backPid]=22&cHash=a88ccced905) (преузето 30.5.2014).

²⁰³ <http://www.europeansundayalliance.eu/site/whoweare?SWS=ca650d37bc55d3d509fa230ea06a435f> (26.4.2015).

говори да (1) Сваки радник има право да ради под условима који поштују њено или његово здравље, безбедност и достојанство; (2) Сваки радник има право на лимитиран максимум радних сати, дневни и недељни одмор и плаћени годишњи одмор²⁰⁴. Кампања за заштиту недеље као дана одмора траје већ неколико година. Иако цркве заговарају поштовање недеље као нерадног дана, а притом њихово свештенство и те како ради, оне апелују на остало особље које није клерикално да и они поштују недељу као дан одмора.

О међурелигијском дијалогу дискутовало се јер је Пољска већински католичка земља, а глас мањина у друштву могао би да буде јачи уколико би га више подржавала Римокатоличка црква у тој земљи.

Било је то врло интересантно председавање, које је дало сигнал да помирење у Европи између појединих држава још није завршено. Иако су те државе гласале за Лисабонски уговор и могле су да одаберу било коју другу тему да је као цркве разматрају за време председавања, цркве су ипак, сходно својој теологији, одлучиле да наставе да раде на помирењу и зацељењу дубоких рана које су некада давно отворене између Мађарске, Пољске и Немачке.

Евангеличко-лутеранска црква у Данској позвала је тада Пољску реформаторску цркву (претходно председавање) и Православну кипарску цркву (будуће председавање) и на скупу у Копенхагенској катедрали симболично предала свећу Кипарској православној цркви. Овде се види да је тај трио Пољска, Данска, Кипар (прошло, садашње и будуће председавање) следио већ поменути акцију Аустрије, Финске и Немачке. Дакле, други пут се изражава поштовање између те три цркве.

Кипарско председавање²⁰⁵ Европској унији почело је православном литургијом, коју је служио архиепископ Хризостом III. Овом председавању је претходила предаја председавања Данске цркве Кипарској цркви семинаром одржаним у главној катедрали у Копенхагену. Представнике Комисије за цркве и друштво и Европских бискупских федерација у Европској заједници примио је кипарски заменик министра за Европску унију Андреас Маврујанис у председничкој палати у Никозији

²⁰⁴ <http://www.europeansundayalliance.eu/site/law> (26.4.2015).

²⁰⁵ Електронска страница Конференције европских цркава, Саопштење –EU Public Guidelines on Freedom of Religion or Belief: Research, Economic Crisis and Data protection discussed with the Cyprus EU Presidency http://www.ceceurope.org/news-and-media/news/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=367&tx_ttnews%5BbackPid%5D=17&cHash=b97149d09c1188f8868f46c7f96f8e43 (преузето 30.5.2014).

(Кипар) 6. октобра 2012. године. За време овог председавања црквени експерти су ставили на дневни ред три теме:

- а) Водич за верске слободе и уверења Европске уније
- б) Економска криза
- в) Заштита података.²⁰⁶

Црквени експерти су нагласили да је важно јачати принцип верских слобода најпре на самом Кипру, јер Кипарска православна црква, поред осталих цркава, има највише храмова којима не може да приступи зато што је северни део Кипра окупирао Турска још од 1974. године. „Што се тиче Европске службе заспољне односе (EEAS) и њеног Водича за верске слободе и уверења, цркве су нагласиле важност за ЕУ да такође скупља поуздане податке о имплементацији слободе вероисповести и уверења изван Уније и предложиле Унији да успостави неопходни механизам и капацитет да брзо реагује на кршење слободе вероисповести у другим деловима света. Оног тренутка када је усвојен водич EEAS, цркве су предложиле да евалуација треба да буде вођена сваке три године.“²⁰⁷

Поводом финансијске и економске кризе, цркве су наговестиле да је важно да се води рачуна о најсиромашнијима и позвале државе чланице да промовишу солидарност.

Овде треба рећи да се Кипар, врло брзо после завршетка свог председавања, нашао пред финансијским сломом. Једно до важних питања на коме је у овом разговору инсистирала Римокатоличка црква јесте питање поводом програма Хоризонт 2020, који се финансира од 2014. до 2020: „Неколико црква мисли да је то етички и правни проблем, да предлог Европске комисије не искључује аплицирање за фондове за истраживање људских ембрионских матичних ћелија (hESC) чија набавка подразумева уништавање људских ембриона. Било које финансирање истраживања које подразумева све набавке или употребу (hESC) треба да буде експлицитно искључено.

Предлог не узима у обзир недавну одлуку Европског суда правде у случају *Greenpeace vs. Brüstle*. Суд јасно дефинише људски ембрион као људски овум, одмах по

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

оплођењу, или као производ клонирања и потврђује да биотехнолошке иновације користећи (hESC) не могу бити патентирание.²⁰⁸

Цркве су подсетиле Маврујаниса да треба више радити на заштити избеглица које долазе из Сирије и предочиле да може доћи до веће кризе и да треба размишљати унапред како би Европска унија могла да реши дугогодишњи проблем као што је Сирија. Следеће године, 2013, Европска унија је усвојила Водич за промоцију и заштиту верских слобода. Види се да је ирско и латвијско председавање пропуштено због интерних измена у оквиру Конференције европских цркава када је Комисија за цркву и друштво постала интегрални део Конференције европских цркава. Иначе, ово је био први пут да је земља са већинским православним становништвом примила председавање на црквеном нивоу.

Грчко председавање.²⁰⁹ Црквене експерте примио је грчки заменик министра за спољне послове Димитрис Куркулас 10. јануара 2014. године. *Социјална кохезија у Европској унији мора да буде јачана*, била је тема коју су разматрали грчки званичници у име Европске уније и представници Конференције европских цркава²¹⁰ и Комисија бискупских конференција Европске уније.

„Црквена делегација је изразила своју забринутост због високог нивоа незапослености младих, посебно – иако не само – у земљама Јужне Европе. Овде се налази ризик да та генерација постане изгубљена генерација, са мало конкретне наде за побољшање свог економског статуса или социјалне укључености.“²¹¹ Цркве су подсетиле да злоупотребе на тржишту рада у време финансијске и економске кризе, која траје од 2008. године, морају да се сузбијају у складу са законом, а посебно експлоатација младих. Оне су овом приликом подсетиле да државе чланице Европске уније треба да обрате пажњу на повећани број миграната са Блиског истока и из Северне Африке. Будући да није било прилике да се црквени и државни представници

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ Електронска страница Конференције европских цркава, Саопштење – Social Cohesion in the EU must be strengthened:Greek EU Presidency in Athens on 10 January 2014 http://www.ceceurope.org/news-and-media/news/?tx_ttnews%5Bpointer%5D=4&tx_ttnews%5Btt_news%5D=463&tx_ttnews%5BbackPid%5D=22&cHash=05e0795f142150623ff55006e14716ef (преузето 30.5.2014).

²¹⁰ Од јануара 2015. Назив Комисије за цркву и друштво замењен је називом Конференција европских цркава. Од тог датума Комисија за цркву и друштво, која је имала традицију преко педесет година, престала је да постоји, а канцеларија у Женеви је том приликом затворена и седиште КЕК је пренесено у Брисел.

²¹¹ Електронска страница Конференције европских цркава, Саопштење – Social Cohesion in the EU must be strengthened:Greek EU Presidency in Athens on 10 January 2014 http://www.ceceurope.org/news-and-media/news/?tx_ttnews%5Bpointer%5D=4&tx_ttnews%5Btt_news%5D=463&tx_ttnews%5BbackPid%5D=22&cHash=05e0795f142150623ff55006e14716ef (преузето 30.5.2014).

сусретну са представницима Европске уније у Ирској и Латвији, ово је било друго председавање заредом у већински православној земљи. Било је то прво председавање где је КЕК званично учествовао после интеграције CSCу КЕК.

3. Закључак

Када је у питању припрема председавања од стране цркава, да ли ће вођство преузети КЕК или COMECE зависи од тога ко има доминантнију цркву у датој земљи чланици. У православним земљама као што су Грчка и Кипар вођство у припреми председавања и рад са званичницима Европске уније преузеле су православне цркве, у овом случају КЕК. Када су у питању цркве на северу, у Шведској, Финској и Данској, протестантске цркве су играле главну улогу, у овом случају опет КЕК. Када је реч о Немачкој, где је становништво подељено, скоро пола-пола, на римокатоличко и протестантско, цркве су заједно радиле на дијалогу са званичницима, а увећински римокатоличким земљама као што су Пољска и Ирска вођство ће преузети COMECE.

Уколико се упореди рад хришћанских актера према европским институцијама и заступање хришћанских интереса, може се приметити да Католичка црква кроз COMECE инсистира на јачању породице као заједнице генерално, а посебно у време европских парламентарних избора, док је Одбор представника православних цркава при Европској унији (CROCEU) нагласио (у свом документу у време изборне парламентарне кампање) да је породица важна, али она која подразумева искључиво однос мушкарца и жене, са равноправним обавезама супружника према образовању и усмеравању деце. За неке протестантске цркве обавеза супружника није разматрана јер питање ко чини породицу, традиционалну хетеросексуалну јединицу или породицу истополних парова, јесте питање о којем је тешко постићи консензус између цркава, али и унутар самих цркава. Ово питање је толико тешко да чак доводи до тога да верници одлазе из цркве било да она подржава истополне бракове или их оспорава. На основу бројних изјава које су цркве и хришћанске организације сачиниле, у односу на раније изборе види се колико црквени експерти професионалније прате политике Европске уније. Први пут смо имали Одбор представника православних цркава при Европској унији (CROCEU) груписан у један комитет у Бриселу, што знамо да није

лако постићи јер су православне цркве независне цркве, подељене по националној основи. Овај православни одбор се први пут огласио поводом европских парламентарних избора 2014. године и предложио православним црквама да учествују дијалогу са кандидатима за европске посланике, комесаре итд. Овде се може видети да на већу професионалност у праћењу европске политике утиче и сарадња у екуменском покрету када је у питању, на пример, то која су питања кључна, какав је садашњи став Православне цркве, па видимо како Православна црква настоји да да неке одговоре у духу времена у коме егзистира.

Видели смо да су цркве покушале да прате трио (прошло, садашње и будуће председавање) Аустрија, Шведска и Немачка, потом Пољска, Данска и Кипар, као и да када долази до организационих промена у Конференцији европских цркава долази и до стагнације у посетама када је председавање у питању (у случају Ирске и Латвије). Касније ћемо код хуманиста видети да су они врло добро приметили да је Римокатоличка црква без КЕК била активна за време ирског председавања иако Конференција европских цркава има чак три чланице у Ирској, и то Ирску цркву, Методистичку цркву у Ирској и Презвитеријанску цркву у Ирској.²¹²

Видели смо да су се цркве после дугог заступања интереса да се у Лисабонском уговору нађе члан 17. и избориле за то, и да су у време белгијског председавања први пут оствариле то право у пракси. То је круна заступања интереса хришћанских чинилаца, посебно екуменских организација, црквених православних и протестантских представништава и Римокатоличке цркве, која ради кроз неколико организација и представништво Ватикана. Ова чињеница се односи и на хуманистичке организације. Први пут је овај дијалог успостављен за хуманисте, који су такође били приморани да се што боље и професионалније организују како би водили дијалог са европским званичницима.

Што се тиче председавања, цркве нису баш активне за време сваког председавања јер то зависи и од заинтересованости цркава у државама чланицама Европске уније. Главне теме које можемо видети кроз поменута председавања свакако су придруживање држава чланица Европској унији, где је у фокусу било придруживања Турске и балканских држава. Видели смо да су цркве већ неколико година раније заступале интерес да се Хрватска придружи Европској унији, што се најзад и догодило

²¹² Annual Report of the Church and Society Commission of the Conferance of European Churches 2012, стр. 22–23.

2013. године. Социјална политика и заштита достојанственог живота такође је важна разматрана тема, поред климатских промена. О верским слободама је реч онда када треба вршити притисак на Европску унију да заштити хришћане у Северној Африци и на Блиском истоку, а успех те врсте дијалога када је у питању прогонство хришћана види се у документу који су цркве годинама тражиле, Водичу Европске уније о промоцији и заштити верских слобода и уверења 2013. године. Тим поводом оне су организовале и дијалог семинар и ангажовале кипарско председавање да се бави овом темом у 2012. години.

Наиме, из Комисије за цркву и друштво отишао је директор Ридигер Нол јер је дошло до унутрашње реорганизације у Конференцији европских цркава, која је дуго најављивана. Ова реорганизација требало би да буде завршена 2015. године.

V. ДОПРИНОС СЕКУЛАРНИХ ЧИНИЛАЦА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

1. Увод

Под секуларним чиниоцима у овом раду подразумевамо партнере Европске уније који активно учествују у институционалном дијалогу на основу члана 17. Лисабонског уговора, који позива неконфесионалне и филозофске организације на отворени, транспарентни и регуларни дијалог са европским институцијама. Под секуларним чиниоцима подразумевамо оне најзначајније и најистакнутије актере који се деле на неконфесионалне и филозофске организације.

У неконфесионалне организације спадају:

- а) Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту
- б) Европска хуманистичка федерација
- в) Национално секуларно друштво Велике Британије и др.

У филозофске организације спадају масонска друштва, која се деле на:

- а) Догматска
- б) Адогматска и либерална као што је, на пример, Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији.

Навешћемо овде најзначаније тематске области у којима поменути секуларисти, у овом раду већ именовани, желе пре свега да остваре свој утицај на секторске политике Европске уније на основу постојећих докумената. Теме којима се они баве јесу: однос државе и религија у Европи, потом секуларизам и шеријатски закон, религија, сексуалност и сексуално злостављање, религија и брига о здрављу, религија и образовање, религија и слобода изражавања, члан 17. Лисабонског уговора итд. Њихова агенда је другачија од црквене јер они имају, за сада, ограничен број тема којима се баве, а *raison d'être* им је да заступају интерес одвојености цркве од државе, у овом случају од европских институција, и да учине да се њихов глас не узима у обзир када је креирање политика Европске уније у питању.

Још једно од мишљења које секуларисти заговарају јесте да они очигледно не желе да верници или неверујући имају привилегован статус у друштву, као и да аргументација заснована на верској доктрини нема тежину у јавном животу²¹³. Оно што се може приметити на званичној интернет страници Платформе за секуларизам у политици²¹⁴ јесте то да чланци и анализе који се на њој налазе не представљају званичан став Платформе већ експерата који учествују у њеном раду, што нам говори колико им је тешко да дођу до јединственог става и говоре једним гласом пред европским институцијама (исти случај, погледати: кипарско председавање, став црква у случају *Greenpeace vs. Brüstle*, где се неколико црква противи истраживањима на матичним ћелијама²¹⁵). Овде ћемо изложити, истом методологијом као и код хришћанских чинилаца, интересе које заступају секуларни чиниоци, потом ћемо видети какве коалиције праве и ко и када заступа одређени интерес. На пример, видећемо да председавањаса Европским саветом води Европска хуманистичка организација, у Европском парламенту најактивнија је Европска платформа за секуларизам у политици, док организовање дијалог семинара у Европској комисији припада COMALACE (Масонској обидијенцији либерала и адогмата у служби европских интеграција) и они се такође појављују на годишњем самиту, коме присуствују председници европских институција, који је пандан Самиту верских лидера који се одржава једном годишње за хришћанске чиниоце и коме такође присуствују председници европских институција.

2. Интереси секуларних чинилаца у Европској унији

Интереси секуларних чинилаца у Европској унији јесу да институције Уније остану искључиво секуларне и да верски сектор не узнемирава европске званичнике доносећи своје ставове који су засновани на верским доктринама хришћанских црква.

²¹³ Pollock David, Separation of Church and State, European Humanist Federation, Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) <http://politicsreligion.eu/separation-of-church-and-state-3/> (преузето 6.4.2013).

²¹⁴ За више о Платформи за секуларизам у политици, видети (преузето 7.1.2015) <http://politicsreligion.eu/>

²¹⁵ *Основе социјалног учења Католичке цркве*, Папско веће за правду и мир, уредник монс. Станислав Хочевар, Фондација „Конрад Аденауер“, стр. 128–129, „Са становишта морала, проста репликација нормалних ћелија или делова ДНК не представља етички проблем. Сасвим је другачије по питању става Учитељства према клонирању у ужем смислу речи. Оно се коси са достојанством родитеља јер се остварује у потпуном одсуству личног љубавног чина између супружника, будући да је то агаметска и асексуална репродукција.“

Они сматрају да Римокатоличка црква жели да секторске политике Европске уније балансира у складу са политиком Ватикана, која делује, видели смо на почетку, кроз неколико организација као што су COMECE, OSIFE, Каритас, потом заједничке акције између COMEC и КЕК итд. Стога су они оформили своје механизме, одакле шаљу поруке секуларне садржине. Иначе, секуларни чиниоци су знатно мање бројни од хришћанских чинилаца, као и њихови следбеници. Већ је речено да они делују највише кроз Платформу за секуларизам у политици при Европском парламенту (EPPSP – ПСПЕП), а у Европској комисији развоју европске политике највише доприноси COMALACE (Масонска обидијенција либерала и адогмата у служби европских интеграција).

2.1. Заступање интереса у Европском парламенту

Заступање секуларних интереса у европској политици углавном се одвија кроз Платформу за секуларизам у политици при Европском парламенту (EPPSP – ПСПЕП), о којој је већ било речи. На основу њене електронске странице²¹⁶ и публикација, теме којима се ова платформа бави јесу: однос државе и религија у Европи, потом секуларизам и шеријатски закон, религија и слобода изражавања, образовање, сексуалност и сексуално злостављање, здравље жена и члан 17. Лисабонског уговора итд.

Ова платформа се сусреће на свака два до три месеца и обрађује назначену тему или, уколико се неко од верских актера више залаже за промену или допуну законске регулативе Европске уније, они тада реагују.

Однос цркве и државе

Једна од тема која се стално налази на дневном реду Европске платформе за секуларизам јесте веза између државе и религија, претежно у Западој Европи, са снажним фокусом на финансирање верских заједница од стране државе. Наиме, Платформа за секуларизам у политици не жели да државе чланице Европске уније

²¹⁶ Електронска страница – European Parliaments Platform; for secularism in Politics <http://politicsreligion.eu/> (преузето 6.4.2013).

финансирају верски сектор, било да је он хришћански или да припада некој другој религији. Представници Европске платформе за секуларизам у политици сматрају да држава не треба да има никакву везу са верским сектором, на пример да уместо црква убира порез као што је то случај у Немачкој, да се црквени брак признаје као државни брак, рецимо у Шведској, а посебно да се призна шеријатско право, које није у складу са Повељом о основним правима Европске уније. На сајту²¹⁷ Платформе се каже да Платформа заговара принцип недискриминације између различитих религија и уверења која постоје на територији једне државе, јер се дискриминација одражава на квалитет односа који једна држава има са неком од религија.

Овај извор такође наводи да су у историји креирања националне свести неке религије учествовале више, неке мање, а неке у то време нису ни постојале. Секуларисти стога заступају свој интерес да третирање црква, верских заједница, филозофских и неконфесионалних организација на територији једне државе, било у Европској унији, било ван њених граница, буде једнако. Оно што секуларисти најчешће мењају у овом извору јесте финансирање појединих црква које у исто време имају статус државне цркве као што су Англиканска црква, Данска црква, Грчка црква итд.

У документу Од државног финансирања до индивидуалног финансирања религија каже се: „Неке земље су постале свесне неадекватности финансирања признатих државних верских заједница новцем својих пореских обавезника, но ипак су покушале да укључе своје грађане у избор религије коју желе да подрже делом свог пореза на доходак. Италија је то омогућила за ограничен број религија. Шпанија је ограничила могућност датој Католичкој цркви и стога припадници свих религија немају другог избора него да препусте свој 'црквени порез' државној благајни. Године 1998. Мађарска је омогућила својим грађанима да изаберу религију којој је држава могла дати 1% свог пореза на доходак.“²¹⁸

Оно што секуларисти највише истичу у својим јавним дебатама у Европском парламенту јесте пример Француске, где постоји добра пракса у уређењу односа између цркве и државе. Холандија је такође следила пример Француске и одбацила било коју

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ From state financing to individual financing of religions, <http://politicsreligion.eu/from-state-financing-to-individual-financing-of-religions/> (преузето 6.4.2013).

врсту финансирања цркава, верских заједница, филозофских и неконфесионалних организација.²¹⁹

Давид Полак, председник Европске хуманистичке федерације (2006–2012), у свом документу Одвојеност цркве од државе,²²⁰ износи аргументе за потпуно раздвајање цркве од државе, најпре набрајајући где су државе инволвиране у помагање црквама и верским заједницама и како и на који начин то чине. У овом документу он каже да у Великој Британији у Горњем дому Парламента 26 места припада Англиканској цркви, потом да Грчка из свог буџета плаћа верско образовање, плате и пензије грчких свештеника, као и изградњу њихових цркава, док Данска црква, која је државна, добија од државе око 100 милиона евра, а притом 80% популације мора да плаћа црквену таксу.²²¹

У Финској, Евангеличка-лутеранска црква добија од државе 1,63% новца пореских обавезника, наводи се у поменутом документу Давида Полака. Свакако је интересантан пример Француске који Полак даље наводи у свом тексту, где каже: „Иако су црква и држава одвојене једна од друге, цркве грађене пре 1905. године одржава држава и то државни буџет кошта око 100 милиона евра, становање за свештенство кошта Француску око 50 милиона евра, а у Немачкој цркве које је држава признала примају новац од прикупљеног пореза на федералном нивоу, док посебне државе унутар Немачке имају сличан систем, што укупно износи око 80% црквених средстава.“²²²

У истом документу Полак запажа то да у Италији 0,8% пореза одлази регистрованим религијама или држави, док се 60% њених грађана верски не изјашњава; на крају, од 8% прикупљених црквених такси 87% одлази Римокатоличкој цркви.²²³

У свом документу он износи став, иза кога стоје многи секуларисти, да је велики проблем то што се свештенство плаћа у неким земљама као што су Аустрија, Пољска, Италија, Шпанија, где се углавном плаћа за верско образовање из области

²¹⁹ Fautré Willy, Relations between State and Religions in Western Europe, Human Rights Without Frontiers (Brussels), Member of the International Consortium on Law and Religion Studies (ICLARS), Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) <http://politicsreligion.eu/relations-between-state-and-religions-in-western-europe-2/> (преузето 6.4.2013).

²²⁰ Pollock David Separation of Church and State, European Humanist Federation, Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) <http://politicsreligion.eu/separation-of-church-and-state-3/> (преузето 6.4.2013).

²²¹ *Ibid.*

²²² *Ibid.*

²²³ *Ibid.*

хришћанства, али у својој анализи не заборавља ни да спомене да Ватикан има конкордат закључен са Немачком, Италијом, Латвијом, Литванијом, Луксембургом, Малтом, Пољском, Португалијом, Словенијом, Шпанијом, а са Француском (за област Алзаса и Лорене) од 1801. године.²²⁴

На сајту Платформе, која представља релативно нову иницијативу да грађанско друштво буде секуларно, однос између цркве и државе износи се као проблем. Посебан изазов секуларисти виде када је у питању признавање црквеног брака као грађанског, и то у земљама као што су Кипар, Чешка, Италија, Литванија, Португалија, Словачка, Шведска и Велика Британија.²²⁵

Када је у питању однос између секуларизма и шеријатског права, исти извор износи чврст став, а то значи да је шеријатски закон потпуно супротан европским вредностима које произлазе из Европске конвенције о људским правима и грађанским слободама Савета Европе.²²⁶

Бласфемија

Јоше једно од питања које се налази на дневном реду Европске платформе за секуларизам у политици и које је видљиво означено на електронској страници Платформе²²⁷ јесте питање бласфемије,²²⁸ тј. богохуљења, и њеног односа са слободом изражавања. Ово питање свакако доноси сталне контроверзе јер слобода вероисповести и уверења није без својих ограничења – сетимо се овде Европске конвенције о људским правима, која каже у члану 9. (1): „Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења човека да, било сам или заједно са другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, проповеди, обичајима и обредом. (2) Слобода исповедања вере или убеђења може бити подвргнута само оним ограничењима која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права или слобода других.“²²⁹

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Електронска страница – European Parliaments Platform; for secularism in Politics <http://politicsreligion.eu/>(преузето 6.4.2013).

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ Бласфемија се у овом контексту сматра богохуљењем, вређањем религије и њених схватања.

²²⁹ Александар Јакшић, *Европска конвенција о људским правима, коментар*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006, стр. 282.

Члан 10. Европске конвенције о људским правима и основним слободама Савета Европе каже: „(1) Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примање и саопштавање информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа. (2) Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.“²³⁰

Иако знамо да државе имају „право слободне процене“ да избалансирају право на изражавање са слободом вероисповести, није нимало лако, посебно за судове, утврдити када је дошло до кршења једног или другог права.

Секуларисти врло често узимају за пример тзв. кризу цртаног филма у Данској, где је представник исламске религије представљен на увредљив начин за исламску популацију која живи у Европи и ван њених граница, а сам чин појављивања карикатура 2005. године отворио је питање улоге религије у јавној сфери.

То питање поделило је европско друштво, јер је један његов део био на страни поштовања члана који гарантује слободу изражавања, а други на страни лимитирања слободе изражавања, јер слобода изражавања, ако је без ограничења, може имати за последицу насиље, сукоб и нарушавање јавног реда и мира, вређање верских осећања кроз разне видове комуницирања итд.

Међутим, секуларисти сматрају да је победа права слободе изражавања изнета у судској одлуци 2007. године у Француској, када је пресуда француског суда у погледу поновног објављивања карикатура пророка Мухамеда у часопису *Шарли Ебдо* стала на страну уредника магазина Филипа Вала, који је изјавио да „цртани није био напад на муслимане већ на терористе“.²³¹

²³⁰ *Ibid*, стр. 291–292.

²³¹ Чланак објављен на BBC-ју, French cartoons editor acquitted, Thursday, 22 March 2007 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6479673.stm> (преузето 7.4.2013).

Иако је ова судска одлука у Француској у великој мери задовољила секуларисте, она није остала без последица по сам магазин, који је 2. новембра 2011. године потпуно демолиран.²³² У случају да је на основу француског закона донесена супротна пресуда, уредник би тада морао да плати казну од око 30.000 евра и да издржава шестомесечну затворску казну.²³³

Међутим, интересантна је одлука француског суда када је у питању случај *Француска католичка црква противрекламе дизајнера Марит и Франсуа Жибо* који су искористили средњовековну фреску Леонарда да Винчија „Тајна вечера“ и, уместо 12 апостола, насликали 12 жена које рекламирају гардеробу у истим позама у којима су седели апостоли.²³⁴ Тада је француски суд донео одлуку да је тај перформанс био „безразложан и агресиван чин упада у најдубље веровање људи“.²³⁵ Ову одлуку жестоко је критиковало француско секуларно друштво, које заговара строгу одвојеност цркве од државе. Посебно зато што је у питању било исмевање верских лидера у хришћанском и исламском свету, дискриминација у погледу пресуде била је јасна.

Проблем за секуларисте такође представља постојање blasfemiјских одредаба које су садржане у неким деловима грађанског права, које се углавном не користе а постоје још увек у земљама као што су „Аустрија, Данска, Грчка и Холандија“.²³⁶

На електронској страници Европске платформе у делу о blasfemiји каже се да је у Републици Ирској 2009. године донет закон о blasfemiји по коме се може добити и казна до 25.000 евра.²³⁷ У том закону се наводи да „објављивање или изговарање ствари које су грубо увредљиве или увредљиве по светим питањима било које религије изазива негодовање значајног броја присталица те религије“.²³⁸ Интересантно је да се на званичној интернет страници „Европска исламска популација“ наводи, по подацима

²³² http://commons.wikimedia.org/wiki/File:20111102_Incendie_Charlie_Hebdo_Paris_XXe_07.jpg (преузето 7.4.2013).

²³³ Чланак објављен на BBC-ју, French cartoons editor acquitted, Thursday, 22 March 2007 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6479673.stm> (преузето 7.4.2013).

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ French court bans Christ advert, Friday, 11 March, 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4337031.stm> (преузето 7.4.2013).

²³⁶ Blasphemy, <http://politicsreligion.eu/blasphemy/> (преузето 7.4.2013).

²³⁷ Електронска страница – European Parliaments Platform; for secularism in Politics <http://politicsreligion.eu/> (преузето 6.4.2013).

²³⁸ McDonald Henry, Ireland correspondent, Irish atheists challenge new blasphemy laws Friday 1 January 2010 <http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/01/irish-atheists-challenge-blasphemy-law> (преузето 6.4.2013).

из 2008. године, да у Ирској живи 4,2 милиона људи, а да 0,01% припада исламској вероисповести.²³⁹

Секуларистима је важно то да је у међународном праву јасно изражено да оно не штити религију и њен садржај већ је то индивидуално право које има колективни аспект.

У коментарима Европске конвенције о људским правима Јакшић каже следеће: „Читав смисао члана 10. ЕКЉП може да се посматра као изналажење разумног и фер баланса између индивидуалних слобода и општијих вредности које важе у једној заједници. Колико је тежак, сложен и одговоран посао, показује чињеница да је пракса контролних органа Конвенције у овом домену више него амбивалентна, неконзистентна, тако да неки чврсти критеријуми не могу да се успоставе.“²⁴⁰ Баланс између слободе вероисповести и уверења и слободе изражавања није лако постићи. Овде се поставља питање шта је старије: слобода вероисповести и уверења или слобода изражавања. Међутим, међу људским правима не можемо изабрати једно право и дати му привилегију у односу на неко друго право, на пример слобода вероисповести и уверења против слободе изражавања. И једно и друго право морају се једнако поштовати, јер поштовање и једног и другог представља изванредан степен демократичности и верске толеранције у једном друштву. Даље ћемо видети какве су последице непоштовања верских слобода и богохуљења за религију, нпр. за ислам, кроз разне случајеве као што су *Шарли Ебдо*, потом серија напада у Паризу, Копенхагену 2015, а у Тулузу и Бриселу 2014. године.

Полне оријентације

На својој званичној интернет страници „Образовање о полним односима и везама“ секуларисти се залажу да деца треба да имају основно образовање о сексуалном животу, полно преносивим болестима, контрацепцији, безбедном полном односу или абортусу, што већина верских школа недозвољава за обавезно образовање.²⁴¹

²³⁹ Europe’s Muslim Population General & Islamic Source
http://www.islamicpopulation.com/Europe/europe_islam.html (преузето 7.4.2013).

²⁴⁰ Александар Јакшић, *op. cit.*, стр. 293.

²⁴¹ Sex and relationships education, <http://politicsreligion.eu/issues-we-work-on/religion-and-education/sex-and-relationships-education/> (преузето 6.4.2013).

Секуларисти у овом извору тврде да је оваквим приступом полном образовању повређен члан 17. Конвенције о правима детета, јер деца имају право на приступ информацијама и материјалима који су у служби промовисања друштвеног, духовног и моралног бољитка деце као и њиховог телесног и менталног здравља.²⁴² Елфриде Харт у свом чланку „Религија и здравствена заштита“, на званичној интернет страници Платформе, изражава став да верске доктрине не смеју имати утицај када су у питању „људска сексуалност, репродукција и крај живота“.²⁴³

У поменутом чланку она сматра да јавни простор у коме делују и верска и филозофска схватања о начину живота, његовом крају итд. мора да омогући свим грађанима и грађанкама да живе у складу са својим уверењима и да сами одлучују о свом животу, а не да им се намеће било каква верска догма кроз законске и институционалне државне оквире.

Секуларисти у својој платформи наводе још један интересантан случај, а то је литвански Закон о заштити малолетника од штетног дејства јавног информисања. Поводом овог закона, који је требало да ступи на снагу 1. марта 2010. године, изјаснио се и Европски парламент у својој препоруци²⁴⁴ од 17. септембра 2009. године и предложио измене поменутог закона и његово усклађивање са антидискриминацијским законодавством, јер је још у Нацрту закона речено да ће „бити забрањено да се директно дистрибуира малолетницима“ јавна информација у којој се „сексуални, бисексуални и полигамски односи промовишу“, јер имају негативан утицај на развој малолетних лица.²⁴⁵

Пример где се наводи да црква има исувише велики утицај на државу јесте Пољска. У свом блогу²⁴⁶ посланица Европског парламента Јоана Сенизин, секулариста и подржавалац Европске платформе Парламента за секуларизам у политици, каже да је

²⁴² Конвенција УН о правима детета:

http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta.pdf (преузето 6.4.2013).

²⁴³ Harth Elfriede, Religion and Health Care, Católicas por El Derecho a Decidir de España, Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) <http://politicsreligion.eu/issues-we-work-on/religion-and-health-care/> (преузето 7.4.2013).

²⁴⁴ European Parliament Resolution of 17 September 2009 on the Lithuanian Law on the Protection of Minors against the Detrimental Effects of Public Information (преузето 31.5.2014) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2009-0019&language=EN>

²⁴⁵ European Parliament Resolution of 17 September 2009 on the Lithuanian Law on the Protection of Minors against the Detrimental Effects of Public Information (C) (преузето 31.5.2014). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2009-0019&language=EN>

²⁴⁶ Blog of MEP Joanna Senyszyn – Poland – a fundamentalist Catholic state, Sat 4 February 2012 <http://politicsreligion.eu/author/specials/> (преузето 8.4.2013).

Пољска фундаментална католичка држава. Она у свом чланку тврди да Пољској недостају: неутралност када је у питању законодавство у областима планирања породице, заштита фетуса, регулисање услова за легални абортус, државна финансијска помоћ када је у питању вештачка оплодња, кривично гоњење када је у питању повреда верских осећања која је санкционисана кривичним законом.²⁴⁷

У вези са Европском платформом за секуларизам у политици и чланом 17. Лисабонског уговора, чланица саветодавног панела Европске платформе Парламента за секуларизам у политици Елфриде Харт у свом чланку „Члан 17. Лисабонског уговора“ каже да су цркве врло дуго радиле да дођу до оваквог правног признања и институционалног односа и да су најснажније у томе биле католичка и протестантска црква из Немачке како би осигурале и надаље прикупљање новца пореских обавезника на федералном нивоу као и имале посебан статус када је у питању радно право у Немачкој, где цркве имају могућност да, сходно свом догматском учењу, запошљавају кога желе.²⁴⁸

Како Елфриде Харт описује процес уласка члана 17. у Лисабонски уговор, у поменутом извору каже да су прва два става садашњег члана 17. унесена у Декларацију бр. 11 Амстердамског уговора за време француског председавања, када је Саветом министара за социјалну политику председавала Мартина Абри, ћерка Жака Делора²⁴⁹.

Потом она наглашава да су 2003. године, за време дебате о Нацрту уговора о уставу Европске уније, лобисти Свете столице у Бриселу радили на озакоњењу „отвореног, транспарентног и регуларног“ дијалога.

Платформа још будније прати односе са црквама од када је Света столица успоставила званичне дипломатске односе са Европском унијом, о чему је већ било речи. Секуларисти стално истичу да је то једина држава *sui generis* која није ратификовала Европску конвенцију о људским правима и основним слободама, што се

²⁴⁷ Blog of Joanna Senyszyn – Poland – a fundamentalist Catholic state, Sat 4 February 2012
<http://politicsreligion.eu/author/specials/> (преузето 8.4.2013).

²⁴⁸ Harth Elfriede, Católicas por El Derecho a Decidir de España, Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) Article 17 of the Lisbon Treaty <http://politicsreligion.eu/issues-we-work-on/art-17-lisbon-treaty/article-17-of-the-lisbon-treaty/> (преузето 7.4.2013).

²⁴⁹ *Ibid.*

види из касније критике Давида Полака, који каже да су цркве и верске заједнице „у својој бити више аутократске него демократске“.²⁵⁰

Међутим, у ставу 2. члана 17. Лисабонског уговора каже се да *Унија једнако поштује статус установљен националним законодавством филозофских и неконфесионалних организација*, што у пракси значи да секуларисти имају иста законом гарантована права као и цркве и верске заједнице и исту могућност да доприносе обликовању законодавства Европске уније. Полак у чланку „Европска унија и члан 17“ каже следеће:

- „Мало је разлога да се нерелигиозни људи организују у таква тела која представљају недоктринарни начин живота, која су слаба и мала у поређењу са црквама, чија доктрина захтева од својих верника да се придруже и допринесу.
- Верници врло често раде одвојено од остатка заједнице када обезбеђују образовање, добротворне услуге итд. Насупрот томе, хуманисти и други нерелигиозни људи виде као врлину рад са свим осталим деловима грађанског друштва који има за циљ опште добро. То значи да цркве имају велике ресурсе да крену у дијалог са Европском унијом.“²⁵¹

У чланку „У правцу отвореног демократског дијалога“²⁵² Хуберт Турне, косекретар Европске мреже Цркве у покрету, даје своје мишљење о дијалогу.

Он то види као посебан проблем с обзиром на пораст различитих верских група у Европској унији. Овај секулариста у поменутом чланку износи још један од аргумената: зашто уопште постоји посебан члан 17. који позива цркве и верске заједнице на „отворени, транспарентни и регуларни дијалог“ када у исто време постоји члан 11. који позива „грађанско друштво на отворени, транспарентни и регуларни дијалог“ са европским институцијама? Он сматра да се чланом 17. даје привилегија верским субјектима, а посебно црквама да утичу на креирање европске политике.

²⁵⁰ Pollock David, The European Union and Article 17, European Humanist Federation, Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP) <http://politicsreligion.eu/issues-we-work-on/art-17-lisbon-treaty/the-european-union-and-article-17/> (преузето 7.4.2013).

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Tournès Hubert, Co-Secretary European Network Church on the Move / Eglises et Libertés Member of the Advisory Board of the European Parliament Platform for Secularism in Politics (EPPSP), чланак Towards a wide-open democratic dialogue, <http://politicsreligion.eu/issues-we-work-on/art-17-lisbon-treaty/towards-a-wide-open-democratic-dialogue/> (преузето 7.4.2013).

У свом писму од 6. јануара 2012, модератор платформе Софи инт Велт упозорила је Биро европских политичких саветника да цркве и верске организације морају да имају једнак третман као и грађанско друштво, пословне организације итд., док је у писму²⁵³ тадашњем председнику Бусеку од 12. јула 2011. предлагала да дијалог са црквама буде што шири и да укључи савремене медије и нове комуникацијске технологије како би се у овој врсти дијалога обезбедило учешће свих грађана, посебно младих.²⁵⁴ У истом писму²⁵⁵ она је нагласила потребу да како постоји један од 14 потпредседника Европског парламента који је задужен за имплементирање члана 17, тако исто треба да буде постављен и потпредседник за дијалог са филозофским инеконфесионалним организацијама и за ту функцију предложила европског посланика Мигуела Ангела Мартинеза, који блиско сарађује са Европском парламентарном платформом за секуларизам у политици.²⁵⁶

Секуларисти су такође против успостављања канцеларије за имплементирање члана 17, за коју су у свом документу хришћански чиниоци КЕК и СОМЕСЕ тражили да се оснује у Генералном секретаријату Европске комисије, Европског парламента и Европског савета.

С обзиром на то да су секуларисти сматрали да су дискриминисани у погледу организовања дијалог семинара у Европској комисији, која је једном приликом одбила да организује дијалог семинар на тему *Дискриминација секулариста у Европској унији*, они су се 18. октобра 2011. обратили европском омбудсману жалбом против Европске комисије, заведеном под бројем 2097/2011/RA. У свом одговору, 25. јануара 2013. године, европски омбудсман Никифорос Диамандурос рекао је следеће:

- „Одбацујући предлог подносиоца представке да би дијалог семинар, по том основу, ишао изван духа члана 17 (1) и (2) УФЕУ, Комисија није успела да правилно имплементира члан 17(3) УФЕУ према коме је ЕУ обавезна да 'одржава отворени, транспарентни и регуларни дијалог' са црквама, верским асоцијацијама и заједницама, филозофским и неконфесионалним организацијама. Ово представља инстанцу лошег управљања.

²⁵³ Sophie in't Veld, Chair European Parliament Platform for Secularism in Politics, Писмо председнику Европског парламента Језнику Бусеку, 12. јул 2011. <http://politicsreligion.eu/wp-content/uploads/2010/06/Open-letter-President-Buzek-Art-17-20110712.pdf> (преузето 7.4.2013).

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ *Ibid.*

- Узимајући у обзир закључке заштитника грађана, Комисија треба да (I) разјасни своје праксе и правила у овој области, и ако је неопходно (II) састави смернице које указују како тачно планира имплементацију члана 17. УФЕУ.²⁵⁷

Ова жалба је виђена као велика победа секулариста, што значи да када секуларисти предложе тему као што је *Дискриминација секулариста у Европској унији*, то треба да реализује, а не да преиспитује, Биро европских политичких саветника (тадашња БЕПА), који је тада сматрао да секуларисти у Европској унији нису дискримисани, па је стога одбио да организује дијалог на поменутој тему. Због овог случаја је и смењен европски званичник који се бавио питањима цркава и верских заједница, неконфесионалних и филозофских организација г. Цезаре дас Невес. На његово место постављена је г-ђа Катарина фон Шнубајн. Дакле, ова жалба није била без последица када је у питању особље које је радило на поменутој теми. У прилог секуларистима иде то да заиста за запослене који раде на овој тематици не постоји водич који би указао на знаке како треба организовати дијалог семинаре у Европској комисији. У погледу цркава то је мало лакше јер се увек узима тема која је на дневном реду институција или се предлаже нека нова тема која је у смислу општег добра, али и заштите интереса цркава. У овом случају реч је била о заштити интереса секулариста и било је потребно реализовати семинар иако се радило о врло реткој теми као што је *Дискриминација секулариста у Европској унији*. Сам семинар би већ показао да ли постоје неке индикације за европско друштво да убудуће мора обратити пажњу како би се сузбијала и дискриминација по основу уверења, која је заштићена чланом 10. Повеље о људским правима.

²⁵⁷ Decision of the European Ombudsman in his inquiry into complaint; The Ombudsman's analysis and conclusions 2097/2011/RA against the European Commission, Allegation of failure to implement Article 17(3) TFEU and related claim, P. Nikiforos Diamandouros 49. In this respect, the Ombudsman finds that the Commission was wrong to argue that, by engaging in the dialogue proposed by the complainant, it would go beyond the „spirit“ of Article 17 (1) and (2) TFEU. By rejecting the complainant's proposal for a dialogue seminar, on the grounds that this would go beyond the spirit of Article 17 (1) and (2) TFEU, the Commission failed to implement Article 17(3) TFEU properly. This constitutes an instance of maladministration.

2.2. Заступање интереса у Европској комисији

Под секуларним чиниоцима, као што смо рекли, у овом раду подразумевамо:

а) Неконфесионалне организације:

а.1. Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту

а.2. Европска хуманистичка федерација

а.3. Национално секуларно друштво Велике Британије

б) Филозофске организације – Масонска друштва, која се деле на:

б.1. Догматска

б.2. Адогматска и либерална – Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији

Заступање интереса секуларних чинилаца у Европској комисији јавља се нешто касније у односу на хришћанске чиниоце, који имају много боље ресурсе да спроводе овај дијалог на нивоу Европске уније.

Први званични састанак, још 2004. године, одржан је са председником Барозом, кога су на власт довели секуларисти, а потом се Давид Полак сусрео са председником Европске комисије 9. новембра 2005. године.

Овде ћемо видети како се постепено развијао дијалог са представницима секуларних чинилаца Европске уније. Може се приметити да су овај дијалог посебно развијали слободни масони из адогматских и либералних обидијенција, док су догматски углавном позвани на састанак са великим мајсторима који председник Европске комисије сазива једном годишње, али се они ретко одазивају и дају изјаве за јавност. Значи, секуларни чиниоци при Европској комисији заступају своје интересе углавном кроз COMELACE, али то није увек био случај. Дакле, хришћански чиниоци имају дијалог семинаре већ од самог почетка првог Барозовог председавања Европској комисији, а касније, тек 2008. године, секуларни чиниоци, кроз слободне адогматске и либералне обидијенције, почињу регуларни дијалог са Европском комисијом, где заступају своје интересе према овој институцији и користе члан 17. да би остварили „отворени, регуларни и транспарентни дијалог“. Међутим, у почетку, када се радило на отварању овог дијалога, вођство, поред COMELACE, узели су и Европска хуманистичка федерација и Центар за лаичко деловање из Белгије.

Дијалог семинар са председником Европске комисије и великим мајсторима либералних и адогматских обидијенција

Дијалог семинар са председником Европске комисије и великим мајсторима либералних и адогматских обидијенција одржан је 8. априла 2008. године. Што се тиче транспарентности овог састанка, на званичној интернет презентацији Европске комисије постоји само листа учесника великих мајстора, где је међу осморо присутних била само једна жена. На овај састанак био је позван и председник француске федерације за људска права. Готово да нема јавних података о овом састанку, али то је највероватније био први састанак по узору на дијалог семинар који су у пракси установили хришћански чиниоци. У електронским изворима није наведена чак ни тема састанка. Да је то први корак види се и по начину на који је састанак организован, јер је њему присуствовало само осморо људи. Будући да адогматске и либералне обидијенције примају у своје редове и жене (овде је била само једна жена), то нам сведочи да су догматски масони изостали са првог састанка са председником Европске комисије Жозе Мануелом Барозом. С обзиром на то да је првом састанку присуствовао председник Европске комисије, састанак је одржан на високом политичком нивоу.

***Laïcité* и људска права**

Дијалог семинар са Европском хуманистичком федерацијом и Центром за лаичко деловање под радним насловом *Laïcité* и људска права, одржан је 16. априла 2008. године поводом шездесет година од усвајања Универзалне декларације о људским правима. Други састанак је, дакле, уследио релативно брзо, а види се да су слободни масони адогматских и либералних обидијенција одлучили да први састанак одрже независно од осталих секуларних чинилаца. Том приликом, председник Европске комисије Жозе Мануел Барозо навео је у свом говору да су људска права и *laïcité* део пројекта изградње Европе.²⁵⁸ Он је рекао да је секуларизам тема о којој се нарочито дискутује у Турској. Теме о којима се дискутовало са председником Барозом биле су: људска права и слобода изражавања, индивидуалне слободе, секуларизам,

²⁵⁸ José Manuel Durão Barroso, Président de la Commission européenne, DROITS DE L'HOMME: LE POINT DE CONVERGENCE DE TOUS LES HERITAGES EUROPEENS http://www.humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/ehf-and-eu-comm/discours_President_colloque_humanistes_20080416.pdf (преузето 7.4.2013).

политика и религија²⁵⁹. Том приликом су говориле Вероника де Кајсер, посланица Европског парламента која учествује у Платформи за секуларизам у европској политици, а потом Софи инт Велт, о чијем раду је већ било речи. На званичном сајту Европске комисије не могу се наћи говори секуларних чинилаца са овог састанка, већ само саопштење које је издао председник Европске комисије. То што је овај састанак одржан са председником Европске комисије значи да је то био састанак на највећем политичком нивоу. Када су хришћански чиниоци у питању, председник Европске комисије Жозе Мануел Барозо никада није дошао ни на један дијалог семинар. Што се тиче садржине, овај дијалог семинар био је фокусиран на прославу шездесетогодишњице Универзалне декларације о људским правима. Њом се поносе секуларни чиниоци, јер да није било Француске буржоаске револуције и дошло до просветитељства, а касније и до страха Другог светског рата, не би ни дошло до консензуса држава чланица Уједињених нација око једног овако значајног документа, што би данас вероватно било тешко постићи.

Председник Барозо и Ханс Герт Потеринг, тадашњи председник Европског парламента, састали су се са представницима филозофских и неконфесионалних организација 26. јуна 2009. године да би разматрали питања финансијске и економске кризе.

Председник Барозо је том приликом рекао: „Данас желимо да се фокусирамо на дискусије како хуманистичка културна традиција просветитељства може да помогне јачању европских вредности у време финансијске и економске кризе.“²⁶⁰ У наставку свог говора током конференције за штампу Потеринг, тадашњи председник Европског парламента, нагласио је: „Европска унија је вредносна заједница на којој се заснива одбрана људског достојанства. Наше европске вредности, које се налазе у Лисабонском уговору и Повељи о основним правима, за које треба да захвалимо европском јудеохришћанском наслеђу, неконфесионалним хуманистичким организацијама које су настале за време просветитељства, допринеле су и обликовању модерне европске мисли. Ради тога је за ЕУ важно да одржава регуларни дијалог са овим групама да бисмо заједнички установили етичке темеље европске политике.“²⁶¹ У саопштењу се од

²⁵⁹ *Ibid.*

²⁶⁰ Саопштење Европске комисије, Presidents of Commission and Parliament meet European philosophical non-confessional organisations, Brussels, 26 June 2009 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1046_en.htm (преузето 15.4.2013).

²⁶¹ *Ibid.*

учесника наводе представници следећих организација: Европска хуманистичка организација, Асоцијација за слободу мисли, Центар за лаичко деловање, Велики Оријент Белгије, Шпанска федерација за људска права, Велика симболичка ложа Шпаније, Велики Оријент Француске, Француска федерација за људска права, Међународни масонски ред „Делфи“ из Грчке, Велика ложа Италије, Велики Оријент Луситано из Португалије, Национално секуларно друштво итд.²⁶² Ни са овог дијалог семинара, који нема специфичан назив, не постоје јавности доступни документи о заступању интереса секуларних чинилаца. Што се тиче учесника, видимо да има и филозофских и неконфесионалних чинилаца.

У филозофске чиниоце спадају Велики Оријент Француске, Међународни масонски ред „Делфи“ из Грчке, Велика ложа Италије, Велики Оријент Луситано из Португалије, Велика симболичка ложа Шпаније и Велики Оријент Белгије, а у неконфесионалне Европска хуманистичка организација, Асоцијација за слободу мисли и Центар за лаичко деловање.

Овај семинар је имао још већи политички утицај јер је на њему, поред председника Европске комисије, учествовао први пут и председник Европског парламента Ханс Герт Потеринг. На почетку дискусије копча су се ломила око питања да ли Европа почива на хришћанском наслеђу. Хуманисти су упорно истицали да она почива и на хуманистичком наслеђу, а не само на хришћанском.

Овде у пракси видимо да је председник Европског парламента на скупу са секуларним чиниоцима нагласио важност људских права, владавине права и демократије као основних вредности Европске уније.

Сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости – императив за европско управљање

Дијалог семинар са филозофским и неконфесионалним организацијама одржан је 15. октобра 2010. године на тему *Сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости– императив за европско управљање*. Била су присутна сва тројица председника европских институција, и то: Жозе Мануел Барозо као председник Комисије, потом Јиржи Бусек као председник Европског парламента (овде видимо да је смењен председник Европског парламента Потеринг и на његово место је именован

²⁶² *Ibid.*

Бусек) и председник Савета Европске уније Херман ван Ромпуј. Нажалост, ни о овом семинару у 2010. години ми не знамо како су представници филозофских и неконфесионалних организација заступали секуларне интересе јер нема релевантних информација о њиховом учешћу.

Председник Бусекјетом приликом нагласио важност имплементације овог дијалога, посебно јер се говори о заштити људског достојанства као једне од основних европских вредности, што се види из саопштења која су издала сва три председника на крају састанка.²⁶³

Он је том приликом цитирао француског филозофа Жака Марта: „Нације треба и могу да нађу практичан договор на основу принципа људских права без достизања консензуса о основи принципа.“²⁶⁴ Председник Бусек је, у свом говору упућеном секуларним чиниоцима, нагласио да је солидарност кључна европска вредност која је усмерена ка признавању достојанства сиромашних и маргинализованих²⁶⁵. На овом скупу су учествовали представници Велике ложе Румуније, потом Ирски атеисти, представник Велике ложе Немачке итд., поред стандардних представника из Великог Оријента Француске, Белгије, Италије и Португалије, а представници Британског националног секуларног друштва и Европске хуманистичке федерације нису изостали ни овог пута. Може се приметити да је на сваком дијалог семинару присутно све више ложа из држава чланица Европске уније, што значи да заинтересованост за дијалог са европским институцијама расте и код секуларних чинилаца, који полако постају активни у заступању интереса, али и даље не тако јавно и добро организовано као што ће то касније бити у пракси када COMELACE преузме иницијативу организовања састанака са Европском комисијом.

Барозо је у свом говору навео податке да 84 милиона Европљана живи на ивици сиромаштва, од тога је 20 милиона деце, док су млади погођени незапосленошћу која износи око 21%.²⁶⁶ Он је у говору упућеном секуларним чиниоцима даље навео како је Европа више од тржишта и да је солидарност веома важна, посебно када треба помоћи

²⁶³ Buzek Jerzy, Combating poverty and social exclusion – an imperative for European governance http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/101015/speech_president_buzek.pdf стр. 3; (Преузето 14.4.2013)

²⁶⁴ Buzek Jerzy, Combating poverty and social exclusion – an imperative for European governance http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/101015/speech_president_buzek.pdf стр. 3 (преузето 14.4.2013).

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ Barroso José Manuel Durão, Combating poverty and social exclusion – an imperative for European governance http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/101015/discours_barroso.pdf стр. 1–4.

Грчкој како она не би изашла из еврозоне, као и да се више трошило него што је требало.²⁶⁷ Нагласио је да је запосленост најбољи начин за борбу против сиромаштва и да стратегија ЕУ 2020 пружа одређене смернице које су посебно важне када је у питању боља интеграција миграната. На крају је изразио очекивање да ће хуманистички принципи бити важан допринос и у решавању изазова европске финансијске кризе. Нажалост, због недостатка докумената, овде се не виде који су то хуманистички принципи које су заступали секуларни чиниоци на овом дијалог семинару. Оно што је сигурно јесте то да су европски званичници са секуларним представницима разматрали дневнополитичке теме, као што је сузбијање сиромаштва и излазак Грчке из еврозоне, исто као и са хришћанским чиниоцима.

Председник Херман ван Ромпуј је у свом говору на овом скупу рекао да не очекује да шефови великих ложа Оријента одговоре на сва питања која европски званичници сами себи постављају.²⁶⁸ Нагласио је да је јединство важно кад је у питању имплементација принципа солидарности и да сви заједно треба да раде на напретку човечанства. Том приликом ниједан говор слободних масона, великих мајстора или хуманиста није објављен, што ће из године у годину постати пракса.

Овакав један третман, где се на дијалог семинару појављују сва три председника водећих европских институција, до сада није био уобичајен када су у питању хришћански чиниоци и евалуирање њиховог рада од стране највиших представника европских институција. Овај дијалог семинар је први семинар којим је имплементиран члан 17, који у овом случају позива филозофске и неконфесионалне организације на дијалог са европским институцијама.

Сузбијање сиромаштва и социјалне искључености

Тема *Сузбијање сиромаштва и социјалне искључености* била је разматрана 15. новембра 2010. године у оквиру дијалог семинара који су организовали Биро европских политичких саветника и Европске асоцијације за слободну мисао. Поред директора БЕПА, био је присутан и европски комесар за запошљавање и социјалну политику Ласло Андор²⁶⁹, а за кључног експерта у дебати био је позван професор Лондонске

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ Van Rompuy Herman „Combating poverty and social exclusion: a key challenge for Europe“ http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/speech_president_van_rompuy.pdf (преузето 14.4.2013).

²⁶⁹ Комесар за запошљавање и социјалну политику у претходном сазиву Ласло Андор био је присутан на семинарима и код црквених и код секуларних представника.

школе економије Давид Пјашо. Овде већ видимо да чим нема слободних масона председници европских институција нису присутни, већ је ту комесар за запошљавање Ласло Андор, који је иначе долазио и на дијалог семинаре које су организовали хришћански чиниоци.

**Партнерство за демократију и заједнички просперитет:
заједничка жеља да се промовишу демократска права
и слободе у земљама Јужног Медитерана**

Партнерство за демократију и заједнички просперитет: заједничка жеља да се промовишу демократска права и слободе у земљама Јужног Медитерана била је тема дијалог семинара који је одржан 30. новембра 2011. године. Ово је био дијалог семинар као и претходни који се одржао на основу члана 17. Лисабонског уговора.

Презентације се не могу наћи на званичном вебсајту БЕПА, већ само презентације три председника европских институција и саопштење на основу кога се може видети о чему је заправо на састанку било речи. С обзиром на то да се ложе деле на мушке, женске и мешовите, овде су били представници различитих ложа и Оријента, као и представници Британског националног секуларног друштва и председник Европске хуманистичке федерације, што се може закључити из листе учесника која је доступна на сајту Европске комисије.²⁷⁰

У овом разговору учествовали су и председник Савета међународног масонског реда „Делфи“, који ради кроз COMALACE, као и председник Европске асоцијације за слободну мисао, које смо раније спомињали и који су такође организовали дијалог семинаре са БЕПА. Интересантно је приметити да на листи учесника нема великог Оријента или ложа из Велике Британије, већ се углавном на овим скуповима појављује Британско национално друштво. Од женских ложа обично су присутне Велика ложа Француске и Велика ложа Белгије.

У саопштењу са овог скупа „Председници Комисије, Парламента и Европског савета сусрећу представнике филозофских и неконфесионалних организација да

²⁷⁰ Meeting of philosophical and non-confessional organisations, 30.11.2011. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-846_en.htm?locale=en (преузето 14.4.2013).

разматрају демократска права и слободе²⁷¹ речено је да је ово други састанак са филозофским и неконфесионалним организацијама од када је ступио на снагу Лисабонски уговор. Интересантно је да се саопштење састоји од три навода председника европских институција и да не садржи много података о садржају дискусије, па се поставља питање који је онда био допринос овог семинара обликовању законодавства Европске уније и шта су у овом дијалогу ове организације тражиле конкретно од европских институција.

Међутим, на сајту Европске асоцијације за слободну мисао може се наћи говор председника Европске асоцијације за слободну мисао. Том приликом Алан Фромер је рекао да су следбеници асоцијације све скептичнији када је у питању менаџмент званичника Европске уније у погледу финансијске и економске кризе.²⁷² Он се у свом говору²⁷³ zaloжио за једнака права између мушарца и жене, посебно у земљама Јужног Медитерана. У овом веома важном јавном иступању, Алан Формер²⁷⁴, председник Европске асоцијације за слободну мисао, изразио је интерес по питању миграната који долазе у земље Јужног Медитерана и навео да треба поштовати људска права свих људи за време „арапског пролећа“.

У свом говору Ван Ромпуј, председник Европске уније, истакао је важност „једнакости између мушкарца и жене, поштовање мањина (посебно верских и етничких)“.²⁷⁵ Он се осврнуо и на јужне суседе, и изразио одговорност за њих у смислу помоћи за поновну реконструкцију када су у питању економија, правда, образовање итд.²⁷⁶ Јиржи Бусек, тадашњи председник Европског парламента, на овом дијалог семинару нагласио је важност социјалних медија у оквиру друштвених промена у арапским земљама, али је додао да је то важно и за Европу јер грађани сматрају да нису

²⁷¹ Саопштење, The Presidents of Commission, Parliament and European Council meet representatives of philosophical and non-confessional organisations to discuss democratic rights and liberties http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1471_en.htm?locale=en (преузето 14.4.2013).

²⁷² Expose d'Alan Frommer au Dialogue du 30 Novembre 2011, стр. 1 http://www.aepl.eu/pdf/expose_president_aepl_dialogue_2011-11-30.pdf (преузето 14.4.2013).

²⁷³ Expose d'Alan Frommer au Dialogue du 30 Novembre 2011, http://www.aepl.eu/pdf/expose_president_aepl_dialogue_2011-11-30.pdf (преузето 14.4.2013).

²⁷⁴ Иначе, у току израде овог рада интервју је упућен њему, међутим, истраживач је био ускраћен за одговор.

²⁷⁵ Remarques introductives du Président Van Rompuy – Dialogue avec les organisations philosophiques et non confessionnelles, Berlaymont – 30 novembre 2011 http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/speech_president_van_rompuy_30_november_2011.pdf (преузето 14.4.2013).

²⁷⁶ *Ibid.*

довољно и добро информисани о економским и политичким одлукама које доносе институције²⁷⁷.

Председник Европског парламента Јиржи Бусек нагласио је у свом говору и то да Европски парламент има свој дијалог са филозофским и неконфесионалним организацијама и да те организације треба да се изјасне како виде структуру дијалога са филозофским и неконфесионалним организацијама.

„Ми не желимо да успоставимо европски начин живљења у нацијама које су наши суседи; али морамо одговорити на тражење слободе и достојанства које долази из сваког људског срца“²⁷⁸, нагласио је Бусек у свом говору. Барозов говор такође није објављен овом приликом, већ његова изјава²⁷⁹ на крају конференције за штампу, у којој говори да Европска комисија узима за озбиљно имплементацију члана 17. Лисабонског уговора. „Ми смо се сви сложили да је промоција демократских права и слобода основна у данашњем свету, који је окарактерисан екстремно тешком економском ситуацијом и брзим политичким, економским и друштвеним променама“²⁸⁰ нагласио је Барозо у свом говору. У овом делу текста видели смо да је Јиржи Бусек почео са имплементирањем члана 17. као председник Европског парламента, где је форма дијалога потпуно другачија него у Европској комисији. Наиме, године 2014. представници Европског парламента позвали су на дијалог семинар цркве и верске заједнице, филозофске и неконфесионалне организације. Пошто је на листи био непропорционалан број цркава у односу на верске заједнице и филозофске и неконфесионалне организације, у дијалогу хришћански чиниоци су, из бојкота, напустили скуп. Године 2015. у Европском парламенту је одржан исти скуп који је био верског карактера, а изузете су биле филозофске и неконфесионалне организације. Црквени представници су учествовали на овом семинару.

²⁷⁷ EU PRESIDENTS MEETING WITH LEADERS OF PHILOSOPHICAL AND NON-CONFESSIONAL ORGANISATIONS, BERLAYMONT, 30 NOVEMBER 2011 http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/speech_president_buzek_-_30_november_2011.pdf (преузето 14.4.2013).

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ José Manuel Durão Barroso President of the European Commission Statement by President Barroso following the meeting with representatives from philosophical and non-confessional organisations Joint press conference with the President of the European Parliament Jerzy Buzek and the European Council President Herman Van Rompuy, Brussels, 30 November 2011 http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-831_en.htm?locale=en (преузето 14.4.2013).

²⁸⁰ *Ibid.*

У сусрет међугенерациској солидарности у Европи

Дијалог семинар са масонским обидијенцијама које делују кроз COMALACE (Масонска обидијенција либерала и адогмата у служби европских интеграција) одржан је 26. септембра 2012. године на тему *У сусрет међугенерациској солидарности у Европи*.²⁸¹ Разматрали су две важне теме, што је уочљиво на основу програма,²⁸² и то: Да ли су запошљавање и раст довољни за европску социјалну кохезију: добре праксе, изазови, предлози и Социјалне политике у служби међугенерациске солидарности: различите перспективе у Европи. У погледу хијерархијског организовања, може се видети да су координаторка COMALACE Ставрала Пипераки²⁸³ и специјални извештач Жан-Мишел Рно највише допринели развоју овог дијалога. Овде се мора рећи да је то први дијалог семинар где постоји документ који је израдио COMALACE и где се види директно заступање секуларних интереса који су у служби општег добра људи, са којим се скоро сваки грађанин или грађанка може идентификовати јер се заснива на темељима људских права, која су универзална и припадају свим људима.

У свом радном документу Социјалне политике у служби међугенерациске солидарности: различите перспективе у Европи – Сендвич генерација или пивотална генерација,²⁸⁴ ова група је изнела као захтев тода у Европи треба успоставити политику пореске хармонизације, развити концепт фер плате јер човек треба да буде плаћен сходно својим напорима, треба јачати политичку моћ да делује против неједнакости која је у сталном порасту узимајући у обзир економску реалност и враћање банкама улоге економског мотора, потом су затражили од европских институција да зауставе економске сукобеу Европи, да промовишу социјалну економију, која би била гаранција постојања хуманистичког друштва, да се европске институције укључе у борбу против неједнакости у друштву како би се јачала једнакост друштва.²⁸⁵

Овде се мора приметити колико је документ екстензиван. У документу, као прво правило по питању заступања секуларних интереса, каже се да треба увести

²⁸¹ „Vers une Solidarité Intergénérationnelle en Europe“, 26 septembre 2012
<http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/dialogue-seminar-comalace-programme-sept2012.pdf> (преузето 10.4.2013).

²⁸² *Ibid.*

²⁸³ Имала сам прилику да лично у Бриселу упознам др Ставралу Пиперики, која ми је објаснила начин унутрашњег функционисања.

²⁸⁴ LE TRAVAIL, L'EMPLOI ET LA SOLIDARITÉ POUR UNE INDISPENSABLE COHÉSION SOCIALE, стр. 2 <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/comalace2012paper.pdf> (преузето 10.4.2013).

²⁸⁵ *Ibid.*

хармонизацију фискалне политике за предузећа, спречити да капитал одлази у земље које су привлачније јер су порези мањи и радити на превенцији одласка људи из земље и стварању солидарности у земљи.²⁸⁶ Што се тиче другог правила у поменутом документу, истиче се проблем развоја хонорарне политике и ослобађање од социјалних доприноса, што доводи до ниских плата и повећане неједнакости.

Такође се наводи да треба развити фер плаћен однос, који је у складу са напорима појединаца да остваре одређену врсту добити. Када је трећи принцип у питању, јачање политичке моћи, COMALACE поставља питање „ко може бити против неједнакости и правичне надокнаде“.²⁸⁷

Објашњавајући свој став, COMALACE сматра да тржишта не укључују социјалну правду већ желе да наметну политику, а не социјалне партнере. У документу, та политика изгледа овако: нуди се „конкретан пројекат“ који укључује максималну плату и присиљавање тржишта на правичну компензацију, а у исто време критикује се фактор економског и социјалног искључивања које садржи и политичку компоненту, те стога грађани не признају више државу као подршку и гарант социјалне кохезије.²⁸⁸ Они сматрају да политика треба да се промени у корист грађана.

У четвртом принципу у истоименом документу COMALACE предлаже да се створи међународно право против креирања економских сукоба у Европи, које може бити креирано у оквиру система Уједињених нација, којим би се забранило наметање економских конфликта.²⁸⁹

У овом документу поставили су и питање где се у сукобу финансијске и глобалне кризе налази Европа.²⁹⁰

Даље се каже да је Европа превише заробљена у свом бирократском апарату и да стога има потешкоће да се прилагоди процесу глобализације. COMALACE је изразила мишљење да је потребна већа контрола тржишта када је у питању илегалан рад. Поставља се питање зашто инсистирају на томе уколико се управо они залажу за људска права у која је укључена мигрантска политика. Наиме, овде се може видети да када COMALACE заступа интересе општег карактера, који се односе на свако људско биће без обзира на његову боју коже, етичку или верску припадност, пол. На дијалог

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ *Ibid.*

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Ibid.*

семинару они изражавају главну забринутост за младе генерације, које губе једнаке шансе за запошљавање у разним деловима Европе, тј. Европске уније. Интерес који заступају ови секуларни чиниоци јесте да у време финансијске и економске кризе треба плаћати људе сходно њиховом раду, и бити фер при плаћању мушкарца и жене. Оно што је новина и видни напредак за опште добро целе заједнице јесте захтев COMALACE да се кроз Уједињене нације забрани наметање економских конфликта. Што се тиче поштовања радног права и радне етике, секуларне организације, као и цркве, подржавају контролу тржишта када је у питању илегалан рад. Такође, и једни и други подржавају сузбијање трговине људима и људским органима. По том основу, хришћански и секуларни чиниоци би могли да сарађују јер нема конфликта интереса.

Међугенерациска солидарност: подешавање параметара за будуће европско друштво

Међугенерациска солидарност: подешавање параметара за будуће европско друштво била је тема дијалог семинара који је одржан 27. новембра 2012. године. Овај састанак је био краћи него када цркве имају своје састанке и на њему су представљени највиши званичници европских институција, и то: председник Европске комисије Жозе Мануел Барозо, председник Европског савета Херман ван Ромпуј, потпредседник Европског парламента Ласло Суржан и комесар за финансије и буџет Јануш Левандовски. Овај састанак спада у састанке који се одржавају једном годишње као и састанци верских лидера, о којима у овом раду није било речи јер то излази из оквира деловања самих хришћанских чинилаца.

Након њиховог састанка организована је била званична прес-конференција са представницима филозофских и неконфесионалних организација и представницима највећих европских институција.

Састанку су присуствовали углавном велики мајстори Великог Оријента из Белгије, Мађарске, Француске и Португалије, потом представник адогматских удружења за Централну и Источну Европу, председник Европске хуманистичке федерације и представник Британског секуларног друштва, представници неколико великих ложа из Италије и Немачке, потом представнице женских ложа из Француске и

Белгије као и представници мешовитих ложа и председник Савета Међународног масонског реда „Делфи“ из Грчке и други.²⁹¹

У свом говору Барозо је најпре поздравио имплементацију члана 17. и нагласио да је солидарност међу генерацијама изузетно важна. Јасно је нагласио потешкоће са којима се Грчка сусреће и рекао да државе чланице Европске уније морају да спроведу речи у дело када су у питању солидарност и реформа.²⁹²

Нагласио је да је разговор са представницима масонских ложа био изузетно плодотворан, да је перспектива младих људи у смислу образовања и запошљавања важна, као и несигурност када је у питању њихова будућа пензија јер нема никаквих гаранција да ће се то десити, као и јаз између младих и старих генерација.²⁹³

Потпредседник Европског парламента Ласло Суржан је скренуо пажњу овом приликом на то да фискални дисбаланс међу државама мора да буде смањен, као и да су неке европске земље као што су Данска, Немачка и Белгија сасвим добро решиле питање становања.²⁹⁴ Нагласио је и то да солидарност између генерација у друштву мора да јача јер је законом већ гарантована.

Председник Европске уније Херманван Ромпуј, чији је говор био најдужи, посебно је истакао европске вредности спомињући допринос и хришћанства и просветитељства, као и то да је солидарност потребна не само на финансијском нивоу већ и на нивоу културе и духовности, а да је потребно смањити конзумирање и повећати инвестирање.²⁹⁵

У свом истраживању нисам наишла ни на један текст, презентацију или предавање било кога од учесника који су били позвани да, сходно члану 17, у отвореном и транспарентном дијалогу дају свој допринос већ поменутој теми а из којих бисмо могли да сазнамо нешто више о садржају тог дијалога. Једини званичан извор у

²⁹¹ Листа учесника семинара – Међугенерациска солидарност: подешавање параметара за будуће европско друштво http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/27-nov_2012-list-participants.pdf (преузето 9.4.2013).

²⁹² Statement by President Barroso following his meeting with philosophical and non-confessional organisations, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-869_en.htm#PR_metaPressRelease_bottom (преузето 9.4.2013).

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ Surján László Speech by Vice-President Meeting with Philosophical and Non-Confessional Organizations 27 November 2012 – European Commission, http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/27_nov_speech_vp_surjan.pdf (преузето 9.4.2013).

²⁹⁵ Dialogue avec les Organisations philosophiques et nonconfessionnelles, le 27/11/2012, Thème 2012: „La solidarité intergénérationnelle: vers un cadre pour la société de demain en Europe“ http://ec.europa.eu/bepa/pdf/seminars/27_nov_speech_president-van-rompuy.pdf стр. 1–3 (преузето 10.4.2013).

смислу институционалног памћења биће говори званичника Европске уније. Интересантно је да је овај састанак трајао само два сата, што није уобичајено кад су остали дијалог семинари у питању, али је свакако заслужио највиши институционални ниво Европске уније. Кад је о садржини реч, интересантно је да представници европских институција истичу да се институције баве имплементирањем члана 17. Лисабонског уговора и то понављају готово сваке године. У погледу тема и начина на који су секуларни чиниоци овде заступали интерес из године у годину се не би видело када је у питању годишњи састанак са великим Оријентима, адогматским и либералним масонима и догматским масонима да нема података о садржају заступања интереса. Оно што се види из политичког контекста у коме је овај семинар одржан, на дневном реду, као и код претходног семинара, био је излазак Грчке из еврозоне, солидарност између младих и старих генерација, о чему COMALACE има веома добар документ који представља заступање њихових интереса.

Европа и млади: политике Европске комисије усмерене према младима

Европа и млади: политике Европске комисије усмерене према младима била је тема дијалог семинара одржаног 12. јула 2013. године, који су организовали Биро европских политичких саветника и COMALACE. На основу програма,²⁹⁶ теме које су разматране током семинара биле су: Европска политика према омладини; инструменти и циљеви Европске комисије и Који су предлози слободних масона који би могли да одговоре на тежње младих у Европи. Листа учесника је позната са електронске странице Бироа европских политичких саветника,²⁹⁷ али не и њихове титуле које би означавале из којих обидијенција, ложа они долазе.

Жан Клод Тибо, директор Бироа европских политичких саветника, у свом уводном говору Европа и њена омладина – политика Европске комисије у вези са младима, нагласио је да је ово први састанак између COMALACE и Бироа, као и да је том приликом изражен јасан став Бироа да је Комисија отворена за сваки дијалог када је у питању рад на учвршћивању европског идентитета, где су хуманисти такође дали

²⁹⁶ L'Europe et sa jeunesse: Les politiques de jeunesse de la Commission européenne Mardi 12 juillet 2011, PROJET DE PROGRAMME <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/programme-comalace.pdf> (преузето 14.4.2013).

²⁹⁷ Листа учесника семинара, <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/list-participants-12-july.pdf> (преузето 14.4.2013).

свој допринос, посебно када је у питању тема младих, који представљају будућност европског континента.²⁹⁸

COMALACE је и овог пута изнео своје ставове у свом документу Које предлоге могу изнети слободни масони да одговоре на тежње младих.²⁹⁹ Изразили су забринутост јер је омладине у Европи сваким даном све мање, да млађи од 25 година представљају 32% европске популације и истакли да су млади здрав ресурс који очекује запошљавање и обуку, једнаке могућности и поновну изградњу друштвеног пројекта.³⁰⁰

У овом документу COMALACE заступа секуларне интересе. Речено је да слободни масони раде на подршци младима да буду одговорни, аутономни, са критичким духом, способни да дају добре аргументе и раде на фаворизовању социјалног друштва.³⁰¹

Пошто је година 2011. била европска година посвећена волонтирању, COMALACE у истом документу наводи да се волонтирање не сме злоупотребити и да рад мора да буде плаћен на основу уложеног труда, као и да млади све теже сазревају у нестабилним околностима.

Слободни масони, у већ поменутом документу у одељку *Европска стратегија за младе 2010–2018*, нагласили су, између осталог, да је за младе врло битно да буду добри и одговорни, финансијски продуктивни и јаки грађани Европе, компетитивни на европском тржишту, па се стога у поменутом документу залажу да се:

- „Учврсти повећано учешће младих и омладинских организација у процесу доношења одлука, да их међународне институције препознају као партнере и да промовишу бит омладинских организација и признање њихових представника
- Јача жеља свих генерација да живе заједно, да се препознају као партнери који живе заједно у плуралистичком друштву

²⁹⁸ SEMINAIRE DE DIALOGUE L'Europe et sa jeunesse: Les politiques de jeunesse de la Commission européenne, Bruxelles, 12 juillet 2011 (преузето 14.4.2013) <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/jct-speech-12-july.pdf>

²⁹⁹ QUELLES PROPOSITIONS LA FRANC-MAÇONNERIE PEUT-ELLE FAIRE POUR REpondre AUX ASPIRATIONS DE LA JEUNESSE? <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/contribution-comalace.pdf> (преузето 14.4.2013).

³⁰⁰ *Ibid.*, стр. 3.

³⁰¹ *Ibid.*

- Унапреде међукултурни дијалог, демократија, поштовање различитости, људска права, грађанско васпитање и солидарност, да се очува кохезија у сваком случају и социјални мир
- Практикују једнакост пред законом и могућности за омладину свуда у Европи
- Доприноси грађанском васпитању, за еманципацију индивидуалаца (слобода постојања и мишљења) у друштву
- Учвршћује представљање и тражење посла, и захтева компензација која дозвољава достојанствени живот.³⁰²

На основу поменутог документа може се закључити да слободни масони и те како брину о омладини Европе, да то представља њихов интерес и да у односу на Европску платформу за секуларизам у политици много мање брину шта раде хришћански чиниоци према европским институцијама и да заиста дају допринос отвореном дијалогу кроз документе у којима јасно можемо видети каква је њихова позиција, у овом случају према младима. Са оваквим ставовима чак би и хришћански чиниоци могли да се сложе, јер COMALACE се при заступању својих секуларних интереса бори и за општи интерес.

Хришћански чиниоци би се свакако сложили да треба поштовати волонтирање младих људи и да њихов рад не треба злоупотребити.

Позивање младих да расту у плуралистичком друштву свакако је и позив црква. Кроз раније поруке црквених лидера видели смо да је максима јединство у различитости иста она коју и COMALACE заступа у смислу општих интереса. Хришћански чиниоци инсистирају на солидарности као и секуларни чиниоци, тако да оба ова чиниоца раде у интересу општег добра.

³⁰² QUELLES PROPOSITIONS LA FRANC-MAÇONNERIE PEUT-ELLEFAIRE POUR REpondre AUX ASPIRATIONS DE LA JEUNESSE?, стр. 8 <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/contribution-comalace.pdf> (преузето 14.4.2013).

2.3. Заступање интереса у Европском савету

Француско председавање

Европска хуманистичка федерација је 28. новембра 2008. године упутила писмо³⁰³ Николи Саркозију, који је тада био надлежан за француско председавање Европском савету. У писму се наводи најпре параграф који је посвећен опису састанка на основу саопштења које су цркве издале након састанка са надлежнима који су водили председавање.

Европска хуманистичка федерација је у свом писму тражила да и они имају сличан састанак јер су и они сами корисници члана 17, о коме је раније било речи, као и члана 11. Лисабонског уговора, који тада још није ступио на снагу. „Ми препознајемо да је одржавање многих одвојених састанака тешко за Европску унију и били бисмо срећни да будемо укључени у заједничке састанке са црквама: стога смо (на пример) питали неколико пута председника Бароза да будемо укључени у састанке које три председништва ЕУ одржавају заједно са верским лидерима сваког маја, али за сада без успеха.“³⁰⁴

Ово исто писмо упућено је и чешком председавању, које је тек требало да уследи, речено је на крају поменутог писма. С обзиром на почетак писма, поставља се питање зашто Европска хуманистичка федерација тражи овај састанак тако да наводи најпре део саопштења које су цркве издале, КЕК и COMECE, а не тражи одмах испуњавање члана 17, који се касније у писму наводи. Будући да су у Француској црква и држава одвојене и да постоји принцип *laïcité*, свакако би било очекивано да ова федерација изнесе слободне ставове по питању разних политика Европске уније које су тада биле разматране.

Но, у писму се не наводи ниједна тема која би била на дневном реду разговора, већ је само речено да Федерација жели да има овај састанак са председавањем зато што су га имали хришћански фактори, о којима је већ било речи.

Европска хуманистичка федерација је у овом званичном обраћању председнику Француске изразила дубоко жаљење што није имала могућност да одржи састанак са

³⁰³ Писмо Европска хуманистичка федерација тражи састанак са Николом Саркозијем, председником Савета ЕУ 28. новембар 2008—<http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/Council%20of%20ministers/EHF%20seeks%20meeting%20with%20French%20Presidency.pdf> (преузето 8.6.2014).

³⁰⁴ *Ibid.*

француским председавањем Европској унији. Ово је врло нелогично ако се узме у обзир да у Француској влада *laïcité*, што значи да је црква стриктно одвојена од државе. Већ смо раније видели да су хришћански актери КЕК, COMECE и ССМЕ имали састанак са француским државним врхом за време француског председавања. Ипак, за овакав однос нису криве цркве већ је развијање тог односа поверено секуларним чиниоцима и европским званичницима. На основу овог званичног документа може се видети да секуларни чиниоци, у овом случају представљени кроз Европску хуманистичку федерацију која је надлежна за организовање председавања, нису чак били позвани ни на годишњи самит.

Шпанско председавање

У писму³⁰⁵ Европске хуманистичке федерације које је 1. марта 2010. године упутила Хосе Луису Сапатеру, тадашњем премијеру Шпаније, критикују се „ексклузивни“ састанци са хришћанским факторима. И у том писму, као и у претходном, изражено је жаљење што заступници хришћанских интереса имају посебно место када је реч о сусретима са председавајућима Европској унији и изношењу посебних интереса.

У писму се наводи следеће образложење када су у питању „ексклузивни састанци“: „Верујемо да је порука дата овим ексклузивним састанцима да хришћанске цркве имају привилеговано место у Европској унији. Наравно, хришћанство је било историјски важно у Европи и црквене институције и даље имају значајан утицај, али правих хришћана у Европи је видно све мање и, по многим проценама, они који нису верници сада чине између једне трећине и једне половине популације.“³⁰⁶

За време овог председавања одржан је састанак Алијансе цивилизација, на иницијативу Уједињених нација и шпанског председавања, где је учествовао Давид Полак, поменути председник Европске хуманистичке федерације. Он је у свом извештају са овог скупа рекао да се члан 17. односи и на неконфесионалне и филозофске организације, па треба да га прихвате и реализују европске институције.³⁰⁷

³⁰⁵ Писмо Европске хуманистичке федерације 1. март 2010. <http://humanistfederation.eu/wp-content/uploads/2011/09/228-letter-to-Spanish-Council-Presidency-Mar10.pdf> (преузето 8.6.2014).

³⁰⁶ *Ibid.*, стр. 2.

³⁰⁷ Европска хуманистичка федерација, Верске слободе у демократским друштвима – 7. маја 2010. године <http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/ourwork/Council%20of%20ministers/Religious%20Freedom%20in%20Democratic%20Societies.pdf> (преузето 8.6.2014).

И док Давид Полак наводи да је било састанка између хришћанских чинилаца и европских званичника за време шпанског председавања, у документацији која је била на располагању у истраживању ове теме информација о сусрету између хришћанских чинилаца и европских званичника изостала је.

Белгијско председавање

Председник Европске хуманистичке федерације Давид Полак је, у свом говору одржаном у Бриселу поводом белгијског председавања, рекао да је захвалан белгијским званичницима што су омогућили састанак, јер га цркве одавно упражњавају. Састанак је одржан 11. јануара 2011. године и то је био први пут да су секуларисти имали прилику да званично, на основу члана 17, успоставе дијалог са европским званичницима и заступају своје интересе.

У овом обраћању белгијском председавању Давид Полак заступа секуларне интересе постављајући наново питање постојања члана 17. и имплементирања концепта људских права и критикује однос цркве и државе. „Хуманисти и секуларисти такође подржавају људска права и недискриминацију. Пошто верујемо да је ово једини живот који имамо, то је још важније, као и да то буде што је боље могуће и за што више људи. Дискриминација по основу неважних карактеристика као што су раса, пол, сексуалност, религија или веровање итд. помаже на неправичан начин неким људима науштрб других и стога треба да буде елиминисана.“³⁰⁸

Један од главних принципа које Европска хуманистичка федерација углавном у својим контактима са европским институцијама заступа јесте одвојеност цркве од државе, посебно када су у питању порези које држава прикупља и даје црквама и верским заједницама.

Један од разлога, који је већ наведен, јесте то што број хришћанских верника у Европи константно опада, а други је то што они који не верују ништа сматрају, када је реч о подели средстава из државног буџета, да имају исто такво право, док за сада у Европи постоји тенденција да се финансирање цркава и њихових инфраструктура подстиче и дотира из државних буџета у државама чланицама Европске уније. „Ово је

³⁰⁸ Порука Давида Полака, председника Европске хуманистичке федерације, белгијском председавању Саветом министара Европске уније: 11. јануар 2011, стр. 1. <http://humanistfederation.eu/wp-content/uploads/2011/09/228-Address-to-Belgian-presidency.pdf>

основа за наше заузимање за секуларизам, у смислу да држава треба да буде неутрална по питању слободе вероисповести и уверења.³⁰⁹

У свом обраћању Полак наводи да: „...ми жалимо због раније праксе ЕУ када су цркве имале привилеговану позицију у разменама, које су почеле годинама пре Лисабонског уговора, који је јасан захтев за ’отворени, транспарентни и регуларни дијалог’ по члану 17. Уговора о функционисању Европске уније. Данашњи састанак је, као што сам рекао, значајан корак у исправљању тог дисбаланса.³¹⁰

У истом документу рекао је и то да цркве стављају тежиште на заједницу, док секуларисти и хуманисти сматрају да човек треба да буде слободан и да сам по себи даје допринос, а не да тај допринос настаје у оквиру заједнице.³¹¹

На крају свог излагања Полак наводи да је важно да хуманисти и секуларисти одрже састанак и са наредним, мађарским председавањем. Овде још треба истаћи да је први састанак хришћанских чинилаца са државом која председава Европском унијом одржан у Аустрији 2006. године, а са секуларним чиниоцима тек 2011. године, што значи тек после усвајања Лисабонског уговора. Полак је нагласио белгијским званичницима да су цркве увек имале привилеговану позицију, што је на основу овог податка и више него тачно. Међутим, поставља се питање колико је времена требало секуларним чиниоцима да се организују како би могли да заступају своје интересе, па чак и онда када нису доприносили развоју секторских политика Европске уније, као хришћански чиниоци, него су добар део времена посветили критици деловања хришћанских чинилаца. За Европску хуманистичку федерацију је важно да држава буде неутрална у свом односу према црквама и верским заједницама, иако постоје случајеви као што је, на пример, Белгија, где држава филозофске и неконфесионалне организације третира једнако као и цркве и верске заједнице. Европска хуманистичка федерација је, видимо овде, заступала принцип нутралности државе у односу на верски сектор, као свој примарни интерес.

Мађарско председавање

Мађарско председавање је обиловало бројним контроверзама које су се односиле на измене мађарског устава, породичну политику, истраживање у погледу матичних

³⁰⁹ *Ibid.*

³¹⁰ *Ibid.*

³¹¹ *Ibid.*

ћелија, тј. многих питања где Римокатоличка црква има чврсте догматске ставове. Европска хуманистичка федерација је том приликом посетила мађарски парламент и у жеку дебате о поменутих контроверзних питањима изнела препоруке државама чланицама Европске уније.

Из документа Састанак са мађарским председавањем – 24. мај 2011³¹², који је објављен на сајту Европске хуманистичке федерације, види се да су том састанку присуствовали Давид Полак, председник Европске хуманистичке федерације и тадашњи потпредседник Пјер Галан.

Давид Полак у свом обраћању најпре истиче захвалност зато што је Федерација призната као партнер у дијалогу, али и жалбу: „ми морамо да приметимо, опет, да су цркве примљене у јануару док, за разлику од њих, ми смо примљени у мају, када се ваше председавање приближава крају. Таква различитост у третирању није оправдана, и ми вас стога питамо да пренесете пољском председавању да очекујемо да будемо примљени скоро у исто време – и на истом нивоу – као цркве.“³¹³

У поменутом документу описан је дијалог између председника Европске хуманистичке федерације и делегације мађарске владе која је водила разговор у име државе која председава Европском унијом.

Теме које су разматране у документу биле су устав Мађарске, о коме се бурно расправљало у Европском парламенту, потом закон о црквама, иницијатива у погледу породичне политике и демографије коју је тада предложило мађарско председавање, сексуална оријентација, дискриминација и брак, слобода говора која се односила на тадашњи закон о медијима, који је такође изазвао бројне реакције у међународним институцијама.

У вези са питањем породичне политике, које је разматрано на овом састанку, Полак је рекао следеће: „Постоји неколико типова породица, и ниједна није посебно боља од друге у давању ових бенефита. Једне припадају једној, другој, трећој или многим генерацијама; неке могу имати једног родитеља, кроз избор или несрећу; неке могу бити засноване на хетеросексуалним паровима, друге на истополним паровима.“³¹⁴

³¹² Састанак са мађарским председавањем – 24. мај 2011, стр. 1–9 <http://humanistfederation.eu/wp-content/uploads/2011/09/228-Meeting-with-Hungarian-Presidency.pdf> (преузето 9.6.2014).

³¹³ *Ibid.*, стр. 1.

³¹⁴ *Ibid.*, стр. 2.

Још даље се разрађује аргументација секулариста у овом контексту: „Ми нисмо противници разумног охрабривања великих породица, али треба да будемо забринути уколико ово производи породично сиромаштво и било који покрет који даље лимитира женске слободе у вези са њиховим животима, посебно било какве рестрикције које се односе на доступност контрацепције и абортус. (Ми треба, наравно, посебно да будемо забринути уколико су такве рестрикције подржане политички, аргументацијом заснованом на верској доктрини, будући да већина Европљана – чак и у пракси већина римокатолика – одбацује ове доктрине.)“³¹⁵

На ову примедбу Полаку је одговорио Ласло Зазфалви, члан мађарске делегације: „Уколико сматрате да ове политике нису либералне, то је тачно; оне нису либералне. Као што је премијер Викор Орбан рекао на конференцији ЕУ председавања, ако немамо деце, где ћемо бити за наредних 50 година?... Што се тиче политике у вези са абортусом, он је изразио наду да закон неће бити строжи него што је сада.“³¹⁶

Међутим, у истом разговору, при заступању секуларних интереса Полак је инсистирао на законском оквиру када је абортус у питању: „Ми желимо да нас ваша страна увери да ће легални абортуси (који су, нормално, мање опасни него природно рођење детета) бити доступни и по праву и у пракси.“³¹⁷

У том документу се такође наводи критика секулариста када је у питању мађарски устав, у коме се каже да је брак „заједница мушкарца и жене“.³¹⁸ На то Полак указује да се спречава признавање истополних бракова, што је постао тренд у многим државама Европске уније. Међутим, мађарске власти су у овом разговору браниле устав рекавши да не постоји дискриминација по основу сексуалне оријентације, што наравно не значи да не постоји изједначавање појма хетеросексуалног и истополног брака у мађарском уставу.

Када погледамо теме о којима се дискутовало за време мађарског председавања, видимо да је Европска хуманистичка федерација заступала интересе у служби општег добра по питањима као што су породица³¹⁹, абортус³²⁰ и брак, тј. стварање егализираног

³¹⁵ *Ibid.*, стр. 3.

³¹⁶ *Ibid.*

³¹⁷ *Ibid.*, стр. 5.

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ *Основе социјалног учења Католичке цркве*, Папско веће за правду и мир, Фондација „Конрад Аденауер“, уредник монс. Станислав Хочевар, стр. 125, „Осигуравање потомства изражава социјалну субјективност породице и покреће динамизам љубави и међугенерациске солидарности који се налазиу основи друштва. Потребно је поново открити социјалну улогу честице једног

друштва, где има места за сваког појединца. Ово су кључна питања којима се баве и наведени хришћански чиниоци у овом раду, и то превасходно у овом случају Римокатоличка црква. У изјавама Европске хуманистичке федерације често се може наћи то да у већински римокатоличким земљама, каква је Мађарска, видимо да је њихово законодавство у погледу традиционалних вредности конзервативније у односу на државе Северне Европе. Интереси које су заступали секуларни чиниоци усмерени су на стварање егалитарног друштвеног система, где је сваком људском бићу признато свако људско право и где су мањинским групама гарантована права на исти начин као и већинским групама.

Пољско председавање

Европска хуманистичка федерација сусрела се са земљом председавајућом Европској унији Пољском 13. септембра 2011. године. Давид Полак и потпредседник Пјер Галан срели су се са пољском државном секретарком Елизабетом Радзисзевском и расправљали о темама као што су посебан став Пољске када је у питању Европска повеља о основним правима, замерке неких религија када су у питању истраживање и иновације у оквиру политика Европске уније (Хоризонт 2020), блокада директиве која је предложена 2008. године а по којој све особе треба да имају једнак третман без обзира на инвалидитет, године, сексуалну оријентацију, веру или убеђење, повластице и утицај који има Римокатоличка црква у Пољској, потреба за наставком ревизије Директиве 2003 из Даблина о миграцији.³²¹

Интересантно је да је у припреми овог састанка учествовала Пољска хуманистичка федерација, што је готово исти модел који и саме цркве користе при дијалогу са земљом која председава.

општег добра које се налази у сваком новом људском бићу: свако дете дарује себе браћи, сестрама, родитељима, читавој породици. Његов живот постаје дар самим даваоцима живота, који неће моћи да не осете присуство свога чеда, његово учешће у њиховој егзистенцији, његов допринос њиховом и општем добру породичне заједнице.“

³²⁰ *Основе социјалног учења Католичке цркве*, Папско веће за правду и мир, Фондација „Конрад Аденауер“, уредник монс. Станислав Хочевар, стр. 126, „У вези са ’средствима’ за остваривање одговорног родитељства, одбацују се, пре свега, као морално недопустиви како стерилизација тако и побачај.“

³²¹ Саопштење од 14. септембра 2011, EHF meets the Polish Presidency of the EU <http://politicsreligion.eu/2011/09/14/ehf-meets-the-polish-presidency-of-the-eu/> (преузето 7.4.2013).

Из објављеног извештаја³²² види се да је прва тема дневног реда за дијалог између секулариста и државних пољских власти, које су тада биле носиоци председавања Европској унији, била Повеља о основним правима и слободама Европске уније, коју Пољска и Велика Британија нису потписале, што значи да се на ову повељу грађани ових држава не могу позвати у свом националном законодавству. Овде видимо да Европска хуманистичка федерација, као један од поменутих секуларних чинилаца, штити интерес општег добра и позива Пољску да накнадно потпише Европску повељу о људским правима. Ово је веома важно за пољске грађане јер Повеља о људским правима садржи прву и другу генерацију људских права и сматра се једним од најсавременијих докумената из ове области. Давид Полак је у овом разговору упитао надлежне да ли ће и када Пољска потписати Повељу о основним правима. У извештају са тог састанка налази се одговор, који је упутила бивша министарка за једнак третман Елизабета Радзисзевска, да с обзиром на то да је Пољска потписала остале међународне акте, њени грађани нису ускраћени за коришћење основних права која произлазе из Повеље.³²³

Друго питање које се нашло на дневном реду јесте критика од стране секуларних актера члана 196. Кривичног закона Пољске, који се односи на blasfemiју, „који забрањује вређање верских осећања и уверења“.³²⁴

Овај члан „такође дозвољава злоупотребу других закона да врше притисак на слободу изражавања, као што је у питању случај Криштофа Кузеја, који је прошлог октобра затворен и оптужен за промовисање дечје порнографије, но у питању је био његов рад који је протест против сексуалних злоупотреба деце од стране свештеника: његових 20 слика било је уништено“.³²⁵ У овом разговору предложено је да се члан 196. избрише или пак да се ограничи само на место вршења службе.³²⁶ За Европску хуманистичку федерацију важно је да се дозволи увреда религије у служби слободе изражавања и да је право изражавања више у односу на право слободе вероисповести и уверења.

³²² Састанак са пољским председавањем, 13. септембар 2011, стр. 1–11. <http://humanistfederation.eu/wp-content/uploads/2011/09/228-Meeting-with-Polish-Presidency.pdf> (преузето 10.6.2014).

³²³ *Ibid.*

³²⁴ *Ibid.*, стр. 7.

³²⁵ *Ibid.*, стр. 8.

³²⁶ *Ibid.*

Важно питање које су том приликом поставили секуларисти било је питање верског образовања у школама, где су ученици приморани да се изјасне да ли желе да похађају верско образовање или да узимају часове етике. Према истом извору, секуларисти сматрају да је противно људској слободи да се ученици изјашњавају ком уверењу припадају. То значи да они заступају интерес да се религија и уверења сврстају у приватну сферу, тј. да се потпуно потисну из јавне сфере.

Питање миграната такође се нашло на дневном реду будући да је Пољска у том извештају оцењена као хомогена земља. Заступници секуларних интереса су том приликом захтевали да пољско председавање:

- „направи конкретне кораке и брз напредак у третирању миграната у Пољској, и
- да изврши притисак на остале државе чланице да брзо усвоје реформисану Регулативу 2008, са посебном пажњом на заштити права миграната и дељење овог проблема унутар Европске уније.“³²⁷

Европска хуманистичка федерација, као и цркве, бави се питањем заштите људског достојанства миграната и ово је једно од питања на коме би Европска хуманистичка федерација и Црквена комисија за мигранте у Европи могле добро да сарађују јер је у питању општи интерес грађана, за који су заинтересоване обе стране.

Кипарско председавање

У свом извештају који је објављен на интернет страници Европске хуманистичке федерације поводом састанка од 6. новембра 2012. године са Жоржом Зодијатисом, замеником сталног представника Републике Кипар при Европској унији, Европска хуманистичка федерација је, и овом приликом, критиковала Европску унију поводом добијања датума за састанак касније него што су датум поводом истог председавања добиле црквене организације, истучући тиме чињеницу да су кипарске власти и овог пута црквеним организацијама дале првенство и привилегован третман.³²⁸

³²⁷ *Ibid.*, стр. 11.

³²⁸ Извештај Европске хуманистичке федерације са састанка са г. Жоржом Зодијатисом, замеником сталног представника Републике Кипар пред Европском унијом, 6. новембра http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/OSCE/EHF%20Brief%2006_11_2012.pdf (преузето 5.10.2014), стр. 1.

Може се приметити да Европска хуманистичка федерација користи сваку прилику да ојача своју позицију и објасни своје корене и начин постојања. У извештају она наглашава да има двадесетогодишњу богату историју и да представља људе који не припадају посебној религији, на територији која се налази од Русије до Норвешке и углавном у свим државама чланицама Европске уније.³²⁹

„Ми промовишемо принципе хуманизма и секуларног друштва подржавајући људска права, супротстављајући се дискриминацији неверујућих и борећи се за једнак третман. С обзиром на то да је наша најважнија улога рад у главним европским институцијамаи заједно са њима, наша принципијелна обавеза јесу људска права, демократија, солидарност и владавина права“,³³⁰ наглашено је у извештају.

Европска хуманистичка федерација је у разговору заступала интерес да се у програму Европске комисије Хоризонт 2020³³¹ одбори фонд за истраживање ембрионских матичних ћелија, коме се строго противи Римокатоличка црква.

У прилог фонду за ову врсту истраживања, Европска хуманистичка федерација каже следеће: „Која год била позиција Европског парламента, кипарско председавање Саветом треба да осигура већину међу државама чланицама да наставе финансирање истраживања матичних ћелија људског ембриона. Ово је питање принципа (слободе истраживања), тарапеутске користи, али и питање међународне конкурентности: САД, Кина, Јапан, Аустралија и Турска инвестирали су у истраживање људске ембрионске матичне ћелије. Европа заостаје због јаког црквеног лобија.“³³²

У време кипарског председавања хришћански чиниоци нису имали заједничку позицију када је у питању истраживање на матичним ћелијама. Неке цркве су сматрале да је добро радити истраживања пошто би се можда дошло до резултата који би помогли да се спасу многи животи, а неке друге цркве (као што је Римокатоличка) сматрају да истраживање на матичним ћелијама не треба радити јер се зачета ћелија већ сматра новим животом и њено клонирање представља претњу људском роду.

Као друга тачка дневног реда овде поменутог извештаја наводи се номиновање за европског комесара Тонија Борга, који би био задужен за портфолио здравља и заштите потрошача, а који долази са Малте, која је већински римокатоличка земља.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ *Ibid.*, стр. 2.

³³² *Ibid.*

С обзиром на то да овај политичар заступа конзервативне ставове по питању абортуса, истополне оријентације и развода, што се може видети из његових изјава које су наведене у поменутом извештају,³³³ хуманисти оспоравају његову политичку активност која је претходила постављењу на место европског комесара будући да законодавство Европске уније садржи Повељу о људским правима која гарантује женска права и недискриминацију када је у питању сексуална оријентација.

Хуманисти су јасно рекли да „Савет којим председава Кипар мора да размотри кандидатуру Тонија Борга и затражи од Малте новог кандидата који боље заступа европске вредности.“³³⁴ Трећа тачка дневног реда коју је Европска хуманистичка организација разматрала за време кипарског председавања био је Водич за верске слободе и уверења, који је Европска служба за спољно деловање требало да разматра у оквиру Стратешког оквира и Акционог плана за људска права и демократију Европске уније.

Сходно хуманистичким интересима, скоро увек па и овом приликом (видећемо даље у тексту) они заступају то да се слобода уверења готово увек мора споменути са *слободом вероисповести и уверења*, што и јесте у складу са међународноправном терминологијом која регулише ову област. Хришћански чиниоци, када погледамо екуменске организације, користе у пракси термин *вероисповест и уверење* када говоре о верским слободама. Међутим, за Римокатоличку цркву, која је у константном сукобу са позицијама секулариста, они користе искључиво термин *вероисповест* и изостављају термин *уверење*.

³³³ *Ibid.*, стр. 3.

³³⁴ Извештај Европске хуманистичке федерације са састанка са г. Жоржом Зодијатисом, замеником сталног представника Републике Кипар пред Европском унијом, 6. новембра http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/OSCE/EHF%20Brief%2006_11_2012.pdf (преузето 5.10.2014), стр. 3.

Детаљније о разлозима поводом опозивања за избор комесара Тонија Борга: *Background elements about Tonio Borg*:

HOMOSEXUALITY: When discussing rent accommodation reform in 2009, he opposed Labour leader Joseph Muscat's proposal to include same-sex couples under this law. He said "We will only protect those who deserve protection", inferring that same-sex couples and unmarried heterosexual couples do not deserve legal protection, and shouldn't be able to inherit property from one another. He also expressed contempt and disdain towards gay and lesbian people.

DIVORCE: Despite Maltese voters supporting the introduction of divorce in a 2011 referendum (53% in favour), Tonio Borg was one of MPs voting against the divorce bill after the referendum.

ABORTION/IVF: As Minister for Justice and Home Affairs, Tonio Borg told the conference 'The Well-Being Of The Unborn Child' that the Maltese constitution should define life as beginning from conception, defining any abortion as murder. Borg affirmed that "an embryo starts from fertilisation. There is no pre-embryo", meaning any fertilised egg is a full human embryo and must be legally protected as a person. Tonio Borg campaigned in 2004 to constitutionalize the abortion ban in Malta.

Хуманисти се, готово као и хришћани, залажу за право на промену вероисповести и уверења, што значи да се овде директно долази у конфликт са шеријатским законом, који исламским верницима стриктно забрањује промену вероисповести. Иначе, људска права, која су почела да живе у међународном праву после Другог светског рата и из којих произлази право на промену вероисповести и уверења, муслимани виде као средство Запада да се изврши масовно покрштавање у већински исламским земљама.

Уношењем речи *уверење*, секуларисти заступају интерес да цркве и верске заједнице не треба да заступају само слободу вероисповести без уверења, које иначе хришћански чиниоци врло често заборављају, неретко и намерно, остајући доследни искључиво својим сопственим интересима. Будући да секуларисти желе да грађани имају могућност да у пуној мери критикују религије, они се залажу за укидање закона о бласфемiji, који не само да забрањује критиковање религије, већ постоји и адекватна казна за такав неки приступ религијским схватањима. Уколико дође до сукоба и контрадикторности између одређених права са слободом вероисповести и уверења, секуларисти сматрају да не треба да превагне слобода вероисповести и уверења већ друга права као што је, на пример, право на слободу изражавања, права ЛГБТ популације итд.

Приликом заступања интереса у Водичу за верске слободе и уверења Европске уније хуманисти су затражили следеће:

- „ –државе треба да усвоје неутралну позицију према религијама и уверењима;
- слобода вероисповести и уверења никада не треба да се користи у скраћеном смислу као 'слобода вероисповести';
- Водич експлицитно треба да укључи: атеизам и агностицизам и све форме нерелигијских веровања и слободу да се нема религија; слободу да се промене уверења; слободу да се критикују или поричу друга уверења, иако је ово увредљиво за друге, све док не дође до изазивања насиља или другог незаконитог понашања;
- слобода да се манифестује религија или уверење може да се сукоби са другим правима; у пракси, компромиси могу да буду неопходни и слобода вероисповести и уверења не сме увек да надјача друга права;

- верска тела, цркве и др. треба у закону да буду третирани као и било које друго грађанско друштво које нема посебан третман;
- Водич мора да инсистира на одбрани слободе изражавања и на томе да државе широм света укину законе о бласфемеји.³³⁵

Будући да је председник Европске комисије Жозе Мануел Барозо приликом кампање за свој други председнички мандат обећао да ће бити усвојена хоризонтална директива из законског антидискриминационог оквира, коју је предложила Европска комисија 2008. године, Европска хуманистичка федерација је изразила жаљење што ову директиву Савет још није усвојио, јер је, као и свако председавање почевши од првог нацрта, и ово председавање поменути документ ставило на свој дневни ред као приоритет за решавање.

Као главног кривца за неусвајање поменуте директиве, која би се тичала сузбијања дискриминације у погледу година, пола, вероисповести или уверења и хендикеп изван тржишта рада, а у погледу робе и услуга, Европска хуманистичка федерација види верски сектор као протагонисту којег државе користе како не би усвојиле поменути законодавни акт. У извештају се наводи да:

- „ – нова директива би била у конфликту са принципима супсидијарности и повредила би националне компетенције;
- постојеће законодавство Европске уније против дискриминације до сада није било довољно ефикасно;
- примена ове нове заокружене директиве била би за администрацију веома захтевна, а за државе чланице и врло скупа.³³⁶

У поменутом извештају хуманисти оптужују Немачку да опструирањем ове директиве жели да заштити верски сектор, док су друге државе чланице искористиле ову расправу како би затражиле рестрикције у погледу примене закона из домена једнаког третмана грађана.³³⁷

³³⁵ Извештај Европске хуманистичке федерације са састанка са г. Жоржом Зодијатисом, замеником сталног представника Републике Кипар пред Европском унијом, 6. новембра http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/OSCE/EHF%20Brief%2006_11_2012.pdf (преузето 5.10.2014), стр. 3–4.

³³⁶ *Ibid.*, стр. 5.

³³⁷ *Ibid.*

Када је реч о антидискриминацијској директиви, може се рећи да је рад секуларних чинилаца у служби општег добра и да се и хришћански чиниоци придружују овом интересу, сем у случајевима када се директива односи на услуге и када се доводи у сукоб право савести и право једнаког третирања. Наиме, ако је власник хотела хришћанин са јаким хришћанским уверењем и не жели да изда собу истополном пару, поставља се питање шта је исправно овде урадити. Да ли је од једнаког третмана важније право на приговор савести, или није? За Римокатоличку цркву и многе верске организације ово питање је спорно. Колико је питање тешко показује и то да од 2008. године није нађено решење међу државама чланицама Европске уније које су Лисабонским уговором обавезане да поштују Повељу о основним правима и слободама.

Када је у питању „либерализација кипарског закона о абортусу“,³³⁸ Европска хуманистичка федерација у свом извештају каже да је абортус и даље рестриктиван на Кипру и да је одобрен само у случајевима када постоји „ризик од физичке и менталне штете по мајку, уколико постоји ризик деформитета фетуса, или уколико је пацијенткиња била силована или се догодио други сексуални злочин против ње који би угрозио социјални или породични статус“.³³⁹ Европска хуманистичка федерација заступа став да:

- „- кривични закон треба да укључи извесна ограничења;
- абортус по основу социоекономског статуса и на захтев треба да буде дозвољен;
- абортус треба да буде дозвољен у државним болницама;
- државна болница треба да понуди службу за планирање породице, а не само приватне клинике;
- могућност абортуса у државним болницама јесте право на слободну медицинску негу“.³⁴⁰

Ирско председавање

Поводом учешћа Европске хуманистичке федерације у разговору са Европским саветом који је предводила Ирска, изражено је жаљење зато што није дошло до

³³⁸ *Ibid.*, стр. 6.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ *Ibid.*

састанка са званичницима овог председавања а представник COMECE пречасни Пјотр Мазуркјевич био је примљен, иако је ово председавање било без координације са КЕК.

С обзиром на то да је Ирска већински католичка земља, римокатолички представник је имао састанак са тадашњим премијером Ирске Ендом Кенијем у Даблину. Одговор на жалбу, који садржи то да је већ крај председавања и да Федерација може да има састанак са европским председавањем по истом основу и на истом нову, произлази из чињенице да је у одговору ирског председавања речено да Федерација може да организује сусрет са „вишим званичницима“.³⁴¹

Међутим, овде је важно приметити да иако је римокатолички представник имао састанак са ирским премијером без учесника Конференције европских цркава, у писму чланице Европског парламента Софи инт Велт, задужене за Европску парламентарну платформу за секуларизам у политици, примећује се да хуманисти не праве разлику да ли је и ко ишао на састанак и да ли је дошло до искључења екуменских партнера приликом председавања, већ у свом писму наводе да су „цркве“³⁴² имале састанак са председавајућом чланицом Европске уније и искористиле свој привилегован однос у земљи у којој је већинско римокатоличко становништво.

Литванијско председавање

Европска хуманистичка фецерација је за време литванијског председавања посебно подвукла питање пораста популизма у Европској унији. У свом извештају у вези са овим питањем они су изнели захтев:

- „направити координисану стратегију у борби против повећаног броја фундаменталистичких и екстремистичких странака;
- олакшати стварање нових механизма владавине права (као што је то предложио Европски парламент у извештају Мађарске за 2013), како би се осигурала усклађеност са владавином права свих држава чланица;
- одблокирати усвајање антидискриминацијске директиве из 2008, која би помогла у сузбијању мултиплициране дискриминације у пољима изван запошљавања и сврстала ЕУ са њеним међународним обавезама

³⁴¹ Писмо председнику Европског савета г. Ван Ромпују поводом практичне имплементације члана 17. Уговора о функционисању Европске уније, Letter on practical working of Article 17 TF EU to President of the European Council, Mrvan Rompuy, <http://politicsreligion.eu/2013/06/24/practical-working-of-article-17-tfeu/> (преузето 5.10.2014).

³⁴² *Ibid.*

(ратификацијом Конвенције УН о људима са посебним потребама из децембра 2010). За време јавне дебате организоване у Европском парламенту поводом 20. марта 2012, Савет под данским председавањем признао је да није било довољно политичке воље међу државама чланицама да усвоје текст кроз европске институције и треба да раде колико год могу да осигурају правни систем Европске уније у смислу једнакости“.³⁴³

Једно од питања на којима би хришћански и секуларни чиниоци могли да сарађују јесте свакако разматрање повећања броја популистичких странака. Од хришћанских фактора, овим питањем бави се Црквена комисија за мигранте у Европи. И хришћански и секуларни чиниоци сматрају да у друштву треба да има места за свако људско биће и да се стигматизирање одређених мањинских група не сме користити као разлог за свакодневне проблеме као што су незапошљавање, смањена социјална давања итд.

Када је у питању слобода изражавања, у извештају се каже: „унутар Европске уније, национални закони против бласфемеије и ’верских увреда’ остају (Кипар, Чешка Република, Данска, Шпанија, Финска, Немачка, Грчка, Италија, Литванија, Холандија, Пољска, Португалија и Словачка) и тако се креира ситуација дуплог стандарда“.³⁴⁴

Још једна од главних тема јесте абортус, који хуманисти везују за поштовање људских права, док цркве ово питање везују за породицу, сматрају да је то питање морала које отвара ново питање: када заиста почиње један људских живот. У већ поменутом извештају поводом литванијског председавања, који је сачинила Европска хуманистичка федерација и доставила јавности на увид, наводи се да је 28. Маја 2013. године Литванијски парламент дискутовао о закону о забрани абортуса, који је дозвољавао абортус само када је до зачећа дошло путем силовања или је из медицинских разлога зачеће постало претња за живот пацијенткиње.³⁴⁵

³⁴³ Препоруке литванијског председавања Европској унији, Европска хуманистичка федерација [http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2013/Lithuanian-Council-Presidency-briefing-note%20\(2\).pdf](http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2013/Lithuanian-Council-Presidency-briefing-note%20(2).pdf), стр. 2 (преузето 6.10.2014).

³⁴⁴ *Ibid.*, стр. 3.

³⁴⁵ Препоруке литванијског председавања Европској унији, Европска хуманистичка федерација [http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2013/Lithuanian-Council-Presidency-briefing-note%20\(2\).pdf](http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2013/Lithuanian-Council-Presidency-briefing-note%20(2).pdf), стр. 4 (преузето 19.10.2014).

Европска хуманистичка федерација је врло пажљиво надзирала процес доношења закона који би регулисао права ЛГБТ популације у Литванији. Овај закон је требало да забрани својим кривичним одредбама операције промене пола,³⁴⁶ а садржао је и следеће: „свако дете има неутрално право на оца и мајку, које се заснива на различитости полова и узајамној компатибилности између мајчинства и очинства“.³⁴⁷

Као што се из наведеног може видети, људска права су била главна тема разговора и овог председавања.

Грчко председавање

За време грчког председавања Европска хуманистичка федерација је организовала састанак са Грчком као земљом председавајућом Европском савету. И за време овог председавања Федерација је у свом извештају, који је доступан за јавност, нагласила да има право на дијалог са европским институцијама, позивајући се на члан 17. Лисабонског уговора који верски сектор позива на размену искустава и дијалог са институцијама Европске уније.³⁴⁸

Хуманистичка федерација је у свом извештају³⁴⁹ подсетила поново на победу за време белгијског председавања, када је први пут отпочела дијалог са Европским саветом, који су цркве већ одавано започеле, али је у истом писму изразила критички тон на следећи начин: „Десетог јануара 2014. године црквену делегацију је примио заменик министра за спољне послове у Атини г. Димитрис Куркулас у оквиру грчког председавања Саветом. Приметили смо да је за време тог састанка г. Куркулас нагласио важност улоге цркава у грчком председавању Саветом. Стога, од вас с поштовањем тражимо да се организује сличан састанак на истом нивоу са Европском хуманистичком федерацијом. Верујемо да би то показало да ваше председавање испуњава обавезу да се исто третирају представничка тела верујућих и неверујућих људи у Европи и да, поред доприноса цркава, Савет вреднује допринос Европској унији и друштву великог њеног дела неверујуће популације.“³⁵⁰

³⁴⁶ *Ibid.*

³⁴⁷ *Ibid.*

³⁴⁸ Грчко председавање Саветом Европске уније, Препоруке Европске хуманистичке федерације <http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/Council%20of%20ministers/Greek%20Council%20Presidency%20-EHF%20recommendations.pdf> (преузето 19.10.2014).

³⁴⁹ *Ibid.*, стр. 1.

³⁵⁰ *Ibid.*

Из наведеног цитата се види да Европска хуманистичка федерација помно прати комуникацију цркава са телима Европске уније и њихову садржину. За време овог председавања, Европска хуманистичка федерација је разматрала тему повећаног популизма на територији држава чланица Европске уније, јер је у том тренутку била у главном фокусу кампања за европске парламентарне изборе од којих је зависио даљи развој европских институција. Европска хуманистичка федерација је у том смислу захтевала од грчког председавања:

- „да се олакша усвајање координисане стратегије у борби против повећаног броја фундаменталистичких и екстремистичких партија;
- да се олакша креирање нових законодавних механизма владавине права (као што је то захтевала од Европског парламента у свом извештају у вези са Мађарском јуна 2013. и њеном резолуцијом поводом стања основних права у Европској унији од 27. фебруара 2014) као и да се осигура хармонизовање са владавином права свих држава чланица;
- да се одблокира усвајање антидискриминацијске директиве из 2008. године, које би помогло сузбијању мултиплициране дискриминације у областима ван запошљавања и учврстило некадашње међународне обавезе Европске уније (ратификација Конвенције УН о хендикепиранима из децембра 2010);
- да за време јавне расправе организоване у Европском парламенту поводом 20. марта 2012, где је данско председавање Саветом признало да није било довољно политичке воље међу државама чланицама да европске институције усвоје текст који би требало и да учврсти законодавни оквир Европске уније који фаворизује једнакост“.³⁵¹

У другој тачки дневног реда, дуго разматрано питање било је везано за blasfemiјске законе којима се у појединим државама чланицама Европске уније не дозвољава јавно критиковање религија иако је слобода изражавања основно људско право, а на основу Водича Европске службе за спољне послове тражи се од држава чланица Европске уније да се сузбија blasfemiја ван њених граница, на шта Европска

³⁵¹ *Ibid.*, стр. 2.

хуманистичка федерација у свом извештају³⁵² опомиње да игра дуплих стандарда мора бити избегнута.

Државе чланице које још увек имају бласфемijske законе, према извештају³⁵³ Европске хуманистичке федерације, јесу Кипар, Чешка Република, Данска, Шпанија, Француска (Алзас Мосел), Финска, Немачка, Грчка, Италија, Литванија, Пољска, Португалија и Словачка. Поред критика³⁵⁴ упућених самој Грчкој у погледу њеног односа према мигрантима и азилантима, с обзиром на њено лошије финансијско и економско стање, Европска хуманистичка федерација није је поштедела ни критике на рачун склапања исполних партнерстава, јер у Грчкој то још није могуће, као ни у Литванији. Још један проблем који је истакла тицао се приговора савести везаног за војну службу.

„У складу са Грчким уставом, војна обавеза је обавезна за мушкарце Грке (9 месеци). Године 1997. Грчки парламент је изгласао закон који је успоставио алтернативу, службу без оружја за обвезнике са приговором савести, и 2001. године изменио Устав, који признаје право на приговор савести. Упркос овој алтернативи (која је 6 месеци дужа него војни рок и веома ограничена), у Грчкој су последњих година обвезници са приговором савести били драматично злостављани.“³⁵⁵

У свом извештају они наводе да Грчка има најгори третман обвезника са приговором савести у Европској унији и да је када је у питању овај проблем на четвртом месту међу чланицама Савета Европе, док су испред ње Турска, Азербејџан и Јерменија.³⁵⁶

Италијанско председавање

За време италијанског председавања Савету, Европска хуманистичка федерација затражила је од председавања да стави под надзор Европску службу за спољне послове када је у питању Водич за слободу вероисповести и уверења, да:

- „ - подсети треће земље на њихову дужност да заштите верске слободе и уверења које укључују праксу да се вера слободно исповеда по сопственом

³⁵² *Ibid.*, стр. 3.

³⁵³ *Ibid.*

³⁵⁴ *Ibid.*, стр. 4–5.

³⁵⁵ *Ibid.*, стр. 5.

³⁵⁶ *Ibid.*, стр. 6.

- избору, да се слободно могу променити уверења или задржати нерелигијска уверења;
- осигура да све делегације Европске уније и амбасаде држава чланица одрже регуларни и практични тренинг у вези са Водичем за слободу вероисповести и уверења и да делује проактивно и конкретно на имплементирању у овом пољу;
 - изврши притисак да се регуларно и транспарентно прегледа и оцени имплементација Водича за слободу вероисповести и уверења, укључујући систематско и јавно извештавање и блиску сарадњу са организацијама грађанског друштва³⁵⁷.

Европска хуманистичка федерација је такође упутила препоруке италијанском председавању Савету да заштити права мањина, са акцентом на мањине које имају уверења, мигранте и азиланте, мањине различитих сексуалних оријентација итд.

Препоруке које су везане за тему мањина јесу:

- „вршити притисак да Савет одблокира усвајање хоризонталне антидискриминацијске директиве из 2008. године, који би помогао да се сузбија мултиплицирана дискриминација ван запошљавања и стави ЕУ са својим недавним међународним обавезама (ратификација Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом, децембар 2010);
- жестоко одговорити на сталну дискриминацију циљајући на ромску заједницу, укључујући кривично дело мржње и присилног избацивања;
- вршити притисак савремене политике о заштити основних права ЛГБТ популације у ЕУ пратећи јасне препоруке Агенције за људска права Европске уније и Европског парламента итд³⁵⁸.

³⁵⁷ Препоруке Европске хуманистичке федерације италијанском председавању Саветом, јул–децембар 2014 [http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2014/EHF%20Recomm%20-%20Italian%20Presidency%20\(2014\)\(2\).pdf](http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2014/EHF%20Recomm%20-%20Italian%20Presidency%20(2014)(2).pdf) стр. 2 (преузето 19.10.2014).

³⁵⁸ Препоруке Европске хуманистичке федерације италијанском председавању Саветом, јул–децембар 2014 [http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2014/EHF%20Recomm%20-%20Italian%20Presidency%20\(2014\)\(2\).pdf](http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/NEWS-FHE/2014/EHF%20Recomm%20-%20Italian%20Presidency%20(2014)(2).pdf) стр. 3 (преузето 21.10.2014).

Европска хуманистичка федерација је искористила прилику да и овим поводом упути препоруке италијанској влади, у чијој је земљи католичка вера доминантна религија. У погледу права на слободу избора, Федерација је препоручила следеће:

- „заштитити здравље жена и њихова права тако што ће се регулисати право на слободу савести у домену сексуалног и репродуктивног здравља и права (SRHR) и дозволити женама приступ службама за абортирање – у свим италијанским регијама – као што је дозвољено законом. Иако је абортус легалан у Италији, у пракси око 70% медицинског и парамедицинског особља одбија да асистира или ради абортус под изговором на 'приговор савести';
- из ове перспективе, гарантовати приступ хитној контрацепцији без лекарског рецепта у свим апотекама и у свим јавним болницама;
- спознати одлуке Уставног суда о медицинској помоћи за рађање и дозволити оплодњу за све хетеросексуалне парове, укључујући и хомосексуалне парове;
- признати законску обавезу за задржавствену негу директиве, воље за живота, која подразумева пуно имплементирање захтева пацијента;
- поштовати људско право да се достојанствено умре легализујући помоћ при самоубиству и еутаназији уз стриктне услове (Швајцарска, Белгија и Холандија);
- укидање постојећих рестрикција на слободу научног истраживања и дозволити истраживање на људским ембрионским матичним ћелијама (дозволити у најмању руку истраживање користећи прекобројне ћелије из IVF третмана)³⁵⁹“.

Што се тиче принципа недискриминације и заговарања концепта и права на једнакост у италијанском друштву, Европска хуманистичка федерација препоручила је италијанској влади следеће:

- „- дозволити правно признање грађанског партнерства за хетеросексуалне и хомосексуалне парове;
- гарантовати истополним паровима идентично право брака и усвајања као и хетеросексуалним паровима;

³⁵⁹ *Ibid.*, стр. 7.

- развити савремени акциони план да се сузбија упорна хомофобија у Италији, озаконити злочин мржње на основама сексуалне оријентације и осигурати поштовање људских права ЛГБТ популације као што то захтевају путне мапе Европске уније против дискриминације на основу сексуалне оријентације и полног идентитета;
- убрзати предложене реформе закона о разводу.³⁶⁰

Право на верско образовање је такође једна од тачака на коју Европска хуманистичка федерација обраћа пажњу и помно прати развој примене тог права у италијанским школама, те стога препоручује:

- „– укинути државно и регионално законодавство које дозвољава директно и индиректно јавно финансирање конфесионалних школа и образовања (данас се погрешно зову ’јавне’) да би се испоштовао члан 33. Италијанског устава;
- одстранити конфесионалне курсеве католичке религије у свим јавним школама. Као први корак, доставити доступне курсеве алтернативне верским часовима када год је то затражено (нпр. Историја религије или Историја хуманизма), како би се осигурао једнак третман свих уверења;
- осигурати учење из грађанског васпитања, сексуалног образовања и историје религије у јавним школама и акредитованим школама.³⁶¹

3. Закључак

У почетку је дијалог између секуларних чинилаца и Европске комисије био слабо развијен и требало је времена да се успостави структура дијалога и регуларни однос између секуларних чинилаца и европских институција. Треба истаћи да су секуларисти своје састанке држали подаље од очију јавности.

Ови састанци су затвореног типа, позивнице су личне и медији немају приступ, већ се на крају конференције, коју сазива председник Европске комисије, даје завршна изјава. На основу изнетог може се видети да је COMALACE најотворенији у

³⁶⁰ *Ibid.*, стр. 7–8.

³⁶¹ *Ibid.*, стр. 8.

комуникацији са спољним светом, потом Европска хуманистичка федерација, затим Европска асоцијација за слободну мисао.

Тврдња представника Британског националног друштва и Европске хуманистичке федерације који учествују на састанцима да су дијалози са црквама нетранспарентни заправо показује да њихови доприноси политикама Европске уније нису готово никада публиковани на сајту Европске уније, тј. БЕПА. Семинари COMALACE увек се одржавају на француском језику, као и Европске асоцијације за слободну мисао. Може се приметити да Европска асоцијација³⁶² за слободну мисао блиско сарађује са Центром за лаичко деловање.

Треба рећи да индивидуални ставови изнети у овом делу не представљају званичну позицију платформе за секуларизам у политици.

Уколико се погледа дијалог одржан за време мађарског председавања, на основу извештаја јасно се могу видети који су то секуларни интереси које они заступају, па се може рећи да је први пут у потпуности откривен један такав дијалог, који цркве до сада никада нису објавиле.

За време белгијског председавања први пут је на заједничким основама имплементиран члан 17. – на састанке су позвани и хуманисти и цркве да допринесу развоју европске политике, што је и било очекивано с обзиром на став Белгије о третману верских заједница и филозофских и неконфесионалних организација.

Наравно, било је и примера када члан 17. нису имплементирале државе чланице Европске уније, као што је то био случај са Данском, што опет није непредвидиво због „данског цртаног филма“ и комплексног односа државе Данске са Црквом Данске.

Треба напоменути да говори великих мајстора и масона са годишњих конференција које сазива Европска комисија нису јавно публиковани.

³⁶² Европској асоцијацији за слободну мисао и Центру за лаичко деловање послати су захтеви за интервју, али одговор никада није стигао.

VI. СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ ОДНОСА ХРИШЋАНСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ЧИНИЛАЦА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

1. Увод

У овом делу бавићемо се упоређивањем односа између хришћанских и секуларних чинилаца и сагледавати перспективе будуће сарадње. Наиме, у овом раду смо пошли од главне хипотезе, **која гласи:** Креирање и интерпретација члана 17. Уговора из Лисабона је заслуга хришћанских и секуларних чинилаца, који су омогућили унапређење и продуктивније заступање њихових интереса, посебно у креирању секторских политика Европске уније.

Потом смо у раду разрадили **посебне хипотезе:**

Прва посебна хипотеза

Свој дијалог са европским институцијама хришћански чиниоци су започели много раније од усвајања Уговора из Лисабона, али је он био неуједначен, непотпун и у недовољној мери остварен.

Друга посебна хипотеза

Хришћански чиниоци, различити по својим интересима, настоје да ускладе своје ставове у расправи са европским институцијама о секторским политикама Европске уније. Међутим, то није могуће у веома тешким питањима као, на пример, озакоњења истополних бракова, питање абортуса и сл.

Трећа посебна хипотеза

Тек ступањем на снагу Уговора из Лисабона 2010 године, и његовог члана 17, секуларни чиниоци су добили једнаку могућност да имају отворени, регуларни и транспарентни дијалог са европским институцијама.

Четврта посебна хипотеза

Секуларни чиниоци подижу свест код европских институција да оне треба да раде на очувању концепта секуларности и да не смеју да доносе одлуке на основу доктринарног учења појединих хришћанских чинилаца.

Пета посебна хипотеза

Допринос заступања интереса хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији је уочљиво велики, али супротстављен и у сталном конфликту од стране неких секуларних чинилаца.

Шеста посебна хипотеза

Теме којима се баве хришћански чиниоци у својој бити имају заштиту људског достојанства, док теме којима се баве секуларни чиниоци имају у својој бити заштиту концепта одвојености цркве од државе на европском нивоу.

Седма посебна хипотеза

Заступање хришћанских и секуларних интереса доприноси развоју креирања европских политика на свој начин као и случају када чиниоци тог заступања артикулишу сопствене појединачне интересе.

Осма посебна хипотеза

Будућност дијалога секуларних и хришћанских чинилаца са европским институцијама је могућа по разним питањима везаним за секторске политике, осим оних у којима у великој мери долази до изражаја догматско учење цркава.

С обзиром на то да смо још на почетку рада формулисали хипотезе, да бисмо их потврдили или оповргнули интервјуисали смо релевантне хришћанске и секуларне чиниоце које смо у раду споменули. Већина хришћанских чинилаца се одазвала, док су се секуларни чиниоци одазвали у мањем броју.

2. Упоредивање доприноса хришћанских и секуларних чинилаца у креирању политике Европске уније и заступања сопствених интереса

У упоређивању ових односа кренућемо најпре од главне хипотезе, која каже: *Креирање и интерпретација члана 17. Уговора из Лисабона је заслуга хришћанских и секуларних чинилаца који су омогућили унапређење и продуктивније заступање њихових интереса, посебно у креирању секторских политика Европске уније.*

Можемо рећи да смо у овом раду потврдили **главну хипотезу** из следеће аргументације.

Наиме, већ смо рекли да је Европска унија најпре замишљена као економска творевина и да је њен задатак био да приближи два непријатеља у то време, Немачку и Француску, кроз јединствено европско тржиште. Уобличавајући законодавну европску архитектуру од Рима до Лисабона, видели смо један дуг пут који је водио настанку члана 17. Лисабонског уговора. Видели смо и то да Римски уговор не спомиње вредности као што су демократија, владавина права и људска права, а време његовог трајања било је педесет година (1952–2002). Из овог податка видимо да европско друштво није могло да остане само на том степену развоја, већ су европске околности захтевале дубљу интеграцију и неговање вредности као што су мир, солидарност итд. Међутим, ове вредности ипак налазимо у говору француског министра спољних послова Роберта Шумана 1950. године изложеном на Циришком универзитету. Уговор из Мاستрихта 1992. године доноси ново дефинисање рада европских институција, као и јачање социјалне заштите, што је наговештено у књизи Paul Craig, Grainnede Burca, *EU law*. Оно што овде треба ноговестити јесте то да је Жак Делор, у свом говору упућеном црквама 4. фебруара 1992. године, рекао да Европска унија не може да опстане: „Уколико у наредних десет година ми не дамо душу Европи, духовност и значење, игра ће бити завршена.“³⁶³

То је био позив црквама да се више и конкретније ангажују у секторским политикама Европске уније. Уговор из Амстердама спомиње вредности као што су људска права и њиме се сузбија дискриминација на основу пола, расе, слободе

³⁶³ Europe's Heart and Soul, Jacques Delor's Appeal to the Churches, Laurens Hogebrink, *Globeethics and Conference of European Churches*, стр. 16.

вероисповести итд. Уговор из Нице (2001), нажалост, није усвојио Повељу о основним правима, која је била комплетирана и коју су 2000. године одобриле тадашње чланице Европске уније, већ ће она постати саставни део тек Лисабонског уговора, који је ступио на снагу 2010. године. Велика победа хришћанских и секуларних чинилаца крунисана је уношењем члана 17. у Лисабонски уговор, којим су се ови чиниоци позивали на „отворени, транспарентни и регуларни дијалог“ са европским институцијама. Настанак Регистра о заступању интереса у Европској унији при Европској комисији нуди посебно место за акредитацију хришћанских и секуларних чинилаца, који имају право да доприносе разради и изради документа европских институција.

Конференција европских цркава и Заједница бискупских конференција у Европској заједници говориле су заједничким гласом када је у питању члан 17. Лисабонског уговора, којим се легализује дијалог између цркава, верских заједница, филозофских и неконфесионалних организација. Дијалог између хришћанских чинилаца и европских институција и раније је постојао, али је он овим актом легализован.

Секуларни чиниоци су били активни на свим пољима као и хришћански чиниоци по овом питању, као што је Европска комисија, Европски парламент и Европски савет. Наиме, видели смо да су цркве формулисале јасне циљеве и предложиле европским институцијама како да имплементирају члан 17. Из приложеног материјала смо видели да цркве нуде своје искуство са локалног нивоа, које хуманисти такође могу да понуде, али то, нажалост, нису учинили у својим документима. Видимо и то да су цркве предложиле канцеларију у Генералном секретаријату за имплементацију члана 17, а секуларни чиниоци су се томе јавно успротивили.

Цркве желе да чешће буду позване и на почетку рађања идеје о неком законодавном оквиру, док секуларисти сматрају да су цркве већ доста привилеговане и да имају састанке са европским институцијама на врло високом нивоу. Такође смо видели да захтев за отворени дијалог долази и од других партнера европских институција као што је Мормонска црква, Сајентолошка црква, Европска евангеличка алијанса, Бахајска заједница и др.

Све те организације представљају конкуренцију црквама, које теже да очувају посебност дијалога са европским институцијама, што је с временом све теже. Док цркве у свом захтеву представљају листу очекивања и визије дијалога, секуларисти сматрају

да је ватикански лоби јак (секуларисти не праве разлику између лобирања и заступања интереса) и да нерелигиозни људи немају велику мотивацију да се организују онако како то чине цркве, као и да они нису бројни.

Секуларисти такође сматрају да члан 17, иако се директно тиче и њиховог учешћа, не треба да дозволи да цркве имају превише простора за деловање са свог догматског становништа, већ друштво треба све да третира на једнак начин како би се избегло давање привилегија црквама за учешће у расправама о европској политици.

Међутим, код неких секулариста се могу наћи и поједини добри предлози када је у питању дијалог између цркава, верских заједница, филозофских и неконфесионалних организација са европским институцијама. Њихов предлог да се укључе медији и нове друштвене мреже социјалне комуникације како би се млади обавестили о овој врсти активности, јесте један од конструктивнијих предлога.

У раду смо такође видели да су се секуларисти 2011. године жалили европском омбудсману на Европску комисију. Тужба је решена у корист секулариста, који су захтевали да се организује дијалог семинар на тему Дискриминација секулариста у Европској унији.

У интервјуу смо дошли до потврде сазнања да кад је у питању члан 17. хуманисти најпре нису желели да се институционализује однос између цркава и европских институција. Но, касније су променили свој став. Наиме, представница Европске хуманистичке федерације рекла је у интервјуу овим поводом:

„Европска хуманистичка федерација је јако била против институционализовања привилегованих односа између институција Европске уније и цркава и зато се противила уношењу члана 17. Уговора о функционисању Европске уније.

Иако се овај члан односи и на неконфесионалне организације (као што је Европска хуманистичка федерација), ми смо дубоко убеђени (и још увек смо) да није постојао разлог за цркве и нерелигиозне организације да буде јемчена посебна пажња и приступ институцијама Европске уније. Желели смо да будемо једнако третирани као и друге невладине организације грађанског друштва и тако смо тражили да дијалог из члана 17, буде укључен у уопштене ставове у члану 11. Лисабонског уговора (дијалог између институција и грађанског друштва).

Због јаког лобирања руковођеног из Ватикана, члан 17. био је најзад укључен у Лисабонски уговор, који је јемчио посебан однос према црквама и неконфесионалним

организацијама од стране институција Европске уније. Од 2009. године, ми смо стога одлучили да учествујемо у овом дијалогу, да осигурамо његову фер имплементацију од стране институција (нпр. да учинимо да се чује глас оних који не верују и неконфесионалних организација које су примљене поред цркава и верских организација).³⁶⁴

Др преч. Патрик Шнабел, који је радио као заменик директора Канцеларије Немачке евангеличке цркве, има позитивније мишљење о овом питању:

„Члан 17. је велико достигнуће и за цркве и за европске институције, у ствари за Европу као такву.

То је достигнуће за цркву, због њених унутрашњих структура и спољнег правног оквира који се развијао вековима, који налази свој темељ у политичкој и социјалној култури коју је дубоко родила слобода вероисповести и уверења. Зато не многа друга поља правне регулативе показују толико веома посебних посебности у различитим државама чланицама ЕУ: однос између цркве и државе, између јавне сфере и слободе вероисповести и уверења, које је центар националног идентитета (и не само под експлицитно лаичким или хришћанским уставом, али – различитим нивоима и у другим државама такође).

Стога је гаранција Европске уније да се не меша у ово поље веома важна за право јединство у различитости. У исто време, Европска унија није структурирала свој однос према слободи вероисповести и уверењу узимајући најмању могућу скалу – да *laïcité*– као чинилац, али је формирала свој сопствени приступ, који карактеришу неутрална отвореност и отворени дијалог.³⁶⁵

Генерални секретар СОМЕСЕ Патрик Дејли, који припада организацији коју секуларни чиниоци највише оптужују да ради по директивама Ватикана, каже следеће: „Члан 17. је веома велико достигнуће које омогућује огромном контингенту у Европи у облику цркве и њеним члановима да говоре и да доприносе политичком процесу обликовања правде и фер друштва.“³⁶⁶

Представница Женске француске велике ложе каже следеће: „Члан 17. је добар инструмент који понекад данас чини конфесионалне организације уваженијим него што

³⁶⁴ Интервју вођен са представницом Европске хуманистичке федерације Џули Пернет 7.1.2015.

³⁶⁵ Интервју вођен са бившим замеником директора Канцеларије Немачке евангеличке цркве при Европској унији пречасним др Патриком Роцером Шнабелом, 6.12.2014.

³⁶⁶ Интервју вођен са о. Патриком Дејлијем, генералним секретаром СОМЕСЕ 23.1.2015. у Бриселу.

су то неконфесионалне организације.³⁶⁷ Она признаје да је члан 17. добар у својој правној суштини, али да начин на који се имплементира остаје за секуларисте споран јер се сматра да црквама даје одређене привилегије у раду са европским институцијама, које би требало да буду неутралне и да једнако третирају све грађане Уније.

Стиче се утисак да неки секуларни чиниоци нису хтели да се овај члан 17. легализује, јер би хришћански чиниоци њиме званично добили простор за своје јавно заступање интереса када су у питању етички доприноси креирању секторских политика Европске уније. Али када су видели да ће он ипак опстати, секуларни чиниоци се нису противили да и њихово деловање према европским институцијама буде легализовано. Иако полазне основе за лобирање израде овог члана нису биле исте код хришћанских и секуларних чинилаца, ипак су на крају, захваљујући члану 17, европске институције успоставиле коректан однос и са једним и са другим чиниоцима. Креирање и интерпретација члана 17. омогућили су хришћанским и секуларним чиниоцима да заступају своје интересе када су у питању секторске политике Европске уније, што смо већ видели, посебно у поглављима IV и V.

Прва посебна хипотеза: *Свој дијалог са европским институцијама хришћански чиниоци су започели много раније од усвајања Уговора из Лисабона, али је он био неуједначен, непотпун и у недовољној мери остварен.*

Ову хипотезу смо у раду потврдили јер смо изнели низ чињеница да је дијалог између хришћанских чинилаца и европских институција започет много пре него што је званично ступио на снагу члан 17. Лисабонског уговора. Наиме, видели смо да су се хришћанске организације и представништва отвараоци постепено у Бриселу, и то: Каритас (1948), Конференција европских цркава (1959), потом Комисија бискупских конференција Европе, Екуменско омладински савет у Европи (1968), Заједница протестантских цркава (1973), Представништво Немачке Евангеличке цркве (1990), АПРОДЕВ (1990), Представништво Васељенске патријаршије (1994), Еуроудијаконија (1996), Представништво Руске православне цркве (2002), Представништво Јеладске архиепископије (2003), потом Представништво Румунске православне цркве, Представништво Кипарске православне цркве (2008), Представништво Англиканске цркве (2008).

³⁶⁷ Интервју вођен са представником Француске женске ложе Женин Шарбон Фонтен 22.1.2015. у Паризу.

На основу година отварања разних хришћанских представништава можемо закључити када је која организација спознала свој интересе да уђе у дубљи однос са Европском унијом. Неке организације су то спознале након завршетка Другог светског рата, неке још у време хладног рата, док су појединачна представништва почела да се рађају у време председника Жака Делора и после његовог позива да се хришћански чиниоци више ангажују на пољу европских интеграција. Наиме, хришћански чиниоци су постепено постајали свесни да желе да допринесу развоју европског пројекта са становишта хришћанске етике, али и да у исто време треба да заштите своје интересе пред Европском унијом. Ти интереси су бивали различите природе. На пример, Конференција европских цркава и Заједница бискупских конференција у европској заједници желеле су да буду део европског пројекта и да раде на очувању и учвршћивању вредности као што су мир, помирње, солидарност итд. Посебна црквена представништва почињу да се отварају после пада Берлинског зида, када је Немачка евангеличка црква сматрала да законодавство Европске уније може да утиче на мењање односа цркве и државе у Немачкој, где би она била директно погођена јер порез који прикупља за њене активности користи за рад школа, вртића, факултета, потом за разне хуманитарне активности и мисије у Европи и свету. Представништво Васељенске патријаршије бива отворено на иницијативу Жака Делора, који је позвао данашњег митрополита Васељенске патријаршије за државе Бенелукса Атинагораса Пекштата да отвори канцеларију Васељенске патријаршије у Бриселу због односа Европске уније и Турске. Наиме, Васељенска патријаршија је преко ове канцеларије почела да развија дијалог са Европском народном странком у Европском парламенту, управо у време када су буктали ратови у земљама бивше Југославије.

Иако су ратови на Западном Балкану завршени, ЕПП и даље у свом званичном политичком програму има дијалог са православним црквама, који траје више од двадесет година. Пошто постоје конкурентски односи између Васељенске патријаршије и Руске православне цркве, Руска православна црква одлучује да отвори своје представништво како би успоставила дијалог са институцијама Европске уније иако однос Запада и Русије никада није био нарочито складан.

Кипарска православна црква постаје све више свесна јачања улоге Европске уније у односима са Турском и одлучује да отвори своје представништво у Бриселу 2008. године како би се изборила за повећање европских фондова из којих се обнављају

цркве и цамије у северном делу Кипра, који није под руководством кипарске владе већ турских власти. Канцеларија Еуродијаконије такође бива организована како би црпела средства из фондова Европске уније за своје дијаконијске активности.

Наиме, у Европском парламенту Конференција европских цркава и Комисија бискупских конференција у Европској унији 2008. године организују семинар на тему Ислам, хришћанство и Европа. Ово је била једна од активности у форми 4 дијалог семинара, који су тада први пут организовали ови актери у Европском парламенту. Потом су они имали једну кампању у Европском парламенту поводом Европске године за сузбијање сиромаштва и социјалне искључености. То је био први пут да хришћански актери заједнички организују кампању. Све ове активности су започете пре усвајања Лисабонског уговора. Овде се види да је дијалог са Европским парламентом у почетку био неуједначен, непотпун и недовољно развијен.

Успостављање односа између Конференције европских цркава и Заједнице бискупских конференција у Европској унији са Европском комисијом датира из 2006 године. Тада је започет званичан дијалог са њом, у оквиру кога се одвијао први дијалог семинар који је смишљен као форма која означава дијалог између хришћанских чинилаца и Европске комисије. Тема је била *Допринос цркава и црквених организација европском друштвеном моделу*. Године 2007. није одржан ниједан дијалог семинар, да би 2008. године цркве одржале два дијалог семинара на тему *Флексибилна безбедност из перспективе вредности и Квалитет образовања у међукултурној средини*. Године 2009. одржан је семинар на тему *Климатске промене; изазов за животни стил, солидарност и глобалну правду*. Ступањем на снагу Лисабонског уговора и члана 17. Конференција европских цркава и Заједница бискупских конференција Европске уније заједно су организовале по два дијалог семинара годишње, чиме је успостављен регуларан, отворен и транспарентан дијалог са Европском комисијом.

Што се тиче односа са Европским саветом, у почетку је било тешко успоставити регуларан и отворени дијалог. Наиме, Заједница бискупских конференција у Европској унији 8. фебруара 2000. године покушала је да допринесе Нацрту повеље о основним правима, а Заједница протестантских цркава, Конференција европских цркава и Евангеличка црква Немачке 18. јуна 2000. године такође дају свој допринос Повељи, али у много позитивнијем тону него што је то учинила Заједница бискупских конференција у Европској унији. Овде можемо да видимо да хришћански чиниоци нису

у почетку заједно наступали пред Европском унијом, што у великој мери произлази и из супротстављених ставова, о којима ће касније бити речи. Видимо да је римокатолички блок имао веома солидну критику Повеље о основним правима, док је протестански блок, уз који су биле и православне цркве јер немају своју самосталну организацију, био мање критичнији у изради променутог текста.

Што се тиче дијалога са земљом председавања Европском савету 2004. године, Заједница бискупских конференција у Европској унији и тадашња Комисија за цркву и друштво Конференције европских цркава водиле су први дијалог за време холандског председавања 2004. године. Потом је уследила посета луксембуршком председавању 2005, па аустријском 2006, затим финском 2006, немачком 2007, словеначком и чешком 2008, шведском 2009, белгијском 2011. године итд. Овде можемо да уочимо да цркве нису имале активне односе са сваким председавањем, јер је то зависило и од активности националних цркава у државама чланицама Европске уније. Када је у питању председавање, хришћански чиниоци Конференција европских цркава и Заједница бискупских конференција у Европској унији имали су неуједначен, непотпун и недовољно остварен дијалог са европским институцијама пре ступања на снагу Лисабонског уговора. Црквена представништва, у зависности од тога које су године била отворена, полако су бивала укључена у постојеће структуриране дијалогe.

Друга посебна хипотеза- Хришћански чиниоци, различити по својим интересима, настоје да ускладе своје ставове у расправи са европским институцијама о секторским политикама Европске уније. Међутим, то није могуће у веома тешким питањима као, на пример, озакоњења истополних бракова, питање абортуса и сл.

Конференција европских цркава је у својим документима који се тичу приступања Турске Европској унији усвојила став својих цркава чланица, односно Кипарске православне цркве, Васељенске патријаршије и Јерменске апостолске цркве да Турска мора да испуни Копенхагеншке критеријуме пре него што достигне пуноправно чланство у Европској унији. Већ је речено да Кипарска православна црква има проблем са приступом верским објектима у северном делу Кипра, који је под турском влашћу, да Васељенска патријаршија нема права да школује свој кадар у Турској јер је Богословија на острву Халки затворена још 1971. године, и да Турска не жели да призна да је починила геноцид над Јерменина 1915. године, када је побијено око милион и по Јермена. На овом примеру може се видети да су цркве у оквиру

Конференције европских цркава некако синхронизовале своје ставове према Турској, иако је Немачка евангеличка црква, такође чланица Конференције европских цркава, била благо суздржана јер у Немачкој живи велики број турских грађана, који представља највећу мањину у овој земљи. Овде видимо да Конференција европских цркава говори једним гласом и у европској заједници заједно са Заједницом бискупских конференција усклађују своје ставове пред европским институцијама.

Још један пример где цркве покушавају да усагласе своје ставове јесте питање коришћења термина „верске слободе и уверења“. Наиме, Заједница бискупских конференција у Европској унији у својим званичним текстовима никада не користи међународно признати термин „верске слободе и уверења“, којим се обухватају и атеисти, агностици и сви они који имају нека друга уверења која нису религијске природе. У Конференцији европских цркава у последњих десет година скоро сва саопштења, осим оних која су издата заједно са Заједницом бискупских конференција у Европској унији, уврштају у своја документа термин „верске слободе и уверења“.

На овом примеру можемо да видимо да је Конференција европских цркава у самом преговору са црквама дошла до договора да се у јавној комуникацији када се говори о верским слободама и уверењима заступа интерес свих људи да имају право да изражавају своје верске слободе и уверења, иако се можда у принципу не слажу са њиховим уверењем. Међутим, Заједница бискупских конференција стриктно води рачуна о својим интересима и слободно бира да се не заузима у јавној дебати за атеисте, агностике. Када ова два чиниоца говоре једним гласом пред европским институцијама, иако се не слажу у својим ставовима, договор је да се користи термин верске слободе. Као што видимо, усаглашавање ставова између хришћанских чинилаца није лак задатак.

Усклађивање ставова хришћанских чинилаца како би се говорило једним гласом пред европским институцијама много је лакше у областима сузбијања сиромаштва и социјалне искључености и у области климатских промена.

Међутим, када су у питању истополни бракови, питање абортуса, хришћански чиниоци немају јединствени став према европским институцијама. Конференција европских цркава нема јединствени став према питању абортуса и истополних бракова, и чак у свом званичном документу, када говори о породичној политици, дефиниција породице изостаје. У Конференцији европских цркава, посебно већина протестантских

црква на северу Европе одборава постојање истополних бракова. Ово питање је веома дискутабилно у протестанским црквама, јер било који да је став цркве, одобравање или негирање, када се покрене ово питање одређени проценат верника напусти цркву. У православним црквама не постоје за сада јавне дебате о овом питању. Заједница бискупских конференција у Европској унији за сада изражава свој став преко документа Основе социјалног учења католичке цркве, у коме се јасно каже шта је то породица: „Осигуравање потомства изражава социјалну субјективност породице и покреће динамизам љубави и међугенерациске солидарности у основи друштва. Потребно је поново открити социјалну улогу *честице* једног општег добра које се налази у сваком новом људском бићу; свако дете 'дарује себе браћи, сестрама, родитељима, читавој породици'. Његов живот постаје дар самим даваоцима живота, који неће моћи да не осете присуство свога чеда, његово учешће у њиховој егзистенцији, његов допринос њиховом општем добру породичне заједнице.“³⁶⁸

Католичка црква такође заговара јачање моралних вредности у европском друштву. Видели смо да она то чини кроз свој основни документ о социјалном учењу и да се јавно противи праву на абортус, његовом финансирању од стране чланица држава Европске уније, као и склапању истополних бракова, које она сматра партнерствима.

Шведска протестантска црква, наике, склапа истополне бракове. Њу је на то приморала држава, јер је то био услов да се брак склопљен у тој цркви сматра легалним пред државним властима.

Иако хришћански чиниоци не могу да дођу до заједничког става када су у питању абортус и истополни бракови, за секуларне чиниоце је то *raison d'être*. По овом питању посебно је активна Европска хуманистичка федерација када су у питању председавања која су уследила после усвајања Лисабонског уговора, што се видело у поглављу V.

Трећа посебна хипотеза – *Тек ступањем на снагу Уговора из Лисабона 2010. године, и његовог члана 17, секуларни чиниоци су добили једнаку могућност да имају отворени, регуларни и транспарентни дијалог са европским институцијама.*

Већ смо дефинисали секуларне чиниоце и говорили о њиховој структури и начину деловања према институцијама Европске уније. Наике, погледајмо редослед њиховог историјског развоја. Масонска друштва јављају се још почетком 18. века.

³⁶⁸ Папско веће за правду и мир, *Основе социјалног учења католичке цркве*, Фондација „Конрад Аденауер“ и Београдска надбискупија, Београд, 2006, стр. 125.

Национално секуларно друштво Велике Британије основано је још 1866. године. Европска хуманистичка федерација почела је са својим радом 1991. године, а Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту 2009. године. Речено је већ да су интереси секуларних чинилаца да институције Европске уније остану секуларне и да се законодавство Европске уније не доноси под утицајем хришћанских догми већ на основама људских права.

Видевши да су цркве добро и бројно организоване, секуларни чиниоци су се потрудили да се и они што боље организују како би имали развијене односе са европским институцијама. Платформа за секуларизам у политици у Европском парламенту почела је да ради 2009. године, када је усвојен Лисабонски уговор, али још увек није био ратификован у парламентима држава чланица Европске уније и када је члан 17. већ био у њему. Теме којима се Платформа бави јесу однос цркве и државе, бласфемија, полне оријентације итд. Може се рећи да је секуларно друштво у Европском парламенту добро организовано. Ова платформа има своје чланове и за њу је веома тешко да пред европским институцијама говори једним гласом по бројним питањима. Оно у чему се секуларни чиниоци слажу јесте то да хришћански чиниоци не смеју да имају привилеговани однос у дијалогу са институцијама Европске уније.

При Европској комисији, први састанак између председника Европске комисије и председника Европске хуманистичке федерације одржан је 2004. године. Наиме, то још није био дијалог у правом смислу речи. Први семинар који се спомиње на интернет страници Европске комисије одржан је 2008. године, када се већ говорило о постојању члана 17. Лисабонског уговора и те године је уприличен још један сусрет, којим је обележено 60 година од усвајања Универзалне декларације о људским правима. Године 2009. било је још једно окупљање, у вези са финансијском и економском кризом. Исто као и код хришћанских чинилаца, комуникација са европским институцијама била је неуједначена, непотпуна и у недовољној мери остварена. Тек ће 2010. године уследити прави дијалог семинар са темом Сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости – императив за европско управљање. Међутим, све што се зна о овом семинару јесте из извора Европске комисије, а не од учесника семинара.

Године 2011. дијалог семинар Партнерство за демократију и заједнички просперитет: заједничка жеља да се промовишу демократска права и слободе у земљама Јужног Медитерана, нуди увид у разговоре између секуларних чинилаца и

европских званичника. Може се видети да је на дијалог семинарима између секуларних чинилаца и европских институција увек био присутан највиши ранг европских званичника, што код хришћанских чинилаца није био случај, осим када је у питању састанак верских лидера једном годишње. Тек са учешћем COMELACE (Масонска обидијенција либерала и адогмата у служби европских интеграција) 2012. године почиње отворен, транспарентан и регуларан дијалог између секуларних чинилаца и европских институција, са јасним и отвореним ставовима који су били доступни јавности. Ови дијалози су били регуларни и транспарентнији него раније. Из докумената Масонске обидијенције либерала и адогмата у служби европских интеграција може се видети да су њихови ставови заснивани на људским правима и да нису антиклерикални.

Када је реч о заступању интереса секуларних чинилаца у Европском савету, развој догађаја се може пратити на основу активности Европске хуманистичке федерације. Наиме, прво писмо Европске хуманистичке федерације упућено је 2008. године председнику Николи Саркозију, у коме је изражено жаљење што је састанак са њима изостао, што су хришћански чиниоци имали бољи третман и сусрели се са званичницима француског државног врха. Иако је члан 17. ступио на снагу 2010. године, за време шпанског председавања, секуларисти такође нису били примљени на званичан разговор, али је ипак био организован састанак између Алијансе цивилизација и шпанског председавања, на коме је учествовао Давид Полак, председник Европске хуманистичке федерације, који је истакао да је дужност председавања да на састанак прими и секуларне чиниоце, јер већ постоји члан 17, који председавање на то правно обавезује.

Што се тиче сарадње са земљама које председавају Европској унији, и поред бројних писама Давида Полака, тадашњег председника Европске хуманистичке федерације, углавном су изражена жаљења због недобијања датума за састанке, које су цркве већ одавно имале. Прошло је неколико година док су секуларни чиниоци успоставили дијалог са земљом која председава Европској унији. Први дијалог са земљом која председава Унији био је за време белгијског председавања 2011. године. Овакав третман свакако није фер и не представља једнако третирање грађана Европске уније. Међутим, бесмислено је, са друге стране, кривити и критиковати цркве, које су имале прилику да се сусретну са председавајућим државама чланицама много раније.

Потом ће уследити лепеза председавања на којима ће Европска хуманистичка федерација имати званичне састанке и њихови извештаји ће постати јавни и доступни за коришћење.

Четврта посебна хипотеза – *Секуларни чиниоци подижу свест код европских институција да оне треба да раде на очувању концепта секуларности и да не смеју да доносе одлуке на основу доктринарног учења појединих хришћанских чинилаца.*

Кроз рад смо видели да су се секуларни чиниоци касније организовали у односу на хришћанске чиниоце, који су већ били добро организовани и пре озваничења дијалога са европским институцијама. Наиме, њихови семинари били су посвећени следећим темама: *Laïcité* и људска права, Сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости – императив за европско управљање, Сузбијање сиромаштва и социјалне искључености, Партнерство за демократију и заједнички просперитет: заједничка жеља да се промовишу демократска права и слободе у земљама Јужног Медитерана, У сусрет међугенерациској солидарности у Европи, Међугенерациска солидарност: подешавање параметара за будуће европско друштво, потом Европа и млади: политике Европске комисије усмерене према младима итд.

Из садржаја ових семинара можемо видети пре свега један врло озбиљан приступ темама, заснован претежно на људским правима, а затим да се кроз дијалог семинаре секуларни чиниоци залажу за заштиту људског достојанства на разне начине – кроз медије, запошљавање младих, бригу за суседе итд.

Потврдили смо да су на дневном реду секуларних чинилаца теме Одвојеност цркве од државе, Бласфемисја, тј. богохуљење и Полне оријентације. Када је у питању бласфемисја, секуларни чиниоци желе да сваком грађанину обезбеде право да може слободно да критикује религију, тј. да богохули а да притом не буде кажњен.

Када је у питању заступање интереса секуларних чинилаца пред европским институцијама, из интервјуа смо видели да секуларни чиниоци користе сваку прилику да у дијалогу са институцијама подигну свест о очувању концепта секуларности. Видећемо како то изгледа на конкретном примеру када су у питању верске слободе и уверења. Представница Европске хуманистичке организације је овим поводом рекла: „Ми смо били веома успешни у томе да осигурамо секуларни и уравнотежени прилаз Водичу за слободу вероисповести и уверења, који је 2013. године усвојила Европска унија. Европска служба за спољне послове консултовала се са нама, па смо могли да

изнесемо своје ставове. На пример, нагласили смо потребу да позовемо на одбацивање законодавства из области бласфемije и да се заштите права неверујућих широм света. Такође смо остали опрезни да се лимитира коришћење приговора на слободу савести и да се уравни тежи право да родитељи васпитавају своју децу према својим уверењима са правом детета, како би се у школи добила различита мишљења. Упркос јаком лобирању неколико верских организација, коначна верзија Водича је задржала балансирану позицију и укључила је многе наше ставове.³⁶⁹

Баланс између слободе вероисповести и слободе изражавања представља велики изазов када је у питању секуларност европских институција. На примеру Француске видећемо како је тешко успоставити тај баланс у реалном животу и шта бива када дође до критике религије.

Из праксе смо видели, нажалост, да цртање карикатура пророка Мухамеда изазива насилне конфликте и физичке обрачуне, јер се тиме директно нападају верска осећања верујућих, чијом провокацијом долази до кризе као што је она у случају *Шарли Ебдоа*, потом пуцњава у Данској, Тунису 2015, а у Бриселу и Тулузу 2014. године.

Да би се ова криза решила и наредна спречила, потребно је на дуге стазе радити на образовању из области историје религије, што би новим генерацијама помогло да избегну изругивање на верске теме, а то је ионако забрањен вид понашања за верујуће људе унутар вероисповести или уверења коме припадају. Шта ћемо онда са неверујућим људима, којима увреда неког Бога или пророка представља слободу изражавања, коју верујући људи у оваквим случајевима морају да лимитирају? Ко ће се коме приклонити или попустити? Где је граница људске слободе? Уколико неког увредимо када кажемо да има велики нос, можемо да будемо новчано кажњени. Уколико представимо пророка Мухамеда као терористу, тиме смо увредили читаве масе људи, јер сам пророк није крив, нити је представник терориста, већ представник једне религије као и било које друге. Међутим, колико људи, толико и мишљења. Ово питање ће још дуго остати са нама и његово решење треба потражити у школском образовању и културном напретку.

Видели смо и други случај – када је дошло до вређања, подсетимо, у истој тој Француској у којој влада *laïcité*, када је била у питању реклама дизајнера Марит и

³⁶⁹ Интервју вођен са представницом Европске хуманистичке федерације Сули Пернет, 7.1.2015.

Франсоа Жибо који су узели средњовековну фреску Леонарда да Винчија „Тајна вечера“ и, уместо 12 апостола, насликали 12 жена које рекламирају гардеробу у истим позама у којима су седели апостоли.³⁷⁰ Тада је Француски суд донео одлуку да је такво представљање чин вређања најдубљих верских осећања.

Овде видимо да државне институције чак и у Француској, где влада *laïcité*, доносе одлуку у корист верске хришћанске институције, што није фер када је у питању цртање карикатура пророка Мухамеда у негативном контексту као у часопису *Шарли Ебдо*.

Овде смо навели два примера како држава чланица Европске уније пресуђује када је у питању сукоб између слободе вероисповести и уверења и слободе изражавања. Секуларисти се пред европским институцијама залажу за укидање свих бласфемичких закона који штите верске доктрине од јавне критике и на тај начин подижу свест код европских институција да оне треба да остану секуларне, а не да доносе одлуке под утицајем хришћанског учења.

Када су у питању права ЛГБТ популације, видели смо да се секуларно друштво итекако бори да се гарантују једнака права свим људима, а посебно ЛГБТ заједници, што је у супротности са доктринарним учењем католичке и других цркава. Потврдили смо да је тема ЛГБТ права једна од важнијих на дневном реду секулариста и да они теже да деца у школама имају једну врсту образовања које се тиче полно преносивих болести, потом образовање о сексуалном животу и абортусу, што је противно учењу католичке цркве, и других цркава, која не жели да дискутује о сексуалним односима пре брака између мушкарца и жене.

Што се тиче Конвенције о правима детета, важно је да деца знају шта у њој пише и како се штити њихово право у случајевима када дође до педофилије или раног уговореног брака, гениталне женске мутилације итд. У тексту смо видели да секуларни чиниоци директно заступају општи интерес када је у питању закон у Литванији из 2009, који је требало да буде усклађен са антидискриминацијским законодавством Европске уније.

Што се тиче абортуса, видели смо да је Европска хуманистичка федерација на својим састанцима са Кипром, Италијом и Пољском захтевала да се обезбеди прави

³⁷⁰ Чланак објављен на BBC-ju, French cartoons editor acquitted, Thursday, 22 March 2007 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6479673.stm> (преузето 7.4.2013).

оквир у коме би женама било доступно да изврше абортус уколико то желе из социоекономског разлога, или пак уколико је дошло до силовања и др.

Што се тиче секуларног циља да институције остану секуларне, цркве нису до сада нигде показале или изјавиле да желе да државне или европске институције постану институције у којима ће уместо секуларних закона бити успостављени закони који у себи садрже верска начела.

Пета посебна хипотеза – *Допринос заступања интереса хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији је уочљиво велики, али супротстављен и у сталном конфликту од стране неких секуларних чинилаца.*

У поглављима IV и V имали смо прилику да видимо како хришћански и секуларни чиниоци доприносе развоју политичког и законодавног оквира Европске уније кроз свој рад у Европском парламенту, Европској комисији и Европском савету. Када су хришћански и секуларни чиниоци у питању, видели смо да они чине напоре да допринесу развоју политика Европске уније кроз дијалог семинаре у Европској комисији, потом кроз председавања Европском савету, кроз разне семинаре у Европском парламенту.

Видели смо да су хришћански чиниоци започели дијалоге пре него што су то учинили секуларни чиниоци. Хришћански чиниоци су дали велики допринос у раду Европске комисије кроз теме у вези са социјалном политиком, људским правима, флексибилном безбедношћу на тржишту рада, образовањем, климатским променама, борбом против сиромаштва и социјалне искључености, улогом религије у јавној сфери, јачањем концепта грађанског васпитања итд. Овај допринос је велики и пред институцијама Европског савета, где су хришћански чиниоци разматрали теме које се тичу Европске повеље о основним правима из 2000. године, потом у вези са буџетом 2006–2012. године, питањима придруживања Турске Европској унији, чланом 17. Лисабонског уговора, придруживањем Хрватске Европској унији, Берлинском декларацијом, заштитом неалбанског становништва на Косову у време самопроглашења 2008. године, у вези са питањем миграција, Рома, Водичем за верске слободе и уверења, финансијском и економском кризом итд. Хришћански чиниоци су дали велики допринос када су у питању Европски парламентарни избори 2014. године, потом семинари са темом Ислам, хришћанство и Европа – верска димензија међукултурног дијалога итд.

Сведоци смо да су секуларни чиниоци дали такође велики допринос развоју политика и законодавног оквира европских институција. Када је реч о Европском парламенту, видели смо да је Платформа за секуларизам у политици при Европском парламенту обрађивала теме као што су однос цркве и државе, бласфемија, полне оријентације и др. При Европској комисији, секуларни чиниоци обрађивали су следеће теме: *laïcité* и људска права, финансијска и економска криза, сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости, демократска права и слободе у земљама Јужног Медитерана, међугенерациска солидарност у Европи, потом политике Европске комисије усмерене према младима. Овде можемо закључити да су пред институцијама Европске комисије највећи позитивни допринос обликовању политика Европске уније дали секуларни чиниоци и готово да нигде није пронађен антиклерикални материјал у излагањима пред овом институцијом.

Прави допринос секуларних чинилаца кренуће са мађарским председавањем, кад су секуларисти критиковали мађарски устав и њихов закон о црквама, слободу говора итд. За време пољског председавања, Европска хуманистичка федерација је критиковала пољски закон о абортусу, као и кривични закон Пољске који се односи на бласфемију, којим се забрањује вређање верских осећања и уверења, о чему је већ било речи. Европска хуманистичка федерација дала је конструктивни допринос Водичу за верске слободе и уверења за време кипарског председавања, али је и искористила прилику да критикује Кипар и његов закон о абортусу. Секуларни чиниоци нису били примљени за време ирског председавања, већ је тада била примљена само Заједница бискупских конференција у Европској унији, без Конференције европских цркава. Међутим, и тада су цркве уопштено биле критиковане како имају повлашћен положај, иако православне и протестантске цркве у томе нису учествовале. Латвијско и италијанско председавање такође је било веома критиковано у вези са националим законима о абортусу итд.

Некадашњи председник Европске хуманистичке федерације Давид Полак углавном је критиковао председавања Европском савету јер су хришћански чиниоци успоставили однос са европским институцијама пре него што су то учинили секуларни чиниоци кроз Европску хуманистичку федерацију. Опречни ставови се виде у заступању интереса када је реч о Водичу за верске слободе и уверења, где се

Заједница бискупских конференција у Европској унији залагала да се у тексту Водича нађе термин верске слободе, а не и уверења.

Ово ће потврдити и саопштење дато за време кипарског председавања, где су Конференција европских цркава и Заједница бискупских конференција јавно потврдиле да говоре о верским слободама када је Водич у питању, а уверења су овога пута изостала. Овде треба рећи да су ова два хришћанска чиниоца имала опречне ставове када је ово саопштење у питању, али да би саопштење са председавања било заједничко, Конференција европских цркава је пристала на компромис да се у њему говори о верским слободама и да се уверење не спомиње. И када су у питању теме као што су истополни бракови и абортус, већ смо показали да су ставови између појединих хришћанских и секуларних чинилаца опречни и у сталном сукобу.

Из ових чињеница можемо видети да хришћански и поједини секуларни чиниоци могу конструктивно да допринесу развоју политика Европске комисије. Посебно је могућа сарадња између хришћанских и секуларних чинилаца кроз Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији, јер се они стриктно држе теме, а не критике хришћанских чинилаца. Допринос заступања интереса хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији је велики, и то смо доказали у раду, а опречан је од стране Европске хуманистичке федерације и Платформе за секуларизам у политици при Европском парламенту. Наиме, ове две организације се врло често супротстављају активностима хришћанских чинилаца и врло су критичне према њиховом раду.

Шеста посебна хипотеза – *Теме којима се баве хришћански чиниоци у својој бити имају заштиту људског достојанства, док теме којима се баве секуларни чиниоци имају у својој бити заштиту концепта одвојености цркве од државе на европском нивоу.*

У раду смо потврдили да је допринос хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији значајан када је у питању обликовање законодавства Уније. Хришћански чиниоци заступају интересе из свог искуства, стицаног две хиљаде година, које се тиче заштите људског достојанства. То смо видели у њиховом заступању интереса који у центар ставља заштиту људског достојанства, које нема ни боју, ни етичност, ни године и др. Хришћански чиниоци говоре да је свако људско биће створено *по лику и облицију Божјем*. У пракси то значи да се према сваком људском

бићу треба опходити као према самом Богу, који је врховни створитељ тог људског бића и светске популације (за оне који верују). У заступању интереса хришћанских чинилаца можемо видети да је људско достојанство епицентар око кога се пишу све њихове политике.

Наиме, заступање интереса сузбијања сиромаштва и социјалне искључености ставља бољитак живота људског бића у центар европских политика. Када се расправља о концепту флексибилности на тржишту рада, такође се гледа да достојанство људског бића и породице буде заштићено у великој конкурентској борби на том тржишту. Могућност да свако има право на слободу вероисповести и уверења јесте још један од интереса хришћанских чинилаца, где се достојанство сваког човека ставља у центар обликовања законодавства из области људских права када су верске слободе и уверења у питању.

Ако погледамо догму католичке цркве по питању абортуса, истополних оријентација или концепта породице, видимо да она штити традиционални концепт хетеросексуалне породице, при чему црква сматра да штитити достојанство сваког људског бића спречава физички и душевни бол код људи, жена и деце.

Но, када се говори о достојанству људи, хришћански чиниоци сматрају да људско биће данас има људска права, али да сва та права нису добра за спасење људске душе. Наиме, ово се односи на оне који у то верују. У међународном праву које се односи на права човека, под људским достојанством подразумевамо поштовање сваке личности без обзира на пол, расу, године и др. Људско достојанство нема рок трајања и родну равноправност. Хришћански чиниоци сматрају не само да држава може повредити права људског бића, већ и да само људско биће погрешним избором може повредити само себе.

Међутим, хришћански чиниоци виде људско достојанство на другачији начин него што то чине секуларни чиниоци. Наиме, пошто секуларни чиниоци имају другачију филозофију посматрања људског бића, у заступању својих интереса пред европским институцијама они у центар свог рада стављају концепт одвојености цркве од државе.

Акције секуларних чинилаца према европским институцијама заснивају се на људским правима и стриктној одвојености цркве од државе. Они сматрају да хришћански чиниоци не смеју да намећу своје догме европским институцијама, да

концепт одвојености цркве од државе мора да се поштује и противе се постојању државних цркава као што је то Англиканска, Данска или Грчка црква.

Наиме, у центру заступања интереса секуларних чинилаца налази се политика одвојености цркве од државе, а то у пракси значи да државе чланице Европске уније не треба ни у ком случају да финансирају цркве и верске заједнице, да држава не треба да убира порез на основу кога би се финансирале верске организације и да држава не треба ни у ком случају да признаје црквени брак као легални брак који је склопљен пред државом. То значи да секуларни чиниоци заговарају један неутралан однос између цркве и државе пред европским институцијама.

То потврђује и њихова дебата у вези са бласфемијом, коју смо видели током неколико председавања, као и када је у питању био Водич за верске слободе и уверења. Заговарање слободе изражавања која укључује вређање верских осећања јесте концепт који такође заговарају секуларни чиниоци када је одвојеност цркве од државе у питању. Код секуларних чинилаца при Европској унији одвојеност цркве од државе подразумева право у свим државама чланицама Европске уније на абортус, а то је, видели смо, спорно у Италији, Пољској, Мађарској, на Кипру итд. Склапање истополних бракова такође је концепт који заговарају секуларни чиниоци када говоре о одвојености цркве од државе.

Ову хипотезу смо потврдили видевши да при заступању својих интереса пред европским институцијама хришћански чиниоци у заступању својих интереса акценат стављају на људско достојанство, а секуларни, из наведених разлога, на одвојеност цркве од државе.

Седма посебна хипотеза – *Заступање хришћанских и секуларних интереса доприноси развоју креирања европских политика на свој начин као и случају када чиниоци тог заступања артикулишу сопствене појединачне интересе.*

Да бисмо доказали ову хипотезу у већини случајева, навешћемо примере црквених и секуларних представништава који имају своје специфичне задатке у Бриселу, који се налазе у интервјуима које ћемо даље у овом раду представити.

Наиме, видели смо да Кипарска православна црква, иако је чланица Конференције европских цркава, вредно ради на јачању верских слобода и уверења пред институцијама Европске уније. Главни задатак ове канцеларије је врло специфичан јер је усмерен на промоцију и заштиту слободе вероисповести и уверења

на северном делу Кипра, где турске власти врло често не одобре локалном епископу пропусницу како би служио литургију у црквама и манастирима на овој територији. Наиме, када дође до једног оваквог инцидента, представништво Кипарске православне цркве обавештава посланике у Европском парламенту који су чланови интрагрупе за верске слободе и уверења, потом комесара који прати придруживање Турске Европској унији и државу чланицу која у том тренутку председава Европској унији. Када ова иста информација стигне до Конференције европских цркава, деск за људска права формулише извештај за специјалног известиоца Уједињених нација за верске слободе и уверења, потом Канцеларију за верске слободе у ОЕБС-у, Европску комисију против расизма и нетолеранције при Савету Европе и своје контакте у институцијама Европске уније, са посебним нагласком на Агенцију за основна права Европске уније. Заједно са Конференцијом европских цркава, Представништво Кипарске православне цркве организује и семинаре у Европском парламенту како би обавестило европске посланике о најновијим дешавањима када су у питању кршења верских слобода и уверења.

Иако Представништво Кипарске православне цркве има свој специфичан задатак у Бриселу, оно ипак даје свој допринос и осталим политикама кроз учешће у раду Конференције европских цркава. Мада није било лако увести термин „слобода вероисповести и уверења“ међу чланове Конференције европских цркава, из интервјуа можемо да закључимо да га представник Кипарске православне цркве користи у својим званичним обраћањима: „Наша организација од њеног оснивања настоји да чини напоре према европским институцијама да промовише људска права, право на слободу вероисповести и уверења, послове који се тичу културног наслеђа као и еколошких изазова.“³⁷¹ У овом интервјуу се види и потврда да Представништво, поред своје дневне агенде, доприноси и осталим секторским политикама Европске уније.

Што се тиче рада Представништва Немачке евангеличке цркве, сазнали смо из интервјуа са замеником директора канцеларије др Патриком Роцером Шнабелом да: „Немачка евангеличка црква је присутна у Бриселу да би била доступна да води свакодневни дијалог, ангажујући се у неформалним разменама мишљења са представницима свих конститутивних тела Европске уније и другим њеним важним институцијама. Она организује радне доручке са немачким члановима Европског парламента, панел дискусије са црквеним експертима и представницима Комисије,

³⁷¹ Интервју вођен са представником Кипарске православне цркве епископом Порфиријем Неапољским, 23.12.2014.

Парламента и Савета, и – уопште и без неког посебног повода – промовише вредности које заступа ЕКД. Очигледно, ово такође укључује интервенције које се тичу конкретних политичких дискусија или правних аката. У ствари, разлог због кога је ЕКД канцеларија отворена била је Директива о заштити података (95/94 ЕС), о којој се расправљало касних осамдесетих и која је коначно ступила на снагу 1995. године. Да се десило оно што је намеравано – генерална забрана чувања и размењивања података по питању верске припадности грађана – немачка црквена такса не би била легална на основу законодавства Европске уније. Зато, ЕКД и немачка влада (и друге државе чланице са сличним системима) виделе су потребу за укључивањем црквене одредбе.³⁷²

Канцеларија Немачке евангеличке цркве блиско сарађује са Конференцијом европских цркава јер је директорка Канцеларије Катрин Хатцингер модератор радне групе која прати законодавство Европске уније. На тај начин ЕКД пружа своју експертизу на коришћење и другим црквама чланицама пратећи развој законодавства Европске уније и региструјући све потенцијалне претње које би могле да се одразе на однос цркве и државе који је уређен на националном нивоу, где Европска унија нема компетенције. Задатак радне групе за европско законодавство јесте и да реагује уколико дође до идеје да Европска унија изађе са неким нацртом директиве која би угрозила однос цркве и државе на националном нивоу. Пошто Немачка држава убира порез за рачун цркава, за њу је ово питање једно од најважнијих јер је у питању опстанак црквених активности на националном и међународном нивоу. Треба рећи још и то да је ова канцеларија посебно активна на пољу миграција и да доприноси побољшању правног оквира Европске уније који се тиче миграција, азиланата и избеглица. Она блиско сарађује са Црквеном комисијом за мигранте у Европи, што смо видели у претходним поглављима.

Представништво Немачке дијаконије, које има своје седиште у Бриселу, независно од Европске дијаконије, заступа своје интересе када су у питању фондови Европске уније из којих оно црпи финансијска средства за свој рад у Немачкој. Ипак, у интервјуу са представницом њихове канцеларије при Европској унији речено је да у интересе које заступа, поред сопствених појединачних интереса, спадају и следеће области: „социјалне политике у Европској унији, миграције и азил, социјалне службе на

³⁷² Интервју вођен са бишим замеником директора Канцеларије Немачке евангеличке цркве при Европској унији пречасним др Патриком Роцером Шнабелом, 6.12.2014.

унутрашњем тржишту, друштвена предузећа и социјалне иновације, структурални фондови Европске уније, члан 17. и члан 11.³⁷³

Код секуларних чинилаца, сопствене интересе заступа Национално секуларно друштво Велике Британије, које је члан Европске хуманистичке федерације, која заступа опште секуларне интересе. Наиме, Национално секуларно друштво усмерило је своје снаге на борбу против педофилије, посебно у редовима католичке цркве. Иако је то једна од главних тема када је у питању њихово заступање интереса пред европским институцијама, као члан Европске хуманистичке федерације они заступају интерес да институције Европске уније морају да остану секуларне и да гарантују принцип људских права.

Посебна улога секуларних чинилаца која даје свој допринос на европском нивоу може се видети из интервјуа са Џули Пернет, представницом Европске хуманистичке федерације, где она каже следеће: „Европска хуманистичка федерација заступа секуларизам и хуманизам. То значи да институције Европске уније морају да остану неутралне без обзира на религију и уверења, и да јавност мора да усвоји секуларне принципе у вези са којима сви морају да се сложе – заштита принципа људских права дефинисаних у Повељи о људским правима и члану 2. Лисабонског уговора. Као хуманисти, ми заступамо прогресивну визију друштва и посебно смо се обавезали да бранимо следеће принципе: слободу вероисповести и уверења, слободу изражавања, критичко размишљање, женску контролу њиховог сопственог тела, могућност да свака особа може да донесе одлуке у вези са својим животом (и смрти), недискриминацију на свим пољима и социјалну правду.“³⁷⁴

У интервјуу са Женин Шарбон Фонтен из Велике женске ложе Француске, као једна од чланица Европске платформе за секуларизам у политици она каже у вези са општим и посебним интересом следеће: „Наша организација је представљена у институцијама Европске уније у оквиру члана 17. Лисабонског уговора, који позива на регуларни, отворени дијалог са филозофским и неконфесионалним (организацијама)... Ми интервенишемо на два поља: *laïcité* (одвојеност цркве од државе) и женска права.“³⁷⁵

³⁷³ Интервју вођен са Катарином Вегнер, шефицом Канцеларије Немачке дијаконије у Бриселу, 10.2.2015.

³⁷⁴ Интервју вођен са представницом Европске хуманистичке федерације Џули Пернет, 7.1. 2015.

³⁷⁵ Интервју вођен са представницом Француске женске ложе Женин Шарбон Фонтен 22.1. 2015. У Паризу.

Из интервјуа смо видели да су хришћански и секуларни чиниоци потврдили да доприносе развоју политика Европске уније и да неки од њих, поред општих доприноса, имају и своје посебне интересе, који су разлози зашто они уопште и постоје кроз посебна представништва када су цркве у питању или посебне невладине организације када су у питању секуларни чиниоци.

Може се рећи да ови појединачни интереси не спречавају хришћанске и секуларне чиниоце да доприносе општем развоју политика Европске уније, већ учвршћују њихово ангажовање пред институцијама Европске уније.

Осма посебна хипотеза – Будућност дијалога секуларних и хришћанских чинилаца са европским институцијама могућа је по разним питањима везаним за секторске политике, осим оних у којима у великој мери долази до изражаја догматско учење цркава.

Европска унија има потребу да размотри доприносе и хришћанских и секуларних чинилаца, који су обично међусобно сукобљени. И хришћанство и секуларизам доприносе развоју европских политика на свој начин и заступању сопствених интереса. Обе стране су позване да допринесу развоју политика Европске уније на основу члана 17. Лисабонског уговора. Оба концепта се залажу за јачање демократије, људских права и владавине права.

Када је реч о овој посебној хипотези, можемо рећи да смо је потврдили и да је ипак сарадња ова два чиниоца у будућности могућа, осим када у великој мери долази до изражаја догматско учење цркве. Наиме, видели смо да су хришћански и секуларни чиниоци отворено доприносили развоју секторских политика Европске уније након усвајања Лисабонског уговора кроз дијалог семинаре, састанке два пута месечно са земљом која председава Европској унији, да су били ангажовани по питању европских парламентарних избора итд.

Видели смо да када је била у питању израда Водича за слободу вероисповести и уверења, оба чиниоца су допринела побољшању текста, а европски званичници су покушали да усагласе интересе и једне и друге стране. Наиме, иако је католичка црква била против речи „уверења“, на инсистирање секулариста ова реч је постала део наслова Водича, јер се сам водич, у својој бити, односи и на права атеиста, агностика итд. Оно што овде треба напоменути јесте то да је први пут Европска унија одржала јавну расправу у вези са предлогом овог текста и позвала цркве, верске организације,

неконфесионалне и филозофске организације на отворен и транспарентан дијалог у вези са конкретним текстом. Ово је један од примера који показује да су хришћански и секуларни чиниоци седели за истим столом и разговарали о Предлогу нацрта Водича, који је важан за сва људска бића, без обзира којој религији или уверењу припадају.

Када су у питању социјалне политике, хришћански и секуларни чиниоци могу да говоре једним гласом. Видели смо да су дијалог семинар 2010. године из области сиромаштва и социјалне искључености организовали и хришћански и секуларни чиниоци. Хришћански чиниоци су организовали дијалог семинар на тему Сузбијање сиромаштва и социјалне искључености у оквиру Стратегије ЕУ 2020, а Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији дијалог семинар на тему Сузбијање сиромаштва и социјалне маргинализованости – императив за европско управљање. Оба ова чиниоца била су за искорењивање сиромаштва, социјалне искључености у доба финансијске и економске кризе, позивајући на солидарност са сиромашнима и маргинализованим људима.

Још један пример где су оба чиниоца била за заједничким столом јесте тема хришћанских чинилаца Европско грађанство: потребан је смисао припадања заједници, а тема секуларних чинилаца била је Европа и млади: политике Европске комисије усмерене према младима. Оба дијалог семинара су у центар својих дискусија ставили европске грађане, код којих је било важно јачати свест о европском идентитету, изласку на изборе, јачању демократије, владавине права и људских права, као и то да се мора обезбедити довољно фондова за образовање европског идентитета како би се остварила боља будућност европског континента. Овде је важно рећи да су цркве допринеле развоју ове теме публикацијом из области образовања европског грађанства.

Уколико се упореде теме дијалог семинара једних и других чинилаца, може се видети да су хришћански чиниоци много активнији у доприносу секторским политикама Европске уније, што указује и на чињеницу да су дуже присутни на европском тржишту и да су се по овом питању пре, брже и боље организовали него секуларни чиниоци. Секуларни чиниоци могли би још више и боље да развију свој допринос политикама Европске уније уколико би одустали од сталних критика хришћанских чинилаца и енергију фокусирали на креирање својих ставова базираних на људским правима.

Потврдили смо да када је у питању допринос, и хришћански и секуларни чиниоци врло добро баратају бирократским језиком Европске уније. Код хришћанских чинилаца, видели смо да су при заступању интереса добро организовани и да су били у контакту са Европском унијом још пре него што је Лисабонски уговор ступио на снагу.

И хришћански и секуларни чиниоци се залажу за промоцију демократије, људских права и владавине права. Наиме, секуларни чиниоци, као што смо видели, раде то пред институцијама јачајући хармонизацију антидискриминацијског законодавства, док хришћански чиниоци исто то чине, али с тим што, на пример, Конференција европских цркава јача људска права и утврђује концепт људских права и према својим члановима. Посебан тим Конференције европских цркава ради на појашњењу међународног права људских права према црквама, јер треба навести да би црква деловала према Европској унији, она мора и сама да поштује вредности као што су демократија, људска права и владавина права.

Међутим, секуларисти постављају питање како је могуће да цркве које нису демократске установе стоје иза вредности као што су демократија, људска права и владавина права, када се зна да и у цркви постоје педофилија, мобинг итд.

Када су у питању абортуси и истополни бракови, секуларни и хришћански чиниоци се никада неће усагласити у потпуности. Док год се неке цркве држе строго догматских начела, разговор на ову тему је делимично могућ. Чињеница је да се хришћански ЛГБТ покрет све боље организује у Западној Европи, чак између католичких и православних цркава. Да ли ће овај покрет донети неке нове промене у будућности, остаје да се види!

Оно што се мора признати јесте то да је теологија у својој бити шира од међународног права људских права, које представља минимум писаних односа између државе и појединца, док теологија не познаје ограничења људске слободе сем када се ради о кршењу канонског права, тј. чињењу греха.

Међутим, свуда где су људи ту су и изазови, били они законски регулисани или духовно. Они стоје испред људи, и на сваком појединцу, грађанину или грађанки јесте да их превазиђе, било да је реч о кршењу духовних правила која могу имати кривичне последице или кривичног права за оне који не верују. Казна за грех је смрт, рекли би теолози, и то се односи само на оне људе који су припадници одређене вероисповести а

не уверења, а кривични закон се односи на казну која се тиче и верујућег и неверујућег појединца.

Уколико цркве не би заступале у јавности вредности као што су демократија, људска права и владавина права, оне не би могле да уђу ни у један регистар државних институција нити европских међународних организација. Ипак, проћи ће још много времена док се ови друштвени концепти не укорене и међу верујућим и међу неверујућим људима. То значи да је образовање и о религији и о грађанским правима и слободама једнако важно за сваког појединца који жели да живи у уређеном прогресивном друштву, где се поред економије поштују и друге вредности, било оне грађанске или духовне.

Дијалог секуларних и хришћанских чинилаца са европским институцијама могућ је и убудуће уколико је заснован на људским правима и ако постоји баланс између права. Док секуларни чиниоци инсистирају на људским правима, хришћански чиниоци инсистирају на дужности и одговорности. Иако неки хришћански чиниоци имају проблем са концептом људских права јер теологија нуди много боље објашњење заштите концепта људског достојанства, треба признати да за сада не постоји бољи концепт и да треба радити са оним што се има, тј. унапређивати постојеће.

3. Могући правци развоја односа хришћанских и секуларних чинилаца у Европској унији

Докле год хришћански или секуларни чиниоци нису ускраћени за дијалог са европским институцијама, свако ће желети да има свој део колача и буде виђен у отвореном дијалогу са европским званичницима.

Видели смо да су и COMELACE и цркве заинтересовани за дијалог о општим стварима као што су мигранти, млади, запошљавање итд. Видели смо и да су углавном Давид Полак и Софи инт Велт главни предводници у заступању интереса одвојености цркве од државе и да сматрају да француски *laïcité* треба да постоји у свакој држави чланици Европске уније. Међутим, односи цркве и државе нису компетенција Европске уније већ су национална компетенција држава, јер свака европска држава има своје

односе са својим црквама и то зависи од националне историје и улоге коју је црква играла у развоју те државе.

Односи између ових поменутих чинилаца могу бити бољи него што то тренутно јесу уколико не би било сталних напада на хришћанске чиниоце од стране појединих, не свих, секуларних чинилаца. Уколико би и једна и друга страна заступале интересе засноване на људским правима, не би било великих изазова у односима између хришћанских и секуларних чинилаца, а то би грађанима Европске уније донело већу корист јер би глас о заштити достојанства људи био јачи у институцијама Европске уније.

Међутим, схватање људских права и његове универзалности увек ће бити проблем, тако да ће ипак све зависити од индивидуалног схватања људских права оних који воде хришћанске и секуларне организације. Да је сарадња ипак могућа, могло се видети ина конференцији о Међукултурном дијалогу Савета Европе у Бакуу 2014. године, где је Давид Полак јавно похвалио рад Конференције европских цркава на пољу образовања о људским правима. Овакав један пример нам показује да се односи између хришћанских и секуларних чинилаца ипак могу мењати, али да то захтева велики труд обеју страна: и хришћанске и секуларне.

Уколико би хришћански чиниоци временом ојачали, били још боље организовани, постали још више инволвирани у заштиту интереса када су секторске политике Европске уније у питању и међусобно кохерентнији, то би свакако било боље за међусобне односе хришћанских и секуларних чинилаца.

Интервјуи су показали различита мишљења. Неки хришћански чиниоци су за сарадњу, неки нису, док секуларни чиниоци у интервјуу кажу да је сарадња могућа ако се поштују људска права. На питање да ли би се могло замислити заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред европским институцијама, Кипарска православна црква каже следеће: „Не, зато што они не прихватају цркве, а друго, њихове позиције се разликују од црквених.“³⁷⁶

Европска хуманистичка федерација одговара врло позитивно, да је сарадња могућа и да они то увелико и раде са америчким невладиним активистима: „Да, дефинитивно, ми се не супротстављамо раду са верским организацијама уколико су

³⁷⁶ Интервју вођен са представником Кипарске православне цркве епископом Порфиријем Неапољским 23.12.2014. у Бриселу.

организације обавезане да бране основне принципе људских права као што су недискриминација, родна равноправност, слобода избора и заштита мањина.

Последњих месеци радили смо заједно са католичком организацијом из САД Католици за избор на неколико закона који се односе на сексуално и репродуктивно здравље и права о којима се дискутовало на нивоу Европске уније.

Делимо исто мишљење о контрацепцији, абортусу и родној равноправности и потпуно одобравамо њихово разумевање да верске слободе и слобода савести могу да буду лимитиране како би се заштитила права других.

Стога смо задовољни што можемо да удружимо снаге и лобирамо за прогресивно законодавство... Али, наравно, постоје друге верске организације са којима не можемо да радимо јер се дубоко не слажемо у погледу више ствари као што су женска права, права ЛГБТ популације, али и улоге религије у образовању, еутаназии и асистирању при умирању, у погледу верских изузетака у законодавству о једнакости и др.³⁷⁷

За Англиканску цркву, као и за Кипарску цркву, сарадња није могућа, али се ипак оставља простор за такву могућност: „У принципу не, иако можда буде неколико случајева где би то могло да се деси. Али то може да буде грађено само на резултатима одвојеног дијалога за сваку групу онда када постоји слична позиција.“³⁷⁸

Немачка евангеличка црква је по питању сарадње позитивна и каже да је то ипак у Немачкој могуће, па зашто не би било могуће и на европском нивоу: „То зависи од филозофије хуманистичке организације. Постоје неке организације, посебно на националном нивоу, које заиста показују забринутост за теме као што су људско достојанство и заштита животне средине. У сваком случају, за већину њих кључ је њихов сопствени идентитет који изгледа не само секуларан, већ секуларистички, нпр. антиверски, антиклерикалан.

Са бившом групом, заједничко заступање интереса могуће је када верско и секуларно мишљење воде истом резултату – и стога се само јача заједничка позиција. Из наведеног, и то изгледа јесте појава на европском нивоу, заједнички политички рад

³⁷⁷ Интервју вођен са представником Европске хуманистичке федерације Џули Пернет 7.1.2015.

³⁷⁸ Интервју је вођен са аташеом при Представништву Англиканске цркве при Европској унији Дејвидом Филдсендом 8.1.2015.

изгледа једва да је опција: они су обично убеђени да црквама не треба да буде дат јавни простор да подигну свој глас уопште.³⁷⁹

Представник Васељенске патријаршије на питање заједничког заступања интереса гледа врло позитивно: „Наравно. Ја не видим разлог зашто не би било заједничке сарадње о темама које су од заједничког интереса за европско друштво.“³⁸⁰

Представница Велике женске ложе Француске овим поводом заузела је став да односе треба поправити: „Глас филозофских и неконфесионалних организација, без догме препознате организације, далеко је од сматраних једнаким са конфесионалним организацијама, које су привилеговане. Изглед неконфесионалних организација и хуманиста, који представљају велику већину Европе, треба побољшати.“³⁸¹

Из интервјуа смо видели да је сарадња са неким хришћанским факторима немогућа, а са неким могућа и добродошла. Ипак, сарадња ова два чиниоца зависиће од будућих генерација и њихових ставова о људским правима, са једне стране, и верске образованости секуларних чинилаца, са друге стране.

4. Закључак

Дакле, потврдили смо главну хипотезу и преостале посебне хипотезе. Видели смо да хришћански и секуларни чиниоци заступају свој интерес на основу члана 17. Лисабонског уговора, на основу кога се одвија „отворени, регуларни и транспарентни“ дијалог и са секуларним и са хришћанским чиниоцима. У поглављу о доприносу хришћанских чинилаца видели смо да они доприносе развоју секторских политика Европске уније и у Европском парламенту, Европској комисији, Европском савету. Такође смо видели да су се секуларни чиниоци временом боље организовали и почели да доприносе развоју секторских политика Европске уније. Оба субјекта са својих становишта дају значајан допринос развоју демократије, људских права и владавине права.

³⁷⁹ Интервју вођен са бишим замеником директора Канцеларије Немачке евангеличке цркве при Европској унији пречасним др Патриком Роџером Шнабелом, 6.12.2014.

³⁸⁰ Интервју вођен 20.1.2015. са директором Канцеларије Васељенске патријаршије у Бриселу архимандритом Емилијајносом Богујаном.

³⁸¹ Интервју вођен са представницом Француске женске ложе Женин Шарбон Фонтен 22.1.2015. у Паризу.

Хришћански чиниоци истичу да је Европа шири појам од Европске уније, али да Унији треба да се прикључи што више држава како би се континент што пре интегрисао и како се даље не би понављали ратови, као што је сада случај са Украјином. Видели смо да су хришћански чиниоци од почетка били активни у дијалогу са европским институцијама, да су се цркве врло брзо организовале у погледу институционалног дијалога и развиле неопходан језик за општење са европским званичницима. Цркве такође желе да сачувају свој интерес и одрже хришћанство у Европи, посебно после великих миграција људи углавном исламске вероисповести. Секуларни чиниоци су одиграли важну улогу борећи се за то да институције остану секуларне. Сетимо се овде Француске буржоаске револуције и збацивања цркве са власти у Француској. То је био пресудан тренутак у европској историји, када се стало на пут црквама да управљају људима на основу своје догме користећи државне власти. Јачање ислама доприноси повећаној друштвеној секуларисти и већим акцијама секуларног друштва, које на својој агенди свакако још увек држи бласфемiju, сматрајући да борба за слободу изражавања још није добијена у Европи. Утицај секуларних чинилаца на то да се хармонизује национално законодавство са законодавством Европске уније по питању права ЛГБТ популације и абортуса, које спада у национално законодавство, остаје такође изазов на коме ће радити секуларни чиниоци.

Хришћански чиниоци нигде нису споменули да институције Европске уније треба да буду поцрквљене, тј. несекуларне. Цркве само желе да се у јавној дебати чује и њихов глас, јер је то једно устаљено демократско право сваког појединца или организације, како секуларне тако и црквене. Видели смо да је језик који користе хришћански чиниоци потпуно секуларан, да се понекад и унутар хришћанских организација осећа да оне губе од своје црковности, да су се сувише прилагодиле условима комуникације са европским званичницима и да се не види шта је то заиста хришћанско у њиховим порукама, а реч Бог или Исус Христос готово нигде се више и не спомиње, као што је то случај када се црква обраћа својим верницима.

Пошто је Европска унија творевина у којој, према Лисабонском уговору, владају демократија, људска права и владавина права, она је успоставила дијалог са заинтересованим чиниоцима, који треба и даље неговати и развијати. Када Европска унија сама ради на одређеним пројектима, посао јој олакшава дијалог и очекује да и

хришћански и секуларни чиниоци одговоре на позиве када се ради на одређеним документима, када је у току јавна расправа, трагање за најбољим решењима да се реши антисемитизам или исламофобија итд. Треба истаћи да обе стране, и хришћански и секуларни чиниоци, доприносе развоју политика Европске уније. Некада је њихов глас узет у обзир већој мери, некада мање, што зависи од теме и других компетиторских невладиних организација које делују у Бриселу. У раду смо видели да оба актера настоје да развијају демократију, људска права и владавину права у Европској унији, сваки на свој начин и према свом изворном становишту.

VII. ЗАКЉУЧАК

Од Рима до Лисабона, кроз европске уговоре, развијале су се вредности као што су демократија, владавина права и људска права. Постепеним заступањем интереса и хришћански и секуларни чиниоци дошли су до већ поменутог члана 17. Уговора о функционисању Европске уније, којим је црквама, верским заједницама, неконфесионалним и филозофским организацијама легитимно дата могућност да остваре своје демократско право и буду један од важних актера у обликовању секторских политика Европске уније. Видели смо да неке црквене организације такође користе члан 11, којим се позива грађанско друштво на отворени, регуларни и транспарентни дијалог са европским институцијама.

Што се тиче хришћанских чинилаца, објаснили смо њихову сложену структуру и видели ко са ким улази у алијансе и зашто. На пример, Комисија бискупских конференција у Европској унији блиско сарађује са Ватиканском нунцијатуром, OSIPE и Каритасом. Православни су окупљени око Одбора представника православних цркава у Европској унији (CROCEU), а екуменске организације сарађују међусобно и у њима одлуке заједнички доносе православне и протестантске цркве са којима сарађује Заједница протестантских цркава у Европи. Иако постоји својеврсно такмичење између њих, они ипак раде заједно, у интересу општег добра, и настоје да обликују европско законодавство којим би се заштитио интерес људи, било да су верујући или неверујући, тј. њихово људско достојанство.

Што се тиче секуларних чинилаца, они су подељени у две групе, и то: филозофске и неконфесионалне организације. У филозофске организације спадају слободни масони, а у неконфесионалне Европска хуманистичка федерација, Европска платформа за секуларизам у политици итд. Видели смо како су се постепено организовали најпре секуларни чиниоци у Европској хуманистичкој федерацији, у Европској платформи за секуларизам у политици, а потом слободни масони, и то кроз Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији.

Уколико погледамо теме којима се хришћански чиниоци при заступању баве, углавном је то породица, и код православних и код католичких чинилаца схваћена у хетеросексуалном смислу, док екуменске организације то питање ни не покушавају да дефинишу јер је о томе немогуће постићи заједнички став. У раду смо потврдили,

наведеним материјалом, да цркве све професионалније заступају сопствене интересе и да су скоро потпуно усвојиле секуларни језик у општењу са европским институцијама. Видели смо да цркве нису активне баш за време сваког председавања и да то зависи од тога колико су цркве активне на националном нивоу.

Када су секуларисти у питању, једна од главних битака добијена је за време белгијског председавања, када је први пут дошло до сусрета између Европске хуманистичке федерације и белгијског премијера Ива Латерна.

Од пројеката остварених за оба чиниоца важан је Водич за промовисање верских слобода и уверења. Међутим, дошло је и до потпуног фијаска када је у питању Европска комисија и тужба омбудсману да се дијалог не води правилно. Видели смо да су хришћански чиниоци много транспарентнији при заступању интереса од секуларних чинилаца, али се ипак код ових других може наслутити већа отвореност сада него што је била у почетку.

Састанци са европским званичницима су, нажалост, затвореног типа, што значи да није дозвољено присуство медија.

Потврдили смо главну хипотезу и преостале посебне хипотезе. Видели смо да и хришћански и секуларни чиниоци доприносе развоју секторских политика Европске уније у дијалогу са Европским парламентом, Европском комисијом и Европским саветом. Оба чиниоца раде у духу промовисања и заштите демократије, владавине права и људских права.

Видели смо да су црквена представништва активна и на другим пољима иако се у бити баве својим појединачним интересима. Показали смо и да се са јачањем ислама секуларни чиниоци све снажније боре за то да се право на слободу изражавања максимално поштује и да нема балансирања са слободом вероисповести и уверења.

Када је у питању судбина ЛГБТ заједнице и питање абортуса, уверили смо се да су главни заступници интереса пред институцијама ипак секуларни чиниоци а не цркве, јер оне по том питању не могу да дођу до заједничког става, осим што је став Римокатоличке и Православне цркве јасан.

Јасно је да хришћански чиниоци желе да институције Европске уније остану секуларне, тако да је страх секуларних чинилаца да европски званичници одмах имплементирају глас цркава у европске политике неоснован.

Може се закључити да је Европска унија ипак урадила свој демократски посао дајући у Лисабонском уговору простор и црквама и верским заједницама, филозофским и неконфесионалним организацијама да воде отворен, транспарентан и регуларан дијалог, чиме је омогућен слободан приступ институцијама.

У раду смо потврдили да оба актера настоје да развијају демократију, људска права и владавину права у Европској унији, и то сваки на свој начин и према свом изворном гледишту. Неке нове генерације хришћанских и секуларних чинилаца имаће прилику да раде на побољшању и развијању заједничке аргументације ових чинилаца. Перспектива ових односа умногоме ће зависити од друштва, које се свакодневно мења. Вредности као што су демократија, људска права и владавина права јесу секуларне вредности које су цркве прихватиле и по којима развијају свој однос са институцијама. Видели смо да су спремност и воља за заступање интереса који доносе општу добробит присутне и код једних и код других чинилаца. Договор између секуларних и хришћанских чинилаца у заступању интереса могуће је постићи у вези са бројним питањима. Но, у погледу неких питања као што су породица, абортус, права ЛГБТ популације договор неће бити могућ са свим црквама. Да ли ће Римокатоличка, Православна и неке протестантске цркве променити ставове по питању абортуса, истополних бракова, остаје да се види у будућности. Важно је унапређивати постојеће стање и активно доприносити изградњи европског друштвеног система, поштујући глас и хришћанских и секуларних чинилаца.

VIII. ДОДАЦИ

(скраћенице, литература, интервјуи)

Скраћенице

КЕК	– Конференција европских цркава
CSC	– (Church and Society Commission) Комисија за цркву и друштво
COMECE	– Комисија бискупских конференција у Европској заједници
БЕПА	– Биро европских политичких саветника
ССМЕ	– Црквена комисија за мигранте у Европи
CPCE	– Заједница протестантских цркава у Европи
OSIPE	– Језуитски европски социјални центар
EYCE	– Екуменски омладински савет у Европи
APRODEV	– Асоцијација Светског савета цркава, која ради на развојним политикама у Европи
EKD	– Немачка евангеличка црква
CROCEU	– (The Committee of Representatives of Orthodox Churches to the EU) – Одбор православних представника при Европској унији
EPSP	– Платформа за секуларизам у политици при Европском парламенту
ЕНФ	– Европска хуманистичка федерација
COMELACE	– (Obédiences Maçonniques Libérales et Adogmatiques à la Construction Européenne) Друштво масонских и адогматских либерала при Европској унији

Списак селективне литературе

1. Архива Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава, Брисел.
2. Annual Report of the Church and Society Commission of the Conference of European Churches 2004, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2005.

3. Annual report 2007, The Church and Society Commission of Conference of European Churches, Brussels, 2008.
4. Appleby R. Scott, *The Ambivalence of the Sacred, Religion, Violence and Reconciliation*, Carnegie Corporation of New York, 2000.
5. Brackney H. William, *Human Rights and the World's Major Religions*, Volume 2: the Christian traditions, London, 2005.
6. Bringing religion into international relations, Jonathan Fox and Shumuel Sandler, *Culture and Religion in international relations*, Palgrave, 2004.
7. Barnett James, Lang Peter, *A Theology of Europe, Religions and Discourse*, Vol 28, AG, Bern, 2005.
8. Colas Alejandro, *International Civil Society*, Polity, 2002.
9. Constitution and other legal texts, CEC, Geneva, 2003.
10. CEC at 50, Conference of European Churches, Geneva, 2009.
11. Динан Дезмон, *Све ближе Унија*, Увод у европску интеграцију, Службени гласник, Београд, 2009.
12. Dignity and Truth, Civil Society and European Cooperation, Wetenschappelijk Instituut voor het cda, The Hague, August, 1996.
13. Dialogue between peoples and cultures, European Commission, Brussels, 2005.
14. Др Милосављевић Славомир и др Радосављевић Иван, *Основи методологије политичких наука*, друго измењено издање, Београд, 2003.
15. Др Димитријевић Војин и др Рачић Обрад, *Међународне организације*, друго допуњено издање, Савремена администрација, издавачко-штампарско предузеће, Београд, 1978.
16. Dr Zelistra A. Jurjen, *European Unity in Ecumenical Thinking 1937–1948*, Boekencentrum.
17. Европа на раскршћу; цркве разматрају нове европске изазове; Annual Report of the Church and Society Commission of the Conference of European Churches 2005, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2006.
18. Европа у покрету; обавеза цркава према европским интеграцијама.
19. Европске интеграције, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2009.
20. Европска конвенција о људским правима, Савет Европе, Београд, 2003.
21. Evans D. Malcom, *Manual of the wearing of religious symbols in public areas*, Edition du Conseil de l' Europe, 2009.
22. From Trondheim to Lyon 2003–2009, Conference of European Churches, Geneva, 2009.
23. From Graz to Trontheim, Conference of European Churches, Geneva, 2003.
24. From Trondheim to Lyon, Conference of European Churches, Geneva, 2009.
25. Фуше Мишел, *Европска унија пола века касније: стање и сценарији обнове*, Службени гласник, Београд, 2009.
26. Глобализација, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2009.
27. Главни и одговорни уредник Мијовић Миличко, *Рођени у крви, изгубљене тајне масонерије*, Народна књига, Алфа, 1995.
28. Генерални директор Живадиновић Петар, главни и одговорни уредник Јањић Весна, *Речник слободног зидарства*, издавач Paideia за ово издање, 2001.
29. Берјцент Мајкл и Ли Ричард, *Храм и ложа*, Бата, Београд, 1995.
30. Laurens Hogebrink; Europe's Heart and Soul, Jacques Delor's Appeal to the Churches, 2015.

31. Хикс Сајмон, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.
32. Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 2000.
33. Изазови, вредности, наде; једна етапа авантуре европског екуменизма; Brisel 1990–2002, Conference of European Churches, Septembar, 2002.
34. Институт за међународну политику и привреду, *Водич кроз право Европске уније*, Београд, 2009.
35. *Изазови европских интеграција*, часопис за право и економију европских интеграција, Службени гласник, Београд.
36. *Историја политичких и правних теорија*, I књига, *Од антике до почетка XVII века*, IV издање, Народна књига, Београд, 1982.
37. Јањевић Милутин, *Реформски уговор из Лисабона*, Службени гласник, Београд, 2008.
38. Јањевић Милутин, *Спољна политика Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.
39. Ковачевић Живорад, *Међународно преговарање*, Дипломатска академија, „Филип Вишњић“, МСП СЦГ, Београд 2004.
40. Китановић Е., *Конференција европских цркава (развој, структура и циљеви)*, Хришћански културни центар, Београд, 2007.
41. Кегли В. Чарлс, Јр I Виткоф Р. Јуџин, *Светска политика, тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија, Београд, 2004.
42. Кнежевић Предић Весна и Радосављевић Зоран, *Како настаје и делује право Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2009.
43. Лукић Ђорђе, *Српско-енглески дипломатски речник*, Дан Граф, Београд, 2002.
44. *Људска права у хришћанској традицији*, Службени гласник, Београд, 2009.
45. Massignon Berengere, *Des dieux et des fonctionnaires* (Богови и државни службеници), Les structures de l'EECCS au regard de l'ecclesiologie protestante i L'anticipation reussie de l'elargissement: la fusion de l'EECCS dans la KEK, Presses universitaires de Rennes, Rennes Cedex, 2007.
46. Marks Susan and Clapham Andrew, *International Human Rights Lexicon*, Oxford, 2005.
47. Мишчевић Тања, *Придруживање Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009.
48. Малицки П., *Историја хришћанске цркве*, издање књижаре Радомира Д. Ђуковића Београд Теразије, 1933.
49. Обавеза и саосећање; вредности, идентитет и религија у Европи; Annual Report of the Church and Society Commission of the Conference of European Churches 2007, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2008.
50. OSCE Human Dimension commitments, Volume 2, Chronological Compilation, 2nd Edition, 2005.
51. OSCE Human Dimension Commitments.
52. Проф. др Аврамов Смиља и проф. др Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2003.
53. Прокопијевић Мирослав, *Европска унија*, Увод, Службени гласник, Београд, 2009.
54. Протојереј др Поповић Радомир, *Православне помесне цркве*, Београд, 2004.
55. Прокопијевић Мирослав, *Људска права*, Институт за европске студије, Београд, 1996.

56. Проф. др Станивуковић Маја, *Појединац пред Судом европских заједница*, Службени гласник, Београд, 2009.
57. Поговор Радуловић Милан, *Закон о црквама и верским заједницама*, Службени гласник, Београд, 2006.
58. Религија у јавној сфери, Annual Report of the Church and Society Commission of the Conference of European Churches 2008, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2009.
59. Радуловић Милан, *Обнова српског државног права*, Фондација „Конрад Аденауер“ и Хришћански културни центар, 2009.
60. Религија у јавној сфери; Annual Report of the Church and Society Commission of the Conference of European Churches 2007, Church and Society Commission of CEC, Brussels, 2008.
61. Rodney L. Petersen, editor, *Christianity & Civil Society*, The Boston Theological institute 1992–1993.
62. Ребић Алберт, *Библијске старине*, III допуњено издање, Кришћанска садашњост, Загреб, просинац, 2008.
63. Предео *Стари завјет* Даничић Ђ., *Нови завјет* предео Карацић Стеф. Вук, *Свето писмо Старога и Новога завета*, Југословенско библијско друштво, Београд.
64. Протојереј проф. др Брија Јован, *Речник православне теологије*, Хиландарски фонд Богословског факултета СПЦ, Београд, 1977.
65. Симић Р. Драган, *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
66. Становчић Војислав, *Политичка теорија*, том I, Службени гласник, Београд, 2006.
67. Translated by Chamberas Peter and Russell Norman, *Orthodoxy and the West*, Holly Cross Orthodox Press, Athens, 1992.
68. The churchres in international affairs, reports 2003–2006, Commission of the churches for international affairs of the Wrold Council of Churchres, Geneva, 2006.
69. Tackling blasphemy, insult and hatred in democratic society, Council of Europe, France, 2008.
70. Toledo guiding principels on teaching about religions and beliefs in public schools prepared by the ODHIR Advisory Council of experts on freedom of religion or belief, OSCE, Poland, 2007.
71. Труд Алексис, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007.
72. Theological Reflection on Accompaniment, Ecumenical Accompaniment Programme in Palestine and Israel, Wrold Council of Churches, Geneva, 2005.
73. United States Commission on International Religious Freedom, Annual report, 2009.
74. Вајлер Џозеф, *Устав Европе*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002.
75. Вујачић Илија, *Политичка теорија, студије, портрети, расправе*, Чигоја, Београд, 2002.
76. Шаховић Милан, *Међународно право у међународним односима, друга половина XX века*, Службени гласник, Београд, 2008.
77. Weber Anne, *Manuel sur le discours de haine*, Edition du Conseil de l' Europe, 2009.
78. Williams Andrew, *EU Human Rights Policies, a study in Irony*, Oxford, 2005.

Интернет странице

1. http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/index_en.htm
2. http://www.parliament.cy/parliamentEING/006_06_02_12.htm
3. www.cec-kek.org
4. www.spc.co.yu
5. www.wcc-coe.org
6. http://ec.europa.eu/index_fr.htm
7. www.europarl.europa.eu
8. www.coe.int
9. <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=&lang=en>
10. www.osce.org
11. http://www.leuenberg.net/side_start.php?news_id=1&navi=3&part1_id=52&part2_id=53&part_id=54&p3=232
12. www.eyce.org
13. www.eurodiaconia.org
14. www.comece.org
15. www.ccme.be
16. http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/index_en.htm
17. www.humanism.org.uk/home
18. www.humanistfederation.eu/
19. <http://politicsreligion.eu/>
20. <http://en.wikipedia.org/wiki/Freemasonry>
21. http://ec.europa.eu/bepa/activities/outreach-team/dialogue/index_en.htm
22. http://www.aepl.eu/index_en.htm
23. <http://la-parfaite-union.over-blog.com/article-connaissiez-vous-le-comalace-111107416.html>
24. <http://www.delphiorder.org/>

Прилози

ПРИЛОГ 1. Интервју са генералном секретарком Еуродијаконије Хедер Рој

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 10.12.2014 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

European Commission – Social and Economic Policy, social services, poverty and social inclusion, EU funding, social investment, inequalities, minimum income, EU mobility, extreme destitution, employment in social and health care services, quality of services, debt, homelessness, migration, roma inclusion etc. based on concepts of Civil dialogue as in the treaties.

European Parliament as above.

European Council? Social and Economic policy, civil dialogue.

2. Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

In conjunction with other NGO's, getting poverty target in the Europe 2020 strategy and the very good changes to the Public Procurement directive where quality of services is stronger in the process – however it is not perfect so not a total success.

3. Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

Up until now we still have not achieved a proper balancing of social and economic priorities in EU policy – e.g. social impact of EMU etc. This is in part because of the MS and EU institutions reaction to the financial and economic crisis which has focused on a hierarchical approach of restore stability to financial system, add growth and employment and then address social issues.. these are political reasons. Practically however we have not been strong enough on all the economics of the crisis and also we tend to see things only through our social perspective.. at the same time we could be better at using things like Article 9 of the TFEU for example.

4. Какав је ваш став о имплементацији члана 17?

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

We are happy it is there but we as an organization do not need to use it so much as the churches as we are seen as an NGO with a particular faith basis rather than a church organization – that being said we would not want to see the article lost or weakened in any way as it is a useful tool for our members and for our partners in CEC etc.

5. Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

We already do this. We work with CEC, CCME and Caritas where appropriate and are happy to continue to do so where it is of mutual benefit and where resources allow.

**ПРИЛОГ 2. Интервју са бившим замеником директора Канцеларије
Немачке евангеличке цркве у Бриселу, пречасним др Патриком
Роцером Шнабелом**

Researchar. 17 by Elizabeta Kitanovic 06.12.2014 Brussels

*1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред
институцијама Европске уније:*

Европском комисијом

Европским парламентом и

Европским саветом?

*What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of
which legislative act vis-à-vis European Institutions:*

European Commission

European Parliament

European Council?

The Brussels Office of the Plenipotentiary of the Council of the Protestant Church in Germany (EKD) considers itself as a representation vis-à-vis the European Union. It is at the same time

- carrying out church-diplomatic efforts to strengthen the relationship between EKD and the EU Institutions, but also other Brussels based or European Institutions such as NATO and the Council of Europe,
- guarding the status churches, religious- and non-confessional organisations enjoy under German law, and
- advocating for the interests and fundamental rights of weak groups that deserve social protection (such as migrants and refugees, the unemployed, people with a handicap etc.), and causes that deserve ethical consideration (such as bioethical questions).

The office's work is therefore not limited to certain legal or political fields or particular legislative acts. It takes part in the general dialogue according to art. 17 III TFEU, i.e. on all three levels of the dialogue:

- Representatives of EKD take regularly part in the so called “Religious Leaders Meetings”, first organized by the President of the European Commission, which later came to be co-chaired by the presidents of the European Parliament and European Council as well. In fact, the Chairman of the Council of EKD has been present at the historical meeting in 1990, when President Delors first brought up the idea of regular meetings in order to give a “soul for Europe”.
- Legal Officers of EKD have frequently taken part – passive or active – in dialogue seminars co-organised by the Commission and CSC/COMECE. They respond to consultations, both on paper and online, attend briefings, hearings and other formats of the structured dialogue the EU is having with religious and non-confessional organisations in particular and civil society in general.
- The EKD is present in Brussels in order to be able to lead the dialogue on a day-to-day basis, engaging in non-formal exchanges with representatives of all constitutional bodies of the EU and its other relevant institutions. It organizes breakfast meetings for German MEPs, panel discussions with church experts and representatives of Commission, Parliament and Council, and – more generally and without connection to any particular occasion – promotes the values EKD stands for.

Obviously, this also includes interventions concerning concrete political discussions or legislative acts. In fact, the reason why the EKD office was opened was the Directive on Data Protection (95/94/EC), which was discussed from the late 1980s and finally entered into force 1995. If there had been – as originally intended – a general prohibition of the storage and exchange of data concerning the religious affiliation of citizens, the German Church Tax would not have been legal under EU law. Therefore, EKD and the German Government (and other member states with similar systems) saw to the inclusion of a church-clause. Similar interventions were necessary for the protection of the status, religious and non-confessional organisations enjoy in German labour law.

However, whilst it is the prime task of national churches to speak up whenever their institutional rights under national legislation are in danger of illegitimate (and unintended) negative influence through EU-law, it is also part for the self-understanding of churches to take part in wider political discussions, raising their

voice for the weak. One such example is the Common European Asylum System, where EKD has often advocated for a revision of the Dublin Directives in order to create a fair burden sharing between EU member states.

And finally, the “European Idea” of a peaceful integration and a unity in diversity have become an aim for which EKD speaks out, in particular with view to rising nationalism in EU member states.

2. *Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?*

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

EKD has been part of the alliance of churches that have been advocating for a “church article” in EU primary law. In fact, the wording of the former Declaration No. 11, the current art. 17 I and II TFEU go back to proposals by the German Churches. EKD advisor Professor Dr Gerhard Robbers has been the “father” of the original proposal, which has later been extended to include a provision on a regular dialogue between the EU and religious as well as non-confessional organisations. The inclusion of these provisions into EU law has been a very important and highly prominent and visible achievement to which EKD lawyers have made a highly significant contribution. Other achievements are the above mentioned church clauses in the data protection directive and Directive 2000/78/EC on labour law.

3. *Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?*

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

There has been no “big failure” so far. However, we make the sad experience that it is – relatively – easy to achieve legal security for churches in institutional matters while it is much more difficult to achieve improvements in the social sector, e.g. for refugees. In particular parties with a Christian Democratic background are easily convinced to support the churches as organisations, while

the implementation of Christian values is much more subjected to a balancing of conflicting political interests.

4. Какав је ваш став о имплементацији члана 17?

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

Art. 17 TFEU is a great achievement both for the Churches and for the European Union, in fact Europe as such.

- It is an achievement for the churches, because their internal structures and external legal frame have developed over centuries, embedded in a political and social culture that has been deeply impregnated by religion and belief. Therefore, not many other fields of legal regulation show so many very special particularities in the different member states of the EU: the relationship between state and church, between the public sphere and religion and belief is truly at the centre of national identity (and not only under an explicit laique or Christian constitution, but – in varying degrees in all other states, too). Therefore, the guarantee of the EU not to interfere in this field, is very important for a true Unity in Diversity. At the same time, the EU has not structured its own relation towards religion and belief taking the smallest possible scale – that of laïcité – as denominator, but has formed its own approach, characterized by neutral openness and open dialogue.
- It is an achievement for the EU, because it has wisely chosen not to interfere in a field where national identity is affected, but shown its ability to distinguish between a national level where national legislation must have the prerogative (“status” of religion) and a European level where it needs to adopt its own approach (“dialogue”). Therefore it avoids conflict and at the same time engages important societal actors in dialogue and wins potential multipliers of the European idea. From the latter, not only the institutions, but also Europe itself can profit, because the churches have a wide and deep permeation of society and can be important in combating nationalism, xenophobia and bias.

5. Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

It depends on the philosophy of the humanist organisation. There are some, in particular on the national level, that are show real concern for issues like the protection of human dignity, the protection of the environment etc. However, for most of them the key issue of their own identity seems to be that they are not only secular, but secularist, i.e. anti-religious, anti-clerical. With the former group, common advocacy might be possible where religious and secular convictions lead to the same results – and thus strengthen the common position. With the latter, and these seem to be particularly active on the European level, common political work seems hardly an option: they are usually convinced that churches should not be given a public forum to raise their voice at all.

ПРИЛОГ 3. Интервју са директором Репрезентације Кипарске православне цркве у Бриселу Њ. п. господином Порфиријем (Папастилиану)

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 23.12.2014 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом и

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

Our organization since its establishment it has make efforts vis a vis the European institutions to promote human rights, freedom of religious or belief, issues concerning cultural heritage as well as environmental problems.

2. *Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?*

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

The efforts made with the European Parliament to grand part of its budget for the conservation of the cultural heritage of the occupied part of the Republic of Cyprus.

3. *Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?*

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

The failure of not implementing article 17 by the European Council and again the failure of not implementing at a satisfactory percentage of the article by the European Parliament.

4. *Какав је ваш став о имплементацији члана 17?*

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

We would be in favor of a more intensive and deep dialogue with all institutions and on a frequent base. Institutions have mentioned it, but still no enough have been yet done.

2. *Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?*

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

No, since they are not accepting churches on the one and on the other their positions are totally contradictive with churches' one.

ПРИЛОГ 4. Интервју са представницом Европске хуманистичке федерације у Бриселу Џули Перне

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 07.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

The EHF stands for secularism and humanism. This implies that EU institutions must remain neutral regarding religions and beliefs and that public must be adopted on secular grounds that everyone can agree on – the protection of human rights principles defined in the Charter for Fundamental rights and article 2 TEU.

As humanists, we endorse a progressive vision of society and are particularly committed to the defense of the following principles: freedom of religion and beliefs, freedom of expression, critical thinking, women's control over their own body, one's ability to make choices for ones' own life (and death), non-discrimination on all grounds and social justice.

Apart from the annual summits with the 3 EU Presidents (EP, EC and Council) which is held on the issue of the European year, we hold regular meetings with the Commission, the European Parliament and the rotating Council Presidencies under Article 17 TFEU.

We have had troubles to be heard on the same footing as the churches but the situation has improved lately. With the European Commission, we lengthily requested the organization of the same dialogue seminars that had been granted to churches for years. The European Ombudsman issued a decision in our favour, recognizing the “maladministration” of the EC and asking it to clarify its rules for

the dialogue under Article 17 TFEU. We eventually managed to organize our first dialogue seminar with the EC last year. (More information [here](#))

With the EC, we exchange views on issues directly related to its competences (e.g. the rise of populism in Europe and the creation of a new Rule of Law mechanism; conflicts of rights with religious exemptions from EU anti-discrimination directives).

On concrete legislations, we also contribute to its consultations (e.g. Freedom of expression, European Research Area) and have had very good contacts with the European External Action Service (on Guidelines on Freedom of religion or beliefs, see below). (More information [here](#))

With the European Parliament, we usually meet once a year the EP Vice-President in charge of Article 17 to have rather formal discussions. This dialogue has proven disappointing since the successive vice-presidents have always been outspoken Christians who paid more attention to churches than to non-confessional organizations. (More information [here](#))

But our work with the European Parliament is not limited to these formal meetings. Our advocacy work is also directed towards MEPs on binding and non-binding resolutions related to women's rights, LGBT's rights, research and Freedom of religion or beliefs (with the EP Platform for Secularism in Politics and the EP working group on FROB).

With the Council, we have mostly had contacts with the rotating Council presidencies. Despite our repeated requests, we had to wait until the Belgian Council Presidency in 2010 to be received (whereas the churches had been received for years). From then on, we had good contacts with several presidencies (Greek, Italian) whereas other refused to receive us (e.g. Ireland). In these meetings, we always highlight European issues of interest for us but also national issues of concern.

(More information [here](#))

2. Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

We have been very successful in securing a secular and balanced approach on the EU guidelines on Freedom of religion or beliefs adopted in 2013 by the European Union. We were consulted by the EEAS and therefore could expose our views. For instance, we highlighted the need to call for the ban of blasphemy laws and to protect non-believers' rights worldwide. We also remain vigilant to limit the use of conscientious objection and to balance the parents' right to educate their children according to their beliefs with children's right to get pluralist views at school.

Despite a strong lobbying from several religious organizations, the final version of the Guidelines kept a balanced position and included most of our requests. (More information [here](#))

Another good example of our recent successful advocacy work was our mobilisation to protect freedom of research in Europe and women's health in developing countries. As you know, the anti-choice citizen initiative "One of Us" organised, coordinated and promoted by conservative religious organisations requested the end of EU funding for activities "destroying the human embryo". This implied cutting European funding for embryonic stem cells research and for the protection of sexual and reproductive health and rights (SRHR) in developing countries (access to contraception, pre-natal and post-natal healthcare, information on sexuality etc). The EHF mobilised with other organisations (including progressive Catholics) ahead of One of Us' public hearing at the European Parliament in April 2014 to explain why it should not be acted upon by the European Commission. We did a successful work towards MEPs (progressive ones stood against the initiative during the hearing), the media (briefings, press conference, coverage by EU, international and national media) and the public at large. (More information [here](#))

3. Шта сматрате вашиим највећим неуспехом и зашто?

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

Here I am thinking about the 2013 European Parliament's report on sexual and reproductive health and rights (also called the 'Estrela' report from the name of its rapporteur Edite Estrela S&D). This very progressive report requested the EU and member states to improve their protection of SRHR (including legal access to abortion and compulsory sexual education at school). It was strongly attacked by most religious organisations and anti-choice organisations. We mobilised with women's rights, SRHR, LGBT's rights and progressive catholic organisations to push for the adoption of this report, explaining to MEPs what it was about and trying to dismantle the propaganda of anti-choice organisations. The debate was very tough at the European Parliament (the supporters of the report were directly attacked and all MEPs were intensively spammed) and unfortunately, the report could not get through during the plenary vote. MEPs voted instead in favor of a conservative resolution which said that SRHR were not the business of the European Union.

It was all the more disappointing that an exact number of MEPs voted in favor and against the alternative resolution (after corrections of the votes).

More information [here](#)

It is difficult to assess what went wrong. The kind of issues we work on towards the European Parliament are highly ethical and MEPs vote on them according to several criteria which include their own personal conscience and ethical views. The margin to convince more MEPs is narrow.

Surely the intensive anti-choice lobbying scared several "key" MEPs, in particular the French EPP MEPs for whom ethical issues are particularly sensitive. Progressive organisations which fight for freedom of choice and non-discrimination must mobilise and coordinate strongly to expose this anti-choice lobbying and explain the positive input of this kind of legislations.

4. Какав је ваш став о имплементацији члана 17?

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

The EHF has strongly opposed the institutionalization of the privileged relations between EU institutions and churches and therefore opposed the introduction of article 17 TFEU in the Lisbon Treaty.

Even if this article also applied to non-confessional organisations (like the EHF), we deeply believed (and still do) that there was no reason for churches and non-religious organisations to be granted specific attention by and access to EU institutions.

We wanted them to be treated the same way as other non-governmental civil society organisations and therefore asked for Article 17 dialogue to be included into the general arrangements of Article 11 TEU (on the dialogue between EU institutions and the civil society).

Because of the strong lobbying conducted by the Vatican, Article 17 was eventually included in the Lisbon treaty which granted specific treatment for churches and non-confessional organizations by EU institutions. Since 2009, we have therefore decided to take part in this dialogue and to ensure its fair implementation by the EU institutions (i.e. to make non-believers' voice heard and non-confessional organizations received alongside churches and religious organizations).

(If you want more information, I invite you to read our more detailed position here in the article written by our President Pierre Galand "Une Europe laïque à l'écoute de tous, p6, item 3)

http://ec.europa.eu/archives/bepa/pdf/publications_pdf/see_also/n75_june_2014.pdf

You can also have a look at David Pollock's article on the issue : <http://humanistfederation.eu/ckfinder/userfiles/files/our-work/Campaign%20opposing%20special%20rights%20for%20churches%20in%20the%20EU/93-Article-17-paper-Aston-Univ-Nov10.pdf>

and here for a broader perspective : <http://humanistfederation.eu/our-position.php?page=secular-europe>

5. Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

Yes definitely, we are not opposed in principle in working with religious organisations -as long as the organisations in question are committed to the defence of fundamental human rights principles such as non-discrimination, gender equality, freedom of choice and protection of minorities. These last months, we have worked hand in hand with the USA- based Catholic organisation “Catholics for Choice” on several legislations related to sexual and reproductive health and rights discussed at the EU level. We share the same views on contraception, abortion and gender equality and also fully endorse their understanding of how should religious freedom and conscientious objection be limited to protect others’ rights. We are therefore pleased to join forces to push forward progressive legislations.

See for instance our joint position on the Estrela report : <http://humanistfederation.eu/news-fhe.php?pages=sexual-and-reproductive-rights-are-human-rights-support-the-estrela-report>

But of course there are other religious organisations we cannot work with since we deeply disagree on a wide range of issues such as women’s and LGBT’s rights but also on the role of religion in education,, euthanasia and assisted dying, religious exemptions from equality laws etc.

ПРИЛОГ 5. Интервју са представником Англиканске цркве господином Давидом Филсеном, у Бриселу

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 08.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

The only legislative act on which I have so far taken action is the In Vitro Medical Diagnostic Devices Regulation. Others are in prospect once the new (2015) Commission Work Programme starts to be implemented.

2. *Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?*

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

None so far!

3. *Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?*

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

None so far!

4. *Какав је ваш став о имплементацији члана 17?*

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

We consider that the Article 17 Treaty provisions are essential to establishing a proper relationship between the churches and the EU Institutions. Whilst their implementation may not yet be perfect, we consider things could be a lot worse if there was no Article 17 provision. We prefer the Commission approach which provides for separate dialogue meetings with religious organisations and those philosophical organisations whose *raison d'être* includes opposition to religious faith. We are currently concerned that the transfer of responsibility for the dialogue process from the Commission Presidency to the DG of the First Vice-President could lead to a downgrading of the process.

5. *Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?*

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

In general no (see above) although there maybe a few cases where this could occur. But it could only be built on the outcome of separate dialogue sessions for each group giving rise to similar positions.

ПРИЛОГ 6. Интервју са представником Руске православне цркве о. Димитријем Сизоненком

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 12.01.2015 Brussels

The influence of the Russian Orthodox Church in Brussels is limited and not least due to the fact that Russia is not a member of the EU (as a consequence – in the European Commission there are no Russian commissars, and in Parliament there are no Russian MPs). Therefore, the Moscow Patriarchate is deprived of the opportunity to promote their initiatives that exist, for example, for the Orthodox Church of Greece, Cyprus, Romania and Bulgaria.

Nevertheless, in 2006 the Russian Church was able to amend in the text of the Framework Strategy on non-discrimination, the concept of distributive justice, which gives the opportunity of reading and interpretation of “minority rights” in accordance with the position of the Church. In the draft of this document all minorities were in one list, without separation on “right” minority and “wrong” minority.

ПРИЛОГ 7. Интервју са генералним секретаром Заједнице бискупских конференција у Европској заједници о. Патриком Дејлијем

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 23.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative acts vis-à-vis the European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

The dialogue with the European institutions takes place in the framework of art 17 which recognizes the specific identity of the churches and therefore it is in the form of a specific church voice as a dialogue partner.

What are the priorities vis-a-vis the European Commission (EC)?

We see ourselves as of service to the European project and it would be our hope that the policies proposed by the EC would be inspired by and would reflect the social vision and the teaching of the church. Therefore our hope would be that legislation would reflect the values which we believe to be fundamental to civilized living and which would aim to promote further the ideals of justice, equality, fairness and peace that characterize the idea of European society.

European Council

We monitor the EU legislation as it progresses and we like to see that our value system is recognised and acknowledged by those who need to take the political decisions.

European Parliament

If necessary we would seek to work together with members of the parliament to contribute to the debate and assist the parliamentarians in reaching decisions which correspond most closely to the ideas of the catholic social teaching which also protects freedoms of the church to carry out its own mission.

2. Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?

What is the biggest achievement in advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

Ar.17 is a very great achievement as it enables a huge constituency in Europe in the form of the church and its members to speak and to contribute to the political process of shaping justice and a fair society.

3. Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

One would like to have God mentioned in the constitution, which is due acknowledgement of the Christian roots and European identity in the legal texts, and the fact that this is not included is a failure. One of the areas where failure can be considered so far is the vision that European policy makers have of beginning and end of life issues, euthanasia, etc.. The church has not yet succeeded in the European context to transmit the idea of human dignity in all its richness.

We try to persuade the MEPs according to the vision of the catholic church.

4. Какав је ваш став о имплементацији члана 17?

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

We welcome art. 17 as an opportunity, acknowledging it as a legally secured opportunity, to engage in dialogue with the European institutions. This is a good thing. Dialogue at the upper and senior level of churches and EU institutions should be more than the window dressing and that is the case for both parties. Churches needs to represent people who knows the EU policy and it is to the credit of the other side that they are open to listening, thanks to goodwill to share the church's vision for the policy in the pipeline or the policy which is planned.

5. Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?

Could you consider a common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

No... It is difficult to see why even if there were the common position the humanists should even want to be associated with the churches, given that one of

their fundamental principles is to deny the religious voice any entitlement in the public debate... Freedom of religion is fundamental human rights for living.

ПРИЛОГ 8. Интервју са Ценин Шамбо-Фонтен, Велика женска ложа Француске, Париз

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 22.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

Notre organisation est représentée auprès des institutions de l'Union européenne dans le cadre de l'article 17 du traité de Lisbonne qui préconise un dialogue permanent et ouvert avec les organisations philosophiques et non confessionnelles

Nous sommes enregistrées dans le registre des représentants d'intérêts.

Notre organization représente 14000 femmes réparties dans 431 loges. La plupart sont sur le territoire hexagonal, mais la Grande Loge Féminine de France (GLFF) a aussi des loges dans des pays autres:

en Europe: en Bulgarie en Hongrie en Roumanie en Serbie, en Pologne, en Lettonie, au Luxembourg, en Israël, au Liban,

à l'Ile Maurice.

en Afrique: au Sénégal, au Congo Brazaville, au Togo, au Gabon, en Côte d'Ivoire, au Cameroun, au Maroc.

Pour faciliter sa coopération avec l'Union européenne la GLFF a créé un Institut Maçonique Européen (IME) qui suit particulièrement les questions européennes

Nous intervenons spécifiquement sur deux plans

La laïcité *la séparation des églises et de l'Etat*, et les Droits de femmes.

Mais nous sommes intéressées par tout ce qui touche aux Droits de l'homme et les questions d'éducation et de santé.

2. *Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?*

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

Pouvoir faire entendre la voix de la Franc maçonnerie féminine dans la défense de la liberté de conscience et la défense des Droits des femmes.

3. *Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?*

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

Vis a vis du Parlement européen nous regrettons que les conclusions des travaux que nous menons avec la Plate -forme pour la laïcité en politique nesoient pas pris en compte par le Parlement européen

4. *Какав је ваш став о имплементацији члана 17?*

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

L'article 17 nous semble un bon instrument toutefois, aujourd'hui les organisations confessionnelles sont mieux écoutées que les organisations non confessionnelles.

5. *Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?*

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

L'écoute des organization philosophiques et non confessionnelles, c'est à dire des organisations sans dogme reconnest loin d'être égale à celle des organisations confessionnelles qui sont privilégiées. Le sort des organisations non

confesionnelles et Humanistes qui représentant la grande majorité des européens doit être améliorée!

**ПРИЛОГ 9. Интервју са директором Канцеларије представништва
Васељенске патријаршије архимандритом Емилијаносом Богнајну,
Брисел**

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 20.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission

European Parliament

European Council?

European Commission and European Parliament for religious freedom and therecognition of the legal person of the Ecumenical Patriarchate and its rights in and by Turkey.

Always within the context of Article 17 and in particular in the different reports of the European Parliament in cooperation with various MEPs.

2. Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

I believe it would be very existence and the adoption of Article 17 in the European Treaty. A work that lasted many years and that was promoted in cooperation with COMECE and CSC.

3. *Шта сматрате вашим највећим неуспехом и зашто?*

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

I do not think there is a particular answer to this question...

4. *Какав је ваш став о имплементацији члана 17?*

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

It is the platform that legalized the dialogue between Churches and the EU Institutions that has come a long way.

5. *Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?*

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

Of course. I do not see the reason why there could not be a cooperation on issues that are of common interest for our European society.

ПРИЛОГ 10. Интервју са представницом канцеларије Дијаконије у Немачкој Катарином Вегнер

Research ar. 17 TFEU by Mag. Elizabeta Kitanovic 10.01.2015 Brussels

1. Које интересе ваша организација заступа и на основу ког законодавног акта пред институцијама Европске уније:

Европском комисијом

Европским парламентом

Европским саветом?

What are the interests that your organization is doing advocacy for and on the basis of which legislative act vis-à-vis European Institutions:

European Commission: yes

European Parliament: yes

European Council: yes

Social policies in the EU
Migration and Asylum
Social Services in the Internal Market
Social enterprises and social innovation
EU Structural Funds

Art. 17 TFEU

Art. 11 TEU

2. Шта сматрате до сада постигнутим највећим успехом у овом смислу у досадашњем раду?

What is the biggest achievement in the advocacy policy in your work vis-à-vis the European Institutions and why?

Introduction of the poverty reduction objective in the Strategy Europe 2020. Poverty reduction should be a priority of EU policies until 2020. As a consequence the field of application of the EU structural funds has opened for social inclusion and we now have a Fund for Aid for the Most Deprived (FEAD). There is a discussion on the social dimension of the Monetary Union.

3. Шта сматрате вашиим највећим неуспехом и зашто?

What do you consider as your biggest failure and why in your work vis-à-vis the European Institutions?

Next to no commitment of the new EU-Commission under President Juncker for a stronger involvement of the EU in social policies. As in the previous Lisbon strategy back to only “jobs and growth”. No commitment to work against social inequalities between and inside the EU member states. As a result there will be less acceptance of the EU in the member states.

4. Какав је ваш став о имплементацији члана 17?

What is your attitude towards ar. 17 (TFEU)?

No exclusivity. We try to build coalitions with other parts of civil society.

5. *Да ли бисте могли да замислите заједничко заступање интереса цркава и секуларних организација пред институцијама Европске уније?*

Could you consider common advocacy of interest as churches and humanist organizations vis-a-vis the European Institutions?

Not excluded. Depends on the topic and the humanist organization.

ПРИЛОГ 11. Говор папе Франциса у Европском парламенту и Савету Европе 25.11.2014, Стразбур

VISIT OF HIS HOLINESS POPE FRANCIS TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND TO THE COUNCIL OF EUROPE

ADDRESS OF POPE FRANCIS TO THE EUROPEAN PARLIAMENT

Strasbourg, France

Tuesday, 25 November 2014

[[Multimedia](#)]

Mr President and Vice Presidents,
Members of the European Parliament,
All associated with the work of this Institution,
Dear Friends,

I thank you for inviting me to address this institution which is fundamental to the life of the European Union, and for giving me this opportunity to speak, through you, to the more than five-hundred million citizens whom you represent in the twenty-eight Member States. I am especially grateful to you, Mr President, for your warm words of welcome in the name of the entire assembly.

My visit comes more than a quarter of a century after that of Pope John Paul II. Since then, much has changed throughout Europe and the world as a whole. The opposing blocs which then divided the continent in two no longer exist, and gradually the hope is being realized that “Europe, endowed with sovereign and free institutions, will one day reach the full dimensions that geography, and even more, history have given it”.^[1]

As the European Union has expanded, the world itself has become more complex and ever changing; increasingly interconnected and global, it has, as a consequence, become less and less “Eurocentric”. Despite a larger and stronger Union, Europe seems to give the impression of being somewhat elderly and haggard, feeling less and less a protagonist in a world which frequently regards it with aloofness, mistrust and even, at times, suspicion.

In addressing you today, I would like, as a pastor, to offer a message of hope and encouragement to all the citizens of Europe.

It is a message of hope, based on the confidence that our problems can become powerful forces for unity in working to overcome all those fears which Europe – together with the entire world – is presently experiencing. It is a message of hope in the Lord, who turns evil into good and death into life.

It is a message of encouragement to return to the firm conviction of the founders of the European Union, who envisioned a future based on the capacity to work together in bridging divisions and in fostering peace and fellowship between all the peoples of this continent. At the heart of this ambitious political project was confidence in man, not so much as a citizen or an economic agent, but in man, in men and women as persons endowed with transcendent dignity.

I feel bound to stress the close bond between these two words: “dignity” and “transcendent”.

“Dignity” was a pivotal concept in the process of rebuilding which followed the Second World War. Our recent past has been marked by the concern to protect human dignity, in contrast to the manifold instances of violence and discrimination which, even in Europe, took place in the course of the centuries. Recognition of the importance of human rights came about as the result of a lengthy process, entailing much suffering and sacrifice, which helped shape an awareness of the unique worth of each individual human person. This awareness was grounded not only in historical events, but above all in European thought, characterized as it is by an enriching encounter whose “distant springs are many, coming from Greece and Rome, from Celtic, Germanic and Slavic sources, and from Christianity which profoundly shaped them”,^[2] thus forging the very concept of the “person”.

Today, the promotion of human rights is central to the commitment of the European Union to advance the dignity of the person, both within the Union and in its relations with other countries. This is an important and praiseworthy commitment, since there are still too

many situations in which human beings are treated as objects whose conception, configuration and utility can be programmed, and who can then be discarded when no longer useful, due to weakness, illness or old age.

In the end, what kind of dignity is there without the possibility of freely expressing one's thought or professing one's religious faith? What dignity can there be without a clear juridical framework which limits the rule of force and enables the rule of law to prevail over the power of tyranny? What dignity can men and women ever enjoy if they are subjected to all types of discrimination? What dignity can a person ever hope to find when he or she lacks food and the bare essentials for survival and, worse yet, when they lack the work which confers dignity?

Promoting the dignity of the person means recognizing that he or she possesses inalienable rights which no one may take away arbitrarily, much less for the sake of economic interests.

At the same time, however, care must be taken not to fall into certain errors which can arise from a misunderstanding of the concept of human rights and from its misuse. Today there is a tendency to claim ever broader individual rights – I am tempted to say individualistic; underlying this is a conception of the human person as detached from all social and anthropological contexts, as if the person were a “monad” (μονάς), increasingly unconcerned with other surrounding “monads”. The equally essential and complementary concept of duty no longer seems to be linked to such a concept of rights. As a result, the rights of the individual are upheld, without regard for the fact that each human being is part of a social context wherein his or her rights and duties are bound up with those of others and with the common good of society itself.

I believe, therefore, that it is vital to develop a culture of human rights which wisely links the individual, or better, the personal aspect, to that of the common good, of the “all of us” made up of individuals, families and intermediate groups who together constitute society.^[3] In fact, unless the rights of each individual are harmoniously ordered to the greater good, those rights will end up being considered limitless and consequently will become a source of conflicts and violence.

To speak of transcendent human dignity thus means appealing to human nature, to our innate capacity to distinguish good from evil, to that “compass” deep within our hearts, which God has impressed upon all creation.^[4] Above all, it means regarding human beings not as

absolutes, but as beings in relation. In my view, one of the most common diseases in Europe today is the loneliness typical of those who have no connection with others. This is especially true of the elderly, who are often abandoned to their fate, and also in the young who lack clear points of reference and opportunities for the future. It is also seen in the many poor who dwell in our cities and in the disorientation of immigrants who came here seeking a better future.

This loneliness has become more acute as a result of the economic crisis, whose effects continue to have tragic consequences for the life of society. In recent years, as the European Union has expanded, there has been growing mistrust on the part of citizens towards institutions considered to be aloof, engaged in laying down rules perceived as insensitive to individual peoples, if not downright harmful. In many quarters we encounter a general impression of weariness and aging, of a Europe which is now a “grandmother”, no longer fertile and vibrant. As a result, the great ideas which once inspired Europe seem to have lost their attraction, only to be replaced by the bureaucratic technicalities of its institutions.

Together with this, we encounter certain rather selfish lifestyles, marked by an opulence which is no longer sustainable and frequently indifferent to the world around us, and especially to the poorest of the poor. To our dismay we see technical and economic questions dominating political debate, to the detriment of genuine concern for human beings.^[5] Men and women risk being reduced to mere cogs in a machine that treats them as items of consumption to be exploited, with the result that – as is so tragically apparent – whenever a human life no longer proves useful for that machine, it is discarded with few qualms, as in the case of the sick, of the terminally ill, the elderly who are abandoned and uncared for, and children who are killed in the womb.

This is the great mistake made “when technology is allowed to take over”;^[6] the result is a confusion between ends and means”.^[7] It is the inevitable consequence of a “throwaway culture” and an uncontrolled consumerism. Upholding the dignity of the person means instead acknowledging the value of human life, which is freely given us and hence cannot be an object of trade or commerce. As members of this Parliament, you are called to a great mission which may at times seem an impossible one: to tend to the needs, the needs of individuals and peoples. To tend to those in need takes strength and tenderness, effort and generosity in the midst of a functionalistic and privatized mindset which inexorably leads to a “throwaway culture”. To care for individuals and peoples in need means protecting memory

and hope; it means taking responsibility for the present with its situations of utter marginalization and anguish, and being capable of bestowing dignity upon it.[8]

How, then, can hope in the future be restored, so that, beginning with the younger generation, there can be a rediscovery of that confidence needed to pursue the great ideal of a united and peaceful Europe, a Europe which is creative and resourceful, respectful of rights and conscious of its duties?

To answer this question, allow me to use an image. One of the most celebrated frescoes of Raphael is found in the Vatican and depicts the so-called “School of Athens”. Plato and Aristotle are in the centre. Plato’s finger is pointed upward, to the world of ideas, to the sky, to heaven as we might say. Aristotle holds his hand out before him, towards the viewer, towards the world, concrete reality. This strikes me as a very apt image of Europe and her history, made up of the constant interplay between heaven and earth, where the sky suggests that openness to the transcendent – to God – which has always distinguished the peoples of Europe, while the earth represents Europe’s practical and concrete ability to confront situations and problems.

The future of Europe depends on the recovery of the vital connection between these two elements. A Europe which is no longer open to the transcendent dimension of life is a Europe which risks slowly losing its own soul and that “humanistic spirit” which it still loves and defends.

Taking as a starting point this opening to the transcendent, I would like to reaffirm the centrality of the human person, which otherwise is at the mercy of the whims and the powers of the moment. I consider to be fundamental not only the legacy that Christianity has offered in the past to the social and cultural formation of the continent, but above all the contribution which it desires to offer today, and in the future, to Europe’s growth. This contribution does not represent a threat to the secularity of states or to the independence of the institutions of the European Union, but rather an enrichment. This is clear from the ideals which shaped Europe from the beginning, such as peace, subsidiarity and reciprocal solidarity, and a humanism centred on respect for the dignity of the human person.

I wish, then, to reiterate the readiness of the Holy See and the Catholic Church, through the Commission of the Bishops’ Conferences of Europe (COMECE), to engage in meaningful, open and transparent dialogue with the institutions of the European Union. I am likewise convinced that a Europe which is capable of appreciating its religious roots and of

grasping their fruitfulness and potential, will be all the more immune to the many forms of extremism spreading in the world today, not least as a result of the great vacuum of ideals which we are currently witnessing in the West, since “it is precisely man’s forgetfulness of God, and his failure to give him glory, which gives rise to violence”.^[9]

Here I cannot fail to recall the many instances of injustice and persecution which daily afflict religious minorities, and Christians in particular, in various parts of our world. Communities and individuals today find themselves subjected to barbaric acts of violence: they are evicted from their homes and native lands, sold as slaves, killed, beheaded, crucified or burned alive, under the shameful and complicit silence of so many.

The motto of the European Union is United in Diversity. Unity, however, does not mean uniformity of political, economic and cultural life, or ways of thinking. Indeed, all authentic unity draws from the rich diversities which make it up: in this sense it is like a family, which is all the more united when each of its members is free to be fully himself or herself. I consider Europe as a family of peoples who will sense the closeness of the institutions of the Union when these latter are able wisely to combine the desired ideal of unity with the diversity proper to each people, cherishing particular traditions, acknowledging its past history and its roots, liberated from so many manipulations and phobias. Affirming the centrality of the human person means, above all, allowing all to express freely their individuality and their creativity, both as individuals and as peoples.

At the same time, the specific features of each one represent an authentic richness to the degree that they are placed at the service of all. The proper configuration of the European Union must always be respected, based as it is on the principles of solidarity and subsidiarity, so that mutual assistance can prevail and progress can be made on the basis of mutual trust.

Ladies and Gentlemen, Members of the European Parliament, within this dynamic of unity and particularity, yours is the responsibility of keeping democracy alive, democracy for the peoples of Europe. It is no secret that a conception of unity seen as uniformity strikes at the vitality of the democratic system, weakening the rich, fruitful and constructive interplay of organizations and political parties. This leads to the risk of living in a world of ideas, of mere words, of images, of sophistry... and to end up confusing the reality of democracy with a new political nominalism. Keeping democracy alive in Europe requires avoiding the many globalizing tendencies to dilute reality: namely, angelic forms of purity, dictatorships of

relativism, brands of ahistorical fundamentalism, ethical systems lacking kindness, and intellectual discourse bereft of wisdom[10].

Keeping democracies alive is a challenge in the present historic moment. The true strength of our democracies – understood as expressions of the political will of the people – must not be allowed to collapse under the pressure of multinational interests which are not universal, which weaken them and turn them into uniform systems of economic power at the service of unseen empires. This is one of the challenges which history sets before you today.

To give Europe hope means more than simply acknowledging the centrality of the human person; it also implies nurturing the gifts of each man and woman. It means investing in individuals and in those settings in which their talents are shaped and flourish. The first area surely is that of education, beginning with the family, the fundamental cell and most precious element of any society. The family, united, fruitful and indissoluble, possesses the elements fundamental for fostering hope in the future. Without this solid basis, the future ends up being built on sand, with dire social consequences. Then too, stressing the importance of the family not only helps to give direction and hope to new generations, but also to many of our elderly, who are often forced to live alone and are effectively abandoned because there is no longer the warmth of a family hearth able to accompany and support them.

Alongside the family, there are the various educational institutes: schools and universities. Education cannot be limited to providing technical expertise alone. Rather, it should encourage the more complex process of assisting the human person to grow in his or her totality. Young people today are asking for a suitable and complete education which can enable them to look to the future with hope instead of disenchantment. There is so much creative potential in Europe in the various fields of scientific research, some of which have yet to be fully explored. We need only think, for example, of alternative sources of energy, the development of which will assist in the protection of the environment.

Europe has always been in the vanguard of efforts to promote ecology. Our earth needs constant concern and attention. Each of us has a personal responsibility to care for creation, this precious gift which God has entrusted to us. This means, on the one hand, that nature is at our disposal, to enjoy and use properly. Yet it also means that we are not its masters. Stewards, but not masters. We need to love and respect nature, but “instead we are often guided by the pride of dominating, possessing, manipulating, exploiting; we do not ‘preserve’ the earth, we do not respect it, we do not consider it as a freely-given gift to look

after”.[11] Respect for the environment, however, means more than not destroying it; it also means using it for good purposes. I am thinking above all of the agricultural sector, which provides sustenance and nourishment to our human family. It is intolerable that millions of people around the world are dying of hunger while tons of food are discarded each day from our tables. Respect for nature also calls for recognizing that man himself is a fundamental part of it. Along with an environmental ecology, there is also need of that human ecology which consists in respect for the person, which I have wanted to emphasize in addressing you today.

The second area in which people’s talents flourish is labour. The time has come to promote policies which create employment, but above all there is a need to restore dignity to labour by ensuring proper working conditions. This implies, on the one hand, finding new ways of joining market flexibility with the need for stability and security on the part of workers; these are indispensable for their human development. It also implies favouring a suitable social context geared not to the exploitation of persons, but to ensuring, precisely through labour, their ability to create a family and educate their children.

Likewise, there needs to be a united response to the question of migration. We cannot allow the Mediterranean to become a vast cemetery! The boats landing daily on the shores of Europe are filled with men and women who need acceptance and assistance. The absence of mutual support within the European Union runs the risk of encouraging particularistic solutions to the problem, solutions which fail to take into account the human dignity of immigrants, and thus contribute to slave labour and continuing social tensions. Europe will be able to confront the problems associated with immigration only if it is capable of clearly asserting its own cultural identity and enacting adequate legislation to protect the rights of European citizens and to ensure the acceptance of immigrants. Only if it is capable of adopting fair, courageous and realistic policies which can assist the countries of origin in their own social and political development and in their efforts to resolve internal conflicts – the principal cause of this phenomenon – rather than adopting policies motivated by self-interest, which increase and feed such conflicts. We need to take action against the causes and not only the effects.

Mr President, Your Excellencies, Ladies and Gentlemen,

Awareness of one’s own identity is also necessary for entering into a positive dialogue with the States which have asked to become part of the Union in the future. I am thinking especially of those in the Balkans, for which membership in the European Union could be a

response to the desire for peace in a region which has suffered greatly from past conflicts. Awareness of one's own identity is also indispensable for relations with other neighbouring countries, particularly with those bordering the Mediterranean, many of which suffer from internal conflicts, the pressure of religious fundamentalism and the reality of global terrorism.

Upon you, as legislators, it is incumbent to protect and nurture Europe's identity, so that its citizens can experience renewed confidence in the institutions of the Union and in its underlying project of peace and friendship. Knowing that "the more the power of men and women increases, the greater is the personal and collective responsibility",^[12] I encourage you to work to make Europe rediscover the best of itself.

An anonymous second-century author wrote that "Christians are to the world what the soul is to the body".^[13] The function of the soul is to support the body, to be its conscience and its historical memory. A two-thousand-year-old history links Europe and Christianity. It is a history not free of conflicts and errors, and sins, but one constantly driven by the desire to work for the good of all. We see this in the beauty of our cities, and even more in the beauty of the many works of charity and constructive human cooperation throughout this continent. This history, in large part, must still be written. It is our present and our future. It is our identity. Europe urgently needs to recover its true features in order to grow, as its founders intended, in peace and harmony, since it is not yet free of conflicts.

Dear Members of the European Parliament, the time has come to work together in building a Europe which revolves not around the economy, but around the sacredness of the human person, around inalienable values. In building a Europe which courageously embraces its past and confidently looks to its future in order fully to experience the hope of its present. The time has come for us to abandon the idea of a Europe which is fearful and self-absorbed, in order to revive and encourage a Europe of leadership, a repository of science, art, music, human values and faith as well. A Europe which contemplates the heavens and pursues lofty ideals. A Europe which cares for, defends and protects man, every man and woman. A Europe which bestrides the earth surely and securely, a precious point of reference for all humanity!

Thank you!

[1] JOHN PAUL II, Address to the European Parliament (11 October 1988), 5.

[2] JOHN PAUL II, Address to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (8 October 1988),

[3] Cf. BENEDICT XVI, Caritas in Veritate, 7; SECOND VATICAN ECUMENICAL COUNCIL, Pastoral Constitution on the Church in the Modern World Gaudium et Spes, 26.

[4] Cf. Compendium of the Social Doctrine of the Church, 37.

[5] Cf. Evangelii Gaudium, 55.

[6] BENEDICT XVI, Caritas in Veritate, 71.

[7] Ibid.

[8] Cf. Evangelii Gaudium, 209.

[9] BENEDICT XVI, Address to the Members of the Diplomatic Corps, 7 January 2013.

[10] Evangelii Gaudium, 231.

[11] FRANCIS, General Audience, 5 June 2013.

[12] Cf. SECOND VATICAN COUNCIL, Gaudium et Spes, 34.

[13] Cf. Letter to Diognetus, 6.

© Copyright - Libreria Editrice Vaticana

(Иреузоро 14.1.2015)

http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141125_strasburgo-parlamento-europeo.html

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТКИЊЕ

Рођена је у Крушевцу 1979. године, где је и завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је на Богословском факултету Српске православне цркве у Београду 2004. године.

Од 2004. до 2005. године радила је у Патријаршији Српске православне цркве у Канцеларији за међуцрквене односе и у Информативно-издавачкој установи СПЦ. Године 2005. завршила је Дипломатску академију при Министарству иностраних послова. Од 2006. године радила је у Министарству вера као млађи саветник за међуверске односе и ПР Министарства вера.

Успешно је завршила обуку за портпароле у Вашингтону и Чикагу, коју је организовао Стејт департмент 2006. године. Положила је државни испит 2007. године. У Комисији за цркву и друштво Конференције европских цркава у Бриселу почела је да ради 2007. године као извршни секретар за људска права и портпарол Комисије за цркву и друштво пред Европском унијом.

Била је уредник публикације *Annual Report of the Church and Society Commission of CEC* од 2007. до 2014. године. Од 2007. године члан је уређивачког одбора и менаџер пројекта Водич за људска права за европске хришћанске цркве. У периоду од 2007. до 2010. године учествовала је у раду експертске групе Савета Европе на препоруци „Људска права за припаднике оружаних снага“. Од 2008. године акредитована је као лобиста при Европском парламенту.

Од исте године је редовни представник Комисије за цркву и друштво у Саветодавном панелу за европску безбедност и сарадњу и представник је КЕК-а у сарадњи са Комисијом за међународне верске слободе америчке владе. На место специјалног саветника Агенције за основна права Европске уније изабрана је 2009/2010. и други пут 2012–2014. године. Године 2010. магистрирала је на факултету Политичких наука Универзитета у Београду, на Смеру за међународне односе, на тему „Улога Конференције европских цркава у раду међународних организација у периоду од 2003. до 2009. године“. Од 2010. године оснивач је и уредник прве Европске електронске црквене библиотеке за људска права.

Године 2011. успешно је завршила обуку за употребу социјалних медија у Дохи (Катар). Године 2013. објавила је књигу *Улога цркава у процесу европских интеграција*. Предавач је на разним европским факултетима из области људских права и комуникација и идејни творац пројекта „Летња школа за људска права за теологе Конференције европских цркава“. Члан је извршног одбора Г20 Међурелигијског самита, који се редовно одржава од 2014. године.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Елизабета Китановић

број уписа 890

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 15.07.2016

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора _____ Елизабета Китановић

Број уписа _____ 890 _____

Студијски програм _____ Политичке науке

Наслов рада __Заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији

Ментор Проф. Др Тања Мишчевић

Потписани _____ Елизабета Китановић _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, __15.07.2016 _____

Елизабета Китановић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Заступање хришћанских и секуларних интереса у Европској унији

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ③. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, __15.07.2016_____

Kesarić Euzabela